

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

anılar dizisi: 5

ROMAN

YAZAN

Polanski

KELEBEK
YAYINLARI

ROMAN

Polanski

Sinemacılık yanını iyi bildiğimiz Roman Polanski bu kez çok çarpıcı bir otobiyografiyle karşımızda. Çocukluk yıllarının kâbusu olan Nazi işgalinden Stalinli döneme, küçücük bir film okulundan Hollywood'a, ilk gönül serüveni Hanka' dan ölümünde şoka uğradığı Sharon Tate'e dek pek çok kişi, olay ve anı iç sızlatan bir hayat hikâyesine dönüşmüş. Roman'ı Roman yapan belki de çektiği bu büyük acılardı, kimbilir?

Sayfaları çevirdikçe bir sanatçının yalnızca yirmi dört saatini öğrenmiyor, Polonya halkının 35'li yıllardan günümüze uzanan panoramasını da ilgiyle okuyorsunuz.

Hayatın en çirkef yanından en şiiirlisine, insancıl duyguların en iğrencinden en coşkulusuna kadar bütün çeşitlerini sergiliyor "ROMAN". Mozayîği renkler, düşler, gerçekler ve güzelliklerle örölü bir belge kitap...

Roman Polanski sinemayı seven sevmeyen herkese bir başyapıt armağan etmekle kalmamış, kaleminin de ne denli güçlü olduğunu kanıtlamış. Alkışlar Polanski için...

ROMAN

yazan

Polanski

KELEBEK YAYINLARI
İSTANBUL

K'ELEBEK YAYINEVİ — İSTANBUL
ankara cad. babıali han no. 99 tel.: 526 84 40

anılar di zisi : 5

«Roman»

adlı İngilizce baskısından dilimize çeviren

Püren ALPASLAN

kitabı hazırlayan: yıldırım bozkurt

kapak filmi: çali grafik

kapak baskı: seçil ofset

birinci baskı: şubat 1986

copyright: eurexpart BV. 1984/kesim ajans

bu kitap tuba matbaacılık testlerinde
düzenlenerek basılmıştır.

Bu kitaba o kadar çok insan zaman ve emek harcadı ki, bunun bir ortak çalışma, daha doğrusu hep birlikte kotarılmış bir film olduğunu düşünüyorum. Aşağıda adı geçenlere en derin şükranlarımı sunarım.

*Günler ve günler boyu bantları dinleyip bir araya getiren
Edward Behr'e, sonsuz sabrı için,
John Browjohn'a, cilaladığı için,
Ve Peter Gethers'a son fırça darbesini vurduğu için...*

*geçmişteki,
şimdiki
ve gelecekteki dostlarıma...*

Kendimi bildim bileli düşle gerçek arasındaki çizgi hep bulanık olmuştur benim için.

Bunun benliğimi bulmamda büyük payı olduğunu anlamak hayatımın önemli bir kısmını aldı. Pek çok da sorun açtı başıma; çelişkiye düşmeme, felâket ve düş kırıklıkları yaşamama neden oldu. Ancak sonsuza dek kapalı kalabilecek kapıların açılmasını da sağladı.

Komünist Polonya'da yetişen bir çocuk olarak sanat ve edebiyat, yani imge evreni bana çevremın dar sınırlarından çok daha gerçek gelirdi. Çevremdekilerden farklıydım. Bunu daha çok küçük yaşlarda anladım ve salt kendim için bambaşka bir dünya yarattım.

Krakov'daki hiçbir bisiklet yarışını, kendimi geleceğin şampiyonu olarak düşlemeden izlemedim. Tek bir film yoktur ki seyrederken kendimi başrol oyuncusu ya da kameranın başındaki yönetmenin yerinde görmeyeyim. Ne zaman iyi bir oyun izlesem, er ya da geç Varşova ya da Moskova'da —hatta Paris'te— sahneye çıkıp bütün ilgiyi çekeceğimden emindim. Hele Paris! Dünyanın o erişilmez ve romantik kültür başkenti... Her çocuğun buna benzer düşleri vardır; çoğu gerçekleştiremeyeceğini anlar ve vazgeçer, oysa ben bir an bile kuşkuya düşmedim. Bunun yalnızca mümkün değil aynı zamanda kaçınılmaz olduğuna inanıyordum; safça ve körükörüne.

Bu çılgınca hayallerime gülüp geçen ailem ve arkadaşlarım giderek beni bir soytarı gibi görmeye başladı. İnsanları şaşırtmak ve eğlendirmek öyle hoşuma gidiyordu ki hiç üstüme alınmadım, hatta bunu mutlu bir lütuf kabul ettim. Zaman zaman yoluma öyle engeller çıkıyordu ki sırf hayatta kalabilmek için düş gücümü sonuna dek zorlamam gerekiyordu.

Bir süre önce bir ocak akşamı Paris'teki Marign Tiyatrosu'nda çocukluk düşlerimden biri tam anıamıyla gerçekleşti. Sırtımda 18. yüzyıla ait bir frak, başımda pudralı peruğumla Mozart rolünde sahneye çıkacaktım, üstelik oyunun yönetmeniydim de.

Gala gecesine —politikacılar, film yıldızları, tanınmış kişiler —gazetecilerin 'parlak' diye tanımlamaktan hoşlandıkları tipler sökün etmişti. Gösterdikleri ilgi hoşuma gitmişti tabii, ama beni asıl ilgilendiren dünyanın dört bir köşesinden bana destek sağlamaya gelen eski tanışlarımdı. Varlıkları bana değer verdiklerini gösteriyordu. Demek sonunda en geniş anlamıyla bir ailem vardı benim de.

Oyun, Peter Shaffer'in **Amadeus**'uydu. Skandal yaratan tipler, küçük fısıltıları yayanlar, Venticelli, oyunu bir Yunan korusu gibi başlatıp noktalıyordu. Kuliste sıramı beklerken kulağıma çalınan bu hilekâr fısıltılar beni alıp geçmişe götürüyordu. Bu seslerin bazıları beni gözü açık rüya görmekle suçlayan ve alaya alanlara, bazıları da desteğiyle düşlerimin gerçekleşmesine katkıda bulunanlara aitti sanki.

O anda düşünle gerçek arasındaki çizgi yaşamımın hiçbir anında olmadığı kadar bulanıktı benim için. İkisi nihayet birleşmiş, tek olmuştu.

Sıram gelince sahneye çıktım ve çocukken arkadaşlarımla karşımda nasıl rahatlıkla rol yaptıysam aynı doğallık ve sınırtanılmazlıkla başladım gösterime. Ama tam Mozart'ın yaşamının o trajik dönemini canlandırırken yine düşlerime dönüverdim. Sanki tiyatro bir çivi gibi hayatıma giriyor, zafer ve trajedi, sevinç ve hüznün, aşk ve akla gelmez acıları beraberinde getirecek yol almaya çalışıyordu. Sahne ışıklarının gerisinde hayal meyal seçebildiğim yüzlerle geçmişin hortlaklarını birbirinden ayıramıyordum artık. Kendimi, sevdiklerim için oynuyor sanıyordum.

Oyun bitti. Işıklar yandı. Seyirci çılgınca bağırıyor, alkışlıyordu. Perde defalarca açılıp kapandı. Tiyatronun az uzağındaki bir gece kulübüne attım kendimi. Hâlâ kendime gelememiştim.

İlk gece onuruna verilen partide biraz da şampanyanın etkisiyle dönen başım geçmiş ve günü tümüyle birbirine karıştırmıştı. Londra, New York, Los Angeles ve —kısa süre önce— Varşova'daki buna benzer kutlamaları anımsıyor, şu anda hangisini yaşadığımı çıkaramıyordum.

Oyunun Paris yapımına başlamadan hemen önce **Amadeus'u** Polonya'da da oynadım ve yönettim. Varşova'daki temsili askeri darbe izlediğinden dostlarımdan pek azı Fransa'daki açılış gecesine katılabildi. Her açılışıma gelen babam bile Krakov'dan ayrılamamıştı.

Biz Polonyalıların deyimiyle 'savaş,' meslek hayatımın en keyifli olabilecek gecelerinden birinin üzerine büyük ve kara bir gölge düşürmüştü. Varşova'daki ilk geceye yaşamımda etkili olan çok kişi katılmış, büyük bir haz almıştım. Onlarla geçmişten söz etmek ve yıllardır görmediğim yerleri ziyaret etmek, anılarımı bir fotoğraf netliğinde sermişti gözlerimin önüne.

Bir çocuğun olay ya da nesneleri algılayışında, daha sonraki deneyimleriyle kıyaslanamayacak bir açıklık ve hız vardır.

İlk anılarım, dört yaşındayken oturduğum Krakov'un Komorowski Caddesi'ndeki eve ilişkin Her girişin üstünde Art Nouveau bir hayvan heykeli dururdu —taştan bir fil, bir bizon, bir kirpi gibi— 9 numaradaki mitolojik canavarı —yarı ejderha yarı kartal— gizemli bir melezd. Biz taşındığımızda ev yeni yapılmıştı, hâlâ taze boya kokardı.

Üçüncü katta iki daire vardı. Bizimki sağdakiydi. Küçük, havadar ve güneşli. Çini sobanın dışında modern bir yer. İki büyük odası sessiz ve mütevazı Komorowski Caddesi'ne bakıyordu. Binanın arka yüzüysen cıvılcıvılcı pazar yerine. Köylü kadınların tereyağ ve yumurta satmak için kapıya geldikleri, fırıncı çırağının mis gibi kokan taze ekmekleri evlere dağıttığı günlerdi onlar.

Annem son derece düzenli bir insandı. Evi yerlere bal dök yala sanki. Evin tek düzensiz yeri, balkonun bir duvarına dayanmış duran ve kullanmadığımız ıvız zıvırı tıktığımız dolaptı. İçin-

de bir de akıl sır ermez bir âlet vardı ki babam bunun yalan söylediğinde haber verdiğini ileri sürerdi. Böyle bir âletin varlığına, inanırdım, hele bundan evimizde de bir tane bulunduğunu bilmek beni dehşete düşürürdü. Gerçeği söylediğimden ne zaman kuş-kullanılsa bu «yalan makinesi» gündeme gelirdi. Ancak bu gizemli âletin, garip çizimli bir gece lambasının artık kullanılmayan abajuru olduğunu anlamam uzun sürmedi.

Babam varlıklı biri değildi ama hiç sıkıntı çekmedim. Oysa hep isteyen, idaresi güç ve hemen küsen bir çocuktum. Epey de şımarıktım. Neden? Belki de o nefret ettiğim düz, uzun saç-larım yüzündendi; büyükler bu yüzden beni hep kız sanırdı. Belki de neden, R harflerini Fransızlar gibi yutarak söylememdi. Paris'te doğmuş ve Hitler'in iktidara gelmesine dek anımsayamadığım üç yılımı orada geçirmiştım. Paris'ten beş-altı yaşına dek kurtulamadığım bir aksan edinmişim. En büyük baş belâm da, adımdı. Çocuklarına bir Fransız damgası vurmaya heveslenen ebeveynim, Polonya'da sık rastlanan Roman ismine de uyduğundan kimliğimi 'Raymond' olarak çıkartmıştı. Sıradan Polonyalı-lar için Raymond'u söylemek olanaksız bir şeydi, bu yüzden bana 'Remo' diyorlardı. Bu dışarıklı adımdan öyle nefret ediyor ve utanıyordum ki, ilk fırsatta değiştirdim. Ondan sonra bunamış akrabalarım ve alaycı okul arkadaşlarımdan dışında kimse bana bu adla seslenmedi. Artık yalnızca Roman ya da küçükler için kullanılan şekliyle Romek'dim.

Hep burnumun dikine giderdim. Babamın daha sonra anlat-tıklarına bakılırsa, yasaktan anlamazmışım. Örneğin kimseye el sürdürtmediği değerli fotoğraf makinesini ipe bağlar, oyuncak bir araba gibi peşimden sürüklermişim.

Çok kolay incinirdim. Ağustosun on sekizinde, beşinci doğumgünümde Teofila yengem bana nefis bir itfaiye arabası almıştı. Ailem ve dostları koyu bir sohbete dalmıştı. Parti benden çok onlar içindi zaten. Bir başımaydım. Şu oyuncağa daha bir yakından bakayım, diye düşündüm. İçindeki itfaiye erlerini bir bir çıkardım, sıra sürücüye geldi. Çektim, çıkmadı. Biraz daha ası-lınca elimde kaldı. Çok korkmuştum, hemen sobanın içi-ne gizlendim. Büyükler nihayet benimle biraz ilgilenmeye karar verdiklerinde sürücünün yerinde olmadığını fark ettiler. Hiçbir

şeyin farkında değilmışım gibi davranıyordum, ama annem bir süre sonra kayıp şekilciği buldu. Beceriksizliğime kahkahalarla güldüler. Bu, cezalandırılmaktan daha ağırıma gitmişti.

Bir anım daha var: eve getirilen bir kutuyla ilgili. Babamın küçük plastik eşya üreten atölyesinde kullanacağı yeni bir renk boyaydı bu. Babam kutuyu açmaya çalışırken ben de izliyordum. Bir süre sonra ben de katılıp çekiçle çivilere vurmaya başladım. Babam, «Sağol, ama yardımına ihtiyacım yok,» dedi. Çok bozulmuştum. Daha sonra bana boş kutuyu oynamam için uzattığında almadım, başımı çevirdim.

Babam duygularımı sık sık incitirdi. Ama hiç vurmadı. Hatta evin tek tabusu olan Underwood yazı makinesiyle oynadığım zamanlar bile. Babamın iş mektuplarını yazdığı bu makineye el sürmem kesinlikle yasaktı. Ama babam, kendisi yazarken seyretmeme izin verir, hatta bazı tuşlara basmama bile ses çıkarmazdı. Alfabeyi ilk böyle öğrendim.

Yuvaya başladığım ilk gün sınıftaki kızlardan birine —yoksa öğretmene miydi— **'Pojatuj mnle w dupe,'** dediğim için kovuldum. Bunu amcalarımdan birinden öğrenmiş olmalıydım. «Kıçımı öp» demektir.

Böylece evde epey vakit geçirmeye başladım. Üvey kardeşim Annette ve hizmetçinin dışında yalnızdım. Annette, annemin ilk kocasındandı. Tam bir sinema tutkunuydu. Birlikte Krakov'un yarı boş sinemalarını dolaşırdık. İzlediğimiz filmlerden hiçbir şey anlamazdım. Anımsayabildiğim ilk film, Jeanette Mac Donald'ın seksi bir gecelikle görüldüğü bir Amerikan müzlkalidir. Bu filmi böylesine iyi anımsayabilmemin nedeni, fena halde sıkışmam ve filmin tek bir dakikasını bile kaçırmak istemeyen Annette'in bana çişimli koltuğun altına bırakivermemi söylemesi.

Hiç sıkılmazdım. Evin her iki tarafından da zevkle seyredilebilecek bir manzara vardı. Zaten Krakov gibi bir kentte sıkılmak olanaksızdı. St. Mary kilisesinin her saat başı çalan çanları, Wawel Şatosu, Vistül nehri ve yılın en önemli olayı olan Wianski denilen büyük yaz festivali insanı sürekli oylar.

Hele bu festival... Annette ile gösteriyi izleyebilmek için saatlerce nehir kıyısını arşınlar, havai fişeklerden ve kurulmuş

taklardan kendimi kurtaramazdım. Hristiyanlıktan çok daha önce kutlanmaya başlanan Wianski, bir Alman kralıyla evlenmek-tense kendini Krakov Şatosu'ndan atan Prenses Wanda'nın anısına düzenlenirdi. Oturduğumuz yerin yakınlarından geçen nehir, suya bırakılan çelenklerle kaplanır, beyazlar giymiş bir kız, bir mavnanın üzerine kurulmuş temsili bir şatodan kendini Vistül'e bırakarak prensesin ölümünü yeniden canlandırır. Bu masalımsı tablo beni çok heyecandırır, nefesimi keserdi. Özellikle havai fişekler... Bana göre bu, büyüydü. Başlamasını sabırsızlıkla bekler, hiç bitmesin isterdim.

Bir de kış büyüğü vardı. Noel çamımızın üstündeki pırıltılar, gümüşü ışıltılar aklımı başımdan alırdı. Bu minyatür havai fişek gösterisi ve atıştırılan fındık fıstık Komorowski Caddesi 9 numarada yaşanan anımsayabildiğim ilk Polonya Noeli'dir. Stefan Amca'nın bana aldığı kayağı Vistül'ün buz tutmuş kıyısında ilk kez dendiğim için, kar da o Noel'den anımsadığım bir başka ayrıntı.

Annemle ilgili anılarım hem çok net, hem de çok bulanık. Sesini, zarif hareketlerini, gözkapaklarına çektiği o incecik çizgiyi, dudaklarına sürdüğü hafif ruju, tilki kürkünün o gaddar suratını çok iyi anımsıyorum. Yatak odasına girip de onu çıplak gördüğüm günkü doğal davranışını da. Pek çok kişi onun nefes kesecek kadar güzel bir kadın olduğunu söylerdi. Savaş çıktıktan sonra anladık ki aynı zamanda çok becerikli ve gururluymuş da. Dikkatliliğimi ve yeniliğe açık oluşumu ondan aldığımı düşünmekten hoşlanırım.

Bir yaz babam, Szcyrk adında söylenmesi olanaksız bir dağ yerleşim bölgesinde bir şale kiralamıştı. Bu, birlikte geçirdiğimiz son tasasız ve mutlu yazdı. Doğayla ilk tanışmam da o zaman oldu. Ağaçla kaplı bu yamaç bir düş gibiydi. O günden sonra ağaçların salt dağ yamaçlarında yetiştiğini sandım, yıllarca.

Annem ve babam bahçede birkaç tanışıyla iskambil oynuyordu. Onları bir süre uzaktan izledim, sonra at gibi kullandığım bir iskemleyle tur atmaya başladım. Hızlanınca bir anda kendimi tepetaklak yerde buldum. Parmaklarım iskemlenin aralığına sıkışmıştı. Sakarlığımdan utanmıştım. Bana defalarca iskemleyle oynamamam söylenmişti, bu yüzden hiç ses çıkaramıyordum. Acı giderek dayanılmaz bir hal aldı, bayılmışım. Kendime geldi-

ğimde, bir doktorun üstüme eğilmiş olduğunu farkettim. «Mosmor olmuştun,» dedi annem.

Altıncı yaşımı Szczryk'de kutladım. Annem birkaç çocuğu çaya çağırmıştı. Biraz erken geldiler, ben hâlâ lâzımlığının üstündeydim. Annem'in çocuklara, «Romek tahtta,» dediğini duydum, çok bozuldum. Odama kapandım. Annem her ne kadar bu sözle doğumgünüm olduğu için o günün kralı olduğumu anlatmak istediğini söyleyip beni yatıştırmaya çalıştıysa da inat ettim, çıkmadım.

Krakov, bir zamanlar eski kentin surlarının bulunduğu, daire şeklindeki bir parkla, Planty ile çevrilidir. Bir gün o parkta babamla gezinirken resim satan biriyle karşılaştık. Bu resimler katlanınca dört adamın yüzü bir domuzu andırıyordu. Çevresini saranlara gösteriş yapmak için satıcı bangır bangır bağıırıyordu. Babam resimdeki adamların Hitler, Himmler, Goebbels ve Göring olduğunu söyledi. Nazilerin ülkemiz için büyük bir tehlike oluşturduğunu açıkladı.

Adlar giderek daha sık duyulur olmuştu. Havada savaş koku, yüreklerde korku vardı. Planty Parkı'na siperler kazılıyor, evlerin camları ışık geçirmeyen kağıtlarla kaplanıyordu. Bizim evde benim katılmadığım ciddi konuşmalar yapılıyordu. Babam Komorowski Caddesi'ndeki evi kapatmaya ve Polonya-Almanya sınırından daha uzak olan Varşova'da bir yer kiralamaya karar vermişti. Biz de gelişmeleri beklerken büyükannem ve bekâr amcalarım Stefan ve Bernard'la beraber oturacaktık. Anlaşılan durum o kadar vahimdi ki, ailenin tek çatı altında toplanmasının daha güvenli olacağına inanılıyordu.

Büyükannemin evi, Krakov'un tek Musevi mahallesi sayılabilecek Kazimierz'deydi. Eski evimizle taban tabana zıt, kocaman, karanlık ve küflü bir holden geçilerek varılan, koyu renk taş oymalarla süslü bir yapı.

Her odanın kendine özgü bir kokusu vardı. Bize verdiği yatak odasına büyükannem'in kullandığı pomadın kokusu yayılmıştı. Odada geniş bir pirinç yatakla üç ayaklı aynası olan bir şifonyerden baska eşya yoktu. Banyo, lağım ve eski kurşun boru kuyordu. Eski model bir küvetle parlak bakır kazanın yanı sıra amcalarımın kayakları da banyoda duruyordu. İkisinin ortaklaşa

kullandığı yatak odasıysa bana kesinlikle kapalıydı. Aynı zamanda çalışma yeri olarak da kullandıkları oturma odası, yanında çalıştıkları kürkçü için hazırlanmış deri toplanlarla doluydu.

Büyükannemin adı Maria'ydı. Ebeveynim ve amcalarım ona Anne, bense Nine derdim. Ufak tefek, saçları topuz, hep siyahlar giyen bir kadındı. Ona hayrandım. Odasını ısrarla bize verdiğinden kendisi mutfakta yatardı. Doğru dürüst bir okula başlana dek zamanımın çoğunu mutfakta geçirirdim. Burası bitmek bilmez bir eğlence kaynağıydı benim için. Büyükannem sabırlı ve yaratıcı bir oyun arkadaşıydı. Üstelik ben bıkmadan soru sorar, o da bıkmadan yanıtlardı. Raflara dizilmiş kavanozlar, boy boy kap kakak usanmaksızın oynadığım oyuncaklardı. Pencere çıkıntısında suyla dolu bir kap, içinde de bir fasulye vardı. Fasulyeden çıkan kökler her geçen gün biraz daha büyüyor, garip bir deniz yarattığı gibi kıpırdıyordu. Büyükannem bu yolla bana sebzelerin nasıl yetiştiğini anlatmaya çalışıyordu ama bu görüntü bana eğitici olmaktan çok korkutucu geliyordu.

Bir pazar, annem beni her zamanki gibi Vistül kıyısına oynamaya götürdü. O 1939 yazı oldukça sıcaktı ama nehirden gelen hafif esinti insanı ferahlatıyor, 'kelebekler parlak güneş ışığında dansediyordu. Bir tanesi diğerlerinden çok farklıydı. Kocaman kahverengi kanatları mavi lekelerle kaplıydı. Denizci şapkamla bu güzel yarattığı yakalamak gerçek bir zaferdi benim için. Bernard amcam kelebeği eterle uyutup bir mantar parçasının üzerine iliştirdi, çok ender bulunan bu cinse Kraliçe'nin Hizmetkârı dendiğini söyledi.

Bu unutulmaz avı yakaladığım günden sonra ailede panik başladı. Acil durumlar için hazırlanan planın yürürlüğe konması kararlaştırıldı. Annem hemen bavullarımızı toplayıp Annette'le beni Varşova'ya götüreceğini bildirdi. Her şeyimiz Krakov'da bulunduğundan babam erkek kardeşleriyle hiç olmazsa şimdilik burada kalıp olayların gidişini izlemeye karar vermişti. Tam bir kaderci olan büyükannem yerinden kımıldamamaya —ne olursa olsun— kalmaya kararlıydı.

Savaş çıkmıştı ama hiçbir savaş beni değerli eşyalarımın ayıramazdı. Annem kelebeği bırakmak istiyordu. Ancak tepkim öyle şiddetli oldu ki peki demek zorunda kaldı, ama ben bavula

konmasına da yanaşmıyordum. Sonunda istasyona gitmek üzere yola çıktığımızda elimiz kolumuz eşya doluydu. Ben annemin şapka kutusunu, okula giderken kullandığım sefertasını, oyuncak ayımı ve mantara takılı Kraliçe'nin Hizmetkârını taşıyordum.

Bu babamdan ilk ayrılışım ve trenle ilk gece yolculuğumdur. Üçüncü mevkideki yolcular yorgun ve solgun annemi öyle rahatsız etti ki, aradaki farkı ödeyip ikinci mevkiye taşındık.

Babam Varşova'da daha güvende olacağımıza inanıyordu. Yeni evimiz, banliyöde yapımı henüz tamamlanmış bir evdi. Komorowski Caddesi'ndeki dairemiz kadar sessiz ve sıradandı, tek farkı açılır kapanır bir yatağın dışında tümüyle eşyasız oluşuydu. Gerçi bunun pek önemi yoktu, çünkü geceleri ve günün büyük kısmını bodrumda geçiriyorduk.

Hava saldırısını haber veren sirenlerin tiz çığlığı duyulur duyulmaz, hiçbirini tanımadığımız komşular dairelerden çıkar, korkuyla bodruma koşuşurdu. Bebekler ağlar, yaşlılar homurdanırlar, kadınlarsa sinir nöbetleri geçirirdi —kısacası tam bir pandomim. Sığınağımız havasız, sıcak, rutubetliydi. Almanların zehirli gaz kullanacakları korkusu hepimizi ürpertiordu. Varşovalıların doğru düzgün gaz maskeleri vardı, bizim gibi sonradan gelenlerinse pis kokulu bir sıvıya batırılmış gazlı bezleri.

Yeraltında geçirilen bu gecelerin en dayanılmaz yanı, ayak-kabılarımı çıkarmama izin verilmeyişiydi. Annem her an koşmaya hazır olmamızı isterdi.

Titrek mum ışığında kendimden geçer, annemin kollarında, oyuncak ayıma sıkı sıkı sarılmış bir halde uyuyakalırdım. «Tehlike geçti» düdüğünü duyunca uyanır, bir süre kendime gelemedim. Herkes toplanır, maskesini alıp merdivenlere yönelirdi. Birkaç saat sonra yine sirenler... yine koşuşturma...

Hava saldırıları çoğaldıkça yiyecek sıkıntısı arttı. Paramız da iyice azalmıştı. Babamdan hiç haber alamıyorduk. Varlıklı bir Rus ailesinden gelen ve daha alt tabakadan biriyle evlenmiş olan annemin Krakov'dayken yanında hep bir yardımcısı bulunurdu. Ama şimdi ne kadar güçlü ve becerikli biri olduğunu hayretle izliyorduk. Herkes gibi yoktan var ediyor, ne bulursa yiyordu.

Günlük gezilerinden birinden bir torba dolusu kumlu tozşeker-

le dönmüştü. Şekeri yerden topladığından içine kum karışmıştı. Bir teneke kutuda eritip kumdan ayırdı ve çok lezzetli kurabiye-ler pişirdi. Daha sonra bunları peşin paraya sattım.

Bir başka gün de bir kutu salatalık turşusuyla çıkageldi. Günlerce bundan başka bir şey yemedik. Başta çok hoşumuza gitmiş, ekşi salatalıklara bayılmıştık. Ancak bir süre sonra ta-dından bıktık, hem de susatıyordu; yemez olduk. Oysa içme suyu yetersizdi. Küveti ve elimize geçen her şeyi suyla doldur-mak zorundaydık. Kovalar, boşalınca Annette'le birlikte elimiz-de tencere ve kaplarla dağıtım noktalarına gider saatlerce kuy-rukta beklerdik.

Annem çıkınca Annette'le beni bir korku alır, en kötüsünü düşünerek dehşete kapılırdık. «Hadi uyuyalım,» derdi Annette. «O zaman vakit daha çabuk geçer.» Gerçekten de öyle olurdu.

Annemin dönmesini yürek çarpıntıları içinde titreyerek bek-lerdim. Bir akşam ayak sesleri duyup kapıdan fırladım. Karşım-da daha önce hiç görmediğim dört kişi duruyordu: Yersiz yurt-suz bir çiftle iki çocukları. Tek kelime etmeden eşyalarını indir-rip dar holümüze yerleştiler. Annem dönüp de evimizin «konuk» dolu olduğunu görünce şaşırdı, ama yapabileceği hiçbir şey yok-tu.

Ben, hayatımda ilk kez böylesine boş kalmaktan memnun-dum. Öteki oğlanlarla birlikte bombaların açtığı çukurlarda oy-namaya, çevrede avare avare dolanmaya başladım. Bir gün bir Alman bombasının kuyruk kanadını buldum —bir ganîmet daha! Bir gün de ürpertici bir keşifte bulundum: ölü bir araba atı. Er-tesi gün daha yakından bakınca butlarından bir parçasının ke-silmiş olduğunu farkettim. Ertesi gün daha büyük parça kesil-mişti. Leşteki delikler gün geçtikçe büyüyordu. Aramızda bu-nu konuştuk ve ne kadar aç olursak olalım çürümüş at etine asla el sürmemeye karar verdik.

Bundan daha üzücü bir görüntüye de daha uzak mahallelere yaptığım bir gezinti sırasında tanık oldum: bombalanmış ve yı-kılmış bir binanın dördüncü katına sıkışıp kalmış bir köpek in-leyip duruyordu. Kimsenin aldırdığı yoktu. Bu görüntü içimi par-çalamıştı. Yoldan geçenlere köpeği kurtarmaları için yalvarma-ya başladım. Beni ittiler, yürüyüp geçtiler.

Birkaç gün sonraydı... Evin önündeki boş arsada oynuyordum. Birinin dikkatle beni izlediğini farkettim. Çömelmışti. Babamı tanıyana dek bir süre geçmesi gerekmişti, öylesine bakımsız ve çöküktü. Kollarını açtı, ona doğru atıldım. Bana sarıldı, öptü. Sakalı yüzüme batıyordu. Hemen tiz bir sesle ötmeye başladım —sirenleri ne kadar iyi taklit edebildiğimi göstermek istiyordum.

Babama yeniden kavuşmak çok güzeldi. Hele davetsiz konuklarımızı uzaklaştırması hepimizin hoşuna gitmişti. Daha sonra dördümüz yere oturup yolculuk anılarını dinledik.

Yaklaşan Almanlardan kaçmak için iki amcamla birlikte göç edenlere katılıp doğuya, Lublin'e kadar yürümüşler.

Bir fırıncının kızıyla evli olan üçüncü amcam David, yolculuğu kayınpederinin at arabasında yapmış. Bizimkiler oraya vardığında Almanlar Lublin'i çoktan ele geçirmişler, onlar da gizlenmek zorunda kalmış. Bir süre sonra ayrılmışlar. Amcalarım işgal altındaki Krakov'a dönmüşler, babam da Varşova'ya gelip bize katılmış. Acil durum planımızın tümüyle yanlış olduğu anlaşılmıştı. Savaştan uzak Krakov'da kalacağımıza dosdoğru yangının ortasına atılmıştık.

Babamın bir an bile gözümün önünden ayrılmasına izin vermiyordum. Birlikte köpeği görmeye gittik. Hayvancığın iniltileri giderek zayıflıyordu. Babam omuzlarını silktili. «Ne yapabiliriz ki?» dedi ama ben olayı unutamıyordum. Oradan bir sonraki geçişimde köpeği göremedim.

Kısa süre sonra zırhlı bir Polonya taşıtının harap olmuş bir sokaktan geçtiğini gördüm. İçindekiler bitkin ve soluktu. Aynı gün akşamüzeri babamın elinden tutmuş, şehri bir baştan bir başa kateden Wehrmacht piyadelerini izledim. Gri-veşil üniformaları içinde dimdik yürüyorlardı. Ne tür olursa olsun —Alman bile olsa— tüm askerler nefesimi kesiyordu ama babam elimi sırtçe sıktı ve «Domuzlar. domuzlar!» diye fısıldadı.

Polonya'ya ilk Yahudiler on birinci yüzyılın başlarında Prag ve Almanya'dan geldi. Üç yüz yıl kadar sonra Büyük Kazintierz Avrupa'nın her yanındaki Yahudileri Krakov'a çağırıp büyük ayrıcalıklar ve fırsatlar tanıdı. Yahudileri ekonominin pompaları gibi gördüğünden Krakov'u Avrupa'nın en büyük kentleriyle yarışabilecek bir ticaret merkezi haline getireceklerinden emindi.

İkinci Dünya Savaşı çıktığında, Krakov'daki 60.000 Yahudi, topluluğun geri kalanıyla 500 yıldan beri kaynaşmış, dostça yaşamaktaydı. Yahudilerin çoğunlukta olduğu —büyükannemin oturduğu— bir mahalle bulunmasına karşın, getto türünden ayrı bir yerleşme bölgeleri yoktu ve Kral Kazimierz'le vârislerinin çabası sonucunda baştan beri tüm vatandaşlık haklarından sonuna dek yararlanıyorlardı. Şehrin kalkınmasında, ticari açıdan büyümesinde önemli bir rol oynamanın yanı sıra sanat ve kültürüne de azımlanmayacak katkıda bulunmuşlardı. Dünyaca ünlü Jagiellonian Üniversitesi, muhteşem Rönesans mimarisinde, yapılar göz kamaştıran tiyatrolar, sanat galerileri ve saygın yayınevleri kurdular.

Ne zaman 'Son Çözüm' gündeme gelse şu soru sorulur: ne den Yahudiler kendilerini bekleyen akıbete karşı örgütlenmediler?

Olayı kavramada geç kalışlarının ana nedeni, Soykırım'ın henüz hiç bilinmeyen, yaşanmamış bir şey oluşuydu. Baskılar başta ufak bir tehditmiş gibi göründü. Almanların yöntemi insanları önce etkisiz kılmak, umudu ortadan kaldırmak ve Yahudileri, işlerin o kadar da kötüye varamayacağına inandırmaktı.

Bana kalırsa, Yahudiler hiçbir kötülük yapmadıklarına inanıyorlardı. Almanlar ne kadar korkunç bir hataya düştüklerini er geç anlayacaklardı.

Ailemin başına gelenler, ‘Son Çözüm’ün nasıl işlediğini mükemmel bir şekilde göstermektedir.

Krakov’a döndükten sonra hayatımız yapay bir doğallığa kavuşmuş gibi görünse de hiçbir şey eskisi gibi değildi.

Okula başladım. Hemen köşebaşındaki bu okulu hiç sevmedim. Okul benim için sıralara dizilip oturmak ve defterleri **Alama kota** (Ala’nın kedisi var) türünden cümlelerle doldurmaktı. Bundan öteye de gidemezdim zaten, çünkü okula başlamamın üzerinden bir-iki hafta geçmişti ki okul Yahudilere yasaklandı. Karar umurumda bile değildi, hatta hoşuma bile gitmişti, çünkü okul hayatım öğretmenin arada bir çalıştırdığı bir aletin dışında çekilir gibi değildi. Bu hünerli alet, büyük salondaki perdeye resimler yansıtan bir projeksiyon cihazıydı. Ne açıklamalarla ne de resimlerle ilgileniyordum. İlgimi çeken tek şey yansıtmayı öğrenemiyordum. Aletin nasıl çalıştığını çok merak ediyor, merceği ve aynayı yakından görmeye çalışıyor, bazen de elimle ışığı maskeleyerek herkesin canını sıkıyordum.

Resim yapabildiğimi de anlamıştım. Çocukların çiziktirdiği türden şeyler değildi yaptıklarım. Aslına yakın, bayağı gerçekçi resimlerdi. Aile bireylerinin portreleri hemen tanınıyordu. Bir keresinde bir Alman askerini başında şapkasıyla çizmiştim, öyle de benzemişti ki. Her nedense çizemediğim tek şey David Yıldızı’ydı. Yıldızı oluşturan iki üçgen son derece karışık bir şekilde içiçe yerleştirilmişti, bir türlü beceremiyordum. Oysa bu şekli incelemek için bol zamanım oluyordu. 1 Aralık 1939 tarihinden başlayarak ailem, üzerine mavi kalemle Yıldız’ın çizildiği beyaz kol bantları takar olmuştu. Bunun Yahudi olduğumuzu belirttiğini söylediler bana.

Ailem dini görevlerini pek yerine getirmezdi. Annem zaten yarı Yahudiydi. Babamla ikisi çocukları dine zorlayan, mutaassıp kişiler değildi. Şimdiyse, Yahudilik bulduğumuz yerde artık kalamayacağız anlamına geliyordu.

Yine yollara düştük —savaşın başındaki gibi isteyerek değil, zorla. Fazla uzağa gitmek zorunda değildik. Yerleştirilme işini, Almanlar değil Krakov belediye yetkilileri olay yaratmadan, sessizce yapıyordu. Yanımıza ancak taşıyabildiğimiz kadarını almamıza izin verilmişti. Yeni yerleşme bölgemizi biraz daha

kalabalık olmanın dışında eskisinden pek farklı bulmadık. Vis-tül'ün epey uzağındaki Podgorze Alanı'ndaki apartmanın giriş katı, büyükannemin dairesinden daha genişti, ama birkaç aile tarafından ortaklaşa kullanılıyordu. Ninem artık bizimle oturmuyordu. Krakov'un öteki ucunda yeni 'Yahudi Bölgesi'nde ufacık bir odaya yerleştirilmişti kadıncağız.

Annem, babam, kızkardeşim ve ben L şeklindeki, bir sürü penceresi olan ve kırmızı tuğlalı kiliseye bakan iki odalı bir daireyi paylaşıyorduk. Yakında bir sürü dükkân vardı, yiyecek de hâlâ satın alınabiliyordu.

Bu, ilk aşamaydı. Serbestçe girip çıkabiliyorduk. Yalnız Yahudi değil, Polonyalı çocuklarla da oynuyordum. O Noel, babamın bir çam ağacı almasının tek nedeni, dikkati çekmemek içindi.

Bir süre sonra, bir gün Annette beni camın önüne götürüp bir şey gösterdi. Bazı adamlar tam caddenin karşısında bir şeyler yapıyordu. Caddeyi bir baştan diğerine kesen bir barikata benziyordu.

«Ne yapıyorlar?» diye sordum.

«Bir duvar örüyorlar.»

O an anlamıştım: Çevremize duvar örüyorlardı. Soluğum kesildi, ağlamaya başladım. Almanlar işi bayağı ciddiye alıyordu. İlk gerçek belirti işçiler apartmanımızın bir yanındaki ana girişi ve pencereleri de tuğla bir duvarla kapatmalarıydı. Kiliseyi göremiyorduk artık. Tuğla örülen kısım, duvarın bir devamı gibiydi, böylece Rekawka Sokağı'ndan yeni bir giriş açıldı. Girişin basamakları uzun, karanlık holü geçip bodruma iniyordu. Kısacası, olan şuydu: Bir zamanlar ağaçlıklı bir meydana açılan, sessiz bir sokağa bakan evimiz şimdi kırmızı tuğlayla çevrili bir çıkmazdaydı.

Bir ana cadde yeni yerleşme bölgemizi ikiye ayırıyordu. Her zaman işlek olan bu caddenin her iki yanı da dikenli telle çevriliydi. Getto'nun sakinleri, trafiğin akışını uzaktan izliyor ama caddeye adım atamıyordu. Getto'nun bir kısmından diğerine geçmek için küçük bir köprü yapılmıştı yayaalara.

Mahpusluğumuza karşın o sıralar aklıma pek korkmak gel-

miyordu. Zaman zaman çok eğleniyor, karda oynuyor, pul biriktirip diğer oğlanlarla değiş tokuş ediyordum.

Seksi Rekawka Caddesi'nde öğrendim. Diğer çocuklarla sokakları arşınıyor, ne bulursak topluyorduk. Bazen kapı girişlerinde, kanallarda sönmüş balona benzeyen, plastik torbacıklar bulurduk. Grubumuzdan bir çocuk, bunların prezervatif olduğunu söyledi. Büyükler, çocuk olmasın diye kullanırmış. Bebek yapmak için, erkekle kadının birleştiğini açıkladı. İnançlarımı kökünden sarsan bu bilgi üzerine epey kafa yordum. Bebek olması için tek bu hareket yeterli miydi yoksa bazı şartların biraraya gelmesi de gerekiyor muydu? Bana bebekleri leyleklerin getirdiği anlatılmıştı da...

Arkadaşlarım küçümsemeyle dudak büktüler. Ama Rekawka'daki yan komşumuz evli olmayan, ancak bebekli bir kadındı. Bu işe leyleğin karıştığını kanıtlamaz mıydı? Diğerleri de artık eskisi kadar emin değildi.

Aynı konuya birkaç gün sonra yeniden döndük. Bazı yeni bilgiler edinmiştim. Kadınla erkek birleşince, dedim, öylece durmuyorsun, ileri geri hareket ediyorsun. Ne kadar safmışım, deyince, bir ağzıdan onayladılar.

Bu ilk aylarda, zaman zaman hissedilen terör havasına karşın, getto'daki yaşam kendi halinde bir kasabaninkine benziyordu. İnsanlar flört ediyor, evleniyor, arada bir de eğleniyordu. Yahudi güvenlik güçlerine ek olarak, **Ordnungsdienst**, yerel yönetim, ya da **Judenrat** denilen sağlık ve sosyal yardım görevlilerinin yanı sıra gettonun küçük bir lokantası, üstü açık, şık bir kafesi vardı. Burada, akordeonların çoğunlukta olduğu bir de cazbant çalışırdı. Babamın iki arkadaşı, Rosner kardeşler orkestradaydı. Rosnerlerin yeğeni Richard Horowitz'in üçüncü yaşgünü kafe'de kutlandı. Ben de katıldım, bol bol pasta yiyip sıcak çikolata içtim. Anı anıya uymayan, şımarık Richard kendi kakao-sunu içmeyi reddetti.

Her ne kadar sakin de geçse, günler zaman zaman vidanın tehditkâr bir biçimde sıkıştırılmasıyla gölgeleniyordu. Babamın sevgili Underwood daktilosuna el konmuştu. Duvarın yapımı bi-

ter bitmez, Yahudilerden, ellerinde kürk namına ne varsa hepsini teslim etmeleri emredildi. Millet saatlerce kuyrukta bekledi. Annem tilkisini, ninem de kürk yakasını verdi.

Bir gece sahanlıktan yükselen çığlıklar duyduk. Hemen ışıkları söndürdük. Babam ne olup bittiğini öğrenmek için dışarı süzüldü. Dönünce, Almanların binaya girdiklerini bildirdi. Alt katta bir kadını saçlarından tutup sürüklediklerini görmüş. Öylece karanlıkta oturup bekleyicik. Oyalanmak için parmağımı yaladım, duvara bir gamalı haç çizdim. Babam öfkeyle sildi.

Ninemi ziyarete zorla gider olmuştum. Ne yazık ki ilişkilerimiz artık eskisi gibi değildi. Soruları canımı sıkıyordu. Sürekli ailemi sorup duruyordu. Her şey yolunda mıydı? Kavga ediyorlar mıydı? İlgisi mutlaka içten ve haklıydı ama bana biraz fazla meraklıymış gibi gelirdi. Onun şımarttığı bebeği değildim artık. Bu ziyaretlerin bir an önce sona ermesini bekler, hemen, edindiğim o ilk samimi arkadaşşıma koşmak isterdim.

Pawel —soyadını hiç öğrenemedim— yandaki dairede oturuyordu. On iki yaşlarında, annesi olmayan, babasından her gün dayak yiyen bir yetimdi. Babası onu hiç sevmez, küçük kızkardeşine bakması için zorlardı.

Evde yapması gereken işlerin çokluğu yüzünden Pawel'le uzun uzun oynayamazdım. Ancak çocuk kitaplarında okuduğum, acınası bir yaşam sürdüğünü bilirdim. Ama o bunun altında ezilmezdi. Koyu renk saçlı ve yaşına göre uzun boylu olan bu çocuk, akıllıydı ve gerçekleri kolayca kavrayıp mantık çerçevesine oturtmak gibi olağanüstü bir yeteneğe sahipti.

Pawel bana huzur veriyordu. Gidererek kısıtlanan ve korkuyla dolan hayatımın tek avuntusu, neşe kaynağıydı. Aile çemberinin dışında kurduğum bu ilk dostluk, eğitseydi olduğu kadar duygusal yönden de bir uyanıştı benim için. Her konuda bilgiye aç bir çocuktum, Pawel'se her şeyin yanıtını biliyordu. Büyükler gibi baştan savma, merakımı bile gidermeye yetmeyen cevaplar, elektriğin ne olduğunu, benzinin arabaları nasıl çalıştırdığını, uçakların havada nasıl durduğunu bilimse! bir şekilde açıklardı. Verniklenmiş iki bakır telle bir titreşim cihazı kullanarak mükemmel bir elektrikli zil yapmıştı. Birlikte, pille çalışan basit bir motorun dizaynı üzerinde epey kafa patlattık. Bir sürü eksantrik

uçak resmi yapardım, o da sabırla bunların neden uçamayacağını açıklar, Allah bilir nereden öğrendiyse aerodinamiğin temel ilkelerini anlatmaya çalışırdı. Bugün bile, ne zaman AWACS tipi değişik bir uçak ya da uzay mekiği görsem, Pawel'e dönüp şöyle demek isterim: «Görüyor musun, dostum, garip şekiller de **uçabiliyor...**»

Bir gün büyükannemi görmeye gitmiş, sabırsızlıkla Pawel'e kaçmayı beklerken olacaklar içime doğuverdi. Önce neler olduğunu anlayamadım. Değişik yönlerle koşuşan insanlar gördüm. Sonra caddenin neden böylesine çabucak boşaldığını anladım. Alman askerler bir grup kadını toplamış, sürükleyerek götürüyordu. Diğerleri gibi oradan kaçmak yerine durup izledim.

Sıranın gerilerindeki yaşlı bir kadın yeterince hızlı yürüyemiyordu. Bir Alman subayı onu sırtından itekliyor ama o iki adımda bir düşüyor, ağlayarak İbranice yalvarıyordu. Subay aniden tabancasını çekti. Bir patlama duyuldu, sonra kadının sırtı kıpkırmızı kan oldu. Hemen en yakındaki binaya koştum. Tahta basamakların gerisine sinip, saatlerce kıpırdamadan bekledim.

Garip bir alışkanlık edinmiştim: Yumruklarımı öyle büyük güçle sıkıyordum ki parmaklarım bir süre sonra hissizleşiyordu. Bir sabah da kalkınca dehşetle yatağımı ıslatmış olduğumu farkettim. Bu felâketi örtbas etmenin olanağı yoktu. Fena halde azar yedim ama ertesi gece aynı şey yinelendi. Artık her gece altıma kaçıırıyordum. Uyurken, rüyamda yatağımı ıslattığımı görür korkuyla uyanırdım. Bir de bakardım ki bu korkunç kabus gerçekleşmiş.

İstifçilik yasaktı. Bizi, gizli yiyecek stoklamaya karşı evlerin sık sık aranacağına dair baştan uyarılmışlardı. O gün annem de, şanssızlık bu ya, bir sürü kurabiye pişirmişti. Evde tartışma çıktı. Annem tuvalete atıp sifonu çekelim diyor, babamsa boş bir şapka kutusuna koyup gardrobun üzerine gizlememizi öneriyordu.

Yanında bir er, bir de **Judenrat** görevlisi bir siville parlak çizmeli ve sivri şapkalı Alman subayı çıkageldi. Önce annemle Almanca bir şeyler konuştu, sonra mutfığa girdi. Babamla ben

ağzımı bile açmadan öylece oturuyorduk. Subay annemle birlikte döndü. Aramanın sona erdiğini sandık ama o belli belirsiz gülmseyerek odada gezinmeye başladı. Oyuncak ayımı tutup salladı, bakışlarını etrafta gezdirdi. Birden uzanıp, gösterişli bastonuyla dolabın üzerindeki şapka kutusuna dokundu. Kutuyu alıp açtı ve kurabiyeleri yere döktü.

Güldü. Sonra Almanca haykırmaya başladı. Sonunda, elinde hâlâ oyuncak ayımı sallaya sallaya odadan çıktı. Hepsisi bu kadardı ama annem kızgınlıktan kendini kaybetmişti. «Onları atalım dedim sana,» diye bağırdı babama. «Allahın belâları sanki beni boğacaktı!»

Annemden yalnızca bir kez dayak yedim, nedenini anımsamıyorum. Bana ilk kez el kaldırıyordu ve eminim çok haklı bir nedenle vurmuştu. Getto'daki güç yaşam koşulları ebeveynimi de etkiliyor, sık sık kavga etmelerine neden oluyordu. Daha sonra, annemin o sıralar hamile olduğunu öğrendim. Sinirli ve hırçın olması için bir başka neden daha. O günlerdeki en büyük korkum annemle babamın ayrılmasıydı. Beni her şeyden çok bu düşünce ürkütüyordu. Belki de yatak biraz da bunun için ısılanıyordu!.

Getto'nun her yanı duvarla çevrilmemiş, bazı kısımlar dikenli telle kaplanmıştı. Telin ana cadde yakınlarındaki bir noktasından, Almanlar Krakovlulara Padgorza Alanı'nda haftada bir film gösteriyordu. Haberleri, Pazar birliklerinin propagandasını ya da Wehrmacht piyadelerinin Champ-Elysées'de yürüyüşünü gösteren, Polonyalılara Üçüncü Reich askerlerinin yenilmezliğini anlatan filmler izlerdi. Film aralarında perdede şu söz-cükler belirirdi: «Yahudiler = Pislik = Tifüs!» Dışarıdakilere epey biçimsiz görünüyorduk herhalde: Dikenli tele yaslanmış, filmin birazını olsun görmeye çalışan, bir avuç surat. Oyuncak bir film oynatma makinesinden pis bir havlunun üzerine eski sessiz filmlerden bölük pörçük parçalar göstermesi için bir öğlana pul koleksiyonumun büyük bir kısmını vermiştim.

Duvarın bulunmadığı, yalnızca telle çevrili kısımda çalılığın örttüğü birkaç çukur vardı, dışarı açılıyordu. Ailemin haberi olmadan bu çukurları kullanarak gettodan dışarı süzülüyordum.

Bu, bir aynanın içinden geçip karşı tarafa çıkmaya benzer-

di —insanların normal bir yaşam sürdürdükleri, taşıtların gidip geldiği, bambaşka bir dünyaya adım atmak gibi. Burada her şey çok daha parlak, güneşli, canlı ve ferahtı. Duvarı ilk kez dışardan gördüğümde, baktığımın aynı şey olduğuna inanmadım. İç tarafı dümdüz, basit tuğlayla kaplıydı, oysa dışı çimentoyla sıvanmış ve yer yer mozaikle süslenmişti.

İlk gezintimde yalnız değildim. Biri benim yaşımda, diğeri daha küçük iki arkadaşım da yanımdaydı. Küçüğü şöyle bir yokladık: Nerede yaşadığı sorulunca ne diyecekti?

«Rekawka Caddesi, on numarada, derim.»

Bu kadarı yeterdi. Onu derhal geri yollayıp, yola koyulduk. İlk durağımız, pul satan bir dükkândı. Duvar yapılmadan önce buraya sık gelir, harçlığımın büyük kısmını dükkândaki pullara yatırırdım. Kiliseye yakındı. Tezgâhın gerisindeki kadın ilgiyle bizi süzdü. «Siz gettodansınız, değil mi? Kendinizi tehlikeye atmıyor musunuz?» Ne demek istediğini anlamamış gibi yaptım, ama oraya bir daha hiç gitmedim. Dışarıda olmak gerçek bir serüven, son derece tehlikeliydi. Telin altından sürünerek gettoya döndük, uzunca bir süre kendimi güvende hissedemedim.

Babam, annemle ikisi götürülürse benim kurtulmam için planlar yapıyordu. Kentte epey tanıdığı vardı, Bay ve Bayan Wilk adında bana yardım edebilecek bir çift buldu. Onların bulacağı birilerinin yanında yaşayacaktım. Neyse ki hiç Yahudiye benzemiyordum — Wilklerin bana yardımı kabul etmelerinin bir nedeni buydu. Diğer nedense paraydı. Babam bu ayarlamayı daha önceden, ta getto sakinleri şehirde rahatça gezinebildikleri zaman yapmıştı. Bu, ona epey pahalıya, ailenin mücevherleri ve biriktirdiği tüm paraya mal olmuştu.

En küçük amcam Stefan, çok güzel, Ari ırktan biri gibi görünen Maria adında bir kızla evlenmiş, karısı gettonun dışında yaşayabilmesini sağlayan sahte kağıtlar düzenlemeyi becermişti. Nöbetçiye para yedirmiş olmalı ki bir kez içeri girip yeni kocasını ziyaret edebildi. İçerdayken bana haç çıkarmasını ve temel Katolik dualarını öğretti. Bir başıma kalırsam yararı olmuş.

Wilkler'e ilk gidişimde annem de benimle geldi. O sıralar, Wawel Şatosu'nda temizlikçi olarak çalışıyor, gettoya rahatça girip çıkabileceği bir izin kağıdı taşıyordu. Şato, Polonya valisi olan generalin karargâhı olarak kullanılmaktaydı. Bu ziyaretin amacı Wilklerin yerini öğrenmem ve bana kalacak yer bulduklarında vakit geçirmeden gidebilmemdi.

Kısa süre sonra oraya yeniden gittim. Getto, dedikodu öğüten bir değirmen gibiydi. Son dedikodu Almanların büyük bir sürgün hareketine hazırlandıkları yolundaydı. Wilkler, ayda 200 zlotiye bana bakmayı kabul eden bir aile bulmuştu. Şehrin epey dışında yaşayan bu ailenin adını hiç öğrenemedim. Tek bildiğim aile reisinin fıçı imal ettiğiydi. Onların evinde geçirdiğim her gece bir karabasandı sanki. Hem yabancılar arasında yaşamaktan hem de uyuyakalıp yatağıma ıslatmaktan korkuyordum. Hiç uyumazdım bu nedenle. Allahtan bu durum uzun sürmedi. Birkaç gün sonra Bay Wilk beni almaya geldi. Fıçıcının karısı artık orada kalamayacağını, komşuların kuşkulandığını söyledi. Tanıdık ve —bana göre— güvenli gettoya dönmek hoşuma gitmişti. Peşin ödenmiş olan 2000 zlotiden bir daha haber alamadık. Tüm eşyayı doldurduğumuz iki bavulumdan da.

Benim dönmemden sonra, ana caddenin epey uzağına, büyük yökannemin yaşadığı yer'in yakınlarında bir eve taşındık. Almanlar, geride kalanları daha küçük bir bölgede topluyordu. Burası zamanla aşırı kalabalık, döküntü bir mahalle halini aldı. Rekawka Caddesi artık gettonun iyice daralan sınırları dışında kalmıştı. Almanlar yeni bir duvar örme zahmetine katlanmadı; ufak gettomuzun etrafı dikenli telle çevriliydi. Pawel ilk gönderilenlerle birlikte gitmişti. Hayatımda ilk kez ayrılığın acısını tadıyordum.

Yeni evimiz, kocaman ve eski bir apartmanın tek bir odasıydı, bunu da genç bir çift ve küçük oğulları Stefan'la paylaşıyorduk. Adam mimardı. Kısa sürede iki aile kaynaştı. Bizim katta teke gibi kokan bir yaşlı adamla, aynı şekilde kokan Fifka adlı köpeği de vardı. Kızkardeşim, diğer kiracılardan bir gardropla ayrılmış olan yan odada kalıyordu.

Stefan dört-beş yaşlarında, kıvrırcık sarı saçlı ve ciddi ifadeli bir çocuktü. Bir sürü oyuncak arabası vardı. Büyüyünce bir

yarişçı ya da bir yarış arabası olmak istiyordu. Buna benzer tuhaf ama hoş şeyler söylerdi. Zamanımızın büyük bölümünü birlikte oynayarak geçiriyorduk. Ben Pawel için neysem, o da benim için öyleydi: her türlü bilgiyi hevesle yutmaya hazır biri.

Taşınmamızdan kısa süre sonra babam, bir boşaltma hareketinin başlamak üzere olduğunu öğrenmiş. Annem izin kâğıdını kullanarak beni Wilklere götürdü. Eve dönme vakti gelince beni almaya annemin yerine babam geldi. Kentte bir fabrikada metal işçisi olarak çalışıyordu. Bir nöbetçiye para yedirip erken çıkmış. Bayan Wilk beni sokakta teslim edince, şaşırtıcı bir şekilde sıkı sıkı sarıldı bana.

Padgorze Köprüsü'nü geçmiş gettoya doğru ilerliyorduk ki, kendini tutamadı ağlamaya başladı. Sonunda, «Anneni götürdüler,» dedi.

«Ağlama, herkes bakıyor,» dedim. Gözyaşlarının bizi elevermesinden korkuyordum: İzinsiz sınırı geçmiş iki Yahudi. Kendisini toparladı. Gettonun girişinde bir grup işçiye rastladık, içeri birlikte girdik.

Annemin gid'işi, Pawel'inkinden çok daha acı olmuştu benim için, ama bir gün yeniden biraraya geleceğimize emindim. Beni en çok düşündüren şey, nerede tutulduğuydu. Ona nasıl davranıyorlardı? Yeteri kadar yiyecek ve sabun bulabiliyor muydu? Ondan ne zaman mektup alacaktık? O zamanlar henüz gaz odalarından haberimiz yoktu.

Son baskında Stefan'ın anne babası da götürülmüştü. Babam çocuğu kanatlarının altına aldı. Sevdiklerimizden ayrılmak bizi üzmüştü ama oyunlarımız sürüyordu. Götürülenlerin eşyaları ortalıktaydı, yani hiç oyuncak sıkıntısı çekmiyorduk' Ortaklaşa kullandığımız banyonun dolabı tika basa eşya doluydu: Bavullar, kitaplar, aile albümleri vb. Dolapta bir de tekerlekli kızak bulmuştum. Bir gün sokakta bununla oynarken kadının biri beni durdurup, «O kızak senin değil,» dedi. Hemen götürüp yerine bıraktım.

Ama **şimdi** benim, diye düşünmüş fakat söylemeye cesaret edememiştim.

Yine bir söylenti yayıldı, yine Wilklere gönderildim. Onlarla

birkaç gün geçirdikten sonra kaçtım. Ne olursa olsun babamla olmak istiyordum.

Gettonun girişine vardım, içeri alınmak istediğimi bildirdim. Polonyalı nöbetçi beni başından savmak istedi, ama içeride oturduğumu söyleyince girmeme izin verdi.

Sıcak, güneşli bir gündü. Sokaklar bomboştu. Etraf, dikenli telin az uzağında tembel tembel gezinen iki SS gözcünün dışında tümüyle metrûktu. Sessizlik elle dokunulabilecek kadar yoğundu. Bir şey var, diye düşündüm. Korkunç bir şeyler olmuş. Koridordan koşarak geçip odamıza vardım. Kimseler yoktu.

Kendimi bilmez bir halde babamı aramaya başladım. Büyükannemin odası da boştu, karmakarışık. Köşebaşındaki kırtasiyecici de boşalmıştı. Kapısı ardına dek açıktı. Sahibi babamın iyi arkadaşıydı. İçeri girdiğimde sanki hava almak için kapının önüne çıkmış da dönecekmiş gibi düzenliydi her şey. Kasaya bir göz attım. İçinde para varsa, sahibi almak için döner nasılsa diye düşünüyordum. Kasa boştu.

Dehşete kapılmışım. Tanıdıklarım yokolmuştu. Yabancı bile olsa birillerini bulmak zorundaydım. Sessizlik katlanılır gibi değildi. Rastladığım ilk canlılar sokakta Polonya askerleriyle çevrilmiş, bekleyen insanlardı. Bazı evlerin içi hâlâ aranmaktaydı. Çizmelerin çıkardığı tok sesler, Almanca emirler çalınıyordu kulağıma. En yakınimdakilere, «Ne yapacağım?» diye sordum.

Aralarından biri: «Nerede oturuyorsun?»

«Karşıda. Ama neler oluyor?»

Başka biri, «En iyisi ortadan tozol,» dedi.

Hiç niyetim yoktu, babamı bulmalıydım. Kalınca onunla bağım kopmaz, diye düşünüyordum.

Bir SS subayı hışımla sokağa çıktı. Tombul, oğlan çocuğuna benzeyen bir yüzü vardı. Elinde bir deste kağıt tutuyordu. Tutuklulardan kimisi yalvarmaya başladı. O hiç aldırmadı, tüm dikkatini kağıtlara vermişti. Sonra bizi alıp ana kapının bulunduğu Plac Zgody Alanı'na götürdü. Burada başka tutuklularla karşılaştık. Kimi sersemlemiş, öylece duruyor, kimi diz cökmüş yalvarıyor, kimi de topuklarının üzerine çömelmiş bekliyordu. İki gündür orada bekliyorlardı. Bu, o güne dek gerçekleştirilen en büyük toplamaydı.

Kalabalığı güçlkle yaparak yolalıırken Stefan'la karşılaştım. Gerçi babamın nerede olduğunu bilmiyordu ama onu gördüğüm yine de memnundum. Araştırmayı birlikte sürdürdük. Onun bunun yanına gidip babamı soruyor, insanları dirsekleyerek ilerliyorduk. Boşaltma hareketinin boyutları beni ürkütüyor, diğerleriyle birlikte gönderilmekten ödüm kopuyordu. Geri dönmekle ne büyük aptallık ettiğimi anlıyordum. Şöyle ya da böyle dışarı çıkmalıydık. Sarı saçları ve sevimli suratıyla Stefan kurtulmamızı sağlayabilirdi.

Bir SS subayı çevresini saran astlarına bağırarak emirler yağdırıyordu. Planımı Stefan'a anlattım. Biraz Almanca bilen çocuk, subaya gidip ikimizin eve gidip biraz yiyecek almasına izin vermesini rica edecekti. Hemen döneceğimize söz verecekti. Subay evet der demez teli geçmeye çalışacaktık. Sıra uygulamaya gelince Stefan çözüldü. Yakınımızda, toplantılara gözcülük eden, genç bir Polonyalı asker duruyordu. Yanına gidip öykümüzü anlatmayı denedim. Bal gibi anlamış olmalıydı yalan söyledüğimizi, ama anlamamış gibi yaptı. Başını olur anlamında belli belirsiz salladı. Hemen tabanları yağladık. «Yavaş yürüyün,» diye homurdandı. «Sakin koşmayın!» Yürümeye başladık.

Yolu biliyordum: Bir avludan geçip birkaç köşeyi döndükten sonra yokuş aşağı, sonra da yukarı. Sonunda gettoyu Krakov'dan ayıran dikenli tele ulaştık. Benim eski delik hâlâ oradaydı, görünürde nöbetçi filan da yoktu.

«Hadi, geç,» dedim Stefan'a. Ama sürünmeye alışık değildi, korkmuştu. «Hadi, yürü!» diye bağırdım. Önden geçip ona yardım ettim. Başarmıştık, ikimiz de telin öbür tarafındaydık işte. Dolaşmaya çıkmış gibi ağır ağır yürüdük. Ne geriye baktık, ne de tek kelime konuştuk. Epeyce uzaklaştıktan sonra durup birbirimize döndük: Evet, başarmıştık!

Wilklere varınca kızılca kıyamet koptu. Bayan Wilk donup kalmıştı. «İki küçük Yahudi birden ha!» diye bağırdı sonra. Ama Stefan öyle sevimli bir yumurcaktı ki kısa sürede onu yatıştırımayı bildi.

Son toplamanın etkisi geçip de ortalık durulunca yeniden gettoya döndük. Sonunda babama kavuşmuştum. Babam, büyükannemin eski odasına yerleşmişti. Büyükannem ise götürül-

müştü. Kızkardeşim Annette de öyle. O günden sonra odayı babam, Stefan ve ben paylaştık.

Bunlar, Krakov gettosunun son haftalarıydı. Çocuklar yarı fabrikayı yarı yetimhaneyi andıran bir enstitüde çalıştırılıyordu. Günde bir öğün yemekle bir-iki saat ders veriliyordu bize. Zamanımızın geri kalanında kahverengi kağıtları katlayıp bükerek kesekağıdı yapıyorduk. Stefan yanımdaydı. Yaşı küçük olduğundan saatlerce çalışmak ona çok güç geliyordu. Yaptığı torbalar rezaletti, ama hiç ağlamadı.

Krakov gettosunun tümüyle boşaltıldığı gün, 13 Mart 1943'de babam beni gün doğmadan uyandırdı, alıp Plac Zgody'e götürdü. Kimsenin göremeyeceği bir noktada, penseyle teli kestti. Beni şöyle bir kucaklayıp, tele doğru itti. Teli son kez geçtim. Stefan onu yanına alacak kimsesi olmadığından arkada, diğerleriyle kalmıştı.

Wilklere vardığımda kapı kilitliydi. Evde kimse yoktu. Ne yapacağımı bilemeden, öylece dolandım bir süre. Sonra, geri dönmek için geçerli bir neden bulmaktan hoşnut, gettoya doğru yola koyuldum.

Köprünün yakınlarına varmıştım ki, bir grup tutuklu erkeğin Alman askerlerinin denetiminde yürüdüğünü gördüm. Bunlar gettonun son sağ kalmayı beceren sakinleriydi, aralarında babam da vardı.

Önce beni görmedi. Yetişmek için koşmaya başladım. Yürüyen grup herkesin ilgisini çekiyordu, durup izliyorlardı. Bir yandan koşarken bir yandan da babamın bakışlarını yakalamaya çalışıyordum.

Sonunda beni fark etti.

Durumumun ne kadar berbat olduğunu anlatmak için elimle anahtar çevirir gibi yaptım.

Diğerlerinin yardımıyla bir iki sıra gerilemeyi başardı. Böylece en yakındaki nöbetçiden uzaklaşmış, bana yaklaşmıştı. Dudaklarının arasından fısıldadı: «Derhal tozo!»

Bu iki kaba sözcük beni olduğum yere mıhladı. Son tutuklu da yürüyüp geçene dek bekledim, sonra döndüm. Hiç geriye bakmadım.

Tyiko swinie siedza w kinie. ('Sinemaya yalnız domuzlar gider.')

Krakov'daki tüm sinema salonlarının duvarındaki bu yazıya göre ben domuzun âlâsıydım. Çünkü kentteki tüm sinema salonlarını sırayla dolaşıyor, her koltuğunu ezbere biliyordum. Filmler tek tutkum olup çıkmıştı. Sık sık kapıldığım eziklik ve çaresizliğimden tek kurtulma yolum buydu. Bu kaçışlarımda bana Mieczyslaw Putek, ya da kısaca Mietek adında, esmer, uzun boylu ve az konuşan bir çocuk eşlik ederdi. Ben yaşlardaydım. Hemen hemen hiç ayrılmazdık, zaten onun ailesiyle birlikte tek odada yaşıyorduk.

Babamın götürüldüğü gün, gece sokağa çıkma yasağı başlamadan az önce Wilkler gelmiş ve beni sokakta kendilerini bekler bulmuşlardı. Yanlarında bir gece kaldım, sonra da Puteklere postaladılar. Adımın Roman Wilk olduğu masalını uydurmuşlardı.

Mietek'in babası Boleslaw Putek kapıcıydı, çalıştığı yerse gizlenmek için pek uygundu. Kim kalkar da, tümüyle Alman sabbaylarına ve ailelerine ayrılmış bir apartmanda gettoda kaçmış bir çocuğu arardı ki?

Yanımda kimlik filan yoktu. Neyse ki Mietek yanıtlayamayacağı hiçbir soru yöneltmiyordu bana, neden okula gitmior-sun, filan gibi. Bazen, hiç merak etmiyor mu, diye sorardım kendi kendime. Belki de her şeyi biliyor ama bilmemezliğe geliyordu.

Roman Wilk olarak ilk gerçek özgürlüğümü, Bir Numaralı, küçük, eski tip tramvaya binerken tattım. Planty Parkı'nda yarım tur atan bu araca savaştan önce de binmişim ama gerçek bir yolculuğun nasıl yapılacağını Mietek'ten öğrendim. Almanlara ayrılan ilk kısımdan kaçınmak gerekiyordu. Bedava yol

culuk etmenin en iyi yolu, dışardan kaplinlere çıkmak, durağa gelmeden de atlamaktı.

Babamın Wilkler'e daha önce verdiği para, cebime haftada küçük bir harçlık girmesine yetiyordu. Bunun büyük bir kısmını sinemaya harcıyordum. Bilet çok ucuzdu, param rahatça yetiyordu. Film seçmede hiç ayırım yapmıyor, **Gasparone** gibi operetlerden, Tonelli Kardeşler'in rol aldığı sirk filmlerine dek ne bulursam izliyordum. Aynı kadına âşık iki akrobatın mücadelesini anlatan bir filmde, akrobatlardan biri, «Bu dünya ikimize dar,» demişti. İşte bu, gerçekçi sanatın ulaşabileceği en son noktaydı bence.

Mietek bana göz kulak olmak için yanımda ayrılmazdı. Zaten yapacak başka işi de yoktu. O okuldayken ben yalnız dolaşırdım. Harçlığım bitince de gider sinema lobilerinde dikilirdim. Marika Roeck adında, sarışın bir yıldız vardı ki aklımı başımdan alırdı. Hep bir gün onunla evlenmeyi düşlerdim ama oğlunun bir Almanla evlenmesine babam ne der diye de dehşete kapılırdım. Marika'nın Macar olduğunu öğrendim de yüreğime su serpildi.

Lüks Swit sineması Polonyalılara kesinlikle yasaktı. Mietek'e Alman çocuklarıymış gibi davranıp içeri girmeyi önerdim. Mietek, iki kişilik 'üçüncü sınıf' bilet parasını kendinden emin bir tavırla gişeye bıraktı. Perdeye en yakın olan bu iki koltuk sinemaların en sevdiğimiz yeri idi. Hiç konuşmadan içeri girip **Puss-in-Boots** (Çizmeli Kedi)'un Almanca uyarlamasını izledik. Oyuncular hayvan kılığındaydı ve film altyazısızdı. Tramvayla eve dönerken Mietek söylenip durdu. Gerçekten de peş. para etmez bir film için hayatımızı tehlikeye atmıştık.

Benden az büyük bir oğlanla tanıştım. Adı Krupa'ydı —Polonyaca 'şişko' demektir. Krupa da okula gitmiyordu. **Krakauer Zeitung** adındaki tek resmi gazeteyle satıyordu. Bana nasıl para kazanılacağını gösterdi. Yetkili satıcılar işlerini bitirdiklerinde yığınla satılmamış gazete kalıyordu geride. Bir aracı bunları 'korsan' gazeteci çocuklara satarak yolunu buluyordu. Kısacası bu işten kâr sağlamanın tek yolu ya müşteriye paranın üzerini eksik vermek ya da bahşiş koparmaya çalışmaktır.

Sinema benim için vazgeçilmez bir tutku olup çıkmıştı. Si-

nemayla ilgili her şey —yalnızca filmler değil, sinema salonlarının kokusu bile— beni büyüüyordu. Perdenin ışık saçan dikkörtgenliğine, projeksiyon odasından belli belirsiz duyulan homurtuya, hatta tozlu koltukların kokusuna bile bayılıyordum. Her şeyden çok da olayın mekanik işleyişi çarpıyordu beni.

En büyük arzum ne tür olursa olsun bir film makinesi edinmekti. Okuldaki dia göstericisi gibi, bir ucunda mercek bulunan bir kutuydu aklımdaki. Bir el fenerinin merceğini çıkardım. Şimdi tek eksiğim kalmıştı: Bir kutu. Mahalledeki tüm çöp kutularını karıştırdım ama bulamadım. Bir sabah çöp kamyonunun arkasına atlayıp ana çöplüğe dek gittim. Orada saatler süren aramadan sonra aradığımı buldum: Kırmızı, sarı renkte teneke bir çay kutusu. Bir çivi ve çekicin yardımıyla kutunun bir tarafına yuvarlak diğer tarafına da dört köşe bir delik açtım.

Mietek'in on dokuz yaşında, güzel bir kız olan halası Janka o gün bizde konuktu. Çıkardığım gürültüden rahatsız olmuştu. Zaten benden pek hoşlanmazdı.

«Bana ne,» diyerek kutumun üzerine atıldı. Sokaklarda öğrendiği küfürleri peşpeşe sıralayarak kutuyu kapığı gibi candan dışarı fırlattı. Almak için dışarı çıkınca da kapıyı kilitledi, beni dışarıda bıraktı. Aletlerim içerideydi. Kapının zilini çaldım durdum ama yararı olmadı. Umutsuz bir halde kaldırım arşınlamaya başladım. O sırada Krupa çıkageldi. Janka'yı kızdırmak için zilin kenarına bir kibrit çöpü sokup tabanları yağladık.

O akşam Janka görümcesine, «Piç kurusunu Almanlara şikâyet edeceğim,» dedi. Bayan Putek onu kandırmak için epey dil döktü. Aile için hem bir baş belâsı hem de büyük bir tehlike olduğum açıktı. Makinemi bitiremedim —beni başlarından atmaya, benimle Krakov arasına emin bir mesafe koymaya karar vermişlerdi. Şimdi biraz daha hoşgörülü davranan Janka'yla birlikte, tıkabasa köylü dolu bir trene binip tuvaletin kapısına sıkışmış bir halde yola çıktık.

Przytkowiece adında küçük bir istasyonda indik. Ben valizimi, Janka da yiyecek sepetini taşıyordu. Dar ve pis bir yolda saatlerce yürüdük. Sıcak dayanılır gibi değildi. Ayağımda çorap yoktu, ayakkabılar fena halde vuruyordu. Bir an bayılacağımı sandım.

Son durağımız Wysoka denilen, küçük bir köydü. Burada Buchala adındaki ailenin yanında kalacaktım. Gerçekte Wysoka bir köy değil de, kilisesi, okulu, bakkalı ve postanesi olan bir dörtyol ağız gibiydi. Buchalalar, bir tepenin yamacındaki, ağaçların neredeyse gözlerden gizlediğı küçük bir çiftlik evinde oturuyordu. Ailemi şiddetle özlüyordum. Üstelik kısa sürede bu kadar çok yer değıştirmek sinirlerimi altüst etmişti, yıkılmak üzereydim. Beni, kır yaşamı kurtardı. Doğayla tek yakınlaşmam, sa-vaştan önce geçirdiğim o kısa yaz tatilinde olmuştu. Şimdiyse bambaşka bir dünya keşfediyordum. Sanki yeniden doğmuş gibiydim.

Son derece fakir olan Buchala ailesinin, tek varlığı iki buçuk hektarlık bir arazi ve bir inekti. Karısından oldukça yaşlıydı Bay Buchala. Basit, görgüsüz bir adamdı, hatta aptalın biri. Ayakkabı tamircisiydi, ancak köylüler onun ne kadar yeteneksiz biri olduğunu anlamış olmalı ki, başları sıkışmadıkça pek uğramıyorlardı. Yaptığı ayakkabıların çoğı ailesi içindi. Büyük oğılu Marcin'e yaptığı ayakkabılar öyle büyüktü ki, oğlan palyaçoğa benzemişti. Anlaşılan Bay Buchala'nın ayakkabıcı olmasının tek nedeni, bir tamir takımına sahip oluşuydu.

On altı yaşında olmasına karşın benden birazcık uzundu. Maymun gibiydi ve en az babası kadar ahmaktı. On iki yaşındaki Jega ise gelişmemiş, gesi zekâlı bir kızdı. Yalnızca benden iki yaş küçük Ludwik normaldi.

Ailenin reisi Bayan Buchala'ydı. Bu güçlü, yorulmak bilmez kadın başından hiç çıkarmadığı eşarbi ve güleryüzlülüğüyle burayı katlanılır hale getiren tek şeydi. Çok dindar olmasına rağmen tutucu değildi. Kibar ve hassastı ama en az kocası kadar cahildi. Bana gösterdiği yakınlığın nedeni para değildi. çünkü babamın benim için ayırdığı para bir yerde kaybolup gitmişti.

Güne, atesi yakarken söylediğı ilâhinin sesiyle başladık. Her yemekten önce mutlaka haç çıkarırdık.

Yaşadıkları ortam bir doğa harikasıydı ama Buchalaların yaşamı hayatta kalabilmek için gece gündüz mücadeleyle geçiyordu. Buğday, çavdar ve patates yetiştiriyorlardı. Tek yediğimiz, haşlanmış patatesti —arada bir içine azıcık süt de konurdu. Fırındaki çok pahalı olduğundan ekmeğı Bayan Buchala kendi pi-

şirirdi: Sert ve kara bir çavdar. Çavdarı, Orta Çağ'dan kalma denebilecek bir değirmende, elde öğütürlerdi.

Buchala bütün gün kararmış piposunu tüttürerek yatağında oturur, aylıklık ederdi. Çiftliği yöneten karısıydı. Tütün toplama zamanı dışında hiç kavga etmezlerdi. Bayan Buchala kocasına, değerli tarlanın minicik bir parçasını alma izni verir, gerisine el sürdürtmezdi. Bay Buchala ise biraz daha alabilmek için karısına baskı yapardı. Bu onun tek lüksüydü: Evde kurutulan tütünü tamir tezgâhında doğramak.

Yazın yenecek başka şeyler de bulunuyordu. Buchalaların küçük bir koruluğu vardı, yerlerse mantar ve çilek doluydu. Çocuklar koruya yayılır, midemizi ham yemişlerle doldururduk.

Doğru dürüst yıkanmaz, yerlerde debelenmekten ve hep bir arada yaşamaktan pis pis kokardık. Wysoka'da ciddi bir şekilde hiç hastalanmadım, ama böcek ısırtığıyla kaplı bacaklarım sürekli sızlardı. Düzenli olarak gazla silerdim vücudumu. Bunu son derece gizli yapmak zorundaydım. Bidonu ve su kabını alıp ahıra kapanır, vücudumu göstermezdim. Polonya'da yalnız Yahudiler sünnet olur.

O sıralar Buihalaların ne kadar yoksul olduğunun farkında değildim. Tüm çiftçilerin böyle yaşadığını sanıyordum. Beş kişi, Komorowski Caddesi'ndeki evimizin mutfağı kadar bir yerde tikiş tikiş yaşıyorduk. Ben ahırın gerisindeki küçücük bir bölmede kalıyordum. Aile ise iki küçük odada yiyor, uyuyor, pişiriyor, Bay Buchala da ayakkabı yapıyordu.

Marcin çoğunlukla dırardaydı, başka çiftliklerde çalışıyordu. Jaga annesine ev işlerinde yardım ediyordu. Ailenin tek zeki bireyi Ludwik, köy okuluna gidiyordu. Kimliğim olmadığından ben gidemiyordum tabii. Bu da, çiftlikte bana epey iş düşüyor demektir.

Zamanla pek çok sorumluluk aldım. İneğe bakıyor, başkalarının otlaklarındaki en iyi yerleri bulup hayvanı otlatıyordum. Bu arada gözümü de dört açıyordum elbette.

Hasad zamanı gelince tüm köy halkı birleşir, herkes kendi tırpanını getirip işe koyulurdu. Bayan Buchala milletin hakkımda soru sormasından korkar, benim gelmemi istemezdi. Zaten tırpan tutamayacak kadar küçüktüm ama yine de peşlerine

takılır, diğer çocuklarla beraber çavdar saplarını dövenle ayıklamaya çalışırdım. Ayrıca evde patates soymaya yardım ederdim. Kenevirden ip yapmayı, tavuk ve tavşanları beslemeyi öğrendim.

Kış gelince doğa değişti. Görülmeye değer, yepyeni renkler sarmıştı çevreyi. Burnuma dolan kokular da başkaydı şimdi. Bir sabah uyandığımda çimenlerin don yaptığını gördüm. O akşam kar yağdı, sessiz tepeleri beyaza boyadı.

Yine buz gibi bir ayazın ortalığı kasıp kavurduğu bir gün, çok uzaktan bir adamın karda güçlkle ycl almaya çalıştığını gördüm. Tanıdık birine benziyordu. Bir an, çılgıncasına gelenin babam olduğunu, toplama kampından kurtulup, beni almaya geldiğini sandım. Ama biraz daha yaklaşıncaya yanıldığımı anladım. Hıçkırı hıçkırı ağlamaya ve yeni öğrendiğim Katolik dualarını okumaya başladım. Yeni kaderime razı olmuştum.

Noel geldi, yepyeni bir deneyim. Buchala ailesinin Noel'i kutlayış biçimine hazırlıklı değildim. Marcin eve uygun en büyük ağacı kesip geçen yıldan sakladıkları yüzlerce süsle donattı. Akşam yemeği için bir tavşanla bir parça pastırma vardı.

Bir gün, Wysoka'ya girmeye hazırlanan ilk araba, içindeki iki Alman askeriyle çamura saplanıp kaldı. Köylüler onların haline epeyce güldü, sonra da çıkmalarına yardım etti. Marcin dışında aileden kimse araba görmemişti daha önce. Ludwik daha tren bile görmemişti. Alıp istasyona götürdüm ve ilk trenini gösterdim. Trenin puflayarak gelişini görünce dili tutulacak sanıyordum. Onu etkilemek için bir deprem filan gerekiyordu herhalde. Daha sonra bana kibarca teşekkür etti, o kadar Elektriğin ne olduğunu da bilmiyordu. Bir düğmeye basarak tüm evin ışıklarının nasıl yakıldığını anlattım, buna inanmadı.

Başka bir nedenle bir gün yeniden yola düştük. Yanımızda Marcin de vardı bu kez. Bayan Buchala, ineğin çiftleşme zamanının geldiğini düşünüyordu. Aslında inek ailenin değildi. Sütünden yararlanabilmek için ona bakıyorlardı.

İneği alıp birkaç kilometre ötedeki bir çiftliğe götürdük. Bu gibi durumlarda kullanılan bir âlete bağladıktan sonra, çiftliğin sahibi kocaman, canavar gibi bir boğayı salıverdi. Marcin pis pis sırıtıp, seyretmek isteyip istemediğimizi sordu.

Ludwik'le ben hayır dedik. Daha önce çiftleşen hayvan görmüştüm, genel olarak cinsellik ilgimi çekiyordu ama boğa ödümü koparmıştı. Üstelik zavallı ineğe de acıyordum. Yolun kenarındaki bir hendeğe oturup bekledik. Sonunda Marcin bize seslendi, yüzü asıktı. «İstemedi,» dedi.

Eve dönmek için yola koyulduğumuzda hava kararmaya başlamıştı. Marcin, en ince ayrıntılarına dek, gece yolculuğu sırasında cinlerin çarptığı yolcuların başına gelenleri anlatmaya girişti. Hem korkmuş hem de meraklanmışım. Bir cin görmek istiyordum.

Köydeki diğer çocuklarla oynuyor ama samimi olmuyordum. Zaten ilgi alanlarımız çok farklıydı. Bir keresinde yüzme öğreneyim diye beni ördeklerin girdiği çamurlu suya atmışlardı. Çırpınarak çıktım, az kaldı boğuluyormuş gibi yaptım ama yalnızca bakıp güldüler.

Bu olaydan kısa bir süre sonra Bayan Buchala'nın kızkardeşine ait bir çekmecede bir sürü eski kağıt ve kitap buldum. Öğretmen olan kadın giderken bunları bırakmıştı. Kitapların arasında **Roland'ın Şarkısı** da vardı. Güçlkle okuyabiliyordum. Yine de her sözcüğü anlamaya çalışarak kitabı âdeta yuttum. Yani ilk okuduğum kitap, onikinci yüzyıla ait bir Fransız epik şiirdi ve anlaşılması güç, artık kullanılmayan bir dille çevrilmişti.

İki kilometre kadar yakınımda oturan çiftçinin on bir - on iki yaşlarında, Julia adında bir kızı vardı. Bir sürü ineği olan bu çiftliğe süte giderdim. Bu geziye hevesle çıktığımdan, beni alaya almaya başlamışlardı. «Roman Julia'yı seviyor!» Yağlı kasaketimin kenarını kaşıma doğru eğer, neşeyle yola koyulurdum ama kızla karşılaşınca utancımдан konuşamazdım.

Sonbaharda, yine yolculuklardan birine çıkmıştım. Uzaktan kulağıma bazı sesler çalındı. Dönünce epey arkamdan bir köylünün at arabasıyla yaklaştığını gördüm. Yanında iki Alman askeri vardı. Adımlarımı sıklaştırdım, oradan uzaklaştım.

Ertesi gün koruda yabani çilek topluyordum. Bir ısıklık, ardından da şaklayan kırbacın sesini duydum. Bir ağacın arkasına gizlenip baktım. Elli metre kadar ileride aynı atlı arabayı ve as-

kerleri gördüm. Biri tüfeğini kaldırmıştı. Elimdeki kutuyu attığım gibi koşmaya başladım. Ahıra gidip saklandım ve karanlık bastırana dek çıkmadım. O askerin tüfeğini bana neden doğrulttuğunu anlayamadım, olayı da kimseye anlatmadım.

Bir süre sonra Almanlar bölgedeki ilk nüfus sayımını yaptılar. Wysoka'ya sıra geldiğinde Bayan Buchala beni başka bir köye götürüp geceyi orada geçirmemi sağladı. Beni götürdüğü evde, yirmi yaşlarında, iri göğüslü, sarı saçlı bir kadın tek başına yaşıyordu. Anaç tavırlı kadın bana patates ve ekşi süttten oluşan bir yemek hazırladı, bir parça da sosis koymuştu tabağıma. Dini tasvirlerle dolu odada bir tek yatak vardı.

Yatma vakti gelince kadın geceliğini giydi. Birlikte yatacağımızı anlamıştım. Sıcaklığını, iriliğini ve hiç de itici olmayan kokusunu hissediyordum. Hemen uyudu —ya da uyumuş gibi yaptı— ve bana tıpkı eskiden benim oyuncak ayıma sarıldığım gibi sarıldı. Bu kucaklamaya karşılık veremeyecek kadar çekingendim ama bir yandan da bu iri ve yumuşak gövdeyi okşamamak için kendimi güç tutuyordum.

Buchalalara geri dönerken yolda büyük bir umutsuzluğa kapıldım. Etraf ıssız, hava kapalıydı. Kimsenin beni istemediğini, durumumun değişmesi için de hiçbir neden bulunmadığını düşündüm. Buchalaların evine vardığımda yorgun ve üzgündüm. Bayan Buchala bu sevgi ve ilgi bekleyen halimi anlamazdan geldi ve kısaca, «Hemen yeme, dokunur. Biraz bekle,» dedi.

Ondan ve herkesten bıkmıştım, suratımı asıp, «Zaten aç değilim,» dedim. Yatağıma girdim, uykuya dalana dek ağladım.

Wysoka kışlarının tek güzel yanı, kayaktı. Artık kayabiliyordum. Beni ördek havuzuna atanlar, uzun tahtaları kayak, fıçı çemberini de bağcık niyetine kullanabileceğimi gösterdiler. Kestane ağacından kestiğimiz dallar sopamız olmuştu.

Buchalaların tarlasından köye inen yokuş, ideal bir kayak pistiydi. Bütün gün kayıp duruyorduk. Kayımayı kendi kendimize öğrenmiştik. Hiç korkmadan kendimizi dosdoğru aşağı bırakırdık. Bazen dinlenmek için sopaları bacaklarımızın arasına koy, üstüne otururduk. Dönüş yapmak için mutlaka bir yol vardır diye düşünürdüm ama bir türlü bulamadım.

Savaşın gidişi hakkında doğru dürüst bilgimiz yoktu. Radyo

yasaktı, haberler ağızdan ağıza yayılıyordu. Varşova gettosundaki ayaklanmaları duyuyorduk ama Yahudileri komik bir aksanla konuşan ve yalnız parayla ilgilenen insanlar olarak gören Buchala ailesi bu tür haberleri ciddiye almıyor, bu küçük insanların Almanlara karşı koyabileceğine inanmıyordu. Daha sonra, Polonya Ordusu'nun başarısız da olsa bir hareket başlattığını duyunca haberlerle ilgilenmeye ve olup biteni gururla izlemeye başladılar.

Buchala ailesiyle geçirdiğim son yazda, savaşın alevlerinin bizlere doğru yaklaştığını ayırımsadım. Esintisiz ve bunaltıcı bir öğle sonrası koruda böğürtlen topluyordum. Böceklerin havayı dolduran tekdüze vızıltıları, derinden gelen, sarsıcı ve büyük bir gümbürtüyle kesildi.

Başımı kaldırdım ve düzenli bir şekilde yolalan bir uçak filosu gördüm. Bunlar müttefik bombardıman uçakları olmalıydı. Kalbim sevinçten duracak gibiydi. İçimden, «Oh olsun, oh olsun,» diye yineleyip duruyordum. Sırtüstü otlara uzanıp gözlerimi göğe diktim.

Sonra başka sesler de duyuldu: Yakından bir yerden ateş açılmıştı. Uçaklardan biri isabet aldı. Bir an sonra gökyüzü açılan pek çok paraşütle benek benek oldu. Bir tanesi dosdoğru üstüme geliyordu. Ah, yanıma iniverse, diye dua ettim. Ama ağaçlar aramıza girdi ve gözden kaybettim.

Tüm kalbimle havacıların yanındaydım. Yardım edebilmek için canımı verirdim. İneleri arayıp bulmak, Buchalaların evinde gizlemek için yanıp tutuşuyordum, ama uçağın düştüğü yere yaklaşmamız kesinlikle yasaktı.

1944 yılının Ağustosunda gerçekleştirilen bu hava saldırısı, Monowice'deki sentetik yağ ve kauçuk tesislerini yerle bir etmişti. Benim için de Almanlar için de artık herşey değişiyordu.

Yiyecek sıkıntısı giderek artmış, Buchalalar bana bakamaz olmuştu. Diğer bir sorunsa, Almanların Wysoka'dan pek de uzak olmayan tepeleri sıkı bir denetim altına almış olmalarıydı. Her yer üniforma kaynıyordu. Krakov'a dönme vaktim gelmişti.

Polonya'nın Almanlar tarafından işgali, nasıl başladıysa öyle bitti benim için: Sığınakta. Ancak bu kez hava epey farklıydı.

1939'da Varşova'ya iki duygu egemendi: İsteri ve panik. Krakov'a ve Putek ailesine döndüğümdeyse ortada bir kutlama havası vardı. Gerçi son günlerin neler getireceğini bilmiyor ve korkuyorduk ama yine de sevinçliydik. Mietek'in babası hâlâ Almanların el koyduğu apartmanın kapıcısıydı. Bina kısa süre önce boşaltılmış, Almanlar için yapılmış olan sığınağı da bize kalmıştı. Krakov'un en güvenli bodrumuydu bu.

Almanların savaşı kaybettiğini biliyorduk, çünkü hava saldırıları özellikle gündüz kısa aralarla yineienir olmuştu. Bomba ve silah seslerini sığınaktan olduğu gibi duyuyorduk, ama hepimiz bayram sevinci yaşıyorduk. Bir avuç komşunun dışında, sokaktayken hava saldırısına yakalanıp bodruma kaçan insanlar da vardı aramızda. Bunlardan biri, son derece gösterişli giyinmiş, ağır koku sürünmüş, kızıl saçlı bir kadındı. Görünüşüne bakılırsa kaliteli bir fahişeydi. Erkeklerden kimisi onunla çok samimi, önceden tanır gibi konuşuyordu. Bir de sürekli ayak altında dolaşan beyaz bir kaz vardı. Bu, hem maskotumuz olan hem de acil durumlar için sakladığımız hayvanı, Bayan Putek Almanlar gittikten sonra bir şükran yemeğinde yememiz gerektiğini söylüyordu.

Sığınağın içinde de en az dışındaki kadar gürültü vardı. Biri bir fonografta üstüste bir Alman kabare parçasını çalıyor, erkekler kızıl saçlıya bağıra çağıra laf atıyordu. İçilen votkanın haddi hesabı yoktu. Saldırı pek biteceğe benzemiyordu. Biz de kazı bir köşeye sıkıştırıp lavabonun ayağına bağladık. Yan dairedeki komşumuz baltayı dikkatle salladı. Hayvanın başı düşüver-

di, her yana kan sıçradı. Midem bulanmıştı. Gövdeyi soyup temizlediler ve her an pişirmeye hazır, bıraktılar.

Demir kapı yumruklanmasa belki de daha çok kalacaktık içeride. Dışardan, sert bir ses duyuldu: «Açın kapıyı, domuzlar!» Bu Almanca emri daha önce evlerimiz aranırken çok duymuştuk. Kapı açılınca, yan apartmanın kapıcısı Bay Jozek'i bulduk karşımızda. Yüzü mutluluk ve votkadan kıpkırmızı, neşeyle bğırdı: «Hadi çıksanıza, aptaılar! Herkes gitti! Savaş bitti, diyoruz!»

Yabancılar aceleyle uzaklaştı, biz de Almanların çekip gitmesinden sonra Puteklerin 'kurtardığı' üçüncü kattaki daireye çıktık. Büyükler, gidenlerin bıraktığı şampanya ve konyağa saldırdı. Bay Jozek, «Almanların tek iyiliği ne oldu, biliyor musunuz?» diye sordu. «Bizi, bizim yerimize Yahudilerden kurtardılar.»

Biri sokağa çıktı, az sonra yanında bir Rus askeriyle döndü. Daha sonra Sovyet filmlerinde gördüğüm o kahraman tiplerden biri değildi bu. Basık yüzlü, kısa ve kaıkık burunlu, şaşkın bir Slav. Silahsızdı. Bayan Putek ona bir tabak dolusu kaz yah-nisi verdi. O yerken yanında oturdum. İştahla yiyor, bir yandan da yemem için bana ısrar ediyordu. «**Kusbay, kusbay!**» deyip duruyordu —«Ye, ye!»

Polonyalılar Ruslara kucak açıyordu. İlk ve belki de son kez. O ilk birkaç gün hemen hemen tüm Polonyalı aileler tıpkı Putekler gibi Rus askerlere evlerini, sofralarını açtılar.

Ancak birkaç hafta sonra onlara daha eleştirilen bir gözle bakmaya başladık. Bu fakir ordu, yağmaya karşı değildi. Özellikle kolsaati gibi eve götürülebilecekleri eşyalara bayılıyorlardı.

Yıllardır ilk kez tutuklanma korkusu olmadan sokaklarda dolaşıyordum. Sovyetlerin Krakov'a girişini izleyen kargaşa hâlâ aklımda. Hava yumuşamaya başlamış, eriyen karlar her yeri çamur gölüne çevirmişti. Ayakkabılarımız sürekli ıslaktı. Kızıl Ordu hep hareket halindeydi. Uzayıp giden konvoylar, bağırان subaylar, küfreden sürücüler, çamura saplanan kamyonlar ve tüm bunları ağız bir karış açık şaşkınlıkla izleyen Polonyalılar. Tüm taşıtlar askeri malzeme taşımıyordu. Dolap, halı, ayna gibi ev eşyasıyla tepeleme dolu kamyonlar ve eşyaların üzerinde otu-

ran şişman, dikkatle ganimetini koruyan kadın Sovyet askerleri bugün bile gözümün önünde.

Kızıl Ordu'yu yakından tanıdıkça, herşeyi ne kadar hakkını vererek, değerlendirek kullandıklarını görüp şaşıryorduk. **Zim** kamyonlarının şaseleri kaba tahtadandı ama motorları çok sağlamdı. Botları ucuz kürkten yapılmıştı ama soğuğu hiç getirmiyordu. Sırt torbaları basit yelken bezindendi ancak torbanın ağızı açılınca mükemmel bir sırt atkısı haline gelip, askeri soğuktan koruyordu.

Sovyet askerleri çocuklara çok iyi davranıyor, yiyeceklerini paylaşıyordu. Almanların çekilmesinden sonra Krakov'da açlık başgöstermişti. Sovyet birlikleri kurdukları gezgin mutfaklarda halka yiyecek dağıtıyordu. Yiyecek bulmak olanaksızdı. O günlerde, hayatımın hiçbir döneminde olmadığı kadar yakından tanıdım açlığı.

Ruslar, ideolojik debdebelerini de birlikte getirmişti. Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in dev portreleri duvarları kaplamıştı. Pek çok da propaganda yazısı yayınlanıyordu. Özellikle askerlerin kahramanlığını vurgulayan, göğ'e yükselen, yıldızlara ulaşan sütun resimleri çocukların ilgisini çekiyordu. Amaç da buydu zaten: Çocukları cezbetmek. Komünizmin ne olduğunu anlamadan, komünist olup çıkmıştım.

İlk Sovyet filmimi izlemeye koştum. Dili yadırgadım, konuyu da: Kahraman bir Kızıl Ordu eri, Alman hatlarının gerisinde mahsur kalır ve karargâhına Mors alfabesi kullanarak mesaj iletmeye çalışır.

Almanların Krakov'u boşaltmasıyla halk eline geçeni toplamaya başladı. Çöplükte, sokakta, boşalan evlerde ne bulursa alıyordu: Yiyecek, giyecek ve tabii silah. Savaştan sonra aylar, hatta yıllarca Alman üniforması giymiş Polonyalılara rastladık. Giyecek başka şeyleri yoktu.

Kısa zamanda uzman bir yağmacı oldum. Grup halinde dolışmaktan hoşlanırdım, hemen yöredeki çocuklara katılıp çevreyi talan etmeye başladım. Boş mermi kovanından, elle çalışan sirene dek ne bulursak topluyorduk.

Puteklerin karşısındaki bina, savaş boyunca Almanların askeri malzeme deposu olarak kullandıkları bir kışlaydı. İçinde dört

dönüyor, ilgimizi çeken her şeyi cebe atıyorduk. Mallarımız arasında tüfekler, tabancalar ve kutular dolusu mermi vardı. Bir süre sonra Kızıl Ordu, yağmayı kısıtlamak için kapıya bir nöbetçi dikti.

Gözcünün varlığı da durduramamıştı bizi. Depodaki binlerce kar ayakkabısından taşıyabildiğimiz kadarını alıp, nöbetçinin gözlerine baka baka dışarı çıkardık. Adamcağız, botların içindeki silah ve mermi gibi yasak hazineden habersizdi tabii.

Alman işaret fişeklerine bayılıyorduk. Bir keresinde boş bir sokakta fişeği ateşlemiştim ki karşıdan bisikletli bir Rus askerinin yaklaştığını gördüm. Asker patlama sesiyle irkilip bisikletten düştü. Hemen tabanları yağladım tabii ama kaçmayı beceremedim, yakalandım. Beni karakola götürdüler. Üstümü aradılar ve cebimde bir el bombası buldular. Başım gerçekten belâdaydı. Polise sahte isim ve adres verdim. Sonradan gelip kontrol ederler diye korkuyordum ama boşunaymış. Beni salıverdiler.

Kentteki tek fişek manyağı biz değildik. Krakov'un dış mahallelerinden birinde, bir grup, boş bir arsadan havai fişekleri birleştirip peşpeşe ateşlemiş ve kaçmış. Ancak fazla uzağa kaçamamış olacaklar ki kilometrelerce öteden duyulan patlama, derin bir çukur açmış, gruptan kurtulan olmamış.

Olay yerini görmeye gittik. Bir adam el arabasında bir şey taşıyordu. Üstüne eski bir torba örtmüştü. «Oğlumu görmek ister misiniz?» diye sordu son derece duygusuz bir sesle. Sonra torbanın bir ucunu kaldırdı. «Bir bacağı eksik,» diye ekledi. «Bulursanız bana haber verin.»

Daha sonra, çevreyi incelerken bir çocuk bacağına rastladık. Grimsi ve kirliydi. Çukurdan epey uzaktaydı.

Aklım biraz olsun başıma gelmişti ama yine de kaşınıyordum. Alman el bombasını denemek istiyordum, deneyecektim. Fünneyi çekip duvara fırlattım. Birkaç saniye sonra patlayacağını biliyordum. Dakikalar geçti, hiçbir şey olmadı. Tam duvarın arkasına dolanıp bakacaktım ki, patladı. Eh, artık boyumun ölçüsünü almıştım.

Ganimet seferlerime Mietek katılmıyordu. Putek ailesi ona kötü örnek olduğuma karar vermişti. Suçortağım Krupa'ydı. Artık satacak gazete olmadığından yağma yeni işi olmuştu. Bul-

duklarımın çoğu patlayıcı madde türündendi ama bir sürü de Alman kauçuk mührü geçirmişt看 ele. Bunlar hiç işime yaramıyordu ama bazı karaborsacılar almak için epey para verdiler. Nedenini kısa süre sonra öğrendim.

Kurtuluşu izleyen günlerde resmi para kalkmış, yeni banknotlar basılmaya başlanmıştı. Bir Alman kimlik kartı gösterene 500 zloti ödeniyordu. Karttaki Üçüncü Reich kartalı kesilerek çıkartılıyor makbuz yerine geçiyordu. Benim kauçuk mührler karaborsacılar a yeni kimlik düzenlemede epey yararlı olmuştu anlaşılan. Bu alışverişten sağladığım kazancı Bayan Putek'e yiyecek alması için verdim. Yetiştirdiğimiz tüm tavşanları yiyip bitirmiş, şimdi de onları beslediğimiz sert ekmek kabuklarını yemeye başlamıştık.

Giyecek de en az yiyecek kadar büyük sorundu. O sıralar pratik ama egzantrik bir giysim vardı. Bir işçi tulumu bulmuştum. Parçaları uzun geldiğinden kıvrımıştım, ayağıma bol gelen çizmelerin üzerinde dizlik gibi duruyordu. Pek rahat değildim ama kendimi asker gibi görüyor, doğrusu gururlanıyordum da.

Almanlar bende rahatsız edici bir anı bırakarak gitti. Bir gece geç vakit —on iki filan olmalı— çışım geldi, kalktım. Banyonun ışığını açarken yaklaşan bir uçağın sesini duydum. Kartartma hâlâ uygulanıyordu. Tam çışımı bitirmişt看 ki bir patlama beni banyo kapısının buzlu camından dışarı fırlattı. Koridora düştüğümde sersemlemiştim. Kulaklarım da uğulduyordu.

Tozdan göz gözü görmüyordu. Karanlıkta birbirimize seslendik. Herkes sağ salımdı, rahatladık. Güçlkle bodruma inerken kolumdan kan aktığını hissettim. Sol kolum çok derin kesilmiş, sürekli kanıyordu. Patlayan camdan fırlayan bir parça iyice derin kesmiş olmalıydı, çünkü etim kopmuş sallanıyordu. Elimle bastırdım, Bayan Putek de gazlı bezle sardı. Ertesi gün yakınımızdaki hastaneye gidip saatlerce kuyrukta bekledim. Bu hava saldırısına benim neden olduğumu sanıyordum saf saf. Krakov'u boşaltmalarından sonra Almanların bu tek saldırısında üç bomba isabet etmişti. Biri eski Alman deposuna, diğeri el bombamı denediğim boş arsaya, sonuncusu da yanımızdaki binaya düşmüştü.

Savaş bittikten hemen sonra, beni hem üzen hem de utan-

dıran pek çok olaya tanık oldum. Sokaklarda Alman askerlerinin cesetleri hâlâ duruyordu. Polonyalılar bu cesetleri tekmeliyor, sopayla dürtüklüyor ya da bacaklarının arasına boş votka şişesi sokmaya çalışıyordu. Bağımsızlıktan birkaç hafta sonra bir başka ürkütücü sahne gördüm. Ruslardan kaçmak için bir yerlere gizlenmiş bir Alman subayını yakalamış, ellerini bağlamış sürükleyerek götürüyorlardı. Bir yandan bir sopayla itekliyor, bir yandan da alay ederek yüzüne tükürüyorlardı. Caddenin iki tarafına toplanan insanlar bağılıyor, önlerinden geçen adama tekme savuruyorlardı.

Terkedilmiş bir tavanarasında ganimet ararken elime ucuz porselenden figürler geçti: Külkedisi gibi masal tiplerinin heykelcikleri. Krakov'un en ünlü oyuncak mağazası Filous yeniden açılmıştı, bulduklarımın birazını alıp sahibine götürdüm. «Elinde ne kadar var ve kaç para istiyorsun?» diye sordu kadın.

«Bir sürü var,» dedim ve vitrini gösterdim. «Şunu istiyorum.» Böylece ilk projeksiyon cihazıma sahip oldum. Parlar kartondan bir kutuydu. Bir merceği bir de ampul yuvası vardı. Son derece basitti ama mükemmel çalışıyordu. Elimden hiç düşürmüyordum. Hiç kimse, Mietek bile bu uyduruk şeye böyle ilgi duymamı anlayamıyordu.

Bu arada Putek ailesi beni tümüyle başıboş bırakmıştı. Başlarını komşu ya da yetkililerle derde sokmayacağıma söz verdiğimden beni kendi halime bıraktılar. Zembereğinden boşanmış gibiydim. Sonra bir gün, tam Roman Wilk olarak bu alabildiğine özgür yaşama kendimi kaptırmıştım ki, bir çığlık duydum: «Remo!» Stefan Amcam beni yola görüp tanımıştı.

Üç amcamdan ikisi artık hayatımda önemli —ve tatsız— bir rol oynayacaktı. Stefan, en küçükleri, Âri ırkın özelliklerini taşıyan ve sahte evrakla kurtulmayı başaran karısı Maria'nın sayesinde sağ kalabilmişti. Ortancaları David, Teofila'nın kocası **Kapo**(*) olmuş ve canını kurtarmıştı. En büyükleri ve en sevdiğim Bernard'ın şansı yaver gitmemişti. Bir süre sonra öldüğünü öğrendim. Ne kadar acıdır ki bir **Kapo** tarafından bir sandalye bacağıyla dövülerek öldürülmüştü.

(*) Toplama kampında nöbetçi.

Stefan Amcam beni gördüğüne sevinmişti. Puteklerden ayrılmamı ve yanında oturmamı istiyordu. Bense buna pek niyetli değildim. Şu son dört yılda geçirdiklerim beni insanlarla kolay anlaşılamayan biri yapıp çıkmıştı, hele amcamla. Onca başıboşluktan sonra şimdi yeniden onbir yaşında küçük bir çocuk muamelesi görüyordum. Gerçek bir ailede, kurallara uyarak yaşamak zorundaydım. Kısa süre sonra Buchalaların evindeki yaşamımı hasretle anar oldum.

Okula hiç gidememiştim. Bana bir hilkat garibesi gibi bakıyorlardı. Amcam beni okula yazdırmaya çalıştı ama sınava girip de ne denli bilgisiz olduğum anlaşılınca şaşırdı. «En azından **bir şeyler** öğrenmeye çalışmalıydın,» dedi.

Stefan Amcam bunca yılı gizlenerek, korkuyla geçirmişti, bu da sinirlerini etkilemişti tabii. Eski gamsız insan değildi artık. Hâlâ şakacıydı ama şakaları insanı yaralıyordu. Maria Yenge'nin tüm kibarlığına karşın başlarına beîâ olduğum açıktı. Geleceği belirsiz bir öksüz. Bana verilen görevleri —amcamın ayakkabılarını boyamak gibi— aksattığım zaman saatler süren bir nutuk dinliyordum. Amcamın da ne çok ayakkabısı vardı.

En çok canımı sıkan da artık ailemden umudumu kesmiş olmamızdı. Hiçbirimiz anne ve babamın geri döneceğine inanmıyorduk. Milyonlarca insan gitmiş, pek azı dönebilmişti. Çoğu insan hayatının en acı, bir kısmının da en mutlu dönemi. İstasyonda gözyaşları ve kahkahalar birbirine karışıyor, çizgili hapsehane giysileri hâlâ sırtlarında, kamplardan kurtulanlar sevdiklerinin kollarına atılıyordu. Bu duygusal ve gözyaşı dolu sahneyi seyrediyor, ana babama ne zaman kavuşacağımı merak ediyordum. Bu haksızlık karşısında giderek içime kapanıyor, tüm vaktimi evde oturup sevgili makinemden duvara resim yansıtarak geçiriyordum.

Oturduğumuz daire altıncı kattaydı. Tüm şehir ayaklarımızın altındaydı. Almanların teslim olduğunu duyup balkona fırladık. Rus ve Polonyalı askerler zaferle göğşe ateş ediyordu. Maria Yenge'nin kızkardeşi, Polonyalı asker arkadaşını yemeğe getirmişti. Ateş etmesi için onu da zorladım. Balkona çıkıp tüfeğini kaldırdı, ateşledi, sonra bana uzattı. Yeniden doldurdum, teti-

gi çektim ve beklenmedik sarsıntıyla geriye mutfağa doğru savrul-
ruldum.

Kızıl Ordu'nun propagandası zamanla yerini Polonya hükümet bildirilerine bıraktı. Bir sürü kuruluş faaliyete geçmiş, her türden bildiri yayınlanıyordu. Bir şeye —ne olursa olsun— ait olma gereksinimi beni İzci Birliği'ne sürükledi. Başvuru formunu doldururken, «Roman Wilk,» yazdım. Din kısmına gelince durakladım, sonra, «Katolik,» yazdım. Gerçek dinim belki üye olmamı engellerdi. Zaten hissettiğim de buydu: Roman Wilk, Katolik.

Boyumun kısalığı ve üniformamın olmayışı beni diğerlerinden ayırdı. Grupla ilk gezintimizde ayaklarım öyle acıdı ki, doğru dürüst bir çift ayakkabı bulmak zorunda olduğumu anladım. Stefan Amca'mdan isteyemezdim. Bir arkadaşısı bölgemizdeki Yahudi yardım derneğini tavsiye etti. Katolik Roman Wilk nedeniyle bundan rahatsız olmuştu. «Yalnız Yahudi çocuklara yardım ediyoruz,» dediler bana.

İyice bir sorguladıktan sonra nefis bir çift ayakkabı verdiler. Yepyeni, siyah kauçuk tabanlı ayakkabılar ayağıma tam geliyordu, ne yazık ki pantolon paçalarımı artık çorap gibi kullanamayacaktım. Ben de fazlasını kıvırıp çorapsız gezmeye başladım.

Stefan Amcamla ilişkilerim giderek tatsızlaşıyordu. Sonunda Teofila Yenge gelip beni aldı. David Amcam, Teofila Yenge ve yedi yaşındaki kızları Roma, Horowitz ailesiyle birlikte geniş bir dairede yaşıyordu. Horowitz ailesiyse epey kalabalıktı: Genç Richard ve ebeveyni, Nius'a adında bir kızları, gettodaki kafeteryada müzisyenlik yapmış olan Rosner kardeşler ve, bir çift daha.

Krakov gettosundan kurtulabilen bir avuç çocuk arasında Richard da vardı. Daha sonraki geçici kamptan sağ çıkan tek çocuktı. Babası onu başaşağı bir lağım çukuruna saklamış, diğer çocuklar toplatılırken gizlenmesini sağlamıştı. Basına gelenler onu hiç değiştirmemişti, yine o eski şımarık, kakaosunu içmeyi reddeden dikkatli çocuktı.

Regina Horowitz tıpkı bir Yahudi anneydi. Sıcak, esnek ve yıkılmaz güçlü bir kale. Her Cuma gecesi mumları yakardı. Hayatımda ilk kez Yahudi geleneklerinin yönlendirdiği bir aile yaşamına girmiştım. Yabancı ve alışılmadık bir deneyimdi benim

için. Yahudiler dini vecibelerini açıkça yerine getirmekten hâlâ çekiniyordu — Polonya’da Yahudi aleyhtarlığı büyük ölçüde hissediliyordu. O dönemde pek çok soykırım yaşandı, en azından bir tanesi de Krakov’da.

David Amcam dükkânını yeniden açmıştı. Temizlik ve tesisat malzemeleri satıyordu. İşi yoğundu. Savaş sonrası inşa edilecek bir sürü bina vardı. Beni de yanında çalıştırmaya başladı. Kısa sürede iyi bir satıcı olup çıktım. Amcam yan bir iş yapmaya başlayana dek çok mutluydum. Eline bol miktarda kimlik koymak için plastik kılıf geçmişti, sokakta satmam için verdi. Boynuma bir kutu asıp sokaklarda dolaşmaktan ve iigisiz tiplere satmaya çalışmaktan nefret ediyordum. Boşa giden onca saatin bana kazandırdığı tek olumlu şey, kullanılmış film makinesi satan bir mağazayı öğrenmem oldu. Vitrinin önüne dikilir, saatlerce ayrılmazdım.

O sıralar Birleşmiş Milletler’den yardım paketleri gelmeye başladı. Çok uzak bir gezegenden gelen mektuplardı sanki. Horowitzlerin evi Lucky Strike sigaraları, kahve kutuları, süttozu tenekeleri ve konserve sığır etiyle doldu. Biz çocuklar limon tuzuna, çiklete, çikolataya ve DDT tozuna bayılıyorduk.

Büyükler evde yokken Roma’yla Richard’ı karşıma alır, tiyatro oyunları hazırlardım. Büyüklerin giysilerini giyip şov yapıyordum. Bir de küçük köpek yavrusu bulmuştuk. Hayvana âşıktık. Bir gün köpek ortadan kayboluverdi. David Amcam onu aramak için dışarı çıktı ama Nusia onun hayvanı Vistül’e attığını söyledi, çünkü ev haddinden fazla kalabalıkmış.

Bir keresinde, işlediğim bir suç için amcam beni cezalandırdı. Pantolonumu indirip masaya yaslandım, o da kemerinin tokasıyla vurmaya başladı. Bir yandan da darbeleri saymam gerekiyordu. Etimden kan fışkırana dek vurdu. Sonra kendisine teşekkür etmemi istedi, reddedince de yeniden vurdu. Bu, **Kapço**’ların tipik cezalandırma yöntemiydi — Almanların kamplarda disiplini koruma usulleri. Çiğliklarıma karışan şaklamalar diğer çocukların ödünü koparmıştı. Teofila Yenge sonradan olayı unutturmak için elinden geleni yaptı ama herkesten soğumuş, uzaklaşmıştım.

Yıllarca banyo nedir unutmuştum. Şimdi yeniden soyunup doğru dürüst yıkanmaya başlar başlamaz mastürbasyonu keşfettim. Bu, büyüklerin seks olayını neden bu kadar önemsedikleri hakkında bir fikir verdi bana. Sorun, bunu tek yapanın kendim olduğuna inanmamdı. Bu yüzden aldığım zevk, suçluluk duygusuyla gölgeleniyordu. Tanrıya beni bağışlaması için yalvarıyordum sık sık. Hâlâ tam bir Katolik gibi dua ediyordum.

Bit pazarından aldığım parçaları birleştirerek kendi kendime kristalli bir alıcı yaptım. Bir kitaptan öğrenmiştim. Eski mikrofondan ilk sesler yükselince sevinçten uçarak karşı dairede yaşayan adama koştum. Önce inanmayarak sonra da heyecanla, yakaladığım programı dinledi. Horowitzler fazla etkilenmemişti. Küçük Richard'dan başkası ilgilenmedi. O da buluşumu kendine malederek babasını doğru dürüst bir radyo almaya kandırdı. Radyonun gelmesi büyük olay oldu, geceler boyu oturup dinledik.

Ansızın babamdan haber aldık. Mauthausen'den dönen biri babamdan bir not getirdi. Notu gittiğim her yere götürdüm. Oysa elyazısını tanı mıyordum. Herşey de gerçek olamayacak kadar yolundaydı. David Amcam fazla sevinmememi, çünkü annemin asla dönemeyeceğini söyledi. Yalan söylediğini düşünüyordum.

Sonra, bir akşam dükkândan eve döndüğümde mutfakta bir ses duydum. Tanıdık bir ses. Babamdı. Amcamla votka içiyordu. Son gördüğümde daha genç gibiydi. Sevinç çılgılığı koparıp kollarına atıldım. Sıkı sıkıya bana sarıldı. Yıllardır beni kimse böyle tutmamıştı. Çok sevinmeme rağmen artık büyüklerin dizine oturamayacak kadar büyüdüğümü düşünüp toparlandım. Nedense ona Putekler, Buchalalar ve Wysoka'da geçirdiğim yıllardan söz edemedim. Yaşadıklarımı silip atmak istiyordum kafamdan. Onu ve annemi ne kadar özlediğimi söyleyemeyecek kadar da utangaçtım.

Annemden söz etmedi. Ben de alaçağım yanıttan korkarak sormadım. Gerçeği çok sonra öğrendim: Annem götürüldükten birkaç gün sonra gaz odasında can vermişti. Şu anda bile içimde dönüp gelecekmiş gibi bir umut taşıyorum.

Kızkardeşim Annette Auschwitz'den kurtulmuş. Dönenlerin toplandığı kampta babamla karşılaşmış, ama Polonya yerine Fransa'yı tercih etmiş.

Babamdan yana hiçbir kaygım yoktu. Toplama kamplarından dönenlerle kıyaslandığında inanılmayacak kadar iyi durumdaydı. Yanmıştı. Saçları kısa kesilmiş, Amerikalılar tarafından gayet iyi bakılmıştı, üstünde Amerikan ordusunun verdiği giysi vardı. Haber filmlerinde gördüğüm tutuklular gibi bir deri bir kemik değildi. Ama sağlıklı bir şekilde eve dönüp bir-iki gün sonra yatağa düşen ve ölen insanlar görüyorduk.

Bu beklenmedik mutluluğumun fazla uzun sürmeyeceğini biliyordum, yanılmamışım. Babam yanımda yalnızca bir-iki gün kaldı. Sonra bazı işleri için çekip gitti, döndüğünde de yalnız değildi. Yanında genç ve havalı bir kadın vardı.

Ondan sonra yıllar geçti. Daha sonra evlendiği bu kızıl saçlı kadın, Wanda giderek beni oğlu gibi sevdi. Başta bana karşıydı, tıpkı benim ona olduğum gibi. Babamın onunla ilişkisini, aneme yapılmış bir hakaret olarak görüyordum. Üstelik Wanda'nın her hareketi bana batıyor, onu yapmacılıkla ve evin kraliçesi gibi davranmakla suçluyordum. Ev halkı da ona cephe almıştı. Wanda'ya duyduğum soğuklukla babama duyduğum doğal sadakat arasında bocalıyordum.

Babamın dönüşü hayatımda olumlu değişiklikler de yaptı tabii. Hiçbir maddi sorunum kalmamıştı. Daha iyi giyinmeye başlamıştım. Tanıdığım diğer çocuklardan daha fazla harçlık alıyordum. Ne akrabalarım ne de Wanda'yla yaşamaya niyetli olduğumdan, babam bana kalacak bir yer buldu. Artık başvurabileceğim biri vardı. Artık dayak yoktu, sokaklarda satıcılık yoktu. En önemli olanı da babamın bir öğretmen tutup o güne dek savsaklanan eğitimime hız vermesi ve beni kabul edecek bir okul bulmasıydı.

Beşinci sınıfta kendimi yakışıklı, siyah saçları gözünün üstüne düşen, alaycı bir delikanlının yanında buldum. Teneffüslerde konuştuk. Sabah zili çalıp da avluda sıraya dizilene dek aksadığını farketmemiştim. Günün sonunda, komşu olduğumuzu anlamıştık, eve birlikte döndük.

Çok farklı geçmişlere sahip olmamıza rağmen Piotr Winowski'yle yakın arkadaş olduk. Orta halli, aydın bir Varşova ailesindendi. Kemancı olan babası savaş sırasında ölmüştü. Bir lokantayla pastane işleten annesiye, son derece kültürlü bir insandı ve herkesi tanımakla övünürdü. Aşırı makyaj yapan ve şişmanlığına karşın çekici biri olan kadın ciğerlerinden rahatsızdı. Piotr da çocukluğunda kemik veremi geçirmişti. Topallaması, başarısız bir ameliyat sonucu sağ ayağının diğerinden kısa kalması yüzündendi.

Bilgili, zeki bir oğlandı. Acımasızca eleştirirdi insanları. Ancak benim gibi hırslı değildi. Ne dalda olursa olsun başarıya ulaşmak gibi bir amacı yoktu. Oysa istediğini elde edebilmesi için küçücük bir çabası yeter de artardı. Kurallara uymaz, öğretmenlere karşı gelir, ev ödevini yapmazdı. Annesi çok şımartıyordu. Tek zevki el şakası yapmak, başkalarını taklit etmek ve soytarılık yapmaktı. Tanıdığım en yetenekli aktördü, doğuştan oyuncuydu. Birbirimizin fantezilerini besliyor, ortak tutkukuz olan sinemaya giderek daha fazla bağlanıyorduk. Winowski'nin sinema tutkusunu, sınıfla birlikte Polonvalı ulusal kahraman Tadeusz Kosciuszko'nun hayatını anlatan filmi görmeye gittiğimizde keşfettim. Salon tıklım tıklım çocuk doluydu. Hangisinden daha çok nefret ettiğimize karar veremedik: Gürültücü seyircilerden mi yoksa vasat filminden mi? Aynı

gün akşamüzeri Erroll Flynn'i **Robin Hood**'da izlemeye gittik. İşte, dedik, film dediğin böyle olur.

Beş yıllık bir aradan sonra yabancı filmler yeniden Polonya'ya gelmeye başlamıştı. Winowski'yle her fırsatta —bazen günde iki kez— sinemaya gidiyorduk. Başlarda masalsı macera filmlerine düşkündük —**Robin Hood**'u üstüste kimbilik kaç kez izledik. İyi filmler büyük ilgi çekiyordu, seyircisi çoktu. Bazen bilet bulamaz, karaborsadan alırdık. Bazen de biz karaborsacılık yapar, kazancımızla bir sonraki seansa bilet alırdık.

İkimiz de resimli ve yazılı programları toplamaya başladık. Paramız yetmediğinden sinema salonlarındaki çöplükleri, kapının dışındaki çöp kutularını kurcalardık bu proşürlere sahip olabilmek için. Bir gün birkaç kare, kesilip atılmış negatif bulduk. Bunun üzerine daha dikkatli aranmaya başladık ve bir sürü film artığı bulduk. Bundan kimseye sözetmedik. Zaten bizden başka kim çöp kutularını karıştırıp selüoit parçacıklarını bulunca çılgınlar gibi sevinirdi ki? Bunlar bize filmlerin kokusunu getirir, düş dünyasına götürürdü. Winowski'nin hevesi birdenbire kaçır-verdi, ama ben inatla sürdürdüm. Eski negatiflerin çoğu acınacak haldeydi, yapıştırmak için büyük özen göstermek gerekiyordu, ama vazgeçmiyordum. Elimdeki en değerli parça **Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler** filminin gerçekten berbat artıklarıydı.

Zamanla zevkimiz gelişti. Filmleri daha seçerek izlemeye başladık. Carol Reed'in **Odd Man Out**'unu, Laurence Olivier'nin **Hamlet**'ini defalarca seyrettik. En az yirmi kez izlediğim **Hamlet**'ten sonra Shakespeare'in dilimize çevrilmiş tüm oyunlarını okudum ve film haline getirilince nasıl olacağını düşündüm. Bir de **On The Silver Screen** (Gümüş Perde'de) adında, sinema üzerine uzun zamandır aklımı kurcalayan sorularıma yanıt veren bir kitap okudum. Özellikle kitaptaki yönetmen tarifine vurulmuştum: Herşeyi, tüm denetimi elinde tutan adam, geminin kaptanı. Sette, kırmızı ışık yandığında prodüktör bile ağzını açamıyordu.

Aylak aylak sürterken, aradığımızı bulduk: Amerikan güldürüleri ve Disney'in karton kahramanları. Winowski bunları mükemmel taklit ediyordu. Tuluatımızın hammaddesini bulmuş-

tuk. En büyük düşümüz Bayan Winowski'nin çalışma odasındaki büyük piyanoyu kaldırıp sokağın ortasına koymaktı. Hiç gerçekleştiremediğimiz bu fikri, Laurel Hardy'nin oynadığı bir film-den kapmıştık. Alp dağlarındaki bir köprüden bir piyanoyu geçirmeye çalışıyor, bir yandan da peşlerindeki gorille mücadele ediyorlardı.

Winowski korkutucu senaryolar bulmakta bir dâhiydi. Annesi, üstü pembe kremayla kaplı Napoleon pastalarına neden bu kadar düşkün olduğumuzu bir türlü anlayamıyordu. Oğlunun bulduğu bir oyunda, silah olarak kullandığımızı asla tahmin edemezdi tabii. Herkesin elinde birer Napoleon, Winowskilerin kararlık holüne siner, bazen ikimiz, bazen de birkaç çocuk daha pasta savaşına başladık. Kendini pastadan koruyan çocuk kazanırdı, hele karşısındakinin kafasına kremadan bir taç oturtmayı da becerebilirse oyunun kralı seçilirdi.

Sınıfın en kötü öğrencileriydik, ikimiz de sonuncuyduk. İyi olduğum tek ders resimdi. Coğrafya ve biyolojiden orta, Polonya dili ve edebiyatından da geçer not alıyordum. İşte hepsi bu kadardı, diğer tüm notlarım berbattı. Coğrafya ve biyolojiden iyi not almamın iki nedeni vardı. Biri, bol bol resim çizmeyi gerektirmeleri, ikincisi de her iki derse de giren kadın öğretmenin çok sıkı oluşuydu. O geldiğinde gıkımız çıkmaz, uslu uslu ders dinlerdik. Winowski de ben de kesinlikle ev ödevi yapmazdık. Sözlüden kaçmak için mümkün olduğunda gizlenir, sıra kapaklarının gerisine sinerdik.

Diğer öğretmenlerin dersinde tümüyle zıvanadan çıkar, akla gelebilecek tüm haylazlıkları yapardık. Hele din derslerinde Winowski iyice azıttırdı. Peder Grzesiak, kırmızı yanaklı, mavimsi gözlü, fırça gibi dik saçlı bir rahipti, yüzü de ürkmüş köylününkine benzerdi. Winowski ona gerçekten korkunç şeyler yapardı. Tahtayı silmek için kalkar, sonra tahtanın yanındaki dolaptan aşırıverdiği voleybol topuyla rahibin arkasında numaralar çekerdi. En kötüsü de gerilmiş tel numarasıydı. Rahibi kendi yönüne çekmek için metal bir tarağı üfler, rahip bu sinir bozucu sese yönelince de kendini boylu boyunca yerde bulurdu. Güçlülükle ayağa kalkan zavallı adam, ellerini birleştirip sessizce dua ederdi. Sonra hızla kuşkulandığı çocuğun üstüne atılır, sa-

çından tutup sarsardı. Ama her seferinde yanlış çocuğun canı yanardı.

Gemi iyice aزیya aldıımız zamanlar, okul idaresi hakkımızda bir rapor hazırlayıp eve götürmemizi ve ebeveynimize imzalatıp geri getirmemizi isterdi. Bu tür olaylardan birinde Winowski tam bir soyut oyun sergiledi. Suçunun kayda geçirilmesini bekledikten sonra sınıfı terketti. İki dakika sonra, tuvalette annesinin imzasını taklit edip döndü ve belgeyi büyük bir ciddiyetle Peder Grzesiak'a uzattı. Rahip çıldırmıştı sanki. Onu hırsla kulağından yakaladı, ama bu bile Winowski'nin ekmeğine yağ sürmüştü. Avaz avaz haykırarak kendini kürsünün üzerine, oradan da diğer sıraların gerisine attı. Daha sonra yine bağırarak avluya fırladı. Peder şöyle doğru dürüst bir dayak bile atamamıştı Winowski'ye.

Çirkin davranışlarına karşın Winowski kültürlü bir çocuktu, okuma zevkini geliştirdi. Onunla tanışmadan önce, yalnızca Karl May'ın serüven romanlarını okumuştum. Buna Knut Hamsun'un **Açlık**'ını, John Knittel'in **Via Mala**'sını, Axel Munthe'nin **San Michelenin Öyküsü**'nü ve daha pek çok iyi kitabı tanıttı.

Piotr Winowski ayrıca Polonya, savaş ve yeni rejimimiz hakkında bir sürü şey öğretti. Armia Krajowa, yani Polonya Ordusu'nun bir üyesi olan babası komünizm karşıtı direnişçilerdendi. Almanlara karşı kahramanca savaşmış ve Varşova'nın başkaldırışı sırasında onları Almanlara karşı kışkırtıp sonra da yüzüstü bırakan Ruslar yüzünden mahvolana dek, ayaklanmayı desteklemişti. AK'nin adını ilk kez Winowski'lerde duydum. İngiliz havacılar katılıp Monte Casino'da çarpışan Hür Polonyalıların kahramanlığını da öyle.

Komünist rejim savaşı, dizginleri kendilerinin elinde bulunan direnişçilerin kazandığına inandırmak istiyordu herkesi. Yoksa bir avuç burjuvanın oluşturduğu AK değildi kahraman olanlar. Tarih yeniden yazılıyordu sanki. Winowskilerin başına gelen, komünist yönetimin tipik bir örneğiydi. Maddi sıkıntı çeken Bayan Winowski, evine kiracı almak zorunda kalmıştı. Eve gelen çift, etkin bağlantıları olan, parti üyeleri idi. Winowskilerin geniş burjuva evlerine yayılmaları uzun sürmedi. Arkadaşımla annesi iki odaya sığışmak zorunda kaldı, bu da Napoleon sa-

vaşlarımızın sonu oldu. Bu liberal, orta sınıf evinin komünist istilâsına uğraması, ancak Winowski gibi birine marazi bir zevk verebilirdi, verdi de. Kiracıları yüzünden acı çeken zavallı anesinden öç almak için eline büyük bir fırsat geçmişti.

Winowski'yle paylaşamadığım tek bir özürü vardı. Sakatlığı, İzci Birliği'ne katılmasını engelliyordu, oysa yeni ekibim —22 Numara— yaşantımın önemli olayıydı artık. Babam, bir izcinin gereksindiği herşeyi almıştı bana, artık dilenciye benzer miyordum.

Okuldaki ilk yılının sonunda ekip bir yaz kampına gitti. Nefis bir deneyimdi benim için. İlk gerâek tatilimdi ve daha sonraları zevkle yâdettiğim tek anım. Kampa ait herşey, hatta yolculuğumuz bile başlı başına bir serüvendi. Savaşın altüst ettiği Polonya Demiryolu İşletmesi hâlâ toparlanamamıştı. İnsanlar hayvan katarlarında da yolculuk ediyordu. Biz de böyle yolaldık. Ancak tüm yolu değil, çünkü istasyonlardan birinde başıma gelen ve beni utandıran yerin dibine geçiren olay bizi bir süre yolumuzdan alıkoydu.

Bir başka çocukla birlikte bana, ekibin diğer üyeleri istasyon lokantasında yemek yerken eşyalara gözkulak olma görevi verilmişti. Ben dışarıda beklerken, arkadaşım uyudu. Demiryolundaki hareketi izliyordum. Boş boş bakarken birden bir lokomotifin bazı yük vagonlarını, öne arkaya giderek yan raya geçirmeye çalıştığını farkettim. Hızla bizim vagona yaklaşıyordu. Koşup marşandizi uyarmak, yanlış hatta olduğunu söylemek istedim ama çekingenliğim galip geldi, yapamadım. Kaçınılmaz olay gerçekleşti. Ağır, sinir bozucu bir metal sesinin ardından lokomotif bizim hayvan katarına bindirdi ve parçaladı. Uyuklayan arkadaşım korkuyla dışarı fırladı.

Harekete geçmediğim için kendimi bağışlayamıyordum. Öyle yapsaydım hem bir kahraman olacaktım hem de hepimizi çileli ve uzun bekleyiştten kurtaracaktım. Demiryolu İdaresi bizi iki gün beklettikten sonra, kamyonla yolumuza devam ettik. Beni araba tutmuştu, yolculuk hiç sona ermeyecekmiş gibi geldi. İnsiyatifim olmayışı yüzünden, bana takma ad takıldı: Puker, yani Şaşkın. Bu adı birkaç hafta taşıdım.

Son durağımız olan Bytow, yolculuk boyunca çektiklerimizi

tümüyle unutturacak kadar güzel bir yerdi. Eski Prusya bölgesinde kalan, Gdansk'ın batısındaki bu bölge bir doğa hârikasıydı. UNRRA'dan sağlanan çadırlarımızı gölün yakınındaki, yüksekçe ve ağaçlı bir alana kurduk. Geçirdiğim bu bir ay, okul hayatımın en heyecan verici dönemidir.

Ekip liderimiz, Lech Dzikiewicz adında, AK'nin eski bir neferydi. Ona hayrandım. Uzun boylu, yapılı ve asık yüzlü olan bu adam, geçmiş hayli gerilere uzanan soylu bir aileden geliyordu. Onun disiplinli yönetimi altında, her dediğini harfiyen uyguluyorduk. Görevlerimiz arasında sırayla mutfağı idare etmek de vardı. Bir gün, görevdeki ahçı tencere ve tavaları gölde yıkadığından içlerine öyle kum birikmişti ki, patatesten çok kum yediğimizi farkettilik ve tabağımızdakileri ona fırlatmaya başladık. O akşamki içtimaya kadar bir şey olmadı. Ama Dzikiewicz, dramatik bir şekilde, «Bugün bana yiyecek atıldı,» diye açıkladı. Ortalığı derin bir sessizlik kaplamış, çıt çıkmıyordu. «Hedef ahçıydı,» diye sürdürdü sözlerini, «ama bana atmış kadar oldunuz. İyi bir derse ihtiyacınız var.»

Sonra dağıldık ve yatmaya gittik. Tam uykuya dalmıştık ki kalk borusunu duyduk. Karanlıkta kalkıp giyindik. Daha büyük çocukların denetiminde, şafak sökene dek yerlerde süründük, çalıların arasında talim yaptık. Çadırlarımıza dönüp, bitkin bir halde yataklarımıza uzanmıştık ki, yeniden toplanma emri geldi. Kalkıp günlük talime çıktık. Zorlu bir eğitimdi ama hiçbirimiz bu kişilik geliştirici, askeri düzenden şikâyetçi değildik. Gerçekten sıkı bir ekibin üyesi olmaktan memnunduk, grup başkanlarımızın davranışlarından yakınmıyorduk. Tam tersine, bu deneyimden mazoistçe bir tat alıyorduk.

Bir başka gece, nöbete kalan bir arkadaşımız uyurken, gölün karşısına kamp kuran bir başka gruptan birkaç kız gelip bayrağımızı çaldı. Ertesi sabah gururla getirip iade ederek bizi iyice küçük düşürdüler. Bu hakarete cevap vermek üzere bir komando ekibi oluşturduk, ben de katıldım.

Baştan sona tam bir askeri operasyonmuş gibi yürüttük intikam hareketimizi. Geceyarısı göle bir kayık indirip sessizce karşı kıyıya geçtik. On iki kişiydik. Kıyıya çıkınca dağıldık. Bir grup çadırlara, diğeri de kızların bayrağına doğru ilerledi. Man-

dallarını çekip çadırları yere indirdik, sonra da tabana kuvvet kaçtık. Eksik olup olmadığını kontrol ettikten sonra kampa geri döndük. Peşimizden ısıklar, çığlıklar geliyordu.

Bu yaz kampının en unutulmaz anısı, tüm hayatımı değiştiren o olaydı. Akşamları kamp ateşinin etrafında toplanır şarkı söyler, eğlenirdik. Çekingenliğimi bir yana bırakıp ben de katılmaya karar verdim. Winowski'yle oynadığımız oyunlardan edindiğim rahatlık ve diğerlerini taklit etmede gösterdiğim ustalık beni bir anda bu eğlencelerin yıldızı yapıverdi.

Bir akşam, daha önceki izci ekibimden aklımda kalan bir konuşmayı komik bir şekilde sunacağımı açıkladım. Parlayıp sönen kamp ateşi, izleyicilerimin beklenti dolu yüzlerini görmeme yetiyordu. Aşağıda parlayan gölün, çevremdeki ağaçları hışırdatan rüzgârın farkındaydım. Rolüme başladığımda tutukluğumdan sıyrılmıştım.

Bu, bir turist kafilesini at arabasıyla gezdiren bir köylünün öyküsünü anlatan, dağ köylülerinin lehçesini taklit ettiğim monologdu. «Güzel bir gündü,» diye başladım. «Kuşlar ötüyordu, altımda da iyi bir at vardı.» Şaşkınlıkla kimse'nin laf atmadığını, konuşmayı bozmak için girişimde bulunmadığını gördüm. Oyun ilerledikçe kamp ateşinin çevresini önce kıkırdadılar, giderek kahkahalar sardı.

İnsanın hayatı boyunca yalnız bir kez yaşadığı olaylardan biriydi. Doğuştan yetenekli biri olduğumu keşfetmiştim. Karşımdakilere zevk verebiliyordum. Gelişmemiş, yaşitlarına oranla ufak tefek, on üç yaşında bir erkek çocuk olarak, ilk kez kendimi nasıl denetleyebildiğimi görüp, güven duymuştum. Daha gösterimin ortalarındayken bile anlamışım. İşte yapmak istediğim buydu: İnsanlara gösteri sunmak, onları güldürmek, ilgilerinin merkezi olmak. O geceden sonra Ekip 22'nin eğlence şefi oldum. Tüm izci gösterilerini düzenliyor, yönetiyor ve rol alıyordum artık.

Mesleğimi bulmuştum.

Mutlu Çete, haftada iki kez yayınlanan, komünizm yanlısı bir çocuk programıydı. Birkaç aktör sayılmazsa, seslendirenlerin tamamı çocuklardı.

Bir gün, stüdyoya konuk davet ettiler. Yayın hâlâ eski rad-yoevinde yapılıyordu. Ta Lubicz Caddesi'ne dek koştum, çok heyecanlıydim. Camla çevrili bir bölmede birkaç çocuk prova yapıyordu. Durup onları izledim.

İki yetişkin çaktırmadan bana bakıyordu. Kırk yaşlarında, kır saçlı bir kadın yanıma gelip program hakkında ne düşündüğümü sordu.

«Berbat,» dedim.

İkisi de güldü.

«Gerçekten mi?» Kadının sesi kibar fakat kararlıydı. «Neden?»

«Çocuklar hiç doğal değil.»

«Sen daha iyisini yapabilir misin?»

«Evet,» dedim.

Ezberden bir şeyler okumamı istediler. Şiir filan bekliyorlardı herhalde, ama benim köylü monoloğumu yineledim. Ortalarına geldiğimde, ilgiyle dinlediklerini farkettim. Hemen işe alındım. İki gün sonra ilk provamı yapmak üzere başvurmamı söylediler.

Çete'nin üyesi oldum ve ilk profesyonel maaşımı aldım. Önemsiz, sıradan bir yayındı ama Winowski'yle benim pek sevdiğimiz tiyatro oyunlarına yeni bir boyut kazandırmıştı. Kazandığımın çoğu, Kodak marka bir fotoğraf makinesine gitti. Durmadan canlandırdığımız sahnelerin resmini çekiyordum.

Gerçi sınıf arkadaşlarımdan çoğu bu programı dinlemiyordu ama ben yine de rol almaktan gurur duyuyordum. Öyküleri ço-

cukça, verdiği mesajı sıkıcı buluyorlardı. Winowski bile heyecanıma katılmıyordu. Tek etkilenen Bayan Horowitz'di.

Sesim artık tek irtibat aracımızdı, çünkü o sıralar paylaştığımız o kalabalık daireden taşınmıştım. Babam Krakov'a dönmüş ve bakımımı üstlenmişti. Wanda'yla küçük bir daire tutmuşlardı. Evde bana yer yoktu, zaten olsa da birlikte oturamazdık, Wanda istemezdi. Ben de istemezdim doğrusu. Babam bana möbleli bir oda tuttu. Yine yabancıların arasına salmışlardı. beni. Teselli olarak babam Amerikan malı, su geçirmez bir kol saati, Wanda da bir bisiklet armağan etti. Yıllardır açlığını çektiğim sevgiyi hiçbir hediye karşılamazdı kuşkusuz ama halimden memnundum. Artık kendime ait bir odam vardı.

Ev sahibim, Bayan Sermak adında, yaşlı bir kadındı. Ağzında tek bir dişi yoktu, hep siyah giyerdi. Kızıyla yetim yeğeni yanımdaki odada kalıyordu. Bayan Sermak ise küçük dairenin mutfağında yatıp kalkıyordu. Tam bir dindar, çalışan sınıf eviydi; renksiz ve neşesiz. Evdeki üç hanımla hiçbir ortak yanım yoktu, ön ufak bir iletişim kuramadık.

Radyoevinde tanıştığım hanım, **Mutlu Çete'nin** yapımcısıymış. Adı Maria Billizanka'ydı. Partli üyesi ve tanınmış bir doktorun eşiydi. Ayrıca, radyo programlarında rol alan çocukların konuk oyuncu olarak katıldıkları, Genç Seyirciler Tiyatrosu'nu da yönetiyordu. Diğer bir yeni üye, Renek Nowak'la ben de hemen oyuna alındık. Renek ruh hastası annesine bakıyordu, paraya ihtiyacı vardı. Sanat etkinliklerinin yanısıra bit pazarında çalışıyordu. Sahneye ilk kez bir vodvilde koro üyesi olarak çıktım. Ufak bir roldü — yalnızca sahnede şöyle bir yürüyordum. Başrolü benim yaşımda Jurek Zlotnicki adında bir oğlan oynuyordu. Daha önce **Sınır Caddesi** adlı, Varşova getto'sunu anlatan bir filmde rol almıştı. Tanıdığım, ilk perde deneyimi olan kişiydi. Korkunç hayrandım. Yaptıklarımı zaman kaybı olarak gören babamın aksine, Zlotnicki'nin ailesi kendilerini çocuklarının kariyerini geliştirmeye adanmışlardı.

Maria Billizanka'nın çocuk oyunlarına yaklaşımı son derece katıydı. Ne yıldızlara, ne de şımarık çocuklara tahammülü vardı. Sahne çalışmalarını okul ödevi gibi görüp ciddiye almamızı isterdi. Sahnenin bizi okuldan uzaklaştırmasına da kızardı. «Hadi

gidip ödevlerinizi yapın, ders çalışın,» derdi. Ama ben bir türlü tiyatrodan uzaklaşamaz işim bitince balkona gizlenip başka provaları izlerdim. Kostümleri karıştırır, makyaj malzemelerini kullanırdım. Bir gün bir kadın oyuncuyu tuvalete gizlenip korkuttum. Koluma sürdüğüm ruju kan sanmıştı. Aynı numarayı bir kez de Winowski'ye yaptım, çok etkilendi.

Billizanka, V.P. Katayev'in **Alayın Oğlu** oyununda başrolü üstlenecek bir oyuncu arıyordu. Bu, Kızıl Ordu'nun kahraman bir birliğinin maskotu olan Rus köylü çocuğunun öyküsüydü. Almanlar oğlanı yakalar ve bilgi almak için işkence yapar, ama küçük kahraman konuşmaz. Oğlanın bağlı olduğu birlik bir saldırı düzenler ve Almanları yener. Renek Nowak'la bir başka gözde oyuncu küçük roller aldılar, başrol bana verildi.

Artık gerçek profesyonellerle çalışıyordum. Bana yön gösterebilecek ve sanatıma katkıda bulunabilecek kişilerle. Yönetmen, Josef Karbowski, Polonya Tiyatrosu'nun çok yakından tanıdığı biriydi. Yüzbaşı rolündeki yardımcı aktör Antoni Rycharski bana çok değerli öğütler verdi ve sahne dünyasını iyice kavramamı sağladı. Gerçekten çok yetenekli bir aktör olan Rycharski'nin tek kusuru çok içmesiydi. İflah olmaz bir alkolikti. Sahneye ayık çıkıp çıkamayacağını, hatta tiyatroya gelip gelmiyeceğini bile bilelemezdik. İçki sorunu sahnede gerilim yaratırdı. Rolümün büyük bir kısmını onun votka kokan soluğunu hissederek gergin bir halde oynardım.

Alayın Oğlu büyük başarı kazandı. Övgü dolu eleştiriler aldı. Varşova Sovyet Oyunları Festivali'ne katılması kararlaştırıldı. Bu karar topluluğu zevkten sarhoş etmişti. Verdiği onurdan çok başkenti görme olanağı yarattığı için. Rycharski istasyona ayık gelince herkes rahat bir soluk aldı. Ama az sonra trendeki lokantayı buluverdi. Vardığımızda trenden güçlkle taşıyarak indirebildik. Bu olaydan sonra oyuncular sırayla onu gözleme görevini üstlendiler.

Varşova'yı tanınmayacak kadar değişmiş buldum. Savaşın ilk haftalarını yaşadığım şehir değildi bu. Getto ayaklanmasından sonra herşey yerle bir edilmiş, Almanlar çekilirken de Hitler'in emriyle şehri tanınmayacak hale getirmişti. Sağ kalabilen-

ler ya sürülmüş ya da terketmişti kenti. Yıkma birlikleri de geriye ne kaldıysa yıkmıştı.

Savaşın sonra yetkililer kentin eski bölümünü aynen kurmayı kararlaştırdılar. Biz Varşova'ya geldiğimizde de bu proje yürürlüğe konmuştu, her yer inşaat halindeydi. Ayakta kalmayı becerebilen birkaç binadan biri olan Bristol Otel'e yerleştik. Yetişkin aktörlerden biriyle paylaşıyordum odamı.

Grubumuzun diğer üyeleri gibi o da Varşova'ya doyasıya eğlenmek niyetiyle gelmişti. Harabeler, **gruzinki** ('molozcu') denen sayısız fahişeye kaynıyordu. Oda arkadaşım bunlardan birini, tuğlaların arkasında sevişmek istemediği için alıp odaya getirmişti. Bana Renek Nowak'ın odasına gitmemi söyledi, çünkü kadını bir başka aktörle paylaşacaktı. Fazla şaşırılmamıştık, Nowak'la oturup bunu enine boyuna konuştuk. Nasıl olur da iki erkek tek kadını halledebilirdi, işte bunu aklımız almıyordu.

Krakov'a döndüğümüzde resimlerimiz gazetelerdeydi. Birincilik ödülünün yanısıra yüklüce bir de para almıştık. Yıllar sonra Billizanka ödülün bana verildiğini ama şımarımayayım diye tüm ekibe paylaştırıldığını anlattı.

Oysa ödül parası epey işime yarardı. Wanda'nın verdiği bisiklet ulaşım sorunumu çözmüştü ama ben giderek hırslı biri olup çıkmıştım. Bisiklet kullanmada çok iddialıydım. Ne kadar uğraşıysam benim bisikleti doğru dürüst bir yarış bisikleti haline sokamadım. Bu iş için gereken malzeme Batı yapımı olduğundan çok pahalıydı. Ucuza aldığım yerli parçalarla bir şeye benzetebilmek için didinip duruyordum. Bayan Sermak bisikleti eve almama izin vermediğinden dışardaki loş sahanlıkta elim yüzüm yağ içinde saatlerce uğraşırdım.

O günlerde ilgimi çekenler yalnızca tiyatro, radyo ve bisiklet değildi. Sonunda gerçek, canlı kızlarla temas kurabilmişim. Özellikle, Hans Christian Andersen'in **Kar Kraliçesi** oyununda rol alan kıza aklımı takmıştım. Bu, **Alayın Oğlu**'ndan sonra sahneye konan oyundu. Sarışın, şeftali gibi bir teni olan bu kıızı çok beğeniyordum. Yılbaşı gecesi Jurek Zlotnicki ebeveyninin evinde büyük bir parti verdi. Dans ettik, içtik ve postacı türünden bir sürü oyun oynadık. Kazanan, eşini öpüyordu. **Kar Kraliçesi**'ndeki kıızı sahanlığa çıkardım. Ağır hareketlerle yaklaşıp

dudaklarından öptüm. Bir süre ileri geri sallandık. Parti bitince yürüyerek eve döndüm. Sarhoş gibiydim, hayatımın en güzel dakikalarını yaşamıştım. Ama bir yandan da unutulmaz anı biraz daha uzatmadığım için lânetler yağıdırıyordum kendime.

Ders notlarım giderek kötüleşiyordu— Winowski'ninkiler de öyle. Güç belâ geçebildik, sınıfın sonuncusuyduk. Sonra Peder Grzesiak öcünü aldı.

Birgün eve döndüğümde onu Bayan Sermak'la koyu bir soh-bete dalmış buldum. Öğretmenlerin öğrencilerini ziyaret etme-leri alışılmadık bir şeydi, bu yüzden onu görünce kalbim dura-cak sandım. Bayan Sermak mutfağa sıvıştı, rahip de beni sor-guya çekmeye başladı. Tüm geçmişimi öğrenmek istiyordu.

Zaten bir Pazar günü kilisede başımdan geçen olay nedeni-y-le benden şüpheleniyordu. Katolik duaları ezbere okuyabiliyor-dum ama günah çıkarma olayına çok yabancıydım. Bu iş için gereken sözcükleri bilmiyordum. Kutsal yemek için sıraya gi-rildiğinde de acemice'davranmaktan kurtulamamıştım. Peder Grzesiak bunların farkındaydı. O Pazar, sıradaki tüm çocukların önünde tek tek durup ekmekten bir parça verdiği halde beni atlamıştı. Şimdi beni köşeye sıkıştırmanın keyfiyle, mavi göz-lerini yüzüme dikmiş, soruyordu.

«Tam olarak kimsin sen? Nerede vaftiz edildin?» Savaş sı-rasında taşrada olduğuma dair bir şeyler geveledim. «Nerede?» diye yineledi. «Yörenizdeki papazın adı neydi? Söyle, ona mek-tup yazacağım.»

Dönüp odama gittim. Rahip de peşimden geldi. Masamın üzerindeki Czystochowa Siyah Bâkiresi'nin resmini görmüştü. Onu bir güzel benzetebilecek Winowski'nin yokluğundan yarar-lanarak engizisyonun dozunu giderek artırdı.

«Sen bir yalancısın,» dedi sonunda. «Hiç vaftiz edilmed'in sen!» Kulağımdan tutup aynaya doğru sürükledi. «Bak kendine! Şu gözlerine, ağzına, kulaklarına bak. Sen bizden değilsin!» Sonra da öfkeyle çıkıp gitti. Aklım iyice karışmıştı. Polonyalı olmak din ya da nüfusa geçirilme meselesi değildi, seçk'in bir kulübün üyesi olmakla eşanlamlıydı. Yahudi olmamı gizleme ne-denim utanç değildi, kendimi gerçekten bir Katolik olarak görü-

yordum. Wysoka'da geçen yıllar neden olmuştu buna. Ama şimdi günahımın bedelini ödüyordum.

Papazın beni ve geçmişimi Bayan Sermak'la konuştuğunu biliyor, çok bozuluyordum. Bu, onu hiç mi hiç ilgilendirmezdi. Bir de salt gırgır olsun diye beni eleveren Winowski olmasından kuşkulanıyordum— bu daha da kötüydü. Bir keresinde Bayan Horowitz'in Cuma gecesi mum yaktığını görmüştü. Gerçeği hiç öğrenemedim.

Grzesiak gittikten sonra aynaya bir kez daha baktım. Sarı saçlarım ve kalkık burnumla hiç de Yahudiye benzemiyordum, ama yaşıma göre çok ufak tefektim. Yüzümü değiştiremezdim, ama vücudum ayrı bir konuydu. Hemen bir yastık kılıfı kapıp so-kağa fırladım. Yol yapımından geriye kalan kaldırım taşlarıyla doldurdum. O günden sonra her sabah ağırlık kaldırma ve vücut geliştirme egzersizleri yapmaya başladım. Artık kimse beni bu şekilde aşağılamayacaktı, kararlıyım.

Komünist Polonya'da yetişen pek çok genç gibi ben de Marksizmle Katolik kilise arasında kalmıştım. Komünist propagandanın gençler üzerindeki etkisi tartışılmazdı. Ne de olsa bizi Almanlardan Kızıl Ordu kurtarmamış mıydı? Ancak Bayan Bucchala'nın o doğal, basit inancı beni hâlâ etkiliyordu. Ama şimdi, Peder Grzesiak'ın kişiliğinde şekillenen Hristiyanlık bana göre değildi, sırt çeviriverdim.

On beş yaşına gelmiştim ve tüm Polonyalı çocuklar gibi benim de bir seçim yapmam gerekiyordu. Ya, geceleri üniversiteye hazırlayan liseye ya da meslek okullarından birine gidecektim. Eski notlarım liseye kabul edilmemi olanaksız kıldığından tek seçeneğim vardı — gerçi Winowski liseye girmenin bir yolunu bulmuştu. Mekanik şeylere hep ilgi duymuştum, üstelik babamın da hoşlanacağını bildiğimden, Krakov Maden Mühendisliği Koleji'ne yazıldım. Ancak kısa süre sonra yanlış kapı çaldığımı anladım. Fizikle kimya çok sıkıcıydı, matematik ise içinden çıkılır gibi değildi. Tek ilgi duyduğum dersler elektrik ve teknik resimdi.

Bu arada spora düşkünlüğüm giderek bir tutku halini almıştı. Winowski'yle yollarımız ayrıldığından Renek Nowak'la daha yakın bir dostluk kurmuştum. Üstelik Renek tiyatro gibi bisiklet

tutkumu da paylaşıyorduk. Birlikte Krakov Spor Kulübü'ne girdik ve sıkı bir program uygulamaya başladık.

Bisikletimin doğru dürüst çalıştığı günler, Krakov'dan Zakopane'ye kadar 200 kilometrelik bir yol yapıyorduk. Bisiklet kullanmadaki ustalığım bana tiyatrodaki işime yarayan bir özgüven kazandırmıştı. Eğer iyi bir yarış bisikletim olsa, ulaşamayacağım yer yoktu. Konuyu babama açmaya çalıştım ama gereksiz ve tehlikeli bir zaman kaybı olarak gördüğünden bisiklette binmemi istemiyordu. Paraca desteklemeye de yanaşmadı.

1949 yazında yarış sezonu açıldığında, katılabilmek için var gücümle çalışıyor, iyi puan toplamaya bakıyordum. Zamanlamam iyiydi ama bisikletim dökülüyor, ikide bir tamirat, pek çok antrenmanı kaçırmama neden oluyordu. Bu konuyu Renek Nowak ve Marian Skalny'le uzun uzun konuştuk. Marian bizimle çalışan, iyi bir dosttu. Atletizmin birçok dalında başarılı bir sporcuydu. Birgün, belediyeye ait kortta tenis maçı vardı. Oturmuş onu izlerken, yanımda oturan genç adamla sohbete başladık. Daha sonra Marian da bize katıldı, yarışlardan söz ettik. Her zamanki gibi bisikletimden yakındım. İkimize de yabancı olan genç adam bana acımişti. Savaştan önce yapılmış, iyi durumda bir yarış bisikleti olduğunu ve ucuza alabileceğimi söyledi. Savaştan sonra Polonya'da bu, yani 'savaş öncesi' paranın satın alabileceği en iyi mal demekti. Bu öneri aklımı başımdan almıştı. Tanrı Janusz Dziuba'yı karşıma çıkarmıştı işte.

Bu öneride kuşku çeken bir yan olduğunu anlamalıydim, ama öylesine sevinmişim ki fazla düşünmedim, hem Dziuba'nın son derece dürüst ve temiz bir yüzü vardı. Bitpazarında bisikletimin tekerleklerini sattım, üstüne de güçlkle biriktirebildiğim parayı koyup Dziuba'nın karşısına dikildim. Binlerce soru soruyordum. Bisiklet yarışından pek bir şey anlamıyorsa da, bisikleti tarif edişinden gerçekten iyi bir mal olduğuna inandım. Yaşlı bir hanımın tavanarasında duruyormuş —tam olarak yerini söylemedi.

Sözlerinden çıkardığım kadarıyla adresi buldum, gidip konuşmak istedim. Kimse tanımiyordu onu. Sonra bitpazarında karşılaştık, hemen konuştuklarımızı anımsatıp anlaşmamızın hâlâ geçerli olup olmadığını sordum. Evet, dedi. Gelecek Per-

şembe Özgürlük Alanı'nda buluşmamızı önerdi. Yaz tatilinin başladığı gün, 30 Haziranda UB'nin —Polonya KBS'si— bürolarının bulunduğu yerde onu beklemeye başladım. Bu alışverişten pek de memnun olmayan Marian da yanımdaydı.

Dziuba epey sonra göründü, kolunun altında gazete kağıdına sarılmış bir şey vardı. Beni bir kenara çekti.

«Bu da kim?»

«Ne demek istiyorsun? Geçen gün onunla tanıştın ya. Merak etme, iyi çocuktur.»

Dziuba'nın yanımda birini getirmeme bozulduğu belliydi. Bu da, bisikletin çalıntı olduğuna dair kuşkularımı kuvvetlendirmişti. Suçluluk duyuyordum ama artık çok geçti —tekerleklerimi satmıştım çoktan.

«Nerede?» diye sordum.

«Dehlizde.»

İçine hiç girmemiştim ama söylediği yeri iyi biliyordum. Bu tüneli Almanlar yapmıştı. Yukarıdan bakıldığında yüz metre uzunluğunda, çimenle kaplı bir şerit gibi görünen bu yer, iyi bir sığınaktı. Şimdiyse parktan geçenlere helâ vazifesi görüyordu. Karanlık, havasız ve leş gibi kokan bu dehlizi seçmesi iyiydi bana kalırsa. Dziuba her önlemi almış diye düşündüm.

Yağmur başlamıştı. Üniformalı bir park görevlisiyle bisikletli bir adam —yarışçı değil— tünelin ağzında durmuş yağmura aldırmadan sohbet ediyordu. Alanın karşısında bir binanın girişine sinip adamlar gidene dek bekledik.

«Sen burada bekle,» dedi Dziuba Marian'a. İkimiz tünele girdik. Dikkatle yürüyor, pisliklere basmamaya özen gösteriyorduk. «Bu domuzlar da nereyi bulurlarsa oraya ederler,» diye homurdandı. Gazeteden bir parça koparıp yaktı, meşale gibi yükseğe kaldırıp önüm sıra ilerledi. Tünel boşa benziyordu.

«Bisiklet nerede?» diye sordum.

«Köşeyi dönünce,» dedi. Elindeki kağıt son kez parlayıp söndü. Etraf, az uzaktaki havalandırma deliğinden sızan ışığın dışında kapkaraydı. Şimdi Dziuba'nın önündeydim, ağır ağır yürüyordum.

Birdenbire korkunç bir acı duydum. Tanıdık bir duyguydu bu. Önce bir tele dokunduğumu, cereyana kapıldığımı sandım.

Sonra yerde boylu boyunca yattığımı ayımsadım. Biri kafama vurmuş olmalıydı. Bana vuran, az ileride bir yere gizlenip geçmemi beklemişti besbelli. Dziuba'nın üzerime eğildiğini farkettim. «Para nerede?» diye fısıldadı. Sesi çok uzaktan geliyor gibiydi.

«Marian'da,» diye attım.

Beni çevirip ceplerimi karıştırdı ve cüzdanımı buldu. Sonra da bileğimdeki saati, babamın verdiği o değerli armağanı çekip aldı ve koşarak kaçtı.

Havalandırma deliğine dek sürünerek gittim. Tüm gücümü harcayıp deliğin iki tarafını kavradım. Parmak uçlarımda yükselerek dışarı çıkabildim. Marian karşımdaydı. «Aman Tanrım,» diye bağırdı. «Seni benzetmiş!»

«Parayı aldı!» diye haykırdım.

Marian, «Burada bekle,» diyerek uzaklaştı.

Hâlâ yağıyordu. Şöyle bir kendime baktım, gömleğim kandan kıpkırmızıydı. Ağızımda da kanın tadını hissettim. Kan başımdan yüzüme olup oluk iniyordu. Tek düşüncem, saatin yokluğunu babama nasıl açıklayacağımdı.

O sırada eski tip, kocaman bir çöp kamyonu yanımda durdu. Marian, çöpçülerden biriyle kamyonun üzerindeydi. «Romek!» diye seslendi.

Kamyonun basamağında duran bir başka adam beni yukarı çekti. Kendimi, Dziuba'yla yanyana oturur buldum. Basamaktaki adam kaçmasını engellemek için kollarını kapıya gerip durdu, sürücü Dziuba'yı arka tarafa doğru itekledi.

Sürücü, havalandırma deliğinden kanlar içinde çıktığını görmüş. Bunu ve birini kovalayan bir adamı görünce hemen parkın çevresinde bir tur atıp kaçanı yakalamış. Dziuba kendini bir anda kamyonunda bulmuş, mücadele bile edememiş. Şimdi, gayet masum bir yüzle cüzdanımı ve saati geri vermeye çalışıyordu.

«Sakin alma,» dedi sürücü hemen. Ben de almadım.

Karakola girer girmez Dziuba soytarılığa başladı. Kıkırdıyor, bir o yana bir bu yana sallanıyordu. Ayakkabılarını çıkarması söylendiğinde zıplamaya başladı. Kemerini de çıkarıp aldılar.

Tualete gidip biraz çekidüzen verdim kendime. Aynada yüzümü yakından inceledim. Başımda birkaç derin yara vardı.

Bir polisten gitmek için izin istedim. «Tabii gldebilirsin,» dedi. «Ama bir ambulansla, dosdoğru İlkyardım'a!» Karşı koymak için elimden geleni yaptım ama o kadar güçsüzdüm ki direncim çabucak kırıldı. Marian'a, Bayan Sermak'a basit bir bisiklet kazası geçirdiğimi söylemesini tembihledim. Hastaneye giderken bir görevli bana birkaç soru sorup tutanak düzenledi. Nerede oturduğumu anımsıyor ama numarasını bulamıyordum, ya da doğum tarihimi hatırlıyor ancak gününü çıkaramıyordum.

Hastanede röntgen çektiler. Sonra da tüm karşı koymalarıma rağmen kafamı traş ettiler. Çok canım yanmıştı. Pansuman yaptılar ve kalabalık bir odaya yatırdılar. Doktor, başıma beş kez vurulduğunu söyleyince çok şaşırdım. Ben birinci darbeden sonra hiçbir şey hissetmemiştim. Hastanede birkaç hafta kalmam gerekiymiş. Kafatasım çatlamadığı için şanslı sayılırmışım.

Ne kadar şanslı olduğumu daha sonra iyice anladım. Hastaneye bir dedektif gelip beni sorguya çekti. Dziuba'nın ne ceza yiyeceğini sordum. Dedektif parmağıyla boğazını keser gibi bir işaret yaptı. Benimle dalga geçtiğini sandım. «Kafama vurduğu için mi?» diye sordum.

Gülümsedi. «Kafatasın sağlammış, evlât.» Dziuba cinayet suçuyla aranıyormuş. Bir kol saatinden ve bir çift bisiklet lastiğinden çok daha ucuz şeyler için gözünü kırpmadan adam öldürmüştü.

Bütün derdim babamın bu olanlara ne diyeceğiydi. Beni zaten başarısız biri olarak görüyor, tiyatrodan hiçbir yere varamayacağımı düşünüyor, notlarımı beğenmiyor, bisiklet tutkumu hoş karşılamıyordu.

Şimdi de saatini çaldırmıştım.

7

Boşuna endişelenmişim. Babamla Wanda beni ziyarete geldiklerinde kızmaktan çok sevinmişler, gaddar bir katilin elinden

kılıpayı kurtulmama şükrediyorlardı. Şimdi de başka bir konu için endişeleniyordum. Bu yaz, tekerleksiz bir bisikletle hiçbir yarış kazanamayacağım açıktı.

Beni buralardan uzaklaştırmak, başıma gelenleri unutturmak isteyen babam, Rabka diye bir dağ yerleşim bölgesine göndermek niyetindeydi. Sessiz ve rahat bir tatil geçirebilmem için Rabka'daki sayısız pansiyonlardan birinde yer ayırtmıştı. Oraya kadar benimle geldi, sonra döndü.

Savaştan önce yapılmış olan bu pansiyonlar bir otelin tüm olanaklarına sahipti. Büyükler için briç salonu, çocuklar için de oyun odası bile vardı. Konuklar arasında yaşıtım bir sürü genç bulunuyordu. Çoğu Krakov'un üst sınıf —artık ne kaldıysa— ailelerine aittti ama, beni hemen aralarına aldılar. **Alayın Oğlu'n**daki rolümden, bir de mahkemesi başlamak üzere olan Dziuba'ya ilişkin anılarımdan dolayı beni şöhretli biri kabul ediyorlardı. Yaşım küçük olduğundan tanıklık edemeyecektim. Zaten aleyhindeki deliller onu mahkûm etmeye yeter de artardı, ama görüşüm bana yaptıklarının canlı bir kanıtıydı. Traş edilmiş kafamı ve yaralarımı gözlerden gizlemek için türbana benzer bir bandajla dolaşıyordum.

Birgün arkadaşlarımla oyun odasında oynarken, adını andıkça hâlâ saf ve güzel gençliğimi anımsadığım o kızı gördüm.

Krystyna Klodko on dört yaşında, narin bir kızdı. Yüzü, sanki içeiden gelen bir ışıkla aydınlanmış gibiydi. Küçük, dik göğüsleri, bir balerininkine benzeyen zarif hareketleri vardı. Oyun arkadaşlarımla tanışırken onu izledim. O da onlardan biriydi, hiç yadırganmadı. Amcası ve yengesiyle başka bir pansiyonda kalmasına rağmen, sık sık bizimkine gelir ve tüm oyunlarımıza tartışmasız alınırdı. Ona Krysia derdik.

Oyunlarımızdan biri de şu ünlü postacı oyunurdu. Krysia'yı beğendiğimi herkes farketmişti. Aralarından biri, ne denli vurgun olduğumu görüp çöpçatanlık yaptı ve hileyle bizi eşleştirdi. Kendimi bir anda platonik bir aşkla sevdiğim kızdan öpücük isterken buldum. Düşte gibiydim. Elini tutmak istiyor ama çekiniyordum. Yanyana koridorda ilerledik. Hava kararmıştı. Lobi ayışıyla pırıl pırıldı. Duraksadım. Sonra kollarımı omzuna doladım. Şaşıracak karşılık verdiğini gördüm. Dudakları sıcak ve yumuşak-

tı. Âşıklarınki gibi hırslı ve istek dolu değildi belki ama gerçek öpücüklerdi.

Bunu izleyen günlerde birlikte yüzdük, saatlerce konuştuk. Doğru dürüst sohbet ettiğim ilk kızdı. Dilim sürçmeden konuşabildiğim ilk dişi. Bu kibar ve kültürlü toplulukta ilk kez eğitimdeki eksiklikleri farkettim. Krysia ve arkadaşları, tiyatro ve sinemanın dışında birçok konuda bilgi sahibiydi.

Rabka'dan ayrıldığımda sıırıslıkam âşıktım. Oysa Krysia'yla elele tutuşmaktan ve konuşmaktan ileri gitmemiştik. Bana Krakov'daki adresini verdi ama cesaretimi toplayıp arayamadım bir türlü. Polonya hâlâ kız erkek ilişkilerine dar bir açıdan bakan, Katolik bir ülkeydi. Örneğin sevdiğimi Bayan Sermak'a tanıştıramaz, onun ayıplayan bakışları altında oturduğum eve davet edemezdim. Ben de oturup hayal kuruyordum. Bisikletimi onarmış, eski durumuna getirmiştim. Atladığım gibi Krysia'nın oturduğu sokağa gidiyorum. Karşılaşınca da tümüyle rastlantıymış gibi yapıyorum. Tabii bu kavuşma yalnızca bir düş olarak kaldı. Onu bir daha hiç görmedim, ama düşlerimden aylarca, hatta yıllarca gitmedi.

Dedektif, Dziuba hakkında yanılmamış. İdama mahkûm edildi ve asıldı. Saçım yeniden uzadı, hâlâ izlerini taşıdığım yaraları örttü. Yeniden tiyatroda çalışmaya başladım. Billizanka'nın bana küçük bir çocuk muamelesi yapmasından bıkmıştım. Renek Nowak onunla birlikte Grotesko tiyatro topluluğuna katılmamı önerince seve seve kabul ettim, oysa bunun derslerime ne kadar zarar vereceğini biliyordum.

Groteska, iyi bir ünü olan kukla tiyatrosuydu. Çocuklara yönelik olmasına karşın nitelikli ve düzeyli oyunlar sunuyordu. **Tarubumba Sirki**'nde kukla palyaço Gatek'i oynattığım gibi, o sahneden çekildikten sonra canlı bir kopyesi olarak seyircinin karşısına çıktım. Bunu bir süre götürdükten sonra oyunda sürekli rol almaya başladım. Artık bir başkasının yönettiği kuklayla birlikte sahneye çıkıyordum.

Groteska'nın yönetmeli Wylayslaw Jarema değişik, İngiliz tiyatrosuna hayran ve herşeyin mükemmel olmasını isteyen bi-

riydi. Sanırım Gordon Craig'den etkilenmişti. En iyi tiyatronun aktörsüz olan olduğuna inanıyorlardı. Çocuklardan nefret eden Jarema'nın çocuk oyunları sahnelemesinin tek nedeni, belediyenin buna ayırdığı ödenekten yararlanma isteğiydi. Groteska'nın havası, Genç Seyirciler Tiyatrosu'ndakinden çok farklıydı. Renek'le bana yetişkin muamelesi yapılıyordu. Bu hava içerisinde izcilik ilkelerim giderek zayıfladı. Provalardan sonra kuliste bol bol votka içiliyor, tiyatronun lobisinde sık sık parti düzenleniyordu.

Yılbaşı gecesi Groteska tiyatrosu salt dostlar için açıldı. Yiyecek boldu, içki su gibi akıyordu. **Tarabumba Sirki'nin** karton hayvanları balkona dizilmiş bu coşkulu sahneyi izler gibiydi. Salonun loş kısımlarında samimiyet ilerlemiş, cinsel yakınlıklar artmıştı. Oyundaki arkadaşlarım bana bir randevu ayarlamıştı. On sekiz yaşında, kumral bir kızdı bu. Çok seksiydi. «Ona hayvanları göstereceğim,» dediler meslektaşlarım. Kız da hevesli ve hazırды. Ancak balkona çıkan basamakların yarısına gelmiştik ki tüm cesaretim uçup gitti. Bir şeyler geveleyip sıvıştım. Odama dönünce de pişmanlıkla kıvranmaya başladım. Krysia'ya duyduğum platonik aşk güçlüydü, evet ama on altı yaşında bir erkek olarak cinsel dürtülerim de öyle. Karşıma çıkan böylesine büyük bir fırsatı aptal gibi geri tepmişim.

Groteska'ya geçişim, birgün oğlunun başarılı bir maden mühendisi olacağına inanan babamı düş kırıklığına uğratmış, bu inancını temelinden sarsmıştı. Tiyatro çalışmalarım yüzünden derslere giderek daha seyrek girer olmuştum. Sonunda bir seçim yapmak zorunda kaldım. Ya tiyatro ya diploma. Oysa diploma gizliden gizliye girmeyi düşündüğüm okul için elzemdi.

Ne yapacağımı bilmez bir halde dolanıp dururken aklıma benim gibi —ancak daha yaşlı— savaştan önce iyi bir eğitim görmemişlerin oluşturduğu kurslar geldi. Komünist yetkililer bu tür toplulukları hiç de hoş karşılamıyordu. Yine de bir arkadaşın evinde toplanıyorduk. Sonra birgün, biz yokken UB evi basmış. Bizim, hükümet aleyhtarı hareketlerimizi maskeleyen

amacıyla toplandığımızı inanıldığından topluluğumuz dağıtıldı.

Artık okul yoktu, vaktim boldu. Kendimi spora verebilirdim. Eskime başladım. Bu arada eski gözağrım kayağı da ihmal etmiyordum. Krakov Kulüp'ün kayak faaliyetleri henüz yeni başlamıştı. Bu yüzden benim gibi iyi kayabilenler takıma seçiliveriyordu. Tüm gücümle çalışıyor, gıdereken daha usta bir kayakçı oluyordum. Spor, Komünist Polonya'da kişinin az da olsa özgürlük sağlayabildiği alanlardan biriydi. Milli takıma seçilebilirse yurtdışına gidebilir, Batı'yı görebilirdi örneğin: Aynı zamanda devletçe sıkı bir gözetim altındaydılar. Her ne kadar sporun her dalı teşvik ediliyorsa da Stalin'in yumruğu her alanda hissediliyordu. Küçük, kendi yağıyla kavrulan bir tüccar olan babam hükümet müfettişlerince sıkıştırılmış ve vergi cezasına çarptırılmıştı. Kendi evlerinde yalnızca iki odayı kullanabilen Winowskilere şimdi mutfak da yasaklanmıştı. Zaten komünist kiracılar tuvaleti kullanmalarına da lütfen izin veriyordu. Bayan Winowski'nin lokantası hiçbir tazminat verilmeden kapatılmıştı, çay salonunun da aynı şekilde kapatılmasından korkuyordu. Şimdi zamanının çoğunu yatakta, komünist rejimden yakınlıkla geçiriyordu.

Sovyet filmleri, oyunları ve kitapları Polonya'nın 'kardeş' komşusuna bağımlılığını önemle vurguluyordu. Fırsat buldukça tiyatroya gidiyordum. Sosyalist oyunlar öyle sıkıcıydı ki tiyatroyu doldurabilmek için işçi, köylü ve askerler grup halinde zorla getiriliyor, arada kaçmamaları için de kapılar dışarıdan kilitleniyordu. Oysa temsil vermek üzere gelen Sovyet topluluklar özellikle klasik oyunlarda olağanüstü iyiydi. Polonya yapımları genellikle Goldoni, Lorca, Çehov ve Gorki uyarlamalarıydı. Shakespeare de iyi kötü araya giriyordu. **Bir Yaz Gecesi Rüyası**'nı izlemeye gittim ve Puck'ı oynayan genç aktörün başarısı karşısında büyülendim. Tausz Lomnicki adında bu oyuncunun yaratıcılığı, küstah gülüşü ve sahne hâkimiyeti kusursuzdu. İlk kez büyük bir aktörü sahnede görmüştüm. Özellikle ilgilendiğim noktaysa, Lomnicki'nin çok kısa boylu oluşuydu. O günden son-

ra uzaktan uzağa onu izledim, yeteneğini ve başarısını kıskandım.

Bizim nesil Stalinci ortama elindeki kısıtlı olanaklarla karşı koyuyordu. Amerika'nın Sesi'ni ve Amerikan Ordusu'nun Yayını'nı dinliyor, elimizden geldiğince kıskırtıcı bir biçimde giyiniyorduk. Bize 'sokak serserisi' deniyordu. Krakov'un yerlileriyse **dzolerzy** ya da **bazanty** ('tavuskuşu') adını takmışlardı. Tavuskuşu olmak, bitpazarının altını üstüne getirmek ve bir sürü para harcamak demekti.

Ayakkabılar çok önemliydi. Siyah deri bulunabiliyordu ama en değerlisi siyah süetten olanıydı. Ayak bileklerine ancak gelen pantolon, üzerine de kadife ceket giyiyor, ceket omuzlarını vatkalarla dikleştiriyorduk. Kravat yerine de koca bir fiyonk yaptığımız fular bağlıyorduk.

Saçlar önde dağınık, geriye doğru sımsıkı taranmıştı. Buna, 'ördek kığı' deniyordu. Bol bol da briyantın sürülüyordu tabii. Uğrak yerlerimizden birine girmeden önce ele tükürüp saçları geriye doğru iyice yatırmak âdetti.

Tavuskuşu olabilmek için gerekli herşeyi, komşu mahalledeki çetenin reisi Adam Fiut'tan öğrenmiştim. Her nasılsa milileştirilmekten kurtulmayı beceren bir tüccarın oğlu olan Adam yakışıklı ve sıkı bir oğlandı. Eğitimliğine karşılık ben de ona sinema ve tiyatro sevgisi aşıladım.

'Sokak serserileri'yle birlikte, bir parçacık da olsa Batı'nın havasını taşıyan yerlere dadanmıştım. Batı, hepimiz için tekdüze Polonya'nın tam karşısı şeyleri içeriyordu, büyü ve değişikti. En çok hoşlandığım yerlerden biri de Krakov'un Basın ve Kitap Kulübü'ydü. Bir tür kütüphane olan bu salonda bir fincan kahve içebilir ve politik açıdan zararsız kabul edilen bir avuç yabancı gazeteyi okuyabilirdi insan. Arada bir spor dergisi de gelirdi. Benim karıştırmaktan en çok zevk aldığım bu dergiler, ünlü sporcuların tam sayfa resimlerini de yayınlardı.

Yitirdiğim ders yılını ve Tiyatro Okulu'na giriş biletim olan diplomayı nasıl edip de bulabileceğimi araştırıp duruyordum hâlâ. O sıra Kitap Kulübüne sık sık gelen bir gençle tanıştım. Güzel Sanatlar Okulu'na gidiyormuş. Bir şansımı denesem diye düşündüm ama olacak gibi değildi. Okul, öğrencilerini titiz-

likle seçerek alıyordu. Hem istenen niteliklere sahip miydim bakalım? Ama Kulüp'teki arkadaş tam tersini savundu, bir denemeliymişim.

1950 yazını bol resim yaparak, anatomi ve mimarlık eskizleri çizerek geçirdim ve dosdoğru Güzel Sanatlar'a gidip, müdüre gösterdim. Wlodizierz Hodys odasında bunları incelerken ben dışarıda bekledim. Elimden geldiğince temiz pak giyinmiştim. Durduğum yerden bir stüdyonun içini ve çamurdan yapılmış bir boğa başını kalıba dökmeye çalışan, uzun boylu, kızıl saçlı bir öğrenciyi görebiliyordum. Bir yandan da Kızıl Ordu'nun savaş türkülerinden birini mırıldanıyordu. Böylesine kutsal bir yerde nasıl olur da bu denli rahat hareket edebilirdi, aklım almıyordu. Çekingenliğini yenip, söze başladım: «Şu Ruslar müzikten anlıyor, değil mi?»

Bana burun kıvracağı yerde, başını kaldırdı ve gülümseyerek, «Gerçekten öyle,» dedi.

İşte Jan Tyszler'le ilk tanışmam böyle oldu. Bir dakika sonra müdürün odasına çağırıldım. Okula kabul edilmiştim, ikinci sınıfa gidecektim.

Güzel Sanatlara başlamamla kendimi tümüyle işime verdim. Sonunda bir şeyler yapmaya, hatta en iyisini yapmaya kararlıydim. Şabahları bir an önce okula koşmak için sabırsızlanırdım. Kısa süre sonra sınıf arkadaşlarımdan hiç de geri kalmadığımı, hatta bazı bakımlardan onlardan üstün olduğumu fark ettim.

Bu çalışkanlığımı büyük oranda Hodys'e ve onun çok daha fazla çalışmamız gerektiğini vurgulayan söylevlerine borçluydum. Bizi hep daha çok okumaya, araştırmaya zorlardı. Biraz tiz, etkileyici bir sesi vardı. Eşcinselliğinin pek ayrımında değildik, oysa hoşuna giden öğrencileri sık sık evine davet ederdi. Yürüyüşüyle, konuşmasıyla alay eder ama farkında bile olmadan ona öykünürdük. Giderek bu eşcinsel hareketleri kaptık, uygulamaya başladık. Allahı var, özel hayatı nasıl olursa olsun, mükemmel bir eğitmendi doğrusu.

İlk gün tanıştığım gençle giderek daha iyi dost olduk. Üçüncü sınıftaydı. Çok yoksul bir ailenin çocuğuydu, babası yoktu. Hodys ona küçük bir gelir sağlamıştı, Krakov Sanat Akademisi öğrencilerine ayrılan yurttaki kalmasına da izin veriyordu. Benden bir sınıf büyük olmasına karşın yakın bir arkadaşlık kurduk. Onun da sinema ve fotoğraf tutkumu paylaştığını sevinçle öğrendim. Günlerce fotoğraf çeker, geceleri de banyo edip bütürdük.

Soğuk savaşın sürüp gittiği günlerde Polonya'ya pek az yabancı film girebiliyordu. Çoğu sansür kuruluşunda takılıp kalıyordu. Gösterime girebilen hiçbir filmi kaçırmıyor, sonra da günlerce tartışmasını yapıyorduk Tysler'le.

Beni bir üst sınıfa aldırان da o oldu. İkinci sınıfa göre çok iyi olduğumu, gidip Hodys'le konuşmam gerektiğini söylüyordu durmadan, ama ben çekiniyordum. Birgün Hodys'li merdivenlerde yakaladı ve benim üçüncü sınıfa geçmemem için hiçbir neden olmadığını söyleyiverdi. Hodys daha sonra bu fikir kendisinden çıkmış gibi bir havayla beni bir üst sınıfa aldırdı.

Bu dönemde önümde yepyeni bir dünya açılmıştı ve bu dünya bundan böyle tüm görüş açılarımı ve fikirlerimi uygulama yöntemlerini değiştirecekti.

Hükümet Polonya'daki tüm kurumlarda yalnızca toplumsal gerçekçilik doğrultusundaki sanat ve edebiyata izin veriyordu, ama yeni okulumdaki öğretmenler siyasetten çok sanatla ilgiliydi. Bana Witold Gombrowicz'in yazılarını tanıttılar, bu da beni Bruno Schultz'a oradan da Kafka'ya götürdü. Gerçi diğer hareketlerden hiç sözetmiyorlardı. İzlenimcilik hakkında tek sözcük duymamıştım, ama kısıtlamalarla başatmenin bir yolunu da buluyorlardı. Örneğin kübist ya da gerçeküstü resimlerle dolu bir kitabı açık olarak bırakıyor, herkesin iyice görmesini sağlıyorlardı. İlgilenen her öğrenci erinde sonunda yasak meyvaların tadına bakmanın bir yolunu buluyordu.

Kavraması şaşırtıcı ve inanılmaz bir gerçektir ama sanatçılar zevk için gerçekleri kasten çarpıtabilirdi.

Güzel Sanatlar Okulu benim için pek çok yönden eğiticiydi. İlk flörtüme başladım. Hanka Lomnicka adında, birinci sınıfta okuyan bu kıızı seçmemin nedenlerinden biri de o hayran ol-

duğum aktörün kızkardeşi oluşuydu. Gür kirpikleri mavi gözleri ve düz saçlarıyla ağabeyine çok benziyordu.

İlişkimiz başlarda son derece basit ve sıradandı. Sinema-ya, şiir matinelere, müzelere gidiyorduk. Bu arada bol bol da öpüşüyorduk. Her ne kadar eşsiz sevgilime —Krysia'ya— iha-net ediyormuş duygusundan tam anlamıyla kurtulamıyorsam da Hanka'dan hoşlanıyordum. İkimiz de birlikte olmaktan memnundu-k. Uyumlu bir çift oluşturmştuk.

Uygun bir yer bulsaydık, eminim ki sevişirdik. Bayan Ser-mak'ın iç karartan evinden ayrılmış ve biraz daha hoşgörölü bir pansiyona taşınmştım ama yine da Hanka'yı oraya götüre-mezdim. Hele gece kalması olacak şey değildi. Her nedense Hanka'nın annesi benden hoşlanmıyordu, yani evlerine sık girip çıkamıyordum. Sonra, birgün annesinin birkaç günlüğüne Var-şova'ya gittiğini, evin boş olduğunu söyledi ve beni akşam ye-meğine davet etti. O günkü şartlarda bu gece yatısı için bir çağırıydı. Ancak evine gittiğimde Hanka'nın fikrini değıştirmiş olduğunu anladım. Orada kalmama izin vermedi. Kadınların tu-tarsızlığıyla ilk karşılaşmamdı. Çok bozulmuş ve düşkırıklığı-na uğramştım. O günden sonra ondan mümkün olduğunca kaç-maya başladım. Çok seyrek görüşüyorduk. Son görüşmemizde artık birbirimizi görmesek daha iyi olur, dedim. Ağladı ama ben kararlıydım. Böylece Piotr Winowski'yle çıkmaya başladı.

Piotr'la ayrı okullarda okuduğumuzda birbirimizi çok az gö-rebiliyorduk. Hanka'yla daha ben flört ederken tanışmştı. Han-ka onunla çıkmaya başlayınca yollarımız iyice ayrıldı, daha da seyrek görüşür olduk. Bu tür dedikodudan pek hoşlanan Renek Nowak bana Winowski'nin Hanka'yı çok sevdiğini söyledi. Hem Hanka'nın annesi Winowski'den çok hoşlanıyormuş. Eski sevgi-limle çıkmaktan utandığı için Winowski'nin benden kaçtığını dü-şünüyordum.

Ama birgün onu karşımda buluverdim. Okulun kapısında beni bekliyordu. Annesinin öldüğünü söyledi. İkimiz de ne söy-leyeceğimizi bilemeden öylece duruyorduk. Sonra birlikte yürü-dük. Birdenbire kahkahalarla gülmeye başladı. Duygusuzluktan değildi, yalnızca hayatın saçmalık ve haksızlığına bir tepkiydi. Haklı ve mantıklı bir dünyada anneler ölmez, oğullarını düşman

komünist kiracılarla birarada, beş parasız bırakmazdı. «Atmaca gibiydiler,» dedi. «Daha yatağı soğumadan odasına el koydular.» Acı acı ekledi: «Hadi kendimize bir parti verelim.»

Winowski'lerin evi o refah günlerden geriye kalanlarla öylesine tikiş tikişti ki, piyanonun yokluğunu ancak Nowak işaret edince farkedebildim. Winowski'yle birgün kaldırıma indirmeyi düşlediğimiz bu piyanoyu Piotr, annesinin ölümünden sonra Hanka'ya vermiş. Piyoano dersleri alan ama piyanosu olmayan Hanka'ya. Ne Winowski ne de ben bu armağana değindik. Gençlik utangaçlığı işte.

Hanka'dan ayrılmıştım ama kızlarla ilişkim giderek artıyordu. Nowak beni sahnede görüp tanışmak isteyen bir kızla tanıştırdı. Henüz on dört yaşındaydı. Nowak, «Çok müsaittir,» dedi.

Kızdan üç yaş büyüktüm ama hiç göstermiyordum. Dehşetli şekilde sevişmek istiyordum. Ancak normal bir cinsel yaşama başlarsam boyumun uzayacağına inanıyordum. Ama boyum böyle kısayken hangi kız beğenirdi beni? Bu ikilemden kurtulmanın bir yolunu bulamıyordum.

Yeni flörtüm Hanka'dan farklıydı: İnce, çok güzel ve daha cazibeli. Benden hoşlanıyorsa benziyordu. O güne dek hiçbir kız bana bu kadar bilge ve gel-al diyen bir ifadeyle bakmamıştı. İlk buluşmamda şurdan burdan sözettik ama gönderdiği sinyaller çok belirgindi. Ben biraz çekiniyordum. İlk sevişmemi, gerçekten sevdiğim bir insanla gerçekleştirmek istiyordum. Sonunda kararımı verdim, ondan hoşlanıyordum, bu da yeterliydi.

O gün, 1 Mayıs 1950 günü buluştuğumuzda birlikte eve gitmeyi önerdim. Kabul etti. Eski bir izci olarak, Winowski'nin anahtarını önceden almıştım zaten. Yukarı çıkınca dosdoğru ölen bayan Winowski'nin odasına girdik.

Kız sıcaktan yakındı.

Giysilerimizi çıkarabiliriz, dedim.

Hafifçe kızarak soyundu. Hayatımda ilk kez çıırılçıplak bir kızla yanyanıydım. Vücudu gerçekten güzeldi. Öpüşürken, bir gözünün mavi, diğersininse elâ olduğunu farkettim.

Onu yatağa götürdüm, sonra da soyundum. Prezervatifim hâzır, bana asırlar kadar uzun gelen bir süreden beri taşıyordum

yanımda. Kız yatağa uzanıp beni üzerine çekti. Aniden gözümün önünde bu yatakta kısa süre önce gözlerini yuman Bayan Winowski'nin bol makyajlı yüzü belirdi. Kaskatı kesildim.

«Ne oldu?» diye sordu kız.

«Hadi gel,» dedim, «yerde sevişelim.»

Bu, çok hoşuna gitmişti. Yere bir battaniye atıp üstüne uzandık. Tesadüfen tam boy aynasının karşısına yatmıştık. Böylece ilk gerçek cinsel deneyimimi on dört yaşında bir kızla herşeyi yansıtan bir aynanın karşısında yaşadım.

Tecrübesizliğimi anlamış olmalıydı. «İlk kez miydi?» diye sordu sonradan. Sorunun saçmalığı karşısında şaşırmış gibi yapıp, güldüm. Ama, «Ne yazık. Ben de ilk sanmıştım,» diyerek utandırdı. Sonra bir kez daha seviştik.

Aslında çok şanslıyım. Yaşıtlarımın çoğu bekâretini şişko, yaşlı genelev kadınlarıyla kaybederken ben ilk sevişmemi genç ve güzel, üstelik salt benden ve sevişmekten hoşlandığı için benimle olan bir kızla yaşamıştım.

Giyinip aşağı indik. Heyecanlı fakat biraz ilgisizdim. Her şeyden çok yalnız kalmak istiyordum. Otobüste elimi tuttu, utandım. St. Mary'nin çanları saati vurunca, «Aman Tanrım,» diye haykırdım. «Çok geç kaldım, hemen gitmeliyim.» Uzanıp hafifçe yanağından öptüm ve otobüsten atladım.

Bir süre sokaklarda gezindim, heyecanımı yatıştırmak için temiz havayı ciğerlerime çektim. Odama döndüğümde doğru aynanın karşısına dikildim. Mutlaka değişmiş olmalıydım. Hiçbir değişiklik göremedim ama yine de bir başkaydım, sonunda yapmıştım işte.

Daha sonra kızla yeniden buluştuk. Her fırsatta seviştik. Hemen hemen hiç konuşmadan, olay haline getirmeden bula bildiğimiz her uygun yerde sevişiyorduk. Sonra başka kızlarla çıkmaya başladım, onun izini kaybettim. Şimdi artık adını bile anımsamıyorum.

1950 yılında bir Pazar sabahı Krakovluların pek garip davrandıklarını farkettim. Herkes sokağa dökülmüş, hiç tanımadığı insanlarla bir şeyler konuşuyor, üç-beş kişilik gruplar halinde bekleyordu. Yüzlerinden, hiç beklenmedik, korkunç bir felâketin yaşandığı belliydi.

Gerçekten de öyleydi. Bir gece önce hükümet tedavüldeki tüm Polonya parasını geçersiz ilan etmişti. Milyonlarca insanın güçlkle biriktirdiği para uçup gitmiş, ayakta kalabilen küçük girişimciler, babam da dahil olmak üzere mahvolmuştu. Hiç param olmadığından ben etkilenmemiştim. Ama bu keyfi yasa yeni bir çağın ilk habercisizdi: Polonya'yı Doğu Avrupa'daki polis devletlerinin en katısı yapma yolunda atılmış ilk adım.

Kültür mirasının zenginliği ve kozmopolit havasıyla yeni rejime oldukça ters düşen Krakov'u komünist yetkililer değiştirmeye kararlıydı. Geliştirme ve endüstrileştirme yoluyla eski karakterinden uzaklaştıracaklardı. Şehrin varoşlarında dev çelik tesisi Nova Huta'nın inşasına başlandı.

Kentin çehresiyle birlikte içinde yaşayanların, özellikle gençlerin de değiştirilmesi gerekiyordu. Bunu da, ZMP ya da Komünist Gençlik Birliği'ne üye kaydederek başlattılar. Okul arkadaşlarımdan çoğu, Birliğin okuldaki koluna katıldı. Ama benim komünizm nefretim öyle güçlüydü ki yanaşmadım bile. Kol başkanı aslında seçimle işbaşına getirilmeliydi, ancak dediğim dediği biri olan Hodys görevi okuldaki dalkavuklardan birine verdi.

İşte bu aşamada Hodys bizden yüz çevirdi. Her nedense Tysler'le benden soğumuş, hatta bizden nefret eder olmuştu. Belki bıkmıştı, belki bizi tek başına bir tiran gibi yönettiği idarede çıbanbaşı gibi görmeye başlamıştı, bilemiyordum. Ne-

dense üçüncü sınıfın, geleceği en parlak öğrencileri olmamıza rağmen bizi gözden çıkardı. Derslerde bizi görmezden geliyor, sorduğu sorulara yanıt vermek için kalkan ellerimize sırtını dönüyordu. Her fırsatta bir şeyle suçluyordu bizi. Ya okula geliyor, ya aylıklık ediyor ya da eşyalara zarar veriyormuşuz. Bir şey buluyordu işte. Davranışı giderek dayanılmaz bir hal aldı.

Bu değişikliğe ilk başkaldıran Tyszler oldu. Paskalya sabahı Hodys'in bizi erkenden okula çağırmasına aldırmadan Wrocław'a annesini görmeye gitti. Onu bir sonraki görüşümde, eşyalarını topluyordu. Ne olduğunu sordum. «Kovuldum,» dedi.

Kulaklarıma inanamıyordum. Doğru Hodys'in odasına koştum. Ona anlatacağım, ortada bir yanlış anlama olduğunu söyleyeceğim, diye yineliyordum içimden. Jan'ın ne kadar yoksul olduğunu, dul annesi için ne büyük bir anlam taşıdığını ve ne kadar yetenekli bir sanatçı olduğunu hatırlatacaktım müdüre.

«Defol buradan,» diye bağırdı. «Artık öğrencim değilsin.»

Sersem gibi sınıfa döndüm. Sonunda kavradım: Ben de okuldan atılmışım.

Hodys beni ölüme mahkûm etseydi, etkisi ancak bu kadar olurdu üzerimde. Ayaklarımda dibinde bir uçurum açılmış gibiydi. Onca yıllık şaşkınlık ve bilememezlikten sonra, nihayet aradığımı bulmuştum. Güzel sanatlar başlı başına bir neşe kaynağı, yaşam sevinciydi benim için. Haksızlığa uğramış, boş yere horlanmışım. İntihar etmeyi bile düşünüyordum. Tam bir çıkmazdaydım. Elimde sertifika olmadan ne Tiyatro Okulu'na ne de başka bir yüksek okula kabul edilebilirdim. Şöyle ya da böyle, **matura**'mı almak zorundaydım.

Yıl ortası beni almayı kabullenecek bir okul aranırken, Katowice'de fazla tanınmayan, düşük düzeyde, eski okulumun bir karikatürü olan okulu buldum. Öğitmenler ikinci sınıftı, çoğu da ayyaştı. Yine de diploma alabileceğim için şükrediyordum.

Katowice'nin yakınlarında, Wanda'nın bazı tanıdıklarıyla oturuyordum. Ama şanssızlık peşimi bırakmıyordu. Olgunluk sınavlarında herhangi bir kayırma olmaması için her yıl dışarıdan öğretmen çağırılırdı. Bu yılki konuksa Hodys'di. Sınav haftası bir karabasan gibiydi, ama geçmeyi başardım. Son bir eziyet yapmaktan kendini alıkoyamayan Hodys, diplomamı imzalamadı.

Kalkıp Krakov'a, ofisine gittim. Belgeyi imzalayıp masasının üzerine fırlattı. Yüzüme bir kez olsun bakmamıştı.

Artık Hodys'in benim için hiçbir önemi kalmamıştı. İlk gerçek filmime başlamak üzereydim ve bunu engellemek Hodys'un, bile elinden gelmezdi.

Herşeyi **Alayın Oğlu**'na borçluydum. Lodz Film Okulu'nun öğrencilerinden bir grup, Krakov'dan iki saat uzaklıkta dev bir barajın kurulmak üzere olduğu bir yörede mezuniyet filmlerini çekiyordu ve küçük bir rol için bana ihtiyaçları vardı.

Beni işe alan, Lodz Film Okulu'nun yöneticisi Antoni Bohdziewicz, Krakov'da kalıp kendisinden haber beklememiş söylemişti. Daha önce beni sahnede görmüş ve beğenmiş. Oturup bekledim, bekledim. En ufak bir haber yoktu. Beni unutmuş olabileceğinden korktum ve çağrılmadan gittim.

Oraya vardığımda akşam olmak üzereydi. Otel, yalnızca bir film ekibinin yaratabileceği bir kargaşayla kaynıyordu. Oyuncu ve teknisyenler setten dönüyor, ışık ve dekorlar taşıtlardan indiriliyor, prodüksiyon odası giderek kalabalıklaşıyordu. Herkes-te büyük bir telâş göze çarpıyordu. Bohdziewicz bana, «Gecikiyoruz,» dedi. «Tanınan süreyi çoktan aştık. Seni de bu yüzden çağırmadık.» Ne kadar perişan bir halde olduğumu anlamıştı ki, aceleyle ekledi: «Geldiğine göre kalabilirsin.»

Biri, «Benim odada kalabilir,» dedi. Yahudiye benzeyen, göz-lüklü, kel kafası güneşten yanmış bir gençti. Adı Jerzy Lipman'mış, Lodz'un son sınıf, kameraman öğrencilerindenmiş.

O zamanki tüm Polonya filmleri gibi, **Üç Öykü** de ZMP genç-lerinin kahramanlığını, casus ve sabotajlarla nasıl mücadele edip sosyalizmi kurduğunu anlatan, yavan bir propagandaydı. Ancak bunun pek önemi yoktu. Önemli olan gerçek bir filmin yapımını yakından izleyebilme olanağına sahip oluşumdu. Geceleri odamızda Lipman'ın sabırlı açıklamalarını dinliyor, parlak zekâsından bir şeyler kapıyor, bir film ekibiyle sette aynı havayı soluyor ve prodüksiyon âmiri İgnac Taub'u kâğıtları ka-rıştıtırırken, telefonlara cevap verirken, ani kararlar alırken, ma-aşımı tespit ederken ve aynı anda da güzel bir sekreterle kırış-tırırken izliyordum. Herşeyin üstünde de mitolojik tiplerle, Lodz

Film Okulu'nun son sınıf öğrencileriyle düşüp kalkıyordum. Biri de Andrzej Wajda'ydı.

Aslında film, başta **Dört Öykü** olarak düşünülmüş, dördüncü bölümün çekimi de Wajda'ya verilmişti. Ancak ilk üçü sapta-
nan süreyi aştığından, dördüncünün çekimi iptal edilmiş, böyle-
ce Wajda'ya yapacak iş kalmamıştı. Aylak aylak sette dolanıyor,
zamanının çoğunu da benimle geçiriyordu. Bohdziewicz gibi o
da oyunumu görmüştü. Krakov Sanat Akademisi'nde okumuş-
tu, bu da ortak bir yönümüzdü.

Bohdziewicz dünyanın en büyük yönetmeni değildi, geriye
unutulmaz bir film de bırakmamıştı ama Lodz'un gelmiş geçmiş
en büyük eğitimcilerindendi. Öğrencileri ona hayrandı, bunun ne-
deni de apaçık ortadaydı. Sakin ve kendi halinde bir insandı, ne-
şeliydi ama çevresindekileri gayrete getirmede, moral aşılama
üstüne yoktu. Burada bulunış nedeni, film çekenlere danışmanlık
yapmaktı, ama sıram geldiğinde beni elimden tutup kameranın
karşısına geçirdi ve iki cümlelik rolüm süresinde yol gösterdi.

Herşey öylesine farklıydı ki tiyatrodan. Sahnede doğallığı
yakalayabilmek için çırpınıp durmak başka şey, açık havada pat-
lak gözlü kameranın, spot lambalarının karşısında, geride kay-
naşıp duran insanları yok saymaya çalışarak rol yapmak bam-
başka bir şeydi. İnsan sinirlerine hâkim olmak zorunda kalıyor-
du. Benim için setteki ilk çalışma bir uyanıştı. Artık bundan böy-
le bu insanlarla birlikte olmak istediğimi kesinlikle biliyordum.
Onlar gibi yaşamak, onların dilini konuşmak istiyordum.

Bu aşamada film okuluna başvurmaya cesaretim yoktu.
Lodz, kendi dalında ülkenin en saygın kuruluşuydu ve onca istedi-
ğim Krakov Tiyatro Okulu'na açılan bir kapıydı. Orada da epey
tanıdık edinmiştim. Bunlardan ikisi, garip ancak ayrılmaz bir
çiftti: Kanca burunlu, hantal Bobek Kobiela'yla, uzun boylu,
esmer ve yakışıklı Zbigniew Cybulski. Her ikisi de Tiyatro Oku-
lu'na başvurmam için beni teşvik ediyorlardı.

Krakov Tiyatro Okulu'na giriş işlemlerinden, rektör yardım-
cısı Tecza sorumluydu. Kendisini Genç Seyirciler Tiyatrosu'n-
dan tanıyordum. Ahım şahım bir sanatı olmamıştı ama uzun bir
geçmişe dayanan parti üyeliği ve resmi makamlara yakınlığı sa-

yesinde yükselmişti. Bir çocuk oyuncu olarak aramızda geçen birkaç küçük tartışmayı önemsemedim ve kayıt için başvurdum.

Adaylardan öncelikle kendi seçtikleri iki şiiri ezberden okumaları isteniyordu. Adam Fiut'la birlikte çalışmaya başladık. Tüccarın oğlu Fiut tiyatroya ilgi duymaya başlamıştı, o da okula girmeyi istiyordu. Bir de şişko, dazlak ve doğuştan komedyen bir arkadaş daha vardı grubumuzda. Daha önceki sahne deneyimimi kullanarak yol gösteriyor. —böylece kendimi de geliştiriyor— saatlerce deli gibi çalışıyorduk. Daha çok Fiut'un evindeydik.

Yüzlercesi arasından elli kadarını seçen ilk elemeyi hiç zorlanmadan geçtik. Bundan sonra bir hafta süreyle okul ekibinden birkaç kişi bizi çalıştırdı ve son sınava hazırladı. Sınavda biri çağdaş diğeri klasik olmak üzere iki şiiri ezbere okumamız gerekiyordu. Aramıza iki aday daha katıldı: Marek Szyszkowski ve Maria Nowotarska. Bazen Vistül'ün kıyılarında, bazen de Wawel Şatosu'nun çimenleri üzerinde ölesiye çalışıyorduk. Dört kişilik bu grubun gayriresmi çalıştırıcısıydım artık.

Son sınavın yapılacağı günün sabahı herşeyi bir kez daha gözden geçirdim. Kendimden emindim. Sahne deneyimi benden az olan, ancak çok çalıştığına inanan 'öğrencilerim' yüzde elli şansa sahip olduklarını düşünüyor, benim başarıma ise garanti gözüyle bakıyorlardı; ben de öyle.

Kabul edilenlerin listesi daha sonra postayla gönderildi. Hepsinin adı vardı, benimki hariç. Onlar benden daha çok şaşırıp üzüldü. Rektör yardımcısı Tecza, alınmama nedeni olarak boyumun kısılgını gösterdi. Benim tipimdekiler için fazla rol yokmuş. «Eğer yeteneği santimle ölçüyorsanız, o başka,» dedim. Ancak bu kurusıkı kabadayılığın altında, yıkılmış bir insan vardı.

Zayıf da olsa tek bir umudum kalmıştı. Varşova'da da bir tiyatro okulu vardı. Ama bu, Tecza'nınkinden çok daha siyasi ağırlıklıydı. Alınabilmek için ZMP üyesi ve proleter bir aileden olma şartı aranıyordu. Yine de başvurdum. Sınava girdim, yine kazanamadım.

Sonuçların asıldığı tabelânın yanında iki şişman adam oturuyordu. «Üzülme,» dediler, «Bizim takımda sana her zaman bir yer bulunur.» ‘Takım’ dedikleri, Varşova’ya yakın Julinek kasa-basındaki sirk okuluymuş.

Giderek umudumu yitiriyordum. Eğer bir okula girmeyi başaramazsam askere alınacaktım. Üç yıla yakın süren askerlik döneminden sonra herhalde tiyatroya veda etmem gerekecekti. Hiç umudum olmamasına karşın kalkıp Krakov Üniversitesi’ne başvurdum.

Tüm komünist ülkelerde olduğu gibi Polonya’da da üniversiteler adaylardan ya bir lise diploması ya da genel ders durumunu belirtir imzalı bir belge istiyordu. İkincisini elde edebilmek için Krakov Şehir Koleji’ne gittim ve bir yönetim kurulunca sorguya çekildim. Komite başkanı, Billizanka’nın tiyatrosunda müfettişlik yapmış biriydi. Onu yıllardır tanırdım. Ortada hiçbir neden olmamasına rağmen bana soğuk, hatta düşmanca davrandı. Elime mühürlü bir zarf tutuşturup yolladılar. Bunu Üniversite yetkililerine götürmem gerekiyordu. Açmadan duramadım.

«Bu aday meslek olarak tiyatroyu seçmiş, ancak okula alınmamıştır,» yazıyordu. «Eğitime devam etmesi için desteklenmesi kurulumuzca uygun görülmemiştir.»

Üniversiteye kabul edilemeyeceğim açıktı. Ben de bir sürü boş yeri olan Rus dili ve edebiyatı bölümüne başvurdum. Başvurum geri çevrildi.

Kapana kısılmış bir fare gibiydim. Gece gündüz bir çıkış yolu arıyordum. Aklıma sirk okulu geldi. Bir form doldurup yolladım. «Aslında film yönetmeni olmak istiyorum,» diye yazdım. «Yani er ya da geç sonunda kendimi bir sirkte bulacağım.» Başarısızlıklar beni esnek biri yapmıştı. İleride başarıya ulaşırsam, ilk adımımı bir sirkte atmış olmak düşüncesinden mazotçe bir zevk alıyordum.

Winowski’yle votka içip, içinde bulunduğum çıkmazı konuştuk. Kullanmasına izin verilen tek odada sabahlara dek tartışıyorduk. Onun durumu benimkinden de berbattı. Düşük notları ve ‘burjuva’ kökeni yüzünden liseden kovulmuştu. Beş parasızdı. Nova Huta’da bir iş bulmuş, ancak bira molası verip işinden beş dakika ayrıldı diye oradan da atılmıştı. Sakatlığı askere alın-

masını engelliyordu. Sirk okulundan sözedince gülüp geçti. «Ama herşey ordudan iyidir,» diye direttim.

Askerliği ertelemenin bir yolunu arayan dört kişiyle birlikte, kırmızı çuhayla kaplı bir masanın gerisinde oturan bir grup subayın karşısına dikildik. Geçmişimi iyice soruşturdular. Grubun başkanı olan albay, ZMP'ye hiç katılmadığıma dikkati çekti. Kapitalist babam hakkında daha ayrıntılı bilgi istedi.

Küçük bir imalathanesi olduğunu, yanında altı adam çalıştırdığını söyledim.

«Şirketinin adı neydi?» diye sordu albay.

Kalbim duracak gibiydi. «İh, **Gentleman,**» diye mırıldandım. İsmi mümkün olduğunca yanlış telâffuz etmeye, İngilizceye pek benzetmemeye çalışmıştım. Kurul üyeleri bunu çok eğlenceli buldu.

Askerliği tehir etmek isteme nedenimin sirk okuluna gidebilmek olduğunu açıkladım. Açıkça güldüler. Biri, «Ellerinde palyaço mu kalmamış?» diye sordu.

Albay diğer subaylara danıştı. Bir kitaptan bitmek bilmez yasa ve kuralları okuduktan sonra sirk okulunun eğitici kurumlar arasına girmediğini ve bunun tehir için yeterli bir neden olmadığını söyledi.

Tam anlamıyla hapi yutmuştum. Tanrı bir mucize yaratmadığı takdirde birkaç ay sonra kendimi asker üniformasıyla buluverecektim. Bir şeyler yapmam gerekiyordu. Askere alınmaktansa Batı'ya kaçardım, diye düşünüyordum.

Bisikletimi yarış bisikleti haline getirmek için nasıl gece gündüz çalıştıysam, aynı şekilde kendimi bir kaçış planı hazırlamaya verdim. İlk planım, nehirden Doğu Almanya'ya geçmekti. O zamanlar henüz Duvar yoktu, Batı Berlin'e girmem pek güç olmayacaktı. Kendime tek kişilik bir tür denizaltı yapacaktım. Enine boyuna düşündükten sonra bu plandan vazgeçtim, pek çok teknik sorun çıkabilirdi.

Sonra Bornholm'a, Baltık'taki bir küçük Danimarka adasına varmayı düşündüm. Polonya kıyısından yüz kilometre kadar açık-taki adaya kanoyla ulaşacaktım. Bisikletimi satıp bir kano aldım ama Vistül'de yaptığım deneylerden sonra bu fikirden vazgeç-

mek zorunda olduğumu anladım. Deniz bir havuz kadar sakin olmadıkça hiçbir şansım kalmıyordu.

Teslim olma tarihim giderek yaklaşıyordu. Bir an önce sıvışmaktan başka çarem yoktu. Kanoyu satıp Katowiçe'ye doğru yola çıktım. Moskova'dan gelip Paris'e giden bazı trenlerin orada durduğunu biliyordum. Elimde kalan son parayı da ucuz otel odalarına harcıyordum. Hergün istasyona gidip peronda bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, gelip geçen trans-Avrupa ekspreslerini izliyordum. Paris'e giden trenleri saptadıktan sonra içlerine bir göz atıyor, gizlenecek uygun bir yer olup olmadığını araştırıyordum.

Birinin tuvaletinde bir yapım hatası gördüm. Tavandaki formika kapak tam kapanmıyordu. İçine rahatça kıvrılabilir, sınırdan geçene dek bekleyebilirdim.

Krakov'a gizlice yaptığım yolculuklardan birinde Adam Fiut'u görmeye gittim. Gizliydi, çünkü babamı sirk okuluna girdiğime inandırmıştım, etrafta görünmek istemiyordum. Fiut kaçış planımdan haberi olan tek insandı. İşte onun evinde, pencereden dışarı bakarken Piotr Winowski'yi gördüm.

Felaket durumdaydı. Rengi soluk, saçları başı dağınık, giysileriyse paçavra denilebilecek kadar yırtık pırtık. Silezya'da bir kömür madeninde çalıştığını söyledi. Krakov'daki evi tümüyle elinden alınmış, çay salonu da kapatılmıştı. Krakov'a tazminat almak için gelmiş ama kovulmuştu. Şimdi Silezya'ya dönüyordu. Meteliksizdi, tren bileti bile alacak parası yoktu.

Elimizde ne varsa paylaştık, oturup saatlerce konuştuk. Winowski, yaşamındaki tek eğlenceli olayı anlattı. Silezyalı bir oduncunun karısıyla yaşıyormuş, kocası ormana gidince kadın bizimkini yatağına alıyormuş. Başına gelenlere hâlâ gülüp geçebiliyor, her zamanki gibi bizi de güldürüyordu. O gece Adam, Piotr ve ben aynı yatakta yattık, ancak Piotr'ın ardı kesilmeyen öksürük nöbetleri yüzünden pek uyuyamadık. Sabahleyin gitti. Onu son görüşümüzdü bu. Bir süre sonra Silezya'da öldü — neden ve nasıl, hiç öğrenemedik.

Tuvalet tavanına gizlenmek fikrinden caymak zorunda kaldım. Vagon aniden trans-Avrupa hattından kaldırıldı. Saatlerce süren gözlemlerden sonra Moskova-Paris seferini yaparken dü-

zenli olarak Katowice'de duran bir Fransız treninde karar kıldım. Yeni ve temizdi, tualeti koridorun ortalarındaydı.

Bu kez, muhtemelen boru tesisatını gizleyen bir kapağın içine gizlenmeyi kuruyordum. Yalnız oraya girebilmem için iki kişinin yardımına ihtiyacım vardı. Konuyu Adam Fiut ve Jerzy Wasiuczynski'yle konuştum. Bunun başlarına çok büyük dert açacağını bilmelerine rağmen seve seve yardım önerdiler. Onlara minnettardım.

Trene Katowice'den bindik. Adam'la Jerzy, daha sonra kaçışımı kutlamak için bir şişe de votka almışlardı yanlarına. Dosdoğru tualete yollandık. Ve engele tosladık. Tavandaki panel daha önce hiç oynatılmamıştı, vidalar boyadan yuvalarına sınıksı yapışmıştı. Ne kadar uğraşırsak kerpeteni bir milim bile döndüremedik. Denedikçe de boya çizildi, vidaların etrafındaki yüzey zedelendi.

Adam son derece soğukkanlıydı, ama koridorda gözcülük yapan Jerzy kaçışımı şimdiden kutlamaya başladı. Aşırı sıcak vagonda biraz serinlemek için votkaya ihtiyacı olduğunu bildirdi. «Sen buradan kurtuluyorsun,» dedi. «Ama biz kalıyoruz.»

Sonunda vidaları gevşetmeyi becermiştik ama zamanımız doluyordu. Arkadaşlarımin kapağı yeniden takmaya vakitleri kalmayacaktı, çok kısa süre sonra sınıra varmış olacaktık. Üstelik zorlamalarımız tavanı öyle bir hale getirmişti ki şöyle bir bakan hemen şüphelenip sınır polisine haber verir, bu da trendeki her deliğin aranmasıyla sonuçlanırdı.

«Yararı yok,» dedim. «Hadi yeniden takıp buradan çıkalım.» Tren Polonya'nın hudut istasyonunda durduğunda işimiz yeni bitmişti. O gece körkütük sarhoş bir halde Katowice'ye geri döndük.

Kaçma fikrinden vazgeçmemiştim. En kötü ihtimalle sınırı yürüyerek geçerim, diyordum. Ama ilk iş olarak para bulmalıydım, meteliksizdim. Babamı görmeye gittim. Aramız pek iyi değildi, birbirimizi aylardır görmemiştik. Sirk okulundan kısa bir izin aldığımı söyledim. Gittiğimde Wanda dışarıdaydı. Babam da bir iş görüşmesi olduğunu söyleyerek ben daha para istemeye vakit bulamadan çekip gitti.

Evde tek başıma oturmuş kara talihime veryansın ederken

telefon çaldı. **Üç Öykü**'nün çekimi sırasında odasını paylaştığım kameraman, Jerzy Lipman arıyordu. Andrej Wajda ilk uzun metrajlı filmini çekiyor, dedi. Bana da önemli bir rol vermek istiyormuş.

9

Yirmi yedi yaşındaki Wajda Stalin'in ölümünden sonra ilk uzun metrajlı filmine başlamıştı. Komünist rejim altında yaşamamış bir insan Polonya Film Endüstrisinin durumunu anlayamazdı.

Hollywood anlamında bir endüstri değildi bu. Özel sermaye diye bir şey yoktu. Çevrilen tüm filmler, parti tarafından onaylanıyor, Kültür Bakanlığı'na bağlı bir kurulca denetleniyor ve ödenekler hükümet tarafından saptanıyordu. Bir filmin başarısı gişe gelirine göre değil, ideolojik konusuna ve politik mesajına göre değerlendiriliyordu. Devletin bu her aşamadaki müdahalesi bugün bile görülmekte. Yalnızca 1956-57 yıllarındaki yumuşama politikası ve Dayanışma'nın en parlak devrinde konular özgürce seçilebildi, yine de bazıları hâlâ tabuydu. Komünizm karşıtı direnişçi hareket ve 1944'de AK'nin Varşova'ya başkaldırısı gibi.

1950'nin başlarında devlet kontrolü mutlaktı. Yapım ödeneği verilmeden, senaryo bürokratlarca didik didik ediliyor, yönetmenlerden senaryoya bağlı kalmaları isteniyor ve hiçbir film, **kolaudacja** denilen en yetkili yönetim kurulunun denetiminden geçmeden vizyona girmiyordu. Son söz parti üyelerinindi. Gösterime girip giremeyeceğine, nerelerin çıkarılıp hangi konuşmaların değiştirileceğine onlar karar veriyordu. Yetkililerin emriyle baştan çekilen filmlerin sayısı az değildi.

Savaş öncesi Polonya'da daha çok orta karar, ucuz ve salon komedisi türünden dışarıya satılamayacak kadar amatör işi

filmler yapılıyordu. Filmler zavallıydı ama müzikleri ve oyuncuların kalitesi gerçekten dikkate değerdi. 1930'ların sonlarına doğru bir grup yapımcı birleşik, START adını verdikleri bir kooperatif kurdular. Az sayıda fakat daha düzeyli filmler yapıyorlardı. Ancak 1939 Eylülünde, Ruslar Polonya'ya girince yapımcıları Sovyet propaganda filmleri yapmaya zorladılar.

Aralarında son derece yetenekli kişiler vardı. Özellikle Aleksander Ford'a değinmeden geçemeyeceğim. Bu eski asker, parti üyesi, sonra da ortodoks Stalinci'ydi. Diğerleri, Wohl ve Bossak gibi sanatçı özgürlüğüne bağlı kalmaya çalışıyor, tehlikeyi göze alarak partinin ve bürokratların engellemelerine karşı koyuyorlardı. Savaş sonrası dönemde Ford iyice güçlendi ve kendi adına küçük bir film imparatorluğu kurdu.

Wajda'nın çalışmaya başlamak üzere olduğu dönemde, sınımadan sorumlu görevliler, hükümetin diğer kollarındaki meslektaşlarından hiç de farklı değildi. Partiyi canları pahasına korumaya kararlı, değişik ya da yeni herşeye kuşkuyla bakıyorlardı. Polonya halkının en tutucu ve kişiliksiz bireyleriydi bunlar. Polonya filmlerine yapıştırmaya çalıştıkları zevksiz, sıradan yafa, taşlıklarının yansımasından başka bir şey değildi.

Tüm sinema tutkunları, rejimin halka zorla ezberlettiği klişeleri bir yana atmış, özgün bir Polonya filmi görmek için yanıp tutuşuyordu. Film yapmanın başka yolları da olduğunu anlayacak kadar yabancı film görmüştük. Gençlik ve yeteneğin tutuşurdu ateşle Wajda can sıkıcı kısıtlamalara savaş açtı.

A Generation (Bir Nesil) savaş sırasındaki direnişi anlatan düzinelerce Polonya filminden pek farklı değildi. Wajda, onaylanan senaryonun dışına çıkacak olursa film gösterime sokulmayacaktı, açıkça anlatılmıştı bu.

Farklı olan öyküyü anlatış biçimiydi. Bu, filmin en başından belli oluyordu. Varşova'da hareketin en yoğun geçtiği döküntü mahallenin uzaktan görünümüyle başlıyor, uzunca bir süre orada kalıyor, sonra görüntü bir an bile kesilmeden kamera yaklaşıyor ve ayrıntılara iniyordu. Nazi işgalini yansıtan sahnelerde haber filmlerinin etkisi, ayrıca İtalyan yeni gerçekçi akımın izleri açıkça belliydi ama **Bir Nesil**'de tartışılmayacak kadar Polonyalı bir şeyler de vardı. Her zamanki sıradan pro-

paganda tiplerinin çok üstünde olan oyuncu kadrosuna şükürler olsun. Bu sayede film Komünist Polonya'da çevrilen emsallerine hiç mi hiç benzemiyordu.

Telefon geldiğinde, tek ilgilendiğim, filmde bana göre bir rol olmasıydı. Wajda'nın bir filme başladığını duymuştum. Bundan sonra babamın evinde hiç vakit kaybetmedim. İş görüşmesinden dönen babama, Varşova'da bir film çevireceğimi söyledim, bana yalancı dedi. Daha önceki başarısızlıklarımı hesaba katarak onu fazla suçlamıyordum, ama yine de öfkelendim. Aramızda şiddetli bir tartışma geçti. Dışarı çıktım ve kapıyı arkamdan çarparak kapadım. Onu bir daha görmemeye kararlıyım. Bilet alacak param yoktu, trene gizlice girip kondüktörü atlattım.

Oyuncular ve çalışanlar, Varşova'da küçük bir otelde toplanmıştı. İlk rastladığım kişi İgnac Taub odu. **Üç Öykü**'de prodüksiyon amirliği yapmış olan Taub şimdi yapımcılığa getirilmişti. «Ah,» dedi beni görünce, «Daha önce bizimle çalışmıştın, değil mi? Üç Öykü'den ne almıştın?»

Söyledim.

«Pek az, sevgili çocuğum, gerçekten az. Seni soymuşlar. Bak ne diyeceğim. Ücreti iki misline çıkarıyorum. Günde iki yüz zlotiye ne dersin?»

Verebileceği en düşük ücretti bu. Belki biraz daha istesem arttırırdı ama aklıma bile gelmedi. Eski dostlarımın, yeteneğine hayran olduğum filmcilerin arasında bulunmak yeter de artardı bana. Jerzy Lipman şimdi Wajda'nın kameramanıydı, Zbigniew Cybulski de ekibe katılmıştı. Yıllardır hayranlık duyduğum Tadeusz Lomnicki'yle bir arada bulunma şansını sonunda yakalamıştım. Başrolü o üstlenmişti. Kızkardeşiyle yaşadığım yarım kalmış serüvenden sözetmemeyi uygun bulmuştum.

Bir Nesil, en yaşlımız olan 32'sindeki Lipman ve Wajda dahil, genç insanların filmiydi. Herkes için yepyeni bir deneyimdi. **Üç Öykü** sayılmazsa hiçbirimiz daha önce uzun metrajlı bir film yapmamıştık.

Setteki hava bu gençlik dolu coşkuyu yansıtmaktaydı. **Üç Öykü**'nün çekimi sırasında bir film yapılırken yakında bulunmanın zevkini tatmıştım. **Bir Nesil**'e gelince, hepimiz Wajda'nın farklı bir şey yaptığını baştan algıladık. Katı ve mesafeli bir yö-

netmen değildi, oyuncu ve çalışanların kaynaşmış bir bütün olarak, ekipçe çalışmasından yanaydı. Yeni fikirlere açıktı, önerileri dikkatle değerlendiriyor, herkesin düşüncesine saygı duyuyordu. Onu iş başında izlemek ve bu yaratıcı çalışmaya küçücük de olsa katkıda bulunmak büyük bir zevkti.

İşim olsa da olmasa da setteydim. Eski tiyatro günlerimdeki gibi sürekli etrafta dolanıyordum. O güne dek film yapımcılığı üstüne yazılmış epey kitap okumuştum. Oyunculuk kadar, ışık, kamera, ses kaydı ve özel efektle de ilgileniyordum.

Jerzy Lipman da öyleydi. İyi bir kameraman olmanın yanı sıra, usta bir efekt uzmanıydı. Atılan hiç bir bomba yeterince gü-rültülü ya da gösterişli değildi Jerzy'e göre. Öylesine güçlü patlamalar gerçekleştirirdi ki, bir keresinde az kaldı uçuşan parçacıklardan birinin kel kafasına isabet etmesi yüzünden ağır yaralanmıştı.

O günlerde Wajda'nın gibi gerçek boyutlarda, otantik dekorlar kurmak pek alışılmamıştı. Hele ayrıntılara gösterdiği özen beni şaşkına çeviriyordu. Diğer yönetmenler çekimin yapıldığı yerde kapalı sahneleri çekmez, stüdyoyu kullanırlardı. Ama bu Wajda'nın yapacağı iş değildi, o pencerelerden gerçek çevrenin görünmesini isterdi. Başroldeki karakterin oturduğu evi, gerçek bir mahallenin ortasına kurmuştu. Daha sonra sökmeye gelenlerle mahalle halkı arasında epey tartışma çıktı, evin olduğu gibi kalmasını istiyorlar, kimisi içine yerleşmekten söz ediyordu.

Bir Nesil vizyona girmeden bir sürü engelle karşılaştı. **Ko-laudacja** bunların en zorlusuydu. Kimi sahne ideolojik içeriğinin daha bir vurgulanması için yeniden çekildi, kimisi de —Sybuls-ki'yle benim gösterişli kavga sahnemiz dahil tümüyle çıkarıldı. Daha sonra gösterilen ve tüm dünyada beğenilen **Nesil**, Wajda'nın orijinal eserinin silik bir gölgesidir.

1953 yılının baharında tüm Polonyalıları yeni kimlik verili-yordu. Almak için herkesin yöredeki karakola başvurması zorunluydu. Benim açımdan bu, büyük bir tehlikeydi. Askeri yetkililer peşimdeyse Krakov'daki Siemiradzki karakoluna mutlaka

haber vermişlerdir, diye düşünüyordum. Kayıtlı olduğum bu yere başvursam hemen yakalanacaktım, başvurmasam nerede olduğum merak edilecek ve hakkımda bir soruşturma açılacaktı. Nereden baksam, berbat durumdaydım.

Haziranda tüm cesaretimi toplayıp kimliğimi almaya gittim. En ufak harekette tabanları yağlarım, diyordum. Görevli memur dosyalara baktıktan sonra, tek kelime etmeden yeni kimlik kartımı uzattı. Meslek kısmına, öğrenci yazılmıştı. Bu bürokratik engeli nasıl aşabildiğimi hiç anlayamadım, ama yeniden normal bir yaşam sürebilmek, en azından on iki ay süreyle rahat uyuyabilmek güzeldi.

Şans sonunda yüzüme güler olmuştu. Lodz'a bir filmde önemli bir rol için deneme filmi çekmek üzere çağrıldım. Bir bisiklet yarışını anlatan, **The Enchanted Bicycle** (Sihirli Bisiklet) adındaki bu film, o yaz çekilecekti. Rolü kaptım.

O zamana dek birkaç yakın arkadaşın dışında tüm tanıdıklarım tiyatro dünyasından ya da bisiklet yarışçısı ve kayakçı gibi sporculardı. Şimdiyse kendimi tümüyle yeni bir çevrede buluvermiştim.

Sanat kariyerimin filiz vermesinde profesör Antoni Bohdziewicz'in büyük emeği vardı. **Üç Öykü**'nün danışmanlığını üstlenen adam tam bir İngilizize benzemek için eilnden geleni yapardı. Bir parça yetenek gördüğü her insanı, özellikle gençleri sonuna dek desteklerdi. Krakov'a geldikçe beni arar, birlikte bit pazarının altını üstüne getirirdik.

Bir gün yine böyle gezinirken, koluma dirseğiyle dokundu ve, «Bak ne ilginç bir yüz,» dedi. Bakışlarını izledim ve yakışıklı bir gençle genç bir kızın bir tezgâha eğilmiş alışveriş yaptıklarını gördüm. Konuşmaya başladık. İşte yabancı, ama canayakın bir dünyaya böylece adım atmış oldum.

Bu genç adam, Wieszlaw Zubrzycki Krakov'da sanat tarihi bölümünü b'tirmişti. Çok okumuş, kültürlü biriydi ve rejim düşmanlığını açıkça ilan ederdi. Onun sayesinde Krakov'un sağ kalabilmeyi başarmış bir avuç soylu ailesiyle tanıştım. Döküntü evlerde ya da berbat apartmanlarda oturuyor, her şeyleri gaspedildiğinden ellerinde kalan birkaç aile yadigarını satarak geçiniyorlardı. Halleri tavırları geçmişteki soylularınki gibiydi.

Fransızca konuşup sürekli Batı Avrupa'dan söz ediyorlardı. San-ki bu hâlâ yaşamlarının bir parçasıydı.

Filmden kazandıklarım sayesinde çoğundan daha iyi durum-daydım. Hep yemek ısmarlıyordum. Şimdi düşününce, beni ara-larına almalarının nedeninin Batı'ya duyduğumuz ortak hayranlık olduğunu anlıyorum. Benden hem yaşlı hem de kültürlüydüler. Hemen her konuda seçkin bir beğeni ve bilgi düzeyine sahip-tiler. Bir ortak yanıma da, ülkedeki politik durumdan hepimi-zin şikâyetçi olmasıydı. Daha önceki tanışlarımın çoğunun tersi-ne Stalin'in ölümüne zerrece üzülmemiştim. Kişisel özgürlüğü böylesine kısıtlayan bir düzende mutlaka bir yanlışlık olmalı, di-ye düşünüyordum. Yeni tanışlarım çeşitli yollarla düzene karşı çıkmaya çalışıyordu. Çağdaş Batı edebiyatına büyük ilgi göste-riyor, müziğe, özellikle de caza bayılıyor ve neredeyse bir ku-ral gibi eşcinselliği benimsiyorlardı. Aylaklık edip küp gibi iç-mek, özgürlüğün bir göstergesi sayılmaktaydı neredeyse.

Bu tiplerden biri de Krakov Üniversitesi'nde sanat tarihi okuyan Piotr Skrzynecki'ydi. Bu özgürlüğüne düşkün hippi, Ko-münist Polonya'nın gelmiş geçmiş en kötü talebe askeri idi. As-keri yetkililerle arasında bitmek blimez bir kovalamaca sürüyör-du. O sıralar üniversite öğrencilerinin haftada bir gün aske:rl öğretim görmeleri ve uzun bir yaz kampına katılmaları şarttı. Piotr doktordan, «Silahlara karşı güçlü bir ruhsal tepkisi» oldu-ğuna dair rapor ayarlamıştı. Sonunda kamp sırasında bir ağaca tırmanıp terhis edilene dek inmeyeceğini söyleyince ordudan atıldı. Piotr'un 'tepkisi' doğaldı, çünkü Polonya Ordusu'nda al-bay olan babası Alman-Sovyet Antlaşması sonucu Ruslar tara-fından öldürülmüştü.

Piotr Skrzynecki ve onun gibilerle sık sık buluşuyor, pasta-nelerde ya da evlerde saatlerce estetikten, eski günlerin güzel-liğinden ve 'karşıt' inançlardan konuşuyorduk. Bu tartışmaların dekoruysa bundan uygun olamazdı. Wieslaw Zubrzycki, mimar babası tarafından yapılmış neo-Gotik bir evin kuledeki odasın-da kalıyordu. Daha çok burada toplanır, içki ve sigara içerek saatlerce sohbet ederdik. Batı'ya duyduğumuz özlem dayanılır gibi değildi.

Bu özlem giderek büyüyordu, çünkü Polonya'nın dış dünyay-

la hemen hemen tüm ilgisi kesilmişti. Ne bir yabancı gazete ya da dergi ne de bir film geliyordu. Bu güç dönemi tiyatroya duyduğum sevgi 'sayesinde atlatabildim.

Adam Fiut'la ilginç bir oyun sahnelendiğini duyduğumuz bir yere gidiyorduk. Varşova'ya, hatta Poznan'a bile. Sıradışı her şeye bayılıyorduk. Örneğin Berliner Ensemble'ı görmek için uzun bir yol katettik ve Bertold Brecht'in o ilginç ve gözalıcı oyunları karşısında kendimizden geçtik.

Tavuskuşu görünümünden kurtulmuştuk, ama düşüncesini hâlâ benimsiyorduk. Pekin Operası'na bilet bulamayınca Jan Slowacki Tiyatrosu'nun lobisine kanalizasyon borularından giriş verdik. Görevliler bizi enseleyip tiyatronun efsanevi müdürü Ludwik Solski'nin karşısına çıkardı. Korkutucu ününe karşın, o sıralar doksan yaşlarında olan Solski bize son derece yumuşak davrandı. «Canlarını böylesine tehlikeye attıklarına göre oyunu izlemeyi hakketmişler,» dedi ve bize özel locasını verdi.

Poznan'da ise müdüriyet daha az hoşgörülüydü. Uzun tren yolculuğundan sonra yorgun argın tiyatroya vardık. Perde çoktan açılmıştı. Müdüre tiyatro öğrencisi olduğumuzu söyleyerek bizi içeri alması için yalvardık. Kabul etmedi. Biz de gizlice girip balkonadaki boş yerlerden ikisine oturduk. Bizi gördü ve dışarı attırdı.

Adam oyun bitene dek dışarıda bekledi. «Bu, koltuklar için,» deyip suratına yumruğu indiriverdi. Müdür dizlerinin üstüne düştü. Bir yandan da gözlüklerini arıyordu. Adam tabanları yağladı.

Ben de tam aksi yönde koşmaya başladım. Daha sonra istasyonda buluştuk.

Beyni yıkanmamış her genç polonyalı, Stalin döneminde caza ilgi duyardı. Caz, bambaşka bir dünyaya açılan bir pencere olduğu kadar bir tür protestoydu da. Amerikan cazının 'emperyalist' bir ürün olduğu açıklanmıştı resmi makamlarca. Krakov'da dikkate değer, gerçekten iyi caz sanatçıları vardı. Bunların çoğu giderek yaygınlık kazanan caz toplantılarında bir araya

gelen öğrencilerdi. Hiç baskına uğramamıştı ama yine de bu toplantılar gizlice, 'güvenli' evlerde yapılır, meraklıları hayran oldukları sanatçıyı dinlemek için yüklü bir para öderdi. Değişik gruplar değişik tarzlar denerdi. Bebop, New Orleans, Dixieland gibi grupların yanı sıra en çok tutulana Modern Caz Dörtlüsü'ydü. Stalin'in ölümünü izleyen yıllarda biraz daha saygınlıktı ama o günlerce caz Krakov'da hâlâ gizlice dinleniyordu. Bu toplantılardan biraz da, yasadışı bir şey yapmanın hazzını alıyorduk.

Kış gelince yeniden kayakla ilgilenmeye başladım ve kayak takımına yazıldım. Bir gün, kadınlar iniş yarışı yapılırken gerçekten kötü bir kazaya tanık oldum: Polonya'nın Olimpiyatlarda çok şey beklediği bir kız, Kika Lelicska ağaca çarptı ve belke-miğini zedeledi. Antrenörü kayak görevlisini bir yana itip kızı aşağıya kendisi indirmek istedi ama kontrolünü kaybetti. Kika'nın yatırıldığı kızak son hızla aşağıya kaymaya başladı. O ağaçtan bu ağaca çarparak düzlüğe vardı. Kika pek çok yerinden daha yaralandı, dalağı parçalandı.

Aylarca hastanede yatan Kika bir daha yarışmaya katılmadı. O da yeni arkadaş grubumdandı. Sanat Akademisi'nde heykeltraşlık okuyor, bir yandan da eski tabloları onarıyordu. Kısa kahverengi, atlet yapılı ve çok canlı bir kızdı. Onun gibi biriyle hiç tanışmamıştım. Yumurcak adını takmıştım. Benden iki yaş büyük olmasına karşın çocuksu ve hayat doluydu. Aldığı yaralara karşılık tazminat ödendi, o da tüm parayı büyük bir parti vererek harcadı. Kadehini kaldırıp, «Dalağımın şerefine,» dedi.

Zubrzycki'nin ilginç odasında votka içip uzun uzun konuştuktan sonra, bir gece Kika'yla seviştik. Sabah olunca evden birlikte ayrıldık. Kahvaltı ettik ve bütün gün aylak aylak dolaştık. Kütüphaneye gidip sanat kitaplarını karıştırdık. Böylece Kika benim sürekli kız arkadaşım oldu. Birlikte oturmadık ama annesinin her şehir dışına çıkışında onların evinde kaldım.

Bir süre sonra ikimiz de her şeyden çok insan özgürlüğüne değer verdiğimizizi anladık. Kika da ben de zaman zaman başkalarıyla da ilişkiye girmekte bir sakınca görmüyorduk. İki insan çok sık görüşürse, diyordu, giderek tekdüze bir ilişkiye başlarlar. Ona göre, ikimizin arasında cinsel çekimden çok daha fazlası vardı. İlişkimiz daha sağlam ve önemliydi. Bu konuda faz-

la deneyimim olmamasına rağmen, içten içe ona hak veriyordum.

Yelken zevkini bana Kika aşıladı. 1954 yazında birkaç hafta sonunu birlikte Mazury gölünde geçirdik. Diğer arkadaşlarıyla aralarında geliştirdikleri o küçük yelkenci birliğine katıldım. Aralarında özel işaretler kararlaştırmışlar, kopmaz bir birlik oluşturmuşlardı. Polonya'nın en güzel yerlerinden biri olan Mazury'i Kika sayesinde tanıdım ve sevdim. Yazın her dakikasından büyük zevk alıyordum. **Büyülü Bisiklet**'in çekimine başlandığı haberi geldiğinde Kika'yı ve Mazury'i bırakmak öyle zoruma gitti ki neredeyse gitmekten vazgeçiyordum.

Çekimin gerçekleştiği o iki-üç ay geçirdiğim güzelim yazı sildi attı. Wajda ekibini hasretle anıyordum. Film yapmanın her zaman zevkli bir şey olmadığını iyice anlamıştım. Çalışanlar, filmin kendisi gibi sıradan ve renksizdi. Film, kişisel çabanın bir şeye yaramadığı, işbirliğininse ne kadar yararlı olduğu mesajı üzerine kuruluydu.

Bu arada Lodz Film Okulu'na başvurmayı ciddi olarak düşünmeye başladım. Bohdziewicz de kibarca teşvik ediyordu. «Ne kaybedersin ki ?» diye sorunca, Zubrzycki'yle birlikte gidip yazıldık.

Birkaç yüz adaydan ikisiydik. Yönetmenlik, kameramanlık ve yapımcılık gibi dallarda pek çok kişi başvuruyordu. Bir kadın profesör ilk elemeyi yapıyor ve aday sayısını seksen-doksana indiriyordu. Zubrzycki'yle ben iki haftalık sınavlara katılmaya hak kazandık. Oraya kendi paramızla gidecek, ama yurttan bedava kalabilecektik.

Daha ilk hafta sona ermeden bir sürü aday çekildi. Yazılı ve sözlü sınavlardan ödüm kopuyordu ama sahne deneyimim diğerlerine oranla çok fazlaydı. Sanat okulunda geçirdiğim günler de işe yarayacaktı herhalde.

Sınavlar hiç bitmeyecekmiş gibiydi. Okul dışında arkadaşlarıma ayıracak pek az zamanım kalıyordu. Vaktimin çoğunu film dünyasından tanıdıklarımla geçiriyordum. Lodz'da okuyan bu insanlar, sette birlikte çalıştığımızdan bana akranlarıymışım gibi davranıyorlardı. Ayrıca Bohdziewicz gibi bir tanışım ve yan-

daşım olduğu için de şanslıydım. Sınav kuruluna, benden, «Azıcık yabancı ama çok umut verici,» diye söz etmiş.

Sonunda kazananların listesi açıklandı. Yönetmenlik sınıfına kabul edilen sekiz kişiden üçü Krakov'luydu. Biri ben, diğer ikisi Zubrzycki ve Majewski adında Mimarlık Okulu'ndan mezun biriydi. Krakov için gerçek bir zaferdi bu.

O gece Lodz'da çılgın bir parti verildi. Telefon edip haberleri iletince babam çok sevindi. Hayatımda ilk kez onu düş kırıklığına uğratmamıştım.

10

Herkesin fikri aynı: Lodz berbat bir yerdi. Tekstil ve kimya fabrikaları gece gündüz durmadan duman savuruyor, sıvası dökmüş duvarlar ve kırık camlarla birleşerek iç karartıcı bir görüntü sergiliyordu. Mazot kokusu da cabası. Bana kalırsa, bu komünist bir ülkenin tipik bir endüstri kentiydi. Krakov'un çekiciliğinden öyle uzaktı ki film okuluna kabul edilmenin mutluluğu, böyle bir yerde beş yıl geçireceğimi düşününce gölgeleniyordu.

Daha çok Sanayi Devrimi sırasında kurulduğundan Lodz, New York gibi birbirini kesen caddelerle düzenlenmiş, beton yığınlarıyla kaplıydı. Bu yavan mimariyi tek hareketlendiren yer Piotrkowka Caddesi'ydi. Grand Otel'in ve birkaç mağazanın bulunduğu bu cadde, şehrin 'ana' meydanıydı denilebilir.

Lodz'un Polonya'nın film merkezi oluşu tarihin hoş bir yanılığıydı. Savaştan sonra başkentin harabe haline gelmesi yüzünden hükümet film endüstrisini bu işe uygun en yakın taşra kentinde kurmaya karar vermiş, böylece Lodz ortaya çıkmıştı. Bir zamanlar bir tekstil kralına ait olan on dokuzuncu yüzyıla ait bu malikane amaca uygun olarak yeniden düzenlenmiş ve 1947'de açılmıştı. Girişteki büyük holde, Lenin'in bir portresi asılıy-

di. Altında da şu sözler; «Bizim için sinema, tüm sanat dallarından daha önemlidir.»

Okul, birçok nedenden dikkate değer bir yerdi. Savaş öncesi aratmayacak biçimde bol malzemeye ve öğrenciye sahipti. Öğretmen ve teknisyen sayısı öğrenciden fazla idi, hepsi de birinci sınıf elemanlar. Binada iki projeksiyon odası, fotoğraf laboratuvarları, ses alma ve kayıt odaları, bir kütüphane, toplantı salonları, bir kantin, ve en önemlisi bir de bar vardı. Geniş merdivenin hemen altındaki bar, okulun merkeziydi. Burada toplanır, konuşur, içer, tartışır ve kimin en üst basamaktan bacağı kırılmadan aşağıya atlayabileceğine dair iddiaya girerdik. Bütçemiz ne kadarına elverirse tabii. Okulda parti verir, cumartesi geceleri dans düzenlerdik. Bazen isteyerek bazen de zorla girdiğimiz bir de küçük göl vardı bahçede. Yatakhane de ya da şehirdeki yurtlarda kalan küçük sınıf öğrencileri, okulda rahat odaları paylaşan büyüklere gıpta ederdi.

Lodz'un temel ilkesi, yakında birer film yapımcılığını üstlenecek talebelerine elden geldiğince fazla deneyim kazandırmaktı. Sık sık şehirdeki Film Polski stüdyolarına gönderilip editör ve laboratuvar teknisyenlerinin yanında uygulamalı eğitim görürlerdi. Beş yıllık öğrenim süresince onlardan en azından iki tane birer dakikalık sessiz çekim, bir on beş-yirmi dakikalık belgesel, aynı uzunlukta bir dramatize film, sonunda da biraz daha uzun metrajlı bir 'diploma' filmi çekmeleri istenirdi. Ancak daha çok film yapma olanakları da vardı. Son sınıf öğrencileri çoğunlukla diğer yapımlarda görev alır, yardımcı yönetmen olarak pratik yaparlardı. Okulda film çeken ve gönüllü aktör ya da senarist isteyen birileri hiç eksik olmazdı.

İlk yılımızda her üç dalın öğrencileri pek çok dersi ortak aldığından, sınıflar epey kalabalıktı. Yeni grubumuzda Andrzej Kostenko ve Kim adlı iki kameraman adayıyla Henryck Czarnecki adında bir öğrenci yönetmen de vardı. Kuzey Koreli Kim adını ender açan, içe kapanık biriydi. Czarnecki ise tam tersine canlılığı ve garip fikirleriyle bizi şaşkına çevirirdi. Wiesław Zubrzycki'yi eskisi kadar sık göremiyordum. Vaktinin çoğunu Krakov'da geçiriyor, önemli dersleri bile kaçıırıyordu. Okulu ve içindekileri küçümsemeye başlamıştı.

Arkadaşlarım yalnızca yeni öğrenciler değildi. Daha önceki film çalışmalarım sayesinde üst sınıf öğrencileri arasında da epey tanıdığım vardı. Bu son sınıf öğrencilerinden bir kısmı, **Gecenin Sonu** diye bir film yapmak üzereydi. **Üç Öykü** gibi üç bölümden oluşan, ama daha tutarlı ve propagandaya daha az yer veren bir yapımdı. Üç ayrı karakterin gözünden aynı 'saldırı' sahnesinin sağlam bir şekilde saptanmasında, **Rashomon**'un etkisi açıkça görülüyordu. Adam Fiut'la Zbizniew Cybulski de kadrodaydı. Bana filmde hem rol hem de reji asistanlığı önerilince iki kat sevindim.

Gecenin Sonunda'ki çalışmam bana Marek Hlasko adlı o renkli, ilginç kişiyi tanıttı. Okuldan olmamasına karşın Hlasko birçok öğrencinin yakın arkadaşıydı. Kendi kendini yetiştirmiş bu senarist, özellikle diyaloglarda tanrı vergisi bir yeteneğe sahipti. Ününü yalnızca kalemine borçlu değildi ama. Bu son derece asi ve hareketli herifi, hemen her gece Grand Otel'in Mermaid Barı'nda ya kavga ederken ya da aranırken bulabilirdiniz.

Lodz Film Okulu'nun alışılmadık hoşgörüsü, biraz da rektörü Roman Ozogowski'den kaynaklanıyordu. Bu zayıf, küçük adam son derece uysal ve yumuşaktı. Günlük yoklama yapılmaz, öğrenciler konferanslara katılmaya zorlanmaz ve onlardan, Allahın her günü Lodz'da bulunmaları istenmezdi. Tek istenen, devre sonu sınavlarına girmeleri ve her sömestrde öğretmenlerin imzaladığı, düzenli ders notları tutmalarıydı. Elbette sinema tarihi derslerine girmeleri de zorunluydu. Bu, Marksist-Leninist eğitimin ayrılmaz bir parçasıydı. İlk yılıımızda bizi işin temeline, fotoğrafçılığa eğilmeye ittiler. Bodrumdaki laboratuvar da saatlerce çalışıyor, agrandizör, banyo tankı ve kurutucularla boğuşup duruyorduk. Fotoğraftan hiç anlamadığımız kabul ediliyor, her şeye en baştan başlıyorduk. On dört yaşından beri fotoğraf makinem vardı, bu konuda oldukça deneyim edinmiştim. Üstelik bir film yapmak için yanıp tutuşuyordum ama fotoğrafı iyice öğrenmeden buna izin verilmeyecekti, belliydi. Bu, eğitimimizin o kadar önemli bir parçasıydı ki, geçerli not alamayan okuldan atılıyordu. Tüm zeka ve bilgisine karşın Zubrzycki istenen tempoyu tutturamadı ve okulla ilişkisi kesildi.

Yıl sonunda oldukça iyi bir fotoğraf portföyü oluşturabil-

miştim. Resimlerin çoğu Krakov'un sisli sokaklarını ve oynayan çocukları içeriyordu, ama Kika'yı ve Majewski'nin kız arkadaşını model olarak kullandığım çıplak fotoğraflarım da vardı.

Lodz'da bulunduğum sürece, fotoğrafa eğildiğimiz dönem de dahil, sayılamayacak kadar film izliyorduk. Prodüksiyon odası bütün gün hatta bazen geceleri de öğrencilerle dolup taşıyordu. Kimisi eğitimiyle ilgili olduğundan ama çoğu da salt film izleme zevkini tatmin için buradaydı. Sık sık bir öğretmen başını kapıdan uzatıp kayıp talebelerini arar, alıp sınıfa götürürdü. Film yiyor, film içiyorduk. Özellikle klasiklere düşkündük. Tekrar tekrar izliyor, tartışıyor ve eleştiriyorduk.

Halka gösterilmeyen pek çok filmi izleme olanağıımız vardı; katı Stalinci dönemde bile. Tek yapmamız gereken makiniste oynatmasını söylemekti. Aradığımız film Lodz'da yoksa, Varşova'daki Ulusal Film Arşivleri'nden sağlanabiliyordu. Gösterime pek azı sokulmasına karşın Film Polski'ye pek çok yabancı film gönderiliyor, onaylanması için izin isteniyordu. İşte biz, bu ayrıcalıklı küçük topluluk, bunların tümünü izleyebiliyorduk. İlginç bir film geldiğini duyar duymaz, ne yapar eder sinema salonuna sızmanın bir yolunu bulurduk.

Üst sınıftakiler daha çok Sovyet filmlerinden etkilenirdi. Bizim üstümüzdeki sınıfsa İtalyan yeni-gerçekçilik akımına düşkündü. Sınıf arkadaşlarım ve bense **Yurttaş Kane** hayranıydık.

Gördüğüm hiçbir şeye benzemiyordu. Gregg Toland'ın bol bol geniş açı kullanarak gerçekleştirdiğı kamera çalışması, izleni doğrudan sete götürüyordu. Tavanları ilk kez görüyorduk. Tekniğı bir yana, Orson Welles filmi, bizim gibi izleyicileri düşünerek yapmıştı sanki. Anlatımdaki epik nitelik, bir hayatın verililişindeki bu değişik yöntem önümüzde yepyeni bir ufku açılmasını sağlamıştı. Araya girişler ve dokundurmalarla dolu, yeni bir sinema diliydi.

Bu, Kurusawa'nın **Rashomon**'u için de geçerliydi. Beni tıpkı **Yurttaş Kane** gibi derinden etkiledi ancak başka nedenlerle: Üç ayrı kişinin gözünden bakıldığında gerçeğin nasıl da değişebileceğı, sinema diliyle ancak bu kadar verilebilirdi. Bu, başka hiçbir yolla böylesine iyi anlatılamazdı.

Belleğıme bir anıt gibi kazınan bir diğer film de Bunuel'in

Los Olvidados’uydu. Şiddet, gerçekçilik ve duygulara böylesine dolaysız yaklaşımdaki ustalık beni şaşırtmıştı. Okul arkadaşlarımdan çoğu amacın salt heyecanlandırmak olduğunu ileri sürerek eleştirdiler ama ben filmi bozulmamış, edebiyatın en yetkin örneği olarak görüyordum.

Okulun ünü yayıldıkça, yabancı öğrenci sayısı arttı. Oysa ilk geldiğimde okuyan yabancıların sayısı üçü-beşi geçmiyordu. Bunlar, bizim içine kapalı Koreli Kim’le birkaç Bulgardı. Bulgarlar, gördükleri her kızın peşine takılıyor, acı yeme yarışı yapıyor ve sürekli karaborsa alışverişiyle uğraşıyordu. Tek amaçları mümkün olduğunca uzun bir süre Lodz’da kalmaktı. Hiçbirinin memlekete dönmeye niyeti yoktu.

Aralarındaki en ilginç ve renkli kişi, Kola Todoroff’du. Benden üst sınıfta kamera dalında okuyordu. Renkli bir alıştırmaya filmi çekmekle görevlendirilmişti. Ben de bir film yapmak için öyle yanıp tutuşuyordum ki onu, film stokunu sıradan bir çekimde değil, kısa bir dramatize filmde kullanması için kandırmaya giriştim. Öğretmenlerden bir süre izin vermelerini rica edip kendi paramızla Krakov’a gittik. İlk filmimin çekimine başlamış oldum.

Todoroff’la her şeyi planlamıştık. Her sahnenin dökümünü yapmış, bit pazarındaki çekim yerlerini saptamıştık. Niyetimiz filmi Lodz’da senkronize etmektir. Ayrıca şimdi ikinci sınıf tiyatro öğrencisi olan Adam Fiut’un desteğini ve katılımını da sağlamıştım.

Yönetmenliğin yanı sıra, oyunculuk, yapımcılık, gardropçuluk, makyajcılık ve sekreterlik görevlerini de üstlenmiştim. **Bisiklet** adını verdiğim film, Krakov’da ölümle burun buruna gelişimi anlatıyordu. Wanda’nın tırnak cilası oyunu kan sorununu kolayca çözmüştü.

Çekimden bir gece önce, hiç tatmadığım bir heyecana kapıldım. Tiyatroda ilk kez sahneye çıkarken bile böylesine heyecanlanmamıştım. Todoroff’la boş yatak bulduğumuz öğrenci yurdunda, sabaha dek gözümü kırpmadım. Bir o yana bir bu yana dönüp durdum. Zevkten başım dönüyor, ama korkudan da havı-lacak gibi oluyordum. Her sahne belleğime kazınmış gibiydi. Vene de bir aksilik çıkmasından korkuyordum. Ya, seyyar çekimler

İçin kiraladığımız üstü açık araba gelmezse, ya polis bit pazarında çekim yapmamıza izin vermezse, ya Kola yanlış pozlandırıp Lodz'da bomboş bir negatifle karşıma çıkarsa diye içim içimi yiyordum.

Fakat ne gariptir ki, sabah olup da işe koyulunca korkum uçup gitti. Son derece rahattım. Ama kısa zamanda iki ders öğrendim: yolların boş olduğu erken saatlerde çekim yapmayı kararlaştırmıştık. Gün ışığı da çıplak göze gayet uygun gibi geliyordu. Oysa pozometre gereken minimum pozu bile saptayamıyordu. Şafakta film çekmenin olanaksız olduğunu anlamıştık. Bir de daha işin başındaki bir aceminin bile sette ne çekilmez olabileceğini öğrenecektik. Üstelik kamerayı kurmak ve bir yerden diğerine geçmek, tahmin ettiğimden çok daha fazla vakit alıyordu.

Sonunda tüm çabalarımız boşa gitti. **Bisiklet**, Varşova'daki Film Polski'de banyo edildi. Son derece baştan savma ve aceleyle. O sıralar, Polonya'da yılın olayı yaşanıyordu çünkü. Varşova'da Uluslararası Gençlik Festivali vardı. Belgesel Merkezi'nin tüm olanakları, Polonya ve Sovyet ekiplerin çekimleri için seferber edilmişti. Varşova'da banyo edilen filmler, seçilmek üzere Sovyetler Birliği'ne gönderiliyordu. Bir yanlış anlama sonucu, bizim **Bisiklet** de Moskova yolunu tutmuş. Yalnızca negatiflerin küçücük bir kısmı geri geldi. Renk kalitesi ve kameranın usta kullanımı, Adam Fiut'nun Dziuba rolündeki olağanüstü yorumu, filmin geri kalanının kaybının ne denli üzücü olduğunu kanıtlıyordu. Birinci sınıfta okuyan bir talebenin gerçekten dikte değer bir çalışmasının böylesine yok olup gitmesi karşısında oturup ağladım.

Festivale gelince, tek avuntumuzdu. Dünyanın dört bir köşesinden binlerce insan Varşova'ya akmıştı. Katılan tüm yapıtların ortak mesajı barış, uluslararası anlayış ve sömürülen insanlara özgürlüktü. Gelenlerin çoğunluğu komünist gençlik örgütlerinin üyesiydi ama çok daha ilginç tipler de yok değildi. Aralarında Hintliler, Afrikalılar ve Asyalılar vardı. Daha önce hiç zenci görmemiş olan kimi Varşovalılar siyah derilere dokunmak ve rengin değişip değişmeyeceğini anlamak istiyordu.

Festival, ders yılının sonuna denk gelmişti. Kika'yla Varşo-

va'da buluştuk ve tatilin tadını çıkardık. Dünyanın her yanından gelmiş grupların gösterilerini izledik. Baleden çıkıp tiyatroya, oradan çıkıp konserlere gidiyorduk. Koltukların çoğu, Polonyalı yöneticilere ayrılmıştı. Yer bulmak çok güçtü ama Polonyalıların yabancı hayranlığı öyle büyüktü ki, Fransızmış gibi yaparak gösterilere kolayca giriyorduk. Yasal olarak bilet edindiğim tek şovda başımıza dert açıldı.

Kobiela'yla Cybulski, doğrudan tiyatroya girmek yerine, kendilerini öğrencileri desteklemeye adanmış ve Gdansk'da Bim-Bom Tiyatrosu adında bir grup kurmuşlardı. Tümüyle mim ve mecazi şiirlere dayanan hicivli gösterileri festivalde büyük yankı uyandırmıştı. Biletler tümüyle satılmıştı ama Cybulski bana iki kişilik davetiye verdi. Kapıda davetiyeleri gösterdiğimde biletçi yer olmadığını söyleyerek beni iteledi. Tepem atmıştı. İtişip kakıştık, gömleğim yırtıldı, ben de ona vurdum. Biri polis çağırdı. Beni alıp karakola götürdüler. Kika boynu bükük, yanımda yürüyordu.

Marek Hlasko götürüldüğümü fark etti. «Ne var?» diye seldi.

Bu tür olaylarda gösterdiği tepkiyi bildiğimden, «Boşver,» diye yanıtladım. Yine de peşimizden geldi. Bir yandan da bağıra çağıra durumu protesto ediyordu.

Bana eşlik eden polisle birlikte karakol binasına girdik, Kika'yla Marek dışarıda kaldı. Hâlâ yanlış anlama olduğunu ve her şeyi düzelterek iddia eden Marek'in sesini duyabiliyorum. Masadaki çavuş beni tepeden tırnağa süzerek, «Ne o? Yine mi bir serseri?» diye homurdandı. Bir bankta oturup beklememi söylediler. İçerisi sarhoş gençlerle doluydu.

On dakika sonra refakatçim göründü. Kapıyı göstererek, «Dışarı,» dedi.

Marek, kaldırımın kenarında oturmuş, Kika'yla bekliyordu. «Gördün mü?» dedi kendinden memnun bir ifadeyle, «Artık anılarını yazabilirsin: Varşova Polisi'nden Nasıl Kurtuldum?» Beni bırakan polise sevgiyle sarıldı. «Zituek'e teşekkür etsene. En iyisi ona bir içki ısmarla.» Marek'in kendine duyduğu bu sonsuz güven beni her zaman şaşırtmıştır.

Bir şişe votka aldık ve şehrin hava saldırısında yerle bir

olmuş ve hâlâ temizlenmemiş bir mahallesine gittik. Boş bir avluda oturup içtik. Ay tepsi gibi, hava da çok güzeldi. Zil zurna sarhoş olmuştuk. Bağıra çağıra Kızıl Ordu marşları söylüyorduk.

Polis, votkadan büyük bir yudum alıp Marek'e döndü. «Sen okumuş adamsın,» dedi boşuk bir sesle. «Söyle bakalım: Tanrı var mı yok mu?»

Marek ayaktaıdı. Ayışığında deri ceketi parlıyordu. «Zituek,» dedi, «Eğer Tanrı varsa mutlaka kötü ruhlu, moruğun biridir. Aksi halde Auschwitz ve Hiroshima'da olanları, milyonlarca masumun öldürölmesini öylece oturup seyreder miydi? Hayır, dostum, Tanrı yoktur.»

Polis, başını onaylarcasına salladı. Ama sonra aklına bir şey geldi. «Peki, dünyayı kim yarattı, o zaman?»

Marek'in bu güç soruya ne yanıt verdiğini anımsamıyorum, hemen hemen aynı dakikalarda sızıp kalmışım. Böylece festival ve yaz tatilim noktalanmış oldu.

Lodz'daki ikinci yılım birincisinden daha mutlu geçti. Artık şehirde, eşyasız bir odaya taşınmışım. Bu aydınlık ve havadar odayı bir duvardan öbürüne kitap raflarıyla kapladım, orta yere de kocaman bir yatak koydum. Bunun verdiği sosyal özgürlüğün yanı sıra bir başka mutluluk daha yaşıyordum. Bir film kamerasıyla ilk kez resmen tanışmışım. İlk alıştırma ödevim olan **Cinayet**, bir dakikalık bir filmdi. Adam, yalnızca göğsüne kadar görünüyor ve yatak odasına gizlice girip, yatakta uyuyan şekli bıçakladıktan sonra dışarı süzölüyordu.

İkinci kısa filmimin adı **Tebessüm**'dü. Konusunu rehber öğretmenim vermişti. Todoroff'un oynadığı bir röntgenci, anahtar deliğinden yıkanan bir kızı dikizler ve tam yakalanacağı sırada kaçır. Sonra dayanamayıp geri gelir ve delikten bir kez daha bakar. Tek gördüğü, dişlerini fırçalayan çirkin bir adamdır. Röntgenciıy aynadan gören adam döner ve dişierini göstererek sırtır.

Uygulama kadar işin kuramsal yanına da eğiliyordum. Okul arkadaşlarımla oturur, son gördüğümüz filmleri, özellikle Po-

lonya yapımlarını saatlerce tartışırdık. En çok üstünde durduğumuz, biçim ve içerikti. Sınıfta olsun, dışarıda olsun saatlerce konuşur, hem estetiği hem de politikasını irdelerdik. Bu ikisi arasında bir denge kurmak, o günlerde ulaşılması en güç başarılarından biriydi. Mezuniyet sınıfındakiler tezlerinde hep estetik-ideolojik sapmayı işlerdi. Ben bunları heyecan verici bulur, ama aynı zamanda da biraz yararsız ve kısır bir çaba olarak değerlendirdim.

İçerikle biçimin önem bakımından ne kadar görece olduğunu kısa sürede öğrenecektim. Hem de hiç beklemediğim bir sıra. Bir gün Cybulski, elinde film dolu bir çantayla çıkageldi ve 16 mm'lik bir gösterici bulmamı söyledi. Okulda yoktu. Onca savurganlığa karşın ellerindeki tek film oynatma makinesi 35 mm'likti. Yine de özel bir kaynaktan bir tane edinmeyi başardım. Perdeleri indirdik, duvara bir çarşaf asıp gösteriyi başlattık.

İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma, bir dizi sessiz bozuk porno filmiydi bunlar. Kesinlikle Alman yapıımıydı. Filmleri Cybulski Gdansk'da ele geçirmişti. Bildiğimiz tüm porno klişeleri vardı içinde: Anahtar deliğinden, bir kızın kendi kendisini tatmin edişini dikizleyen adam, bir kıza tecavüz eden çirkin sapık, eve erken dönüp karısıyla sevişen koca, bu arada dolaba gizlenip her şeyi seyreden genç âşık gibi. Kötü çekilmiş, iyi ışıklandırılmamış, net olmayan berbat filmlerdi ama nefes almadan izledik. Berbat olsun olmasın, cinsel açıdan iç gıcıklayıcıydı. Her şeyden önemlisi de, içeriğin biçime karşı ne büyük bir zafer kazandığının kanıtıydı.

Lodz'da mutluluğumu gölgeleyen tek şey, alt sınıftaki öğrencilerin her çarşamba katılmak zorunda oldukları askeri eğitimdi. Çarşambalardan ölesiye nefret ediyordum. Bunun nedeni, askerliğe ilişkin her şeyden tiksinnemdim. Üstelik koskoca bir günün böylesine ziyan olmasına da çok bozuluyordum. Bu eğitim programını doğrudan Savunma Bakanlığı yürüttüğünden, atlatmanın olanağı yoktu. Eğitim sırasında vetersiz ya da başarısız görülen öğrenci okuldan alınıyor ve iki yıllık hizmet vermek üzere gönderiliyordu.

Lodz Film Okulu'nun. Sanat ve Tiyatro okullarının öğrencileri aynı birimde eğitiliyordu. Başımızda Karwiel adında, Polon-

ya üniforması giyen fakat Polonya Ordusu'na sonradan katılan Rus subaylarından biri vardı. Rus olduğuna ilişkin tek belirti, kurtulamadığı aksarıyla imzasını atarken kullandığı Slav harflerdi.

«Disiplin her şeydir.» diye bağıırırdı avaz avaz. «Sizi adam edeceğim.» Üstüme bol gelen üniformadan, sabah akşam parlatmak zorunda olduğumuz çizmelerden, tüfekten, talimlerden nefret ediyordum. Yaptığımız her şey o güzel izcilik günlerimden öyle farklıydı ki. Her şeyden çok da, beynimizi yıkamalarından nefret ediyordum. Batı'nın otomatikman düşmanımız olduğu işleniyordu. Sovyet blokuyla Batı arasında savaş çıkarsa da, Batı kazansa diye dua ediyordum. Hem de bütün kalbimle.

Bu gibi düşünceleri kendime saklıyordum tabii. Okul, bir ölçüye kadar hoşgörülüydü ve savaş sonrası Polonya'yı saran en gerici ve acımasız dönemin sonuna yaklaşıyorduk giderek. Dikkatli davranmakta yarar vardı. Bu geçiş döneminin bazı okul arkadaşları üstünde traji-komik etkileri oldu.

Hep kibar ve popüler olmaya özen gösteren Czarnecki'nin parti kartı taşıyan bir komünist ve katıksız bir muhbir olduğunu anlamak epey zamanımızı aldı. Bir gece Koreli arkadaşımızı içirip sarhoş ettik. Doğumgünüydü ve ilk kez bize uyup, içinden geldiği gibi davrandı. Partiye Czarnecki de katılmış, içkimizi paylaşmıştı, ama sabah ilk iş gidip bizi şikayet etti. Bir başkasının kendisinden önce gidip onun da böyle bir partide bulunduğunu haber vermesinden korkmuş olmalı ki, soluğu doğrudan müdüriyette almış ve toplantıyı Andrej Kostenko'nun düzenlediğini ileri sürmüştü. Kameramanlık ilk sınıfında okuyan Kostenko okuldan atıldı. Bir yıl sonra dönmesine izin verildi ama daha önceki yılı sayılmadı, baştan başladı. Szarnecki'nin ne mal olduğunu anlamıştık. Muhbir adını taktık. Her fırsatta bu aşağılayıcı takma adla sesleniyorduk ona. «Tuzu uzatır mısın, Muhbir,» gibi.

Czarnecki'den çok daha garip bir tip de, Wieslaw Arc'tı. Kendisini öyle bir kaptırmıştı ki, saatlerce soluk almadan komünizmi öven nutuklar atardı. Çoğumuz onun biraz kaçık olduğunu düşünürdük. Bazı arkadaşlar, sürekli dinlediği radyosunu tahrif ederek yayınların arasına girmeyi başardılar. Şaka yap-

mak istemişlerdi. Radyosunu açtığından emin olduğumuz saatlerde yayını keserek araya giriyor ve palavra haberler veriyorduk. Bir keresinde, Özgür Avrupa Radyosu'ndan alınan bir habere göre, Lodz Film Okulu'nda rejimi yıkmayı amaçlayan karşı devrimcilerin üstlendiği yolunda yayın yaptık.

Giderek daha da garip davranışlarda bulunan Arct, bunun üzerine çıldırdı sanki. Öğretmenleri sırayla sıkıştırdıktan sonra, her şeyin sorumlusu olarak gördüğü Bohdziewicz'in odasına daldı ve onu rejim düşmanı olmakla suçladı. Bohdziewicz telefon edip en yakın akıl hastanesini aradı ve Arct'ı hastaneye yatırttı.

Arct iki ay sonra hastaneden kaçtı ve hiçbir şey olmamış gibi okula döndü. Toplantılarda ve parti kongrelerinde eskisinden de sık boy göstermeye başladı. Herkesi aşırı fikirleriyle sıkıyor, gına getiriyordu. Hastaneden bir doktor gelip de dönmesi için yalvarınca dönmeyi kabul etti. Kendisine ihtiyaçları olduğuna inandırmıştı. Oradayken bile politik ve sosyal faaliyetlerde bulunmayı sürdürmüş, hastalardan bir futbol takımı kurmuş.

Bir yıl sonra iyileşti ve 'normal'e döndüğü için taburcu edildi, derslerine döndü. İşte parti üyeliği böylesine etkin bir ayrıcalıktı. Ruh sağlığının bozuk olduğu herkesçe gözlenebilen Arct gibi biri tek soru sorulmaksızın okula yeniden kabul edilebiliyordu. Hücre toplantılarına hâlâ katılıyordu ama eskisi kadar ateşli değildi. Gitgide zayıfladı ve ruhsal dengesizlik belirtileri göstermeye başladı.

1956-57 yumuşama dönemine daha vakit vardı ama Kruşçev'in ifşaatını izleyen günlerde şartlar iyiye doğru hızla değişmişti. Buzların eridiği her alanda gözlenir olmuştu. Parti ipleri gevşetmeye başlamıştı. Bundan ilk yararlananlar da öğrenciler oldu. Bizim okulda parti kartları yakılıyor, gizli kayıtların saklandığı dolaplar altüst ediliyordu. Kimse bizi durdurmaya yanaşmadı, biz de oturup tüm kayıtları okuduk. Ünlü yönetmen Andrzej Munk'un talebeyken tutulmuş raporunu şaşırarak okuduk. Ondan 'Gerçekten tehlikeli', diye söz ediliyor, 'kozmpolit eğilimleri' ve 'midesine düşkünlüğü' vurgulanıyordu. Bu kayıtları tutmakla görevli kişi, kantin müdürlüğüne getirildi. Adam, görevini öyle büyük bir başarıyla yürütmeye başladı ki, herkes tam

aradığı işi bulduğunu anladı. Okul bahçesinde domuz yetiştirmeye bile başlamıştı.

Arct'la Czarnecki yeni duruma mükemmel bir uyum sağladı. Nikita Kruşçev'in Stalin'in suçlarını açıklayan o ünlü konuşmasının metni geldiğinde, bunu bütün okula okuyan Arct'tı. Daha sonra rektörün odasına dalmış ve hakaretler yağdırmış. Onu hastaneye bu kez de Ozogowski yolladı.

Birkaç hafta sonra bana haber yolladı. Rektör, «Zavallı Arct senden pek hoşlanıyor,» dedi. «Seni görmek istiyor.» Tam çıkıyordum ki, ekledi: «Biraz sosis getirebilir mi, diye sordu.»

Arct'ı görmeye gittim. Berbat haldeydi. Bir gözü morarmış, dudakları şişmişti. Duvardaki haçı indirmeye çalışırken, diğer hastalar tarafından hırpalanmıştı. Aklını tümüyle kaçırmış gibiydi. «Burada iki tür insan var,» diye fısıldadı. «Komünistler ve Katolikler, ama Komünistler aslında kılık değiştirmiş Katolikler.» Götürdüğüm sosislere aç kurt gibi saldırdı..

Gomulka'nın iktidara geldiği ilk aylar, gelecekteki daha iyi günleri müjdeliyordu. Ülkeye bol miktarda giren filmlerin, kitap ve oyunların yanı sıra kişisel özgürlüklerin sınırı da genişlemişti. İlk kez, yurt dışında akrabası olan Polonyalılara onları ziyaret edebilmeleri için pasaport verilmeye başlandı. Savaştan beri kızkardeşim Annette'le mektuplaşıyordum. Paris'e yerleşen ve evlenen Annette'in beni davet etmesini sağladım.

Pasaport alana dek aylar geçti, ama sonunda aldım. Sık sık cebimden çıkarıyor, inanamayan gözlerle bakıp duruyordum. Buruma gelen mürekkep kokusu bile özgürlük ve serüven tütüyordu sanki. Pasaport sahibi olarak, on dolarlık döviz bulmam zor olmadı. Bir de Paris'e uçak bileti aldım. Açık göz bir arkadaş, biraz zloti biriktirip Nice'e de uzanmamı öğütledi. Böylece Cannes Film Festivali'nde de gidebilecektim.

Yola çıkmadan bir gece önce küçük bir parti verdim. Son saatler gelmişti. Gıptayla beni izleyen bakışlar altında valizimi hazırladım. Kapattıktan sonra, aldım, kapıya doğru ilerledim. «Size iyi günler,» dedim. «Ben Paris'e gidiyorum.»

Benim bildiğim Paris, Marcel Carnè, Andrè Cayette, Jacques Becker ve Jean-Paul La Chanois'ın Paris'iydi. Tysler'le sanat okulundayken izlemeye doymadığımız La Chanois'ın **Sans Laisser d'Adress** ('Adres Bırakmadan') filmindeki Paris. Krakov'un entellektüel ve soyluları için, film okulundaki, daha doğrusu benim yaşındaki tüm gençler için Paris, uygar dünyanın merkeziydi.

Daha Le Bourget'ye varır varmaz gördüklerim aklımı başımdan aldı. Herkes çok şıktı bana göre. Havayollarının otobüsüyle şehirdeki terminale yol alırken pırıl pırıl ışıklandırılmış cadde-ler, aydınlık vitrinler şaşkınlığımı daha da arttırdı. Les Invalides'de bir taşkınlık yapıp taksiye bindim. Concorde Alanı'ndan geçerken bir an çocukluğuma, çam ağacını ıfıl ıfıl süslediğimiz Noel gecelerine döndüm.

Yaklaşık bir yıldır beni bekleyen Annette'le kocası bürokratik işlemlerin uzaması yüzünden neredeyse ümidi kesmişlerdi. Charonne Sokağı'ndaki 100 numaralı evin ikinci katındaki sarı kapıyı çaldığımda vakit epey geçti. Uyanıp da beni ansızın karşılarında görünce sevinç çığlıkları atmaya başladılar. Kızları Evelyn'le bu küçük dairede yaşıyorlardı. Geç saatlere dek oturup konuştuk. Yatma vakti gelince oturma odasındaki açılır kapanır divana attım kendimi. Heyecandan bir süre uyuyamadım.

Paris'teki ilk sabahımda, cebimde şehrin planıyla yola düştüm. Büyük coşku içindeydim. Doğru **Sans Laisser d'Adresse**'in geçtiği St-Germain-des-Près'ye yollandım. Gördüğüm her şey büyülüyordu beni. Parislilerin ölçülerine göre zevksiz bir işçi mahallesi olan Charonne Sokağı bile bir boyluk ve refah diyarıydı bana göre. Hele mağazalardaki o zenginlik. Polonya'da bir mal her yerde aynı renk ve biçimde satılırdı, hele ambalaja

hiç önem verilmezdi. Oysa şimdi bir biçim, renk ve çeşit denizindeyd'im sanki.

Fazla para harcamamaya özen göstererek Paris'i bir baştan bir başa iyice gezdim. Hep yürüyordum. Annette'le kocası beni birkaç oyuna, müzeye ve sanat galerisine götürdü.

Sık sık Sinematek'e gidiyor, mümkün olduğunca fazla filmi görebilmek için bazen günde iki kez uğruyordum. Bunun için bana okulda takdirname verseler yeriydi.

Henüz Polonya'da tanınmayan iki aktöre hayran kalmıştım: James Dean ve Marlon Brando. İçgüdüsel olarak ulaşmaya çalıştığım o noktaya varmışlardı. Öyle doğaldılar ki canlandırdıklarını kişilik gerçekmiş gibi geliyordu. Polonya'da rol yapmak ustadan çırağa geçen bir miras gibidir. Oysa şimdi yepyeni bir şeyle karşı karşıyaydım. Brando'nun sakın ve kendinden emin hali, Dean'ın canlılığı ve aşırı duyarlılığı perdeye yeni, taze bir soluk getirmişti.

St-Germain-des-Près'deki diskoteklere de bir göz atmayı ihmal etmiyordum. Danslı toplantılara katılıyor, arkadaş edinmeye çalışıyordum. Bu arada Gesa'yla tanıştım. Modern Sanatlar Müzesi'nde bir Matisse'in önünde durmuş, not alıyordu. Allah bilir nasıl cesaret edebildim ama konuşmaya başladım. Yarım yamalak Fransızcamla, öğrenci olup oimadığını sordum. Bir süre havadan sudan konuştuk ve birlikte gezmeye başladık.

On yedi yaşlarında, çok güzel bir kız olan Gesa Alman'dı. Hamburg'daki bir mimarlık fakültesinde okuyordu. Paris'e okulla birlikte gelmişti. Yalnızca gurbette karşılaşan ve görüş ayrılıklarının ne olduğunu öğrenmeye fırsat bulamayan iki insanın yaşayabileceği türden bir beraberlikti bizimkisi. Sanata duyduğumuz ortak ilginin yanı sıra, ikimiz de Paris'e aşık olduk.

Paris yürümek için yapılmış bir kentti. Biz de gece gündüz yürüyor, danslara gidiyorduk. Özellikle Les Halles'e sık sık uğruyorduk. Paris'in yiyecek deposu denilebilecek Les Halles ayrıca gece hayatının renkliliğiyle de ünlüydü. Buradaki barlar, gece kulüpleri ve lokantalar sabaha dek dolup dolup boşalıyordu. Ortaçağlardan beri fahişeleriyle de ünlüydü bu mahalle. Her yaş ve biçimde yüzlerce sokak kadını bütün gece

turluyordu sokakları. Les Halles iki tür açlığı gidermede birebir-di: Midevi ve cinsel.

Gesa'ya geceyi benimle geçirmek isteyip istemediğini sordum. Yanıt evetti. Ama halledilmesi gereken bir başka sorun vardı. Les Halles'deki bakımsız oteller gerçek aşıklara göre değildi. Orada daha çok kısa süreli işler görülüordu.

Doğuya doğru ilerledik. Tam Sebastopol Bulvarı'nı geçmiş-tik ki, aradığımızı bulduk. Bu, eli yüzü düzgün, temiz bir oteldi. Parayı peşin ödedim, anahtarı alıp sarmaş dolaş yukarı çıktık. Odaya girince ışığı açmamla kapamam bir oldu. Odanın görün-tüsü berbattı.

O sırada, Gesa fısıldadı. «Benim için bu ilk kez...» Ne ka-dar şaşırdığımı anlamış olmalı ki elimden tuttu, yavaşça yatağa götürdü.

Bu olaydan sonra hiç ayrılmaz olduk. Baharda Paris tam bir aşıklar cennetiydi. Biz de tadını sonuna kadar çıkardık. Ama bu güzel rüya, her şey gibi bir gün bitiverdi.

Lodz Film Okulu'nun yeni rektöründen bir mektup aldım. Jer-zy Bossak şöyle diyordu kısaca: Hemen dönmezsen okuldan ko-vulacaksın.

Gesa'nın da tatili bitmek üzereydi. Son gece, biraz daha temiz bir otele gittik ve sabaha dek hiç uyumadan seviştik. Sa-bah Gesa'yı kaldığı otele götürdüm. Yukarı çıkıp valizini aldı. Kapıda bekleyen okul otobüsüne bindi. Hiç konuşmadık. Sıkı sı-kı sarılıp vedalaştık. Birbirimize adres vermiş, mektuplaşmayı kararlaştırmıştık. Bir gün, bir yerde yeniden buluşacaktık. An-cak bu, uzak bir düş gibi görünüyordu.

Böylece Paris seyahatim noktalanmış oldu. Polonya'ya dön-medem önce yapmam gereken bir şey daha kalmıştı: Cannes Film Festivali'ne gitmek. Yalnız bunun için geçerli bir neden bulmalıydım.

Andrej Wajda'nın ikinci filmi, **Kanal** o yıl festivalde göste-riliyordu. Wajda da Polonya delegasyonu ile birlikte Cannes'day-dı. Havaalanındaki görevliye festival bürolarının nerede olduğu-nu sordum. Croiset'te, dei eliyle bir işaret yaparak. Ucuz bavu-lumu alıp çıktım. Gözü yükseklerde bir film yönetmeninden çok, beş parasız bir göçmene benziyordum. Cannes'a, görür görmez

vuruldu. İki yanı palmyelerle kaplı geniş caddeler, tüm dünya ülkelerinin rengarenk bayrakları ve Festival Sarayı. Danışma'dan Polonyalıların Martinez Oteli'nde kaldığını öğrendim. Niyetim lobide dolanmak ve Wajda'yı görünce, «Merhaba. Sen de mi buradaydın?» demekti. Ama vakit yoktu. Lobiden odasına telefon ettim. «Andrzej,» dedim, «Ne var, ne yok?»

«Kimsiniz?»

«Kimsiniz de ne demek? Ben, Romek.» Çok şaşırmıştı.

Wajda'yla öğle yemeği yedik ve Ingmar Bergman'ın Yedinci Mühürü'nü izledik. Ölçülü kamera çalışması, dar tutulmuş kadrosu ve hemen hemen anlamsızca, duyguları açığa vurmaksızın sürdürülen diyaloglarıyla öylesine karmaşık, girift sahneler vardı ki, filmi tümüyle anladığımı söyleyemem — en azından ilk izleyişimde. Bergman, kolay anlaşılan şeyin ucuz ve sıkıcı olduğuna inanıyordu ve o dikkate değer yeteneği sayesinde, anlayamadığı sahneler yüzünden seyircinin kendini suçlamasını sağlıyordu. Anlayamadığı her şey için, izleyici Bergman'a bir artı puan veriyordu.

Dönüş için durakta otobüs bekliyordum. Havaalanına gidecektim. Biraz geç kalmıştım, ancak bir taksiyle yetişebileceğimi anladım. Ama görünürde ne bir taksi ne de otobüs vardı. Yanımda iki kişinin daha beklediğini farkettim. Biri, kır saçlı bir Fransız, diğeri de genç bir kadındı. Ortak taksi tutmaya karar verdik. Kendini tanıttı. «Abel Gance. Bu da asistanım Nelly Kaplan.»

Ben Gance'in öldüğünü sanıyordum. Acaba okulda onun yapıtlarını ezbere bildiğimizi, Renê Clair ve Jean Vigo'yla beraber onu çağın en büyük yenilikçisi olarak kabul ettiğimizi biliyor muydu? Bunları söyleyemeyecek kadar çekingendim. Ben de resmi bir şekilde elimi uzattım ve, «Polanski, Lodz Film Okulu'nda talebe,» dedim. Daha sonra pek konuşmadık, taksi parasını ödeyip ayrıldık. Herkes kendi yoluna gitti.

Lodz'da, Paris'ten gelen öğrenci olarak büyük ilgiyle karşılandım. Üstümdeki anında kuruyan gömlekle, uzun burunlu siyah ayakkabılar bunun kanıtıydı. Herkes arabaları, kızları ve filmleri duymak istiyordu. Sıra buydu. Arkadaşlarıma durmadan

James Dean ve Marlon Brando'dan söz ediyor, gördüğüm filmlerden sahneler canlandırıyordum. Geceler boyu, ilginin merkezi oldum.

Paris'i dinlemek isteyenler, dostlarım değildi yalnızca. İki sivil polis gelip yolculuğum hakkında ayrıntılı bilgi aldı. Kimse beni Paris'te kalmam için zorlamış mıydı? **Kultura** adındaki, yurt dışında basılan derginin yöneticilerinden beni görmek isteyen çıkmış mıydı? Hayır, dedim ama bir kez daha Paris'e gidebilirsem ne yapıp edip onlarla temas kurmaya karar verdim. Anlaşılan tam benim tipimdi bunlar.

Okuldaki en yakın arkadaşlarım, Andrzej Kostenko ve Andrzej Kondratiuk adlı iki kameraman öğrenciydi. Grubumuzun diğer bir üyesi de mimar olan Michel Zolnierkiewicz'di. Koca burunlu, çenesi içeri çökük, yarım sakallı ve asabi bir kıkırdayışı olan bu adam, hayatımda gördüğüm en çirkin insanlardan biriydi ama çevresinde güzel kızlar eksik olmazdı. Hep yaşadığı ilginç, vahşi cinsel serüvenlerden söz eder, hepimiz isteri krizleri geçirirdik.

Bir diğer arkadaş da, Jerzy Kosinski'ydi. Sosyal bilimler son sınıfta okuyan Kosinski simsiyah saçlı, uzun boyluydu. Fotoğrafa büyük ilgi duyardı. Bir de, sürekli sorun çıkaran Wojtek Frykowski vardı. Kırık burnu ve hafif çarpık ağızla gece kulüplerinde çalışan koruyuculara benzerdi. Arabası ve harcayacak parası olan tek arkadaşımızdı. Babası şehirdeki son tekstil sanayicilerindendi. Başlı yetkililerle derde girmesine rağmen işini yürütmeyi başarıyordu. Kimya doktorasına sahip ve Olimpiyat yüzücülerinden olan Wojtek, 'sokak serserileriyle' ve film okulunun öğrencileriyle bir arada olmaktan hoşlanıyordu. Sert görünümü altında, iyi kalpli, yumuşak ve düşünceli bir kişilik yatıyordu.

Grubumuzun değişik üyelerinden biri de okul mezunlarından Kuha Goldberg'di. Yüzü vaktinden önce kırışmış bu neseli arkadaş, üstüne basına hiç önem vermez, kılıksız bir şekilde dolanırdı. Andrej Munk onu özel asistanı olarak işe alınca, büyük ilgi topladı.

Okuldan yıllar önce mezun olan Munk, Polonya'daki film yönetmenlerinin en yeteneklisi olduğu gibi son derece neşeli,

eğilip ve sevilen bir insandı. İlk ününü, belgesel bir filmden sonra yaptığı ilginç çalışmayla kazanmıştı. Kömür madeninden yeryüzüne çıkan ve hayatla ilk kez karşılaşan insanın öyküsüydü bu, çok beğenilmişti. O sıralar Polonya'da bağımsız iki film merkezi vardı: Lodz'da kurgusal, Varşova'da da belgesel film yapılıyordu. Yakında kurgusal film yapmaya başlayacak olan Munk, o sıralar Varşova'da oturuyordu. Arada ders vermek için Lodz'a gelirdi. Gelişi olay olurdu. Kendisinden küçüklerle de gayet iyi anlaştığından, her zaman birlikteydik. Varşova'ya gittikçe onu ve karısını ziyaret ederdim. Kemik çerçeveli gözlükleri ve gri takım elbiseleriyle son derece tutucu bir görünümü vardı, oysa şakaдан anlayan, çok renkli bir kişiliğe sahipti.

Her öğrencinin üçüncü yılında çekmek zorunda olduğu belgesele ne zaman başlayacağını sordu. Aklımdakileri sayıp döktüm ama hiçbirini beğenmedi. Belgeselden çok kurgusal içerikli olduğunu söyledi. Sonunda bir okul partisi düzenlemek istediğimi ve bunu belgesele aktarmak niyetinde olduğumu açıkladım. Munk pek tutmadı, ama hadi bakalım, görelim, dedi.

Niyetim, okulda sık sık yaptığımız şakalardan birini yinelemektir. Hem milleti gırgıra alacak, hem de ilk belgesel filmimi gerçekleştirecektim. O sıralar Polonya'nın başı 'sokak serserileriyle' iyice dertteydi. Bunlar amaçsız, düzene, daha doğrusu her şeye başkaldıran gençlerdi. Gruplar halinde gezer, sokaktaki herkesi rahatsız ederlerdi. Çoğunu tanıyordum. Planım şuydu: Bir kısmıyla anlaşip, partiyi basmalarını ve ciddi bir zarar vermeden biraz şamata yapmalarını sağlayacaktım. Bu arada kamera sürekli çalışacaktı tabii.

Okul bahçesinde danslı bir eğlence düzenledim. Herkes yiyip içip dans ederken filmlerini çekeceğimi sanıyordu. Gerçeği yalnızca kamera ekibi biliyordu. İşinin ehli bir 'serseri' çetesyle konuştum ve eğlencenin orta yerinde içeri dalmalarını söyledim.

Ancak her şey planlandığı gibi yürümedi. Bahçe duvarlarında belirmeleriyle öğrencilerin üzerine yiyecek atmaları bir oldu. Kızları zorla kavalyelerinden ayırıyor, milleti havuza itiyorlardı. Erkek öğrencilerle yumruk yumruğa dövüşmeye başladılar. Tam bir panikti. Herkes oradan oraya kaçışıyordu. Kameraman elin-

den geldiğince dolaşıyor, her şeyi görüntülemeye çalışıyordu ama yeterince hızlı hareket etmesi olanaksızdı tabii. Bu çalışmaya **Partiyi Basmak** adını vermiştim.

Sonradan, öğrenciler kadar öğretmenler de kızdı bana. Bossak, uzun ve sıkıcı bir nutuk çekti. Munk, çalışmamın gerçekten başarılı olduğunu ileri sürerek onu biraz yumuşatmayı başardı. Disiplin kurulu ciddi bir şekilde beni okuldan atmayı düşünüyordu. Sonunda bir ihtar vermekle yetindiler.

Gözüm sürekli etraftaydı. Ne yapıp edip film çekmek istiyordum. Kameramanlık Fakültesi'nde okuyan Maciek Kijowski, okul ödevi olarak bazı filmler çekecekti. Onu, elindeki malzemeyi kısa fakat başı sonu belli, konulu filmde kullanmaya razı ettim. Filmi ben yönetecektim.

Kısa metrajlı filmler hakkında epey bilgim vardı. Gerçeküstü bir şey yapmak ama bu arada bir mesaj vermek istiyordum. Konu aklımdaydı: Denizden çıkan iki adam dev bir piyano taşır. Gittikleri her yere bu piyanoyu da götürürler, bunun dışında garip, anlaşılmasız bir davranışta bulunmazlar. Bir lokantaya girmeye, otobüse binmeye çalışırlar. Zavallı, zararsız tiplerdir ama taşıdıkları eşyanın garipliği gittikleri her yerde tepki görmelerine ve dışlanmalarına neden olur. Piyano aklıma, Winowski'yle geçirdiğim çocukluk günlerinden takılmış olmalıydı. Yalnız beni tek endişelendiren, piyanonun yanlış bir sembol olma ihtimaliydi: Dışlanmalarının nedeni sanatçı olmaları gibi görünebilirdi, oysa ben genel, herkesi içine alan bir durumu anlatmak istiyordum. Sonunda, eski aynalı bir dolapta karar kıldım.

Birkaç ay sonra Brüksel'de 1958 Dünya Fuarı'nda kısa film yarışması yapılacağını biliyordum. Kamera Fakültesi Rektörü Stanisław Wohl'u görmeye gittim ve ödül kazanacak bir filmi yönetmek istediğimi bildirdim. Sorun, konunun deniz kenarında geçmesi ve bir öğrenci filmi için bunun çok pahalı bir proje olmasıydı. **İki Adam ve Bir Dolap** adlı filmimin senaryosu, sahne sahne çekim planı hazırды. Wohl okur okumaz yapım bölümünü aradı ve gereken ödeneğin sağlanmasını emretti.

Çekim yeri olarak seçtiğimiz Sopot, Gdansk yakınlarında, pek tutulan bir tatil yöresiydi. Orada çekim yapmak, yazın ortasında St-Tropez'de film çekmek gibi bir şeydi. Asistanım ola-

rak yanıma aldığım Andrzej Kostenko'yla böyle bir ortamda ilginin merkezi olmaktan memnunduk. Ancak yollar öyle kalabalıktı ki çekim giderek bir karabasan halini aldı. On gün olarak saptanan çekim süresi, üç haftayı buldu.

Oyuncu seçiminde tek söz sahibiydim. Pörsümüş suratıyla küçük Kuba Goldberg ve aşırı şişman, dördüncü sınıf öğrencilerinden Henryk Kluba, istediğim tezadı verebilecek tiplerdi. Sotyut bir çalışma...

Ekibin büyük bir kısmı kiraladığımız küçük dairede kalıyor, canla başla çalışıyordu. Ortada hevesli, heyecanlı bir hava esiyordu. Ama başrol oyuncularım koca gardrobu oradan oraya taşımaktan bıktılar sonunda. İkisi de verilmiş başka sözleri olduğunu ileri sürerek çekip gitmek istiyordu. Henryk'e sakal bıraktırmıştım. Gdansk'daki kız arkadaşını görmeye giderken trende hakarete uğradığını söyleyerek yakındı. Yolcular ona pis Yahu-di demiş. Küçük Kuba da çevresinde dolaşıp uzayanları kesmesi için baskı yapıyordu. Sonunda Henryk, «Pekâlâ,» dedi. «Sen hallet.» Kuba, Henryk'in yüzüne bol traş sabunu sürdü. Usturayı salladığı gibi, bir yanağındaki sakalın birkaç santimlik yerini olduğu gibi kesiverdi. Boğazına sarılıp, bir daha yapmayacağına dair yemin edene dek sarstım. Ancak bir süre, yüzünün yalnızca bir tarafını çekebildik Henryk'in.

Programlanan süreyi aşmıştık ama okuldan bunun için ekstra bir ödeme yapılmıyordu. Kamerayı yerleştirdiğimiz arabayı biraz daha tutmayı başardık, ancak yiyecek sorunu ciddiyetini koruyordu. Son günler, herkesin yemek parasını cebimden öder olmuştum.

Her şey bitince Lodz'a döndük ve negatiflerin seçimine başladık. **İki Adam ve Bir Dolap**'ın fon müziği için en uygun adamı biliyor ama onu böyle önemsiz bir öğrenci yapımında yardımcı olması için nasıl razı edebileceğimi bilemiyordum. İstediğim, filmdeki karakterlerin içinde bulunduğu güç durumun soyutluğunu vurgulayacak dingin ve tekdüze bir müzikti.

Yumuşama politikası geliştikçe, caza duyulan ilgi ve saygı da artmıştı. Konserler gençlerle dolup taşıyordu. En beğenilen gruplardan biri de Christopher Komeda'nınkiydi. Aslında doktor olan Komeda, Polonya'nın en önde gelen caz piyanisti ve beste-

cisiydi. Hiç filmde çalışmamıştı. Bu fikri cazip bulacağını umarak temasa geçtim. Karısı Zofia'yla birlikte geldi görüşmeye. Tüm konuşmayı karısı yaptı. Kızıl saçlı, gözlüklü ve çocukken geçirdiği çocuk felci yüzünden hafifçe topallayan Komeda öylece oturup dinledi. Başta, kendisi de en az müziği kadar soğuk ve uzaktı. Ama onu daha yakından tanıdıkça, bu soğukluğunun gerçekte çekingenliğini gizleyen bir maske olduğunu anladım. Altında son derece kibar ve bilgili bir insan vardı.

Önerimi yaptım ve Komeda'nın kararını bekledim. Önce karısı konuştu, ama adamın da heyecanlandığı her halinden belliydi. Film daha bitmemiş haliyle görmüş ve beğenmişti. Oturup filme çok şeyler katan müziğini besteledi.

Sonra bitmiş haliyle filmi Wohl'a ve Bossak'a gösterdim. Brüksel'e götürmem için Kültür Bakanlığı'nın onayını beklemeden devreye girdiler. Kutuları alıp Varşova'ya gittim ve uçakla Belçika'ya yolladım.

Haberler verilmeye başlanınca kulağımı radyoya yapıştırdım. Altın madalya Polonyalı iki grafik sanatçısının gerçekleştirdiği bir karton filme verildi. Bronz madalyaya ise, dedi solker, «Lodz Film Okulu'ndaki bir öğrenci, R. Polanski değer görülmüştür.»

Brüksel'deki madalya, okulu birbirine kattı. **İki Adam ve Bir Dolap** da Polonya'da ticari amaçla gösterime giren kısa metrajlı ilk öğrenci filmi oldu. Madalyayı almak üzere Brüksel'e davet edildim. Yanımda Kültür Bakanlığı'nın görevlileri olduğu halde yola çıktım. İlk yolculuğumdan epey farklıydı bu. Paris'e de şöyle bir uğrama şansını elde ettim. Annette'le kocası Marian beni zaferden dönen bir kahraman gibi karşıladı.

Şansım dönmüştü. Her şey inanılmayacak bir biçimde yolunda gidiyordu. Toplumda saygın bir yer edinivermişim: Karaborsadan bulduğu Peugeot marka bir motosikleti uygun bir fiyata bana satmıştı biri. Profesyonel alanda ise, geleceği parlak bir yönetmen ve Fransızcası giderek ilerleyen bir genç olarak büyük saygı görüyordum.

Fransa'da gün geçtikçe tanınan yönetmen Claude Guillemot, Lodz'a konuk öğrenci olarak çağırılmış, yardımcılığı da bana verilmişti. Böyle film yapımında Fransız yaklaşımını yakın-

dan inceleme fırsatı buldum. Ayrıca Avrupa yapımı her şeye duyduğum ilgi arttı, zevkim inceldi. Buna, Fransız arkadaşımın çok hoşlandığı Georges Brassens'in müziği de dahildi.

Guillemot Grand Otel'de kalıyordu tabii. Bir gün onunla ve Kuba Morgenstern ile birlikte lobide otururken danışmaya gidip anahtarını alan çok güzel bir kız gördüm. Enfes bir yüzü vardı. Kocaman gözleri ve olgun, anlamlı dudakları. Çizgili, düz elbisesi, kusursuz hatlarını gizlemiyordu. İnsan ona bakmaya doyamıyordu.

Morgenstern'e, «Kim bu?» diye sordum.

Eva Uyumak İstiyor adlı filmde oynuyormuş. Adı Barbara bilmem neymiş. Bir sinema dergisinde fotoğrafı yayınlanınca, rol kendisine verilmiş.

Morgenstern, ısrarlarıma dayanamadı ve birkaç gün sonra bizi tanıştırdı. Kızın adı Barbara Kwiatkowska'ydı.

12

Hayatımda birkaç kız vardı. Kika'yla giderek daha seyrek buluşuyorduk. Gesa'yla hâlâ mektuplaşıyorduk ama yeniden görüşme olanağımız pek azdı. Lodz'da da oldukça güzel kızlar vardı. Artist olmaya hazırlanan ya da bale ve film bölümü öğrencileri... Kısa süren serüvenler yaşıyorduk.

Ama Barbara ya da arkadaşlarının deyimiyle Basia, gönül eğlendirilecek kızlardan değildi. Folk müzikçisi ve dansçısı yetiştiren bir devlet okulunda eğitim görmüştü, ama köy kökenliydi. Kusursuz güzelliğine karşın çok çekingen, içine kapanık biriydi. Kendine güveni sıfırdı. Gülerken bir eliyle ağzını kapamak gibi garip bir huyu vardı. Sanki gülmek utanılacak bir şeydi. Başlarda beni pek ciddiye almadı. Arkadaşlık etmekten hoşlanıyor ama daha ileriye gitmeyi aklının ucundan bile geçirmiyordu.

O sıralar Jean-Marie Drot adlı bir Fransız televizyon yönetmeni Polonya'da bir dizi belgesel hazırlıyordu. Bu kez de onun asistanlığına getirildim. Ülkenin sanatsal ve kültürel birikimini yansıtmayı amaçlayan bu belgesel dizisi için ekibiyle birlikte gelmişti. Son derece kültürlü bir insan olduğu gibi engin bir hayat deneyimi vardı. Şarap, kadın ve sohbete bayılıyordu. Onunla ülkeyi bir baştan bir başa dolaşmak gerçekten zevkliydi ama Barbara'yı özlüyordum. Düzenli bir şekilde mektuplaşıyorduk, yine de mektuplar Barbara'nın yerini tutmaktan çok uzaktı.

Lodz'a fırsat bulup da bir kaçamak yapınca hemen Barbara'yla buluşuyordum. Kafelerde ya da benim evde konuşuyor, bir yandan şarap içip bir yandan da Guillemot'nun bıraktığı Georges Brasse'nin plaklarını dinliyorduk. Barbara dayanılmaz bir yaratıktı. Herkes peşindeydi. Güvendiği pek az kişiden biri de bendim. Bir filmciyle —evli bir erkek— aşk yaşadığını söyledi, sonu yokmuş.

Bir gece otelinden beni aradı. Çok heyecanlı ya da çok üzgündü, anlayamadım. Galiba sevgilisiyle aralarında bir şeyler geçmiş. Hemen geliyorum, dedim. Gittiğimde onu gözyaşları içinde buldum. Teselli etmek için elimden geleni yaptım. Hava değişiminin yararlı olacağını düşünerek onu alıp Peugeot motosikletimle odama getirdim. Geceyarısına dek konuştuk. O ara bana davranışlarında bir değişiklik sezer gibi oldum. Ve tüm cesaretimi toplayıp benimse sevişmek isteyip istemediğini sordum.

Reddetti. Geri götürmeyi önerdim. Hava çok güzeldi, yürümeye başladık. Birden durup gözlerimin içine baktı ve, «Hadi geri dönelim,» dedi. Odama girince soyunup yatağa yattı. İşte böyle.

Barbara gördüğüm en güzel kızdı. Koyu kahverengi saçları, oval bir yüzü, gür, uzun kırpikleri, yukarı kalkık burnu ve biçimli, heykel gibi bir vücudu vardı. Üstüste birkaç kez seviştik, ama onu tam anlamıyla yakın hissedemedim kendime. Duygulu ve canayakındı fakat varlığının bir kısmını gizliyordu benden, kendini tümüyle vermiyordu sanki.

Onunla birlikteyken seksin eğlenceli bir şey olduğunu anla-

tıp durdum. Benim kadar zevk almasına çalıştım ama şimdi geriye bakınca, cinselliği pek paylaşmadığını anlıyorum.

Sabah uyandığımda hâlâ düşte gibiydim. Olanlara inanamıyordum. Erken bir saatte randevusu vardı. Motosikletimle stüdyoya götürüyordum. Uçuyor gibiydim. Bir ara kollarını belimde hissetmedim. Dönüp baktığımda arkamda olmadığını gördüm. Tehlikeli dönüşlerimden birinde düşmüş oimalıydı.

Kaldırımın kenarında bekliyordu. Yaralanmamıştı. Yüzünde o çocuksu tebessümü vardı. Onu alıp yeniden odama götürdüm. Birkaç gün sonra yanıma taşındı. Bir çift olmak —Romek ve Basia— hârika bir şeydi. İlişkimiz işimi engellemiyor, aksine bana yeni bir çalışma hırısı ve yaratıcılık aşıliyordu. Diploma filmimi çekmek üzereyken tam da ihtiyacım olan şeydi bu.

Seçtiğim konu, sıradan kişilerin durup bir kez bile düşünmediği, o sıkıcı ve tekdüze yaşamı olan insanlardı. Fikir aklıma, gazetede gördüğüm bir yaşlı kadının resmi üzerine geldi. Bir halk tuvaletinde çalışan bu kadının çok ilginç bir yüzü vardı. Bence, bir tuvalet bakıcısınınki kadar monoton, heyecansız ve sıkıcı bir hayat olamazdı. Kimse durup bu yaşlı ve yalnız kadına bakmazdı bile. Bozuklukları önüne atar, çıkar giderdi. Oysa o, orada tek başına her gün aynı tekdüze hayatın içindeydi.

Melekler Düşünce adını verdiğim filmimin konusu bu olacaktı. Yirmi dakikalık sürede mümkün olduğunca çok şey anlatmak istiyordum. Her şeyden çok daha romantik ve hatta barok bir biçemi olsun istiyordum. Hayatının sonuna yaklaşan bir kadının geriye dönüşlerle gençliğini anımsaması gibi... Yaşlılar hep ilgimi çekmiştir. Bence onlar gençlerden çok daha fazla ilgi ve sevgiye layıktır. Öyle bir yana itilmiş, yardıma muhtaç bir halleri vardır ki, bana dokunur. Ölümüne yaklaştıklarından olacak, hayatı hiç takmazlar.

Art Deco tarzında bir dekora ihtiyacım vardı. Krakov Akademisi talebelerinden Kazimierz Wisniak'la temasa geçtim. Çalışmalarını biliyor ve takdir ediyordum. Birlikte bir umumi tuvalet inşa ettim. Tamamen beyaz plastik ve seramikten yaptığımız klozetleri, okulun tiyatro salonundaki sahneye kurduk. Krakov'un tarihi helâlarından birini taklit etmiştik. Çatısı buzlu

camdandı. Tuvaleti kullananlar, kaldırımdan gelip geçen gölgele-
ri, kime ait olduğunu çıkaramadıkları ayakları görebiliyordu.

Melekler Düşünce, dostların rol aldığı bir çalışma olacaktı. Rol kabiliyeti, görüntüden daha az önemliydi benim için. Bu yüz-
den profesyonel aktör kullanmayı hiç düşünmedim. Yaşlı kadı-
nın asker oğlunu Andrzej Kondratiuk, arkadaş arayan eşcinsell
Andrzej Kostenko, saati ölçmeye gelen elektrik memurunu da
Kuba Goldberg oynuyordu. Barbara da, yaşlı kadının gençliğini.

Başrol oyuncumu, bir huzurevinde buldum. Seksenin üstün-
deydi. Yüzü dingin, derin ve uyumlu anlamıyla role çok uygun-
du. Davranışları kibar, her şeyden elini eteğini çekmiş birininki
gibiydi. Önerimi, tam olarak ne anlama geldiğini de pek anlama-
dan kabul etti. Sette uyumlu, sessiz ve olan bitenden habersiz
bir tavırla oturuyordu. Tek bir sorun vardı, o da çenesinin titre-
mesi. Bu, bazı sahnelerde işe yarıyordu ama giderek diğerlerini
etkilemeye, oyunlarını bozmaya başladı. Şeker emdiği zaman
tikin geçtiğini farkettim. Kadını şekerle beslemeye başlamıştık.
Çekim bitince, «Kazancınla ne yapacaksın?» diye sordum. Şe-
ker alacağım, dedi. Başka bir şey? Uzun uzun düşündü, sonra
çenesi titreyerek, «Hayır,» dedi. «Yalnızca şeker alacağım.»

Her zamanki gibi öngörülen süreyi aşmıştım. Biraz da dışa-
rıda çekim yapacaktık: Krakov'dan sokak sahneleri ve Lodz
yakınlarında bir savaş sahnesi... Lipman'ın, **Bir Nesil'**de uygula-
dığı patlama yöntemlerini uygulamaya karar vermiştim. Aynı
onun gibi ben de uçuşan parçacıklar yüzünden az kaldı yarala-
nıyordum. Çekim sonrası çalışmalar da çok uzadı. Bunun en bü-
yük nedeni, olayın geçtiği sahneleri siyah-beyaz, geçmişin anla-
tıldığı bölümleri de renkli olarak çekmiş olmamdı. Müziğin bes-
tecisi elbette ki Komeda'ydı yine.

Melekler Düşünce'yi okul kuruluna gösterdim, farklı yargı-
larda bulundular. Kimisi çok beğendi, fakat **İki Adam ve Bir Dolap**
kadar değil. Bu, gelecekte de aynen böyle olacaktı: Eleştirmen-
ler, bir önceki filmimi hep sonuncuya yeğlemişlerdir. **Melekler**
Düşünce diploma filmi olarak kabul edilmesine karşın mezuni-
yet belgemi almamı sağlayamadı. Kursu tamamlayabilmek için
öğrencilerin yazılı bir tez hazırlamaları şarttı. İşte bunu hiç ya-
pamadım. Tez konusu olarak verdikleri temalar beni hiç çekme-

di. Bir türlü elim değip yazamadım. Daha sonraki yıllarda Polonyalı film eleştirmenleri, benden Lodz'dan kovulmuş biri diye sözettiler.

Tezimi hazırlayamamamın bir diğer nedeni de işlerimin yoğunluğuydu. Jerzy Bossak sayesinde Kamera'da çalışmaya başlamıştım. 1956'da «buzların erimesi»nden sonra kurulmuş olan bu 'özerk yapım üniteleri' saygın bir kuruluştı. Bossak, bir yandan Kamera'nın sanat yönetmenliğini bir yandan da Lodz'daki dekanlığını yürütüyordu. Tam yetki yine Kültür Bakanlığı'nındı ama Kamera, yeni projeler geliştirmede, senaryoları saptamada ve yönetmenleri atamada özgürdü. Kamera adına, **Şaşı Şans** adlı bir film yönetmeye hazırlanan Andrzej Munk beni yardımcı yönetmenliğe getirmişti.

Şaşı Şans, Stalin döneminde çevrilmesi asla mümkün olamayacak bir taşlamaydı. Sosyal ve politik yergilerle bir güldürü. Senaryoyu, Bim-Bom Tiyatrosu'ndan ve Cybulski'den ayrılmış olan Böbek Kobiela yazmıştı. Munk, gördüğü her erkeği baştan çıkaran, küçük fahişe rolünü kime oynatacağına karar vermemişti. Epey duraladıktan sonra, Barbara'yı önerdim. İlk filmi, **Eva Uyumak İstiyor** büyük başarı kazanmış, Barbara'yı yıldız yapmıştı. Polonya'nın Brigitte Bardot'su gibi bir şeydi artık.

«Güzel, biliyorum,» dedi Munk. «Ama rol yapabiliyor mu bakalım? Onun yerine sen mi oynayacaksın?»

«Hayır,» dedim. «Ama onu yönetebilirim.»

Sonunda Munk razı oldu ve Barbara'yı işe aldı. Onun oynadığı sahneleri yönetme iznini de bana verdi. Sevdiğim kızın başarılı olmasını o kadar çok istiyordum ki, biraz aşırıya kaçtım. Devamlı eleştiriyor, konuşmaları üstüste tekrarlatıyor, herkesin önünde azarlıyordum. Munk, kıza işkence yaptığımı söylemeye başladı. Ve onu benden aldı. Karışmadan izleyemediğimi görünce de beni setten uzaklaştırdı. Ama bu her zaman mümkün değildi, çünkü filmde benim de rolüm vardı. Kobiela kovulunca kıza ders veren, sonra da onu baştan çıkaran öğretmeni oynuyordum.

Yoğun işlerimiz yüzünden Barbara'yla eskisi kadar beraber olamıyorduk. Onun da benim de yapacak bir sürü işimiz vardı. **Eva Uyumak İstiyor**'dan sonra aranan bir yıldız olmuştu. Ben-

se, Munk'ın asistanlığından başka, filmlerde küçük rollere çıkıyor, bir sinema dergisine yazı yazıyor ve bir dublaj stüdyosunda seslendirme yapıyordum. Birbirimize âşıktık —hele ben— ama yine de bir gecelik kaçamaklar yapmadan duramıyordum. Bunun, Barbara'ya ihanet olmadığını düşünüyor ilişkimize zarar vermeyeceğine inanıyordum.

Sonra, birlikte olabileceğimiz güzel bir fırsat çıktı karşımıza. **Eva Uyumak İstiyor** ve Barbara San Sebastian Film Festivali'ne davet edildi. **İki Adam ve Bir Dolap** da gösterileceğinden ben de kendime bir davetiye ayarladım.

İspanyol film yapımcıları Barbara'yı bir dizi film için anlaşmaya razı etmek için çırpınıp duruyordu. Fikre şiddetle karşı çıktım. Franko'nun en etkin olduğu dönemdi. Politik baskılar giderek artıyordu. Böyle bir ortamda kayda değer bir film yapmanın olanağı yoktu, bana göre. Sanat için sanat, diye tutturmuştum. Maddi çıkarlar aklımın köşesinden bile geçmiyordu. Salt para için film düşüncesi, midemi bulandırıyor.

Politika konusunda da son derece saf olan Barbara, itirazının nedenini anlayamıyordu. Plajda devriye gezen polislerin, bikişli kızları yakalayan ve bizim gibi evli olmayan çiftlerin otelde aynı odayı paylaşmalarını yadırgayan ortamın farkındaydı ama İspanya'da çalışmasını neden istemediğimi tam olarak kavrayamıyordu. İçten içe, bu itirazların sanatsal olduğu kadar bencillikten de kaynaklandığını hissetmiş olmalıydı. İspanya'da çalışmasını istemiyordum çünkü onu görmeden haftalar, aylar geçmek bilmeyecekti. Böyle bir öneriyi düşünmesine bile bozulacak kadar bencildim.

Kavga ettik, sonunda kazandım. Barbara teklifleri geri çevirdi. Memlekete dönmeden onu St-Jean-de-Luz'a, sonra da Paris'e götürdüm. Yurtdışındaki bu ilk gezisinde çocuk gibi heyecanlıydı. Öyle mutluydu ki ona baktıkça içim eriyordu. Şimdi düşünüyorum da, bu kısa yaz tatili, ilişkimizin en mutlu dönemiydi galiba.

Artık Kamera'nın sürekli üyesiydim. En kısa zamanda uzun metrajlı bir film yapacaktım. Bossak'a gidip razı ettim. Aklımda belli bir konu olup olmadığını sordu. Hayır, dedim. Tek bildiğim,

filmin Mazury gölü kıyılarında geçmesini istediğimdir. Yanıtından, izin çıktığını anlayıp, taslağı hazırlamaya giriştim.

Diploma filmim kasten tiyatroya ve aşırı gösterişliydi. İlk filmiminse düşündürücü, uysal, en ince ayrıntısına dek özenilmiş, hemen hemen biçimci olmasını istiyordum. Tam bir heyecan filmi. Küçük tekneleriyle geziye çıkan bir çift, yanlarına bir yolcu alırlar ve bu adam gizemli bir biçimde ortadan yok olur. Dünyadan ayrılmış bu üç kişiyi bir yelkenlide görüntülemek, olayın tiyatroya bir nitelik kazanmasını önleyecekti.

Bir özetini çıkarıp Bossak'a gösterdim. Çok beğendi ve Kuba Goldberg'le birlikte tam metin senaryoya dönüştürmemi öğütledi. Kamera'yla ilk film anlaşmamı imzaladım ve işe koyuldum. Pek hızlı ilerleyemiyorduk. Biraz tembel olan Kuba, pek az yardımda bulunabiliyordu.

Sonra sahneye Jerzy Skolimowski çıktı. Komeda sayesinde tanıştığım bu adam işe onun konserlerinde ışıkçı olarak başlamıştı. Üniversite öğrencisi, amatör boksör ve dizeleri yayınlanmış bir şairdi, ayrıca Lodz'a iki haftalık sınavlar sırasında başvurmuş bir film hastasıydı. Önerim üzerine, Kuba'yla o ana dek kotardıklarımıza bir göz attı. Yetenek ve özgünlük açısından meslektaşlarından çok daha üstün olan Skolimowski, o günden sonra yanımızdan ayrılmaz oldu. Üçlü bir ekip olmuştuk. 24 bin zlotilik ödeneği üçe böldük.

Filmin adı **Bıçak** olacaktı. Skolimowski bıkmadan, gece gündüz çalıştı, çabaladı ve senaryoya son şeklini verdi. Üç ya da dört günde geçmesini planladığım konuyu, yirmi dört saate indirmemi öneren de o oldu. Sonunda senaryoyu Kültür Bakanlığı'nın onayına sunduk. Reddedildi. Gerekçe olarak da sosyal içerikten yoksun oluşunu gösterdiler.

Dertler asla tek tek gelmez. Barbara'yla ilişkimiz de kötüleşmişti. Viyana'daki Uluslararası Gençlik Festivali'nden döndükten sonra beni aramadı. Lodz'a da gelmemişti. Varşova'da olduğunu öğrendim ama adresini bulamadım. Sonra bir ortak tanıdık haberi verdi: Barbara, Lech Zahorski adında tanınmış bir grafik sanatçısıyla yaşıyormuş. Viyana'da tanışmışlar.

Haber benim için tam bir şok olmuştu, ama kabahat ben-deydi. Tam bir Polonyalı erkek gibi davranmıştım. Bencil ve

hükmeden. Üstelik Barbara'ya hayatı öğreteceğim diye aşırı sert davranmış, yapmadığımı koymamıştım. Trene atlayıp Varşova'ya gittim ve Barbara'yı aramaya başladım. Aklıma gelen herkese telefon ettim, sonunda biri Barbara'nın o akşam üzeri trenle Lodz'a gideceğini söyledi.

Gara gidip bekledim. Az sonra Barbara göründü. Yanında yakışıklı, orta yaşta bir erkek vardı. Elele tutuşmuşlardı. Veda-laşırken sevgiyle öpüştüler. Son anda trene atlayıp kompartımanına girdim. Beni ansızın karşısında görünce şaşırdı. Aramızda çok duygusal bir sahne geçti. Onu anladığımı, ama bu sinsice davranışını hoş karşılamadığımı bildirdim. Ağlamaya başladı.

Lodz'a varınca alıp odama götürdüm. Her şeyi konuştuk ve geceyi birlikte geçirdik. Anladığıma göre iki kişi arasında boca-lıyordu. Zahorski'den etkilenmiş ama beni de unutamamıştı. Birkaç gün sonra 'yalnız kalmaya ihtiyacı' olduğunu söyleyerek Varşova'ya gitti, sonra da Lodz'a dönüp, Zahorski'nin kendisine ihtiyacı olduğunu açıkladı. «Ben onun son aşkıyım,» dedi dramatik bir tavırla.

Bir süre sonra Barbara film çevirmek üzere Lodz'a geri geldi. Yeniden buluşmaya başladık. Öyle kolay etki altında kalıyordu ki, herkesin onu elde etme şansı vardı. İki yıldır birlikteydik. Bana alışmıştı. Onu ne pahasına olursa olsun yanımda tutmalıydım. Son çare de evlenmektir. Şaşkınlıktan neredeyse küçük dilini yutacaktı. Kabul ediverdi. 9 eylül 1959'da resmi nikahla karı koca olduk.

O gece Wadim Berestowski bize bir parti verdi. Öyle çılgın öyle eğlenceli bir geceydi ki, herkes hâlâ gülümseyerek anımsar. Hepimiz zil zurna sarhoş olmuş, tepinip duruyorduk. Komeda ve arkadaşları baygın düşene dek çaldılar. Sonunda komşular gürültüye dayanamayıp polise haber vermişler. Barbara'nın artık bir yıldız olmasından yararlanarak, görevlileri yatıştırması için kapıya gönderdik. Adamları yatıştırmakla kalmamış, içeriye davet etmiş. «Geri geleceğiz, Bayan Basia,» dediler. «Önce gidip şu gürültüden yakınan baş belâlarını bir halledelim.»

Evliliğimizden önceki dönemi unutmak için elimden geleni yapıyordum. Evet, Barbara beni aldatmıştı ama bütün suç da onda değildi. Yapısında son derece pasif bir yan vardı. Gerçekler-

le karşılaşmayı reddeden bir tutum içindeydi. Karşı koymayı sevmiyor, hemen yelkenleri suya indiriveriyordu.

Evlenmeden önce öyle uzun bir süre beraber olmuştuk ki, yeni durumumuz hayatımıza büyük bir değişiklik getirmede denebilir. Yalnızca aynı odayı paylaşmayı sürdürüyorduk, o kadar. Barbara iyi bir ev kadını değildi, yemek pişirmeyi bilmezdi, bu yüzden mutfığa da ihtiyacımız yoktu. Ama yine de bazı değişiklikler vardı tabii. Arkadaşlarımız artık bize daha farklı davranıyordu. Sonra, ne denli tekdüze ve bürokratik olursa olsun bir nikah töreni insanı etkiliyordu. Ayrıca, Barbara'yı gösterip, «İşte eşim,» diyebilmek çok güzeldi.

Evlendikten aylar sonra, Paris'te yayınlanan bir haftalık derginin kapağında Barbara'nın fotoğrafı çıktı günün bir'inde. «Kim bu güzel yabancı?» yazıyordu altında. İç sayfalardaki habere göre, bir Fransız film yönetmeni, Robert Menegoz Barbara'nın Viyana Uluslararası Gençlik Festivali'nde çekilmiş bir fotoğrafını bir dergide görmüş ve onu 'keşfedip' yeni filminde oynamayı aklına koymuş. Bu kız hakkında bilgi verebileceklerin Ulysses Yapımcılık adındaki bir Fransız film şirketine başvurması isteniyordu.

Dergiyi Jean-Marie Drot Paris'ten bana yollamıştı. Alır almaz telefona sarıldım ve şirketin Halkla İlişkiler sorumlusu olan Yvon Samuel'i aradım. Ona, «Aradığınız kişinin kocasıyım,» dedim.

Her şeyin iyi düşünülmüş bir şaka olduğunu sanıyordum. Ancak Samuel doğrudan konuya girdi.

«Fransızcası iyi mi?»

«**Elle parle rien,**» diye cevap verdim. Tek kelime bile konuşmadığını söylemek istemiştim.

«İyi, iyi,» dedi. «Parls'e hemen gelebilir misiniz?»

Hemen, diyecekken kendimi tuttum ve birkaç hafta içinde işlerimizi ayarlayıp yola çıkabileceğimizi belirttim. Sonra yapımcı Pierre Roustang aradı ve Barbara'ya yanında bol 'romantik' giysi getirmesini öğütledi.

«Fransızca bilmem, romantik giysim de yok,» dedi Barbara.

«O zaman öğrenmeye başla, birkaç da giysi al,» dedim. Yeni mesleğim Barbara'nın kocası olmaktı artık.

13

1959'un yılbaşı gecesi Barbara'yla Paris'e uçtuk. Dünyanın kültür merkezine imzalarını atma umuduyla giden iki masum Polonyalıydık.

Sarsıntılı yolculuktan sonra sersemlemiş bir halde alana indiğimizde Pierre Roustang'ın bizi beklediğini gördük. Yvon Samuel de yanındaydı. Citroen'iyle şehre doğru yol alırken midem hâlâ bulanıyor, başım dönüyordu. Yeni serüvenimize bundan kötü bir başlangıç düşünülemezdi.

Roustang bizi, başrol oyuncusu Jean-Louis Trintignant'ın evine götürdü. Tanışıp birkaç kadeh içecektik. O Fransız nezaketi, yolunda gitmeyen bir şeylerin olduğunu gizleyemiyordu yine de. Gerçeği, Samuel beni bir yana çekince anladım.

«Hani Fransızca bildiğini söylemiştin?»

«Söylemedim ki.»

«Söyledin. **Elle parle bien**, dedin.»

«**Elle parle rien**, dedim»

«Yaa.»

O gün, orada her şeyden az kaldı vazgeçiyorlarmış, bunu yıllar sonra öğrendim. Etoile yakınlarında, Napoléon Oteli'ne yerleştik. Çekimden sonra büyük yatakta yuvarlanıyor, banyodaki pirinç armatürlerle oynuyor, bol bol yiyip içiyorduk. Hayatımızdan memnunduk kısacası. Barbara, Pierre Fresnay adındaki Fransız aktörle başrolü paylaşıyordu. Ancak Roustang'ın işleri bizimki kadar yolunda gitmiyordu. Film finanse edenler, her şeye burunlarını sokuyordu. Bazen, pahalı giysiler giymiş birkaç kişinin Roustang'ı odasına çekip bağırıp çağırdıklarına tanık oluyorduk.

Roustang önümüzdeki birkaç yılda hayatımda önemli bir rol oynayacaktı. Saçları dökülmeye başlamış, aitin çerçevesi göz- lük takan bu adamın, aristokrat bir karısı, cizvit bir kardeşi, lüks bir apartman dairesi, taşrada evi, uşakları, sekreterleri ve para- sını yiyen asalakları vardı. Son model Citroen arabasıyla pek öğünürdü. Bir gün gözümüzün önünde devrilen bir ağaç arabayı yamyassı etti.

Barbara'nın ücreti bin dolar olmasına rağmen, Roustang bize harcamalarımız için hiçbir kısıtlama getirmiyordu. Bu, fil- min tanıtımı için yapılan bir harcamaydı ona göre, Yvon Samuel her yerde boy göstermemizi istiyor, ünlülerin katıldığı her top- lantıya bizi davet ettiriyordu. Danışmanı, akıl hocası, menaceri ve moral hocası olarak hep yanımdaydım. Kendine güveni o kadar azdı ki, yanından bir an bile ayrılmama dayanamıyordu.

Benim için artık varsa yoksa Barbara'nın başarısıydı, ama bu arada bir şeyler yapabilmek için de yanıp tutuşuyordum. Enerji doluydum, bunu da nereye harcamayacağımı bilemiyordum. Filmin beş para etmez, değersiz bir şey olduğunu anlamıştım ama yapacak bir şey yoktu; bitirecekti. Allahtan Fransızca'yı ça- buk kavradı, biraz da kendine güveni gelmişti.

Bir gün, Touraine'de trenin gelmesini bekliyor, bir lokanta- da vakit öldürüyorduk. Barbara makyajını tazelemeye başladı. Yanında oturan Roustang da onu izliyordu. Barbara birden dö- nüp erkeğin dudağına biraz ruj sürüverdi. Sonuçtan öyle mem- nun kalmıştı ki, kıkırdayarak devam etti, gözlerine far sürdü. Ya- vaş ama kararlı hareketlerle Roustang'ı bir kadın gibi boyadı. Roustang sesini çıkarmadan öylece oturuyordu. Sonuç şaşırtı- cı ve rahatsız ediciydi.

Barbara'ya karşı duyguları nasıldı bilmem ama Roustang onu bir çocuk gibi şımartıyordu. Çekim bitince bizi Paris'teki dairesine davet etti. Barbara'ya kıvırcık, siyah tüylü bir kaniş yavrusu armağan etti. Adını Jules koyduk ve çocuğumuzmuş gi- bi baktık.

Roustang filmi Polonya diline çevirmemi istedi. Sanıyo- rum, biraz para kazanalım diye önermişti bunu. Bu ekstra parayı Paris'teki Polonyalı dostlarımızla yedik. Aralarında Cybulski'yle

Kobiela da vardı. Fransa'ya meteliksiz gelen bu iki eski dost, açlıktan Andrzej Katelbach adındaki bir başka Polonyalı tanıdık sayesinde kurtulmuştu. İri yarı, dağınık ve hantal bir adam olan Katelbach'ın bir yapma çiçek fabrikası vardı. Cybulski'ye fabrikasında iş verdi.

Filmin bitmesiyle bizim de Paris'teki işimiz sona ermişti. Ne yapacaktık? Polonya'ya mı dönecektik yoksa Fransa'da kalmaya devam mı edecektik? Roustang'a, **Sudaki Bıçak** adını verdiğim filmi Fransa'da yapmayı düşündüğümü bildirdim, çok heyecanlandı. Önerisi üzerine Jurek Lisowski'yle senaryoyu çevirmeye başladım. Dilimizden Fransızca'ya —ya da tersine— çeviri alanında yaşayan en usta çevirmendi. Tercümeyle başarıyla tamamladı, ama iş bitince Roustang'ın da eski heyecanı uçup gitti. Sanki projeden soğumuştur.

O sıralar İtalyan yönetmeni Gillo Pontecorvo, yeni filmi **Kapo**'da oynayacağı yıldızı seçmek üzere Paris'e gelmişti. Lola Mouloudji, Barbara'yı denemesi için yönetmene baskı yaptı ve razı etti. Pontecorvo, tanıştığım ilk Batılı komünist aydıdı. Politik görüşlerimizin ayrılığına karşın birbirimizden hoşlandık. Ama o, benden çok Barbara'dan hoşlanmışa benziyordu. Yayıncı daha tanınmış birini istediğinden, rolü Susan Strasberg'e verdiler.

Kultura'da çalışan Polonyalı sürgünlerle iyi dost olmuştuk. Oturup geleceğimizi tartıştık. **Kultura**'nın yayın müdürü Zygmunt Hertz, ne yapıp edip Paris'te kalmamızı öğütlüyordu Jurek ve Hanka Lisowski bizi —ve Jules'ü— evlerine davet ettiler. Kendimize ait bir yer bulana dek kalmamızda ısrarlıydılar. Acil sorunlarımızdan biri çözülmüştü böylece. Birkaç hafta bir arada çok güzel vakit geçirdik. Elimize geçen parayı hep birlikte yiyorduk. Bu arada, **Sudaki Bıçak**'ı finanse edebilecek Fransız yayıncıları kandırmaya çalışıyordum. Beni fazla tanımıyorlardı, **Sudaki Bıçak**'ı ise hiç.

Zygmunt Hertz'le Caf   de la Paix'de bira içip konuştuk ve i   i pasaportu almak için konsoloslu a başvurmaya karar verdik. Böylece, yurtdi ında çalışabilecek ve Polonya'yı özgürce ziyaret edebilecektim. Pasaportu vermeden önce öyle ince ele-yip sık dokudular, öyle ayrıntılı bir sorgulama yaptılar ki az kal-

dı vazgeçiyordum. Sonunda elçi Stanislaw Gajewski'yle görüş-tüm ve bu belgelerden iki tane vermesini sağladım.

Diğer sorunumuza gelince, onun halli daha güçtü. O günler-de Paris çok ucuzdu ama yine de paraya ihtiyacımız vardı. Ha-vayla yaşayamazdık ya. Lola Mouloudji'den biraz borç alıp ken-dimize bir ev bulduk. Gare de l'Est yakınlarında, küçük, eşyalı bir daireydi bu. Sayıları giderek çoğalan dostlarımızın yardımla-rıyla yaşıyorduk. Bunlardan biri de Betsy Blair'di. Bizi sık sık evine yemeğe davet ederdi. Onun evinde Karel Reisz, Lindsay Anderson ve İngiliz sinemasının başka üyeleriyle tanıştım. Claude Berri adında bir Fransız aktörle de arkadaş oldum. Betsy Blair ile bir oyunda birlikte rol alıyordu. Gece yaralarına dek yer, içer ve entellektüel tartışmalar yapardık. Dağıldığımızda, met-ronun kapandığını farkederek, eve yürümek zorunda kalırdık. Tak-siye binecek paramız yoktu. Nereye gitsek Jules'ü de götürü-yorduk. Yorulana dek peşimizden koşar, sonra yığılır kalırdı. Ben de kucağıma alır, eve kadar taşırdım.

1960 Cannes Festivali'ne resmen davet edilmemiz bile para-sal sorunlarımızı arttırmaktan başka işe yaramadı. **Şaşı Şans** Po-lonya adına festivale katılıyordu, Barbara da oyuncu olarak çağı-rılmıştı. Ancak ne onun, ne de benim yolculuk giderlerini kar-şılıyordu hükümet. Festivali düzenleyenler, Martinez Oteli'nde-ki yatak ve kahvaltıyı ödüyordu.

Martinez'de sabahları karnımı tika basa doyurup filmlerin gösterildiği sinemaları dolaşmaya başlıyordum. Bu arada hiç-bir yemek davetini de kaçırmıyordum tabii. Hele hesabı bölüşe-ceğimiz türden olanları asla.

Bir kokteylde, yapılı, ciddi yüzlü biriyle tanıştım. «Karıınız çok güzel,» dedi.

Teşekkür ettim ve Cannes'e niçin geldiğini sordum.

«Yapımcıyım,» dedi. «Adım Spiegel.»

Sam Spiegel şimdiden bir efsaneydi. Benim gibi bir hiçle sohbet etmekten kaçınmadı, uzun uzun konuştu.

Şaşı Şans, Cannes'dan eli boş döndü. Ama Leo Lax adında, Polonya doğumlu bir filmci beni öğle yemeğine çağırdı ve Fran-sa'nın en önde gelen dağıtımcılarından Sammy Siritzky'le ta-

nıştırdı. Yemekte **Sudaki Bıçak**'tan sözettim. Siritzky ilgilenmişti. Daha sonra Lax'le Siritzky golf oynamaya gittiler, ben de peşlerinden. Filmimi satabilmek için her kapıyı zorluyor, dil döküp duruyordum. Bana kalırsa, golf dünyanın en sıkıcı sporuydu.

Leo Lax, Barbara'yı yıldız yapacağına söz verdi. Birkaç gün sonra, ayarladığı bir anlaşmayı getirdi. Barbara'yı yedi film için tutuyor ve ilk ödeme olarak 400 dolar veriyorlardı. Öyle güç durumdaydık ki, hemen imzalayacaktık neredeyse. Barbara, ölüm fermanını bile okumadan imzalamaya hazırdı. Lola'ya gidip akıl danıştım. Şöyle bir gözetip, «Delirdiniz mi?» diye bağırdı. Bu, Lax'i son görüşümüz oldu. Lola'nın verdiği borç sayesinde hayatta kalabilirdik.

Sonra şansımız döndü. René Clement, Alain Delon'u **Purple Moon** ('Mor Ay') filmiyle bir anda şöhret yapan bu Fransız yönetmen, Barbara'yla tanışmak istemiş. Yeni filminde yine Delon'la oynatacağı yıldızı aramaktaydı. Lola, Barbara'nın bu tanışmaya uygun, yeni ve seksi bir elbise alması için ısrar etti.

Elimizde kalanla, Galeries Lafayette'den pembe, kısa ve çocuksu bir giysi aldık. Paketi gururla taşıyan Barbara, giriş katından Lola'yı aramamızı söyledi. Lola, Barbara'nın Clément'le ertesi sabah 11.00'de Lutëtia Otel'i'nin barında buluşacağını bildirdi. Barbara kollarını neşeyle boynuma doladı. İşte o anda elinde paket olmadığını farkettim. «Allahın belası çanta nerede?» diye haykırdım. Yoktu, çalınmıştı. Barbara ağlamaya başladı.

Polonyalı dostlar bir kez daha imdadımıza yetişti. Hanka Li-sowka, Barbara'ya uygun bir elbise verdi. Karımı alıp Lutëtia Otel'i'ne yollandım. O içeri girdi, ben de karşı köşedeki kafeteryaya. Bir saat kadar sonra yanıma geldiğinde yüzünden her şey okunuyordu. Rolü almıştı. Tek şart vardı, o da telaffuzu imkânsız soyadını değiştirmek. Bugünden sonra Barbara Lass olarak anılacaktı.

Bizim ölçülerimize göre artık zengindik. Uzun zamandır bir araba sahibi olmak istiyordum, artık olabiliyordum.

Galeriye girdiğimde, hiçbir Mercedes satıcısının beni ciddiye almayacağını bilincindeydim. Üstüm başım dökülüyordu, üstelik yaşımdan da küçük gösteriyordum. İstedğim arabayı alabilecek olmanın verdiği güvenle, satıcıya 190 Mercedes'i gös-

terdim. Üstü açılabilirdi. «Şunlardan bir tane istiyorum,» dedim. «Kırmızı olsun.»

Şimdi sıra daha uygun bir eve taşınmaya gelmişti. Rue de Bèrite'de rahat bir daireye geçtik. Jules, konserve yerine taze et yemeye başladı. Barbara, **Quelle Joie de Vivre**'i ('Yaşamak Ne Güzel') çevirmek üzere Roma'ya uçu. Ben de işe koyuldum, ama gözüm o kadar yükseklerde değildi.

O günlerde Fransa'da kısa filmler teşvik ediliyordu. Kültür Bakanlığı, her programa bir de kısa film alınmasını şart koştuğu gibi, iyilere ödöl de veriyordu. Jean-Marie Dort'la çalışırken tanıştığım Jacques Brunet adındaki yapımcı, kısa bir filmde beni desteklemeyi kabul etti. **Sudaki Bıçak** gibi uzun bir filmi üstlenmeyi göze alamamıştı.

Paris'in en köhne mahallelerinden birinde, küçük bir stüdyo buldum ve kiraladım. Brunet, memleketine, Kanada'ya dönmüştü ama çekleri düzenli olarak yolluyordu.

Şişko ve Sıska adını verdiğim film, **İki Adam ve Bir Dolap** türündeydi. Ben, ufak tefek, yaşamdan bezmiş bir garsonu oynuyordum. Katelbach da çalışanları ezen, güçlü patronu. Daha önce hiç rol yapmamış olan Katelbach'ın o gürültücü ve taşkın haliyle role tam bir uyum sağlayacağından emindim.

Çekimleri bitirmek üzereydim ki, Komeda ve topluluğunun birkaç konser vermek üzere Paris'e geldiğini duydum. Bu, inanılmayacak kadar büyük bir şanstı. Müziği besteledi, hem de para almadan. Bizim dairede kiralanan piyanoda prova etti. Bütün ekip bizdeydi. Çalışmaları, kapıcıyı ve diğer kiracıları çileden çıkarıyor, ama hiç aldırmiyordu.

Fransa'da resmi olarak yalnızca bir ziyaretçi sıfatıyla bulunuyordum, filme imzamı atamazdım. Bu yüzden, yardımcı editör Jean-Pierre Rousseau'nun adını, yönetmen yardımcısı olarak belirttik. **Şişko ve Sıska**, kalite ödölüne lâyık görüldü ve çok tutuldu ama kariyerime fazla bir katkısı olamadı.

Komeda'nın ayrılmasının hemen ardından, bir başka dost geldi Paris'e. Andrzej Kondratiuk. Ben de tam Barbara'yı Roma'da ziyaret etmeyi planlıyordum. Yolculuğa Mercedes'imle çıktık, Jules de yanımdaydı tabii.

Barbara, şirketin kiraladığı lüks bir çatı katında yaşıyor, ye-

ni hayatından pek memnun görünüyordu. Yanına taşındım. Hep birlikte Roma'nın altını üstüne getirdik. Sık sık gördüğümüz Gillo Pontecorvo bizi gereken her yere götürdü. Otello ve Caffè Greco'da kendimizi, Amerikan sinemasının sayısız sürgünüyle omuz omuza oturur bulduk. O dönemde Roma salt Avrupa film endüstrisinin merkezi değil, Hollywood'un da bir uzantısıydı sanki. Cinecittà stüdyolarını görmeye gittiğimizde, **Cleopatra**'nın dekorları hâlâ duruyordu. Stewart Granger ve John Derek gibi ünlülerle tanıştım.

Yavaş yavaş sıkılmaya başlamıştım. Barbara setteyken, yapacak bir iş aramaya başladım. Sonra Kondratiuk'la kısa bir film için senaryo yazmaya giriştik. Nerede, nasıl ve ne zaman gerçekleştireceğimizi bilmiyorduk, ama adını **Memeli Hayvanlar** koyduk.

Clément'nin kontratı sona ermişti. Noel'i Polonya'da geçirmeye karar verdik Barbara'yla. Yeni pasaportlarımız sayesinde ülkeye rahatça girip çıkabiliyorduk.

Yeniden Krakov'da olmak üzeldi. Karın kapladığı sokaklarda yürümek, bembeyaz bir örtüye bürünmüş o eski binaları seyretmek zevkliydi. Babamı ve Wanda'yı iki yıllık bir aradan sonra görmek de öyle. Hepimiz büyümüştük. Wanda artık bir anne gibiydi bana karşı. Barbara'yı pek az görmüşlerdi, tanıyınca çok sevdiler. Onu ailemin yanında bırakıp, Lodz'a geçtim.

Her şey eskisi gibiydi. Mermaid Barı'nda buluştuk: Kondratiuk, Kostenko, Frykowski, Zolnierkiewicz ve ben. Kondratiuk, «**Memeliler'den ne haber,**» diye soruverdi. «Hadi yapalım şu filmi.» Senaryomuz, Kısa Filmlerden Sorumlu Devlet Dairesi'nde geri çevrilmişti. Frykowski, parasal destek sağlayabileceğini bildirdi. Tahminimize göre, 90 bin zloti gerekiyordu. O günlerde yıldızı parlak olan Frykowski, yarısını karşılayabilecekti. Ölen halasından biraz mirasa konan Kostenko da geri kalanı vermeyi kabul etti. Kağıt bir peçeteye kontratı yazdık.

«Bu,» dedim, «Polonya'nın savaştan beri ilk özel yapımı olacak. Frykowski - yapımcı, Kondratiuk - yardımcı senarist, ve kameraman, Kostenko da yönetmen Polanski'nin asistanı.»

35 mm'lik kameraya ve ham filme sahip olmak olanaksızdı, ama ne yapıp edip edinecektik. Birer puro yakıp Wohl'un okul-

daki bürosuna daldık. Dumandan yakınınca, puronun şart olduğunu söyledik. Ne de olsa film yapımcısıydık artık.

Wohl bize okulun kullandığı bir Arriflex ayarladı, Frykowski de işini çok ciddiye alan bir yapımcı olarak bir laboratuvar teknisyeninden sağladığı fazla 35 mm'lik negatifleri getirdi. Mallarımızı iki arabaya yükleyip Zakopane'ye doğru yola çıktık.

Memeliler, kısa filmlerimin sonuncusu, karda çekilecekti. Her şey, beyaz bir fon kullanılarak gerçekleşti. Film, görüntü açısından olağanüstü başarılıydı. Göz alabildiğine uzanan beyazlıkta bir nokta belirir. Giderek, bunun bir kızakla iki erkek olduğu anlaşılır. Biri kızığı çekmekte, diğeri de içinde oturmaktadır. İkisi de kızığı diğerine çektirebilmek için amansız bir mücadele verir. Bu düelloda merhametten tehdiye dek her türlü duygusal aracı kullanırar.

Görüntünün en başarılı olduğu sahnelerden biri, yaralanmış numarası yapan adamlardan birinin, kendi kendisini sargı beziyle sarmasıydı. Bandaj, arttıkça kardan görünmez olur ve sonunda beyazlıktan başka bir şey farkedilmez. Nihayet bir sosis satıcısı kızığı çalar. Bu küçük rolü Frykowski oynuyordu. Bizim düşman kardeşler de yola yürüyerek devam ederler. Bu arada kendilerini diğerine taşıtmak için razı etmeye çalışır dururlar.

İkiliyi, Michal Zolnierkiewicz ve Henryk Kluba oynuyordu. Michael'ın uzun boyu ve çirkinliği, baskın gelen tip için biçilmiş kaftandı. Tüm amatör konumuna karşın, huysuz bir süperstar kadar idaresi güçlü. Çenesi sabah kalktığında açılır, gece yatana dek bir daha kapanmazdı. Yetmiyormuş gibi, sabaha dek horlardı. Derinden gelen, gök gürültüsünü andırır horultuları, kiraladığımız çiftlik evini zangır zangır titretiyordu.

Çekimi tam zamanında tamamladım. Kar hızla eriyordu. Film kutusuna koymuştuk ama sorunlar bitmemişti. Yasal olmayan bir şekilde gerçekleştirdiğimiz filmi banyo ettirmenin yolu yoktu. Tek yol, birinin resmi yapıymış gibi sokmaktı laboratuvara. Bu angaryayı Kostenko'ya yıktık.

Barbara'yı ve Jules'ü alıp Paris'e doğru yola çıktım. İçimde, pek yakında geri dönecekmişim gibi bir his vardı.

Yanılmamışım. Politik havanın iyiye doğru gelişmesinden yararlanan Bossek haber gönderdi. **Sudaki Bıçak** için bir deneme daha yapmanın yararına inanıyordu. Birkaç sahneyi değiştirdim, biraz da 'sosyal içerikli' diyalog ekledim ve Kültür Bakanlığı'na gönderdim. Bu kez izin çıktı kuruldan.

Jules'ü Andrzej Katelbach'a bırakıp, Mercedes'e atladım ve Polonya'ya gittim. Yalnızdım. Barbara, Roma'da film çeviriyordu. **Liciantropo** adlı, kurt adamın dramını anlatan bir İtalyan yapıımıydı.

Vardığımda, Kamera yapımcılığın en az benim kadar heyecanlı ve mutlu üyeleriyle karşılaştım. İlk kurgusal filmimi yapacaktım. İçim içime sığmıyordu. Tabii ne kadar eski tanıdık ve meslektaş varsa yanımda görmek istiyordum. Bir kısmıyla anlaştım. Kameramanım Jerzy Lipman'dı. İyi bir yüzücü olan Frykowski'ye de denizde geçen bölümlerdeki cankurtaran rolünü verdim.

Oyuncu seçimine giriştim. Orta yaşlı, gazeteci koca için deneyimsiz, Leon Niemczky adındaki tiyatro oyuncusu fena değildi. Yakışıklı ve sessiz bir adamdı, role çok iyi uyacaktı. Tekneyi kaçırın adam rolünü tiyatro okulundan yeni mezun olmuş Zygmunt Malanowicz'e verdim. Gazetecinin karısını bulmak o kadar kolay olmayacaktı.

İstedğim genç kadın, giyimliyen sıradan ama bikiniyle çarpıcı olması gereken biriydi. Bir yüzme havuzunda gözüme carpan Jolanta Umecka tam aradığım tipti, bir deneme filmi çektikten sonra rolü ona verdim.

1961 yazında birkaç aylığına tüm çalışanların yüzen yuvası haline gelen tekne seçimini de ben üstlendim. Oldukça dayanıklı ve herkesi rahatça içine alabilecek bir tekne buldum. Ancak

Mazury gölündeki çekimler başladığında, aklımıza gelmeyen pek çok aksilik çıktı. Sert rüzgâr, çekimleri insanı çıldırtacak denli aksatıyordu. Sonra rüzgâr birden kesiliyor, hiç istemediğimiz bir parlaklıkta güneş çıkıveriyordu. Tekneyi halatlarla bağladığımız platforma kamerayı yerleştirmiştik. Bu da ayrı bir sorundu tabii. En az üç kişinin üstünde durduğu platform, her an devrilecek gibiydi.

Ancak asıl derdim, Jolanta Umecka'ydı. Bir defa, yüzme bilmiyordu. Ne yaptıysak öğretemedik, sonunda dublör kullanmak zorunda kaldık. Akıl almayacak kadar da yeteneksiz bir oyuncuydu. Ayağını koyacağı yeri bile unutuyor, el sallamak gibi basit bir hareketi bile doğru dürüst yapamıyordu. Üstelik son derece duygusuz, pasifti. Onu biraz harekete getirebilmek için bağıırıyor, çağırıyor, hatta küfür ediyorduk. Hakaret edersek, kızar da canlanır belki, diyorduk. Genç adamın boğulduğunu sandığı sahnede şaşırıp korkması gerekiyordu. Oysa bizimki öylece durup denize bakıyor, hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu. Korkup, sıçraması, dehşete kapılması gerekirdi. Sonunda Kostenko, tam çekim sırasında kızın arkasından bir el ateş etmemizi önerdi. Silah sesi ürkütecek, biraz harekete geçirecekti. Gerçekten işe yaradı. Ancak o kadar yorulmuş ve sinirlenmiştik ki, bağırmandan edemedim:

«Oldu mu, orospu? İşe yaradı mı?»

«Evet,» dedi sakın bir sesle. «Yaradı.»

† Sanki bir sabır sınavından geçiyordum. Peşpeşe gelen aksilikler yetmezmiş gibi bir de basınla uğraşmak zorunda kaldım. **Ekrana** adlı bir sinema dergisi, çekim hakkında yazı hazırlamak ve röportaj yapmak üzere bir muhabir göndermişti. Bir gece yanımızda kaldı ve film hakkında epey bilgi topladı. Zararsız birine benziyordu, ama çıkan dergiyi görünce beynimizden vurulmuşa döndük. «Kim Ne İçin?» başlıklı yazıda yaptığımız harcamalara verip veriştiyordu. Lüks bir yatta ve pahalı arabalarda zaman öldürdüğümüz ileri sürüüyordu. Üstelik bunların parası, Polonyalı vergi mükelleflerinin kesesinden çıkıyordu. Öykü öyle büyük yankı yaptı ki, Bossak'la Krakowski bizzat görmeye geldiler. Aşırı harcamalar tanımının uydurma olduğunu anladılar ama Bossak Mercedes'i değiştirmemi ve Peugeot

almamı öğütledi. Hepsi de Mercedeslerle gezen Varşovalı parti üyelerini kızdırmamak için dış sahneleri Peugeot'da çektim. İç çekimler için Mercedes'i kullanmıştık, ben de değiştirmedim.

Sıkıntımızı biraz hafifletmek için bir araya geliyor, küp gibi içip birbirimize eşek şakaları yapıyorduk. 18 ağustosda, doğumgünümde bir boksör eskisi olan ahçı, gölgesiyle boks yapmaya biraz ara vermiş ve benim için nefis bir pasta yapmıştı. Bir şeyler söylemem istenince, doğruldum ve hayatın haksızlıkları üzerine uzun, Shakespearevari bir nutuk attım. Elimi dramatik bir tavırla sallayınca parmaklarım pastaya çarptı, kremaya bulandı. Küçük Kuba Goldberg hemen havaya girip parmaklarımı yalamaya başladı. Asık yüzlü kaptanımız Kijek masayı hışımla terk etti.

Birkaç gün sonra iki acı haber geldi.

Bir gün çekimden döndüğümüzde, Andrzej Munk'un öldüğünü öğrendik. Onu bir daha göremeyeceğimi düşündükçe, çıldıracak gibi oluyordum. İlk kez böylesine yakın bir dostumu kaybetmenin şaşkınlığı içindeydim. Varşova-Lodz yolunda küçük Fiat arabasıyla bir kamyonun altına girmiş. Böyle olmasını isterdi, diye düşünerek o gece tavernada toplanıp anısına içtik ve ona ilişkin anılarımızı tazeledik. Kuba Goldberk daha fazla dayanamayıp tualete gitti ve ağladı. Ben de duygulanmıştım, peşinden gittim.

Bir polis girip işini gördü. Bize bakıp, «Hey, neler oluyor?» diye seslendi.

Kuba, hıçkırıklar arasında, «Neden defolup gitmiyorsun?» diye bağırdı. Polis, 'görevi başındaki memura hakaret' suçuyla Kuba'yı tutukladı. Araya girmeye kalkışınca beni de tutukladı. Geceyi, ayrı hücrelerde geçirdik. Sabah serbest bırakıldık. Ben kazası belasız kurtulmuştum ama zavallı Kuba'yı biraz hırpalamışlar. Bu olay, birkaç çekim gününe malolmuştu.

Diğer kötü haberi kimseyle paylaşamazdım. Roma'da Barbara'yı bağlatmak bir türlü mümkün olmuyordu. Sanki suç santaldaymış gibi bağırip çağırıyordum. Sonra, bir tanıdık, İtalya'da yayınlanan bir sinema dergisinden kesilmiş bir resim yolladı. Barbara'yla Gillo Pontecorvo birlikte bir gece kulübünde idiler.

Barbara, Pontecorvo hakkında tek sözcük etmemiştir ama her şey ortadaydı artık. Bir gece güç belâ bulabildim telefonda.

Sesi garipti. «Mektubu almadın mı?» diye sordu. Hayır, dedim. Uzun bir mektup yazdığını ve 'her şeyi' açıkladığını söyledi. Durakladı, sonra, «Güzel bir mektup değildi,» diye ekledi.

Lafı nereye getirmek istediğini anlamamış gibi yaptım, ama gayet iyi anlamıştım. Mektubu geldi. Korktuğum şeyi doğruluyordu. Üstelik Barbara'nın ne kadar güçsüz ve korkak bir çocuk olduğunu da kanıtlıyordu. Gerçeği söyleyemeyecek kadar hem de. Pontecorvo'ya hiç değinmiyor, 'düşünmek için zamana' ihtiyacı olduğunu belirtiyordu.

Hayatım bir kez daha altüst olmuştu. Kimseye belli etmemek için delicesine bir çaba harcıyordum. Çekimi güçbelâ tamamladık. Sonbahar gelmişti. Lipman, Kuba Goldberg ve ben Peugeot'yla geri dönüyorduk. Hava kararmıştı, bir viraja girdik. Bir an, Lipman'ın çok hızlı gittiğini düşündüm, gerisini anımsamıyorum. Gözümü hastanede açtım. Sonradan anlatıldığına göre, virajı almayıp ormana dalmışız ve bir ağaca bindirmişiz.

Genç bir doktor kafatasımda ezilmeye olduğunu bildirdi. Yaktan kalmamamı öğütleyip gitti. Ertesi sabah kendimi daha iyi hissediyordum. Kalkıp banyoya gittim. Ama duvarlar kaymaya, yer sarsılmaya başladı. Bayılmışım. Birkaç gün kendime gelemedim. Babamla Wanda hastaneye, beni görmeye geldiler, Wanda kaldı. Yakınlarda bir oda kiraladı ve her gün hastaneye evde pişirdiği yemekleri getirdi. Hem duygulanmış, hem de utanmıştım.

Doktorların izniyle iki hafta sonra hastaneden çıktım. Varşova'da çekmemiz gereken birkaç sahne daha vardı. Bir an önce işimin başına dönmek için sabırsızlanıyordum. Denetlenebilir bir yerde çekim yapmak meğer ne kolay ve rahatmış. İki günde bitirdik.

Sudaki Bıçak'ın negatifleriyle birlikte **Memeliler**'in banyo edilmemiş negatiflerini de hallettirdim. Başka bir kuşun yuvasına yumurta bırakan bir guguk kuşuna benziyordum. Komeda'nın müziği ve bir kısa film yapımcısı şirketten Bossak'ın sağladığı ödenekle her şeyi tamamladık. Frykowski, film topluluğunun resmi üyesi olmadığından, adı **Memeliler**'de geçmedi. Çok üzül-

müştüm, Frykowski de düş kırıklığına uğramıştı. Bu tipik bürokratik nahoşluğun nedeni, babasının sayıları bir elin parmakları kadar azalan bir «özel sektör» girişimci olmasıydı, hepimiz biliyorduk.

Bıçak'ın çekim sonrası çalışmaları Wroslaw'da yapılacaktı, yani bana yine yol görünmüştü. Laskowski evinde bir veda partisi verdi. Genç ve çekici bir fotomodelle tanıştım orada. Adı Renata'ydı. Laskowski, «Boşuna uğraşma,» diye fısıldadı. «İş çıkmaz ondan.» Bunu bir meydan okuma olarak kabul ettim. Renata'yı balkona çıkardım. Şehrin ışıklarına bakıp uzun uzun konuştuk. Benimle ilgilendiğini anlamıştım. Ben de ilgimi açıkça göstermiş olmalıyım ki, yangın merdiveninden dama çıktık ve yıldızların altında seviştik.

Sudaki Bıçak'ın orijinal ses kaydını kullanmak olanaksızdı. Korsanı ben, Jolanta'yı da deneyimli bir aktris seslendirdi. Kadının filmi hiç beğenmemişti. Damdaki o çılgın geceden sonra Renata'yla sık sık buluşuyorduk. Wroslaw'a beni görmeye geldiğinde filminden bir parça gösterdim. Bayıldı. Kendimi biraz daha iyi hissetmeye başlamıştım. Demek sonunda gençler sinemanın ne anlatmak istediğini anlayacaklardı.

Sıra son engele gelmişti. Filmin gösterime girip girmeyeceğine karar verilecekti. Bitmiş haliyle kurula sunduk. Genelde beğenildi, yalnızca parti temsilcisi filmin daha kesin bir sonla noktalanmasını istiyordu. «Ya eve gitsinler ya da polise,» diyordu. Seyirciyi son için kendi yorumuyla başbaşa bırakma fikrini almıyordu aklı. Son, ya 'pozitif' ya da 'negatif' bir biçimde gelmeliydi. Pozitif olmasını yeğliyordu. Bossak son iki sahnenin kesilmesini ve belirsizliğin böylece azaltılmasını önerdi. Resmi akıllar buna yatmıştı sonunda.

Filmin basın galası bir felâket oldu. Filminden çok ben eleştiriliyordum. Youth Flag'de çıkan eleştiride, «Yönetmenin uluslararası bir ehliyeti var ama film okulundan diploması yok,» deniyordu. **Polityka**'da ise, «Polanski'nin günümüz insanına söyleyeceği hiçbir şey yok, karakterleriyle özdeşleşemedik,» diye belirtiyordu. Bir başka eleştirmen de, **Bıçak** için, «Kimsenin ihtiyacı olmayan bir yapım,» diyordu.

Parti sekreteri ve Polonya'nın etkin yöneticisi Gomulka bile sahnede belirdi ve filmdeki tiplerin, «Polonya halkıyla ilgisi olmayan, yabancı» kişiler olduğu yolunda bir demeç verdi. Bundan sonra, kimse çıkıp da film hakkında olumlu bir şey söylemeye cesaret edemezdi artık. Bossak ne kadar cesurmuş ki, bir muhabire şunları söyleyebilecekti. «Beni üç tür insanın fikri ilgilendirir: Film yapımcıları, sanatçılar ve film seyircisi. Gördüğüm kadarıyla, Yoldaş Gomulka bu sınıflardan hiçbirine girmemektedir. Bu yüzden, onun görüşleri beni pek az ilgilendirmektedir.»

Karşıt yayınlar öyle arttı ki, Kamera, filmi gala filan yapmadan sessizce gösterime sokmaya karar verdi. Polonya'da şimdilik yapacak işim kalmamıştı, Bu durumda daha yıllarca film yapmam mümkün değildi memleketimde. Babama ve Wanda'ya veda edip evliliğimden geriye kalan tek şeye, Mercedes'e atlayıp yola koyuldum.

Hüzünlü sonbahar havası her yerde görülüyordu. Yapraklar dökülmüş, doğa ıssız ve yalnız bir görünüm almıştı. Tam da ruh halime uygundu. Filmim beğenilmemiş, karım beni terk etmişti. Anlaşılan hep kaybediyordum. En iyi dostlarımdan birini yitirmiş, kazada ölümle burun buruna gelmiştim. Paris'te beni bekleyen hiçbir şey yoktu. Üstelik Kamera, paramı hiçbir bankada değiştiremeyeceğim zlotiyle ödediğinden, meteliksizdim de. Bir bataktan çıkıp diğerine saplanıyordum.

15

Batı Alman sınırını geçer geçmez canıandım, neşelendim. Münih'ten geçip Ignac Taub'a bir uğramaya karar vermiştim. Bir Batı Alman-Polonya ortak yapımında çalışan Taub, bunu fırsat bilip Münih'e yerleşmişti. Kentin, lüks bir semtinde, modern bir apartmanda oturuyordu.

Taub, üstüne bol gelen tüvit takımıyla her zamanki gibi şişko ve bakımsızdı. Batı'ya kaçan bir başka dostu, Marak Hlas-ko'yu da davet etti.

Üçümüz oturup konuştuk. Bol votka içildi. Sonra da Hlas-ko'nun ikinci evi diyebileceğimiz bir gece kulübüne gittik. İki dostum da hayatlarından pek memnun görünüyordu, ama gerçekte asıl mesleklerinden koptukları için mutsuz olduklarını biliyordum. Onca film deneyimine karşın Taub, transistörlü radyo satıyor, Hlas-ko ise yabancı bir dilde yazmaya çalışıyordu.

Şişeler boşaldıkça sohbetimiz koyulaştı, masamız da yeni insanlarla dolup taşmaya başladı. Sonunda diğerlerine ne oldu bilmem ama ben kendimi son derece cazibeli, nefis bir yaratıkla başbaşa oturur buldum. Benden pek hoşlanmışa benziyordu. Allahtan Taub'dan biraz borç para almıştım, çünkü kız ara vermeden şampanya içiyordu. Hesabı öderken, ortadan kayboldu. Onu bir daha hiç görmedim.

Taub'la Hlas-ko'nun arkadaşlığından memnundum, ama itibar etmeliyim, profesyonel kariyerime en ufak bir katkıları olmuyordu.

Paris'e döndüm. Katelbach minik evinde kalacak bir yer verdi bana. Odama girebilmek için çocukların üzerinden atlamam gerekiyordu ama en azından yalnız değildim artık.

Festivalde bir filmi gösterilen Cybulski, üç günlüğüne Cannes'a gitmek niyetindeydi. Birlikte gitmem için üsteledi. Fikir benim de hoşuma gitmişti. Arabaya atladığımız gibi yola koyulduk.

Cannes'da geçirdiğimiz 48 saat boyunca pek uyuduk denemez. Tüm gece kuşları gibi Cybulski de diğerlerinden daha geç kapanan barları avcunun içi gibi biliyordu. Yanımızda bir sürü kız vardı. Son gece St-Tropez'ye geçtik, orada da durum aynıydı. Her dakikanın tadını çıkarıyorduk. Sabaha karşı bir fırına girdik, birkaç kurabiye almak niyetindeydik. Orada iki neşeli kızla tanıştık ve otelimize davet ettik.

Ertesi gün Cybulski Varşova'ya dönmek zorundaydı. O gece sahnelediği oyunun galası vardı. Doğru alana gittik ve grev yüzünden uçakların kalkmadığını öğrendik. En iyisi bir an önce Marsilya'ya gidip oradan kalkan uçağı yakalamaktı. O kadar yor-

gundum ki, arabayı onun kullanmasını söyledim. Araba kullanmayı bilmiyormuş.

Gece'nin Sonu'nda kamyon sürdüğünü anımsattım.

«Ama o film icabıydı,» dedi. Ağır ağır direksiyonun başına geçti. «Fren hangisi?» diye sorunca, dışarı iteledim. Ben kullandım.

Durmadan saatine bakıyordu. «İzleyiciye parasını altı saat sonra geri verecekler,» dedi. «Ama tabii istediğim an özgürlüğü seçme şansım da yok değil.»

Paris'e döndüğümde, Barbara'nın da orada olduğunu gördüm. Doğal olarak Pontecorvo'yla ilişkisi de pek uzun sürmemişti. Daha sonra Japonya'da film çevirmiş ve yine birisine kapılmış. Bu seferki, başrolü oynayan Alman aktörü Karl-Heinz Boehm'di. Birkaç ay sonra Barbara Paris'e gelip omzumda ağladığında ona kendisini çok iyi anlatığımı belirttim. Neler hissettiğini tahmin edebiliyordum.

Bir araya geliştik, kötü İtalyan filmlerinden bir sahne gi-biydi tıpkı. Gün doğana dek Mercedes'le turlayıp durduk. Hiçbir sonuca varamadan konuştuk, konuştuk. Boehm onu bekliyormuş, meraktan çıldıracakmış. Şu aşamada bile ondan ayrılmak zor geliyordu ama yapılacak bir şey yoktu, boşanmak zorundaydık.

Lola Mouloudji'nin yardımıyla bir avukat tuttum. Barbara'yla avukatın bürosunun yakınlarında, Monceau Parkı'nda buluşmayı kararlaştırdık. Kaldırımda bekliyordum. Öyle parasızdım ki bir pastaneye bile giremiyordum. Bir aşağı bir yukarı yürüyerek epeyce bekledikten sonra, Barbara'yı Boehm'ın evinden aradım. Telefona barbara çıkınca, kulaklarıma inanmadım. Nasıl bu kadar düşüncesizlik edebilirdi? Randevuyu unutmuş muydu?

Yanıtı insanı çileden çıkaracak türdeydi. «Birbirimizi bir daha görmesek daha iyi olur, diye düşündüm.»

Sonra garip bir şey oldu. Sanki görünmez bağlar kopuverdi. Kendimi kuş gibi hafiflemiş hissettim. Paris'teyim, diye düşündüm. Yeteneğim, dostlarım ve önümde upuzun bir gelecek var. Telefon kulübesinden çıkıp yürümeye başladım. Kendim ve dün-

yayla barış içindeydim. Monceau Parkı'nın çimenleri bile daha yeşildi sanki.

Ne yapıp edip bir film işi ayarlayabilmek için kollarımı sıvadım. Başlangıç olarak Pierre Roustang'ı aradım. Barbara artık benimle olmadığından, Roustang eskisi kadar canayakın davranmadı. Yine de beni bir kokteyl partiye çağırdı. Gittiğimde pek yüz vermedi. Kimseyi tanıımıyordum. Neden beni çağırdığını merak edip durdum. Mutfağa çekildim. Orada bir başka konukla karışlaştım. Ufak tefek, kısa saçlı ve alnında yara izi olan bir Fransızdı. Benimle çok ilgilendi.

O da benim gibi yeni boşanmış. Adı Gèrard Brach'dı. Alnındaki iz, karısıyla arasında geçen bir kavga sırasında, asansörde olmuştu. Daha önce bir sanatoryumda beş yıl verem tedavisi görmüş. Öyle parasızdı ki, Roustang'ın yanında bir tür ulaklık yapmayı bile kabullenmişti. Büroda bir odada kalıyordu. Ancak bir sorun vardı: Roustang Cuma gecesinden Pazartesi sabahına dek büroyu kilitliyor, anahtarı Brach'a vermeye de yanaşmıyordu. Bütün hafta sonu sokaklarda sürtmemek için Brach büroda, üç gün boyunca kilitli kalıyordu. O da yalnızlığını gidermek için telefonu açıp rastgele numaralar çeviriyor, kendisi kadar yalnız bir kadın bulunca da saatlerce konuşuyordu.

O partiden sonra Gèrard Branch'la ayrılmaz olduk. İkimiz de işsiz ve parasızdık. Elimize biraz para geçince de St.-Germain'deki barlara gidiyor, içkilerimizi ağır ağır yudumlarken bol bol konuşuyorduk.

Gèrard'la tanıştıktan kısa bir süre sonra, Ignac Taub'u aradım. Paris'te boşuna vakit kaybettiğimi, bir an önce Münih'e gelmemi söyledi. «Senin için bir şeyler ayarladık,» diye bağırdı. Daha fazlasını söyleyemiyordu ama büyük bir savaş filmini yönetebilirmişim.

Taub'un, sigara dumanından göz gözü görmeyen dairesine vardığımda toplantı sürüyordu. Taub, Marek Hlasko ve bir başka Polonyalı hem içiyor, hem de hararetili hararetili konuşuyorlardı. Üçüncü Polonyalıyı Varşova Yazarlar Kulübü'nden şöyle böyle hatırlıyordum. Adı Robert Azderball'dı. Altı dili su gibi konuşuyordu, ama şimdiye dek hiçbir şey yayınlamamıştı.

Taub bir Alman-Yugoslav yapımı ayarladığını açıkladı. Film,

nl bir Yugoslav yazarın ikinci Dünya Savaşı'nı anlatan romanına dayanacaktı. Çeviriyi Marek stlenmişti. Olayla doğrudan ilgisi olmayan Azderball, bizi bekleyen güzel günleri iyice anlamamı ister gibi konuşup duruyordu.

Her şey mükemmel gibi görünüyordu ama sormam gereken birkaç soru vardı. Para nereden geliyordu? Yazar, film hakkı olarak kaç para istiyordu? Taub'un hep parasızlık çektiğini iyi bilirdim.

«Bu kadar pımpirikli olma,» dedi Taub. «Sırtımızı sağlam yere dayadık.» Azderball koyun gibi sırtıyordu. Taub, «Rifka Shapiro adında bir bayan. uvalla parası var. Azderball onu hallediyor, evlenecekler. Bu gece hepimizi yemeğe davet etti,» diye srdd.

Bir elbise fabrikası olan Shapiro, lüks bir dairede yaşlı anesiyle yaşıyordu. Ev, pahalı ama zevksiz eşyalarla tıka basa döşenmişti. Kısa boylu, şişman, pergel bacaklı, çirkin bir Yahudi kızıydı. Gururla bir damat adayı gibi gerinen Azderball sürekli yemeği vp duruyordu. «Ne et, değil mi? Ya şu çorba, nefis. Siz bir de Rifka'nın köftelerini görün.» Bu arada kızın arkasından göz kırıpıyordu.

Rifka'nın annesi hiçbir şey yemeden öylece oturuyordu. Sağırdı ve yalnızca Almancayla İbranice konuşuyor, ama doğrudan konuya girmeyi biliyordu.

«Rifka,» dedi, «Sinemayı seviyorsan bir bilet al. Salondaki tüm biletleri al istersen. Çok daha ucuza gelir.»

Azderball atıldı: «Anne, sen karışma.» Usulca, «Yoksa seni düşkünler evine yollarız.»

Marek'le çaktırmadan bakıştık. Olay onu pek eğlendiriyordu. Kısa öykülerinden birinde rahatça kullanabileceği bir malzemeydi.

Taub'un evine dönünce oturup her şeyi baştan konuştuk. Rifka aptal değildi Azderball'dan çok daha akıllıydı. Ya arka ıkımayı gözü yemezse?

«O zaman,» dedi Marek sırtarak, «Azderball onunla aşk evliliği yapmak zorunda kalır.»

Sonunda, Rifka'yı da alıp Belgrad'a gitmeye ve film şirketinin asıl sahibi olan hükümet yetkilileriyle konuşmaya karar ver-

dik. Marek'in üstü açık bir BMW'si vardı. Rifka siyah Mercedes' ile gidecekti.

Kitabını satın alacağımız yazar bizi Adriyatik kıyılarında bir yerde lokantada bekliyordu. Taub ve Azderball onunla tokalaştılar ama bizleri tanıştırmadılar. Nedense bizim başka masada oturmamıza karar verdiler, biz de öyle yaptık. Zavallı yazarı kandırmak için ağzından girip burnundan çıkıyorlar, biz de uzaktan seyrediyorduk.

Rifka'ya, «Adı ne?» diye sordum.

«Zdenko bilmemne,» diye yanıtladı.

Marek, herifi hiç beğenmediğini belirterek, «Adı Zdenko Dopowiç olsun,» dedi. Polonyaca **dupa g.** deliği demektir. Bir ara yazar kalkıp Taub'la birlikte dışarı çıktı. Taub sürekli gülümüyor ve abartılı jestlerle konuşuyordu. Mercedes'i iyice bir incelediler. Yazar, direksiyona geçti, tekerleri tekmeledi. Anlaşılan Mercedes anlaşmanın bir parçasıydı. Bu arada Marek, Rifka'ya kur yapıyordu. Sonra sıkıldığını ve Rifka'yla önden gitmek istediğini bildirdi. İlerideki büyük bir benzin istasyonunda buluşmayı kararlaştırdık.

Yemek bitmişti, Taub'la Azderball yazarın elini sıkıp yolcu ettiler. «Anlaştık,» dedi Taub bana. «Arabayı ve biraz da üstüne para vereceğiz. Dönüşte Mercedes'i teslim ederiz.»

Yola koyulduk ama Mercedes tekliyordu. Bir yandan duman çıkarıyor, bir yandan da altına bir şey çarpıyormuş gibi sarsılıyordu. Marek henüz gelmemişti. Bir saat kadar sonra yanında, yanakları kızarmış Rifka'yla çıkageldi. Bir köşeye çektim.

«Onunla yattın, değil mi?» diye sordum. «Nasıl yaparsın?»

«Neden? Azderball bir şey demez ki.»

«Ahlâki değil, estetik değerlerine ne oldu, onu merak etmiştim.»

Marek toparlandı. «Çok iyi nedenlerim var,» diye açıklamaya çalıştı.

Söylemeye gerek yok, Mercedes'i çalıştıramadık. Tamirci, motorun sağını solunu inceledi ve bir contanın patladığını bildirdi. Tamir etmeye değmezmiş. Yazarın ücreti uçup gitmişti.

Taub'la Marek BMW'ye binip Belgrad'a doğru yola çıktılar ve bize bir araba göndermeye söz verdiler. Azderball ve Rifka'yla

kalmıştım, sıkıntıdan patlayacak gibi oldum. Gece otostop yapıp bir kamyonu atlardım. Ver elini Belgrad. Sabah altıda Metropole Otel'i'ne varmıştım. Günün geri kalan kısmını kusarak geçirdim. Taub beni Yugoslav ortaklarımızla tanıştırmamaya özen gösterdi.

Ertesi gün oturup projemizi tartıştık. Hatta çekimin yapıla-
cağı yerlere bile gittik. Sonra da eve döndük.

O günden sonra ne tasarımız, ne Rifka Shapiro, ne de Zdenko Dupovic'le ilgili tek bir haber alabildim.

Geleceğimin Paris'te düğümlendiğine iyice inanmıştım. Yeni dalganın beşiği idi bu kent. Filmler çok ucuza çıkıyor ama deneyimsiz genç amatörlerce yapılıyordu. Çoğu dökülüyordu. İyileri de yok değildi. Yönetmenini de bir anda yıldız yapıveriyordu.

Bu yeni dalganın üyelerinden biri olamazdım, niyetim de yoktu. Ben onlara oranla hem çok daha profesyonel, hem de mükemmele ulaşmaya çalışan biriydim. François Truffaut'nun **Dört Yüz Darbe**'si ve Jean-Luc Godard'ın **Nefes Nefese**'si sayılmazsa, çoğu bana amatörce ve teknik bakımdan yetersiz geliyordu. Claude Chabrol'un ilk yapıtlarını da bu yargının dışında bırakmalıyım.

Sürekli yenilik peşinde koşan Roustang bir senaryo yazmamı istedi. «Paris'e gelen ve bir Fransıza âşık olan Polonyalı genç bir kızın öyküsünü yaz,» dedi. «**Hiroshima, Aşkım** türünden, ucuza çıkacak bir film yapmayı düşünüyorum.»

Bir taslak çıkarıp Gérard Brach'a okuttum. Pek beğenmedi, haklıydı. «Peki o zaman,» dedim. «Birlikte bir şeyler yapalım.» Uğraştık ama işe yaramadı. Sonunda, Roustang'ın önerisini unuttum ve kendimiz için bir şey yazalım, dedim. İkimizin de perdede görmekten hoşlanacağı bir şey.

Ortak pek çok fikrimiz olduğunu keşfettik. Aynı şeylere gü-lüyor, aynı soyut şeylerden zevk alıyorduk. Senaryo ve teknik konularında Brach'tan daha çok bilgim vardı. Ama o da iyi bir öğrenciydi, çabuk kavırıyordu. Ayrıca çok da esnekti, yırtıp baş-tan yazmaktan kaçınmıyordu.

Böylece orijinal adı **Riri** olan, **Cul-de-Sac** ('Çıkamaz Sokak') ortaya çıktı. Dünyadan suyla ayrılmış bir evden yola çıktık. Son-

ra yasalardan kaçan bir gangster yarattık. Bu ağzı kalabalık tip, dostum Andrzej Katelbach'a şaşılacak kadar benziyordu.

Açıkça söylemek gerekirse, konunun ne olduğunu sorsanız bugün bile açık bir yanıt veremem. Konu filan yoktu. Hissettiklerimizi kağıda dökmüştük, o kadar. Gèrard da ben de aşkta hüs-rana uğramıştık. Teresa'yı salt bu nedenle, kadınlardan öc alma arzusuyla yaratmıştık. Filmi Fransa'dan başka bir yerde çekmek aklıma gelmiyordu. Britanny'e gidip uygun bir yer aramaya başladık. Denizle çevrili, yüksekçe bir araziye ihtiyacımız vardı.

Sonunda, adını **Katelbach Gelirse** olarak değiştirdiğimiz senaryoyu Roustang'a gösterdik. Fazla heyecanlanmadı. Ne de olsa Paris'teki Polonyalı kız öyküsüyle uzaktan yakından ilgisi yoktu. En iyisi bunu kısa yapın, dedi. «Her filmde,» diye sürdürdü, «en azından on çarpıcı sahne olmalı. On. Nerede peki? Sizin senaryoda göremiyorum.»

Ortaklığımıza büyük umutlar bağlayan Gèrard bozulmuştu. Ama ben bu tür engellemelerle fazlasıyla karşılaştığımdan pek aldırmadım. Roustang geri çevirmişti ama senaryomuzu kabul edecek başka şirketler de vardı. Atlas Film adıyla bilinen bir Batı Alman dağıtımcı şirketinin, Paris'teki temsilcisine, Alpha Yapımcılığa gittim. Alpha'nın Fransız patronu anlaşılmayı hazırladı. **Katelbach Gelirse** için on sekiz aylık bir süre tanınıyor, senaryo için 2 bin dolar ve filmde elde edilecek net kârın yüzde ikisi garanti ediliyordu. Teklif edilen para dişimizin kovuğuna gitmezdi, ama boşverdim, imzamı bastım. Sonradan onu da almadım, ya neyse. Anlaşma iptal edildi.

Katelbach Gelirse o sıralar elimizdeki uğraşılardan yalnızca biriydi. Roustang durup durup akıl veriyor, yeni senaryolar yazmaya itiyordu bizi. Bu arada Alman Yayınevi Bertelsmann için iki televizyon oyunu yazdım. Bertelsmann aynı zamanda televizyon için bir tiyatro bölümü yönetiyordu. Bu işten elime biraz para geçti, ama yeterli değildi tabii.

Sonra, 1962 Venedik Film Festivali'ne davet edildim, **Suda-ki Bıçak** da festivalde yarışacaktı. Pierre Braunberger adındaki bir Fransız yapımcı, filmimi çok beğenen karısının ısrarıyla, **Su-daki Bıçak**'ı, Film Polski'den 10 bin dolara satın almış. Bu gelişmenin heyecanıla Venedik'e koştum ama ödüllerin açıklanma-

sını bekleyemedim. Kalbim duracak gibiydi. Paris'e dönerken yolda, Eleştirmenler Ödülü'nü kazandığımı öğrendim.

Onca zamandır beklediğim şey olmuş, şansım dönmüştü. Cannes'daki golf kulübünde Lax'le yediğimiz yemeği unutmayan Sammy Siritzky, filmi beğenmiş ve dağıtımcılığını üstlenmeyi kararlaştırmış. Ofisinde buluştuk, gösterime sokma hakkını ona devrettiğimi belirten belgeyi imzaladım. O gün bana, hiç unutamayacağım bir şey söyledi. «Her zaman hatırla, bir film bir kibrite benzer —yalnızca bir kez yakabilirsin.»

Gèrard'la filmin gösterildiği sinemalardan birine gittik. Salon hemen hemen boştu. Az sayıdaki seyirci yanlış yerlerde gülererek ilgisizce izliyordu. Braunberger filmin Venedik'te ödül aldığını belirtmemiştii bile girişte. Bu tür bir etiketin seyirciyi kaçıracağını düşünüyordu. Sorun, şuydu: Seyirci filme çekilmemişti ki kaçırılsın.

Braunberger başarısızlığını onarmak arzusuyla olacak, kısa bir film yaparsak destekleyeceğine söz verdi. Gèrard'la bir dakika bile kaybetmeden işe koyulduk. **Pamuk Prenses**'in açık saçık bir parodisini yazdık. Elimizde senaryo, Braunberger'in Champs-Èlysées'deki ofisinin kapısına dayandık. Koridor, Claude Lelouch gibi geleceğin yönetmenleriyle doluydu. Biz de aralarına katılıp günlerce kapıda bekledik.

Braunberger'i görmeyi başardık sonunda. Her şeye evet dedi. Prens rolü için düşündüğümüz geri zekâlı gazete satıcısına, eşcinsel şarkıcıya bile... Sıra Yedi Cüceler'i oynayacak oyuncuların seçimine gelince, bu kadar masrafa dayanamayacağını söyleyerek anlaşmayı iptal etti, film de yattı.

O sırada, **Memeliler**'in Tours Film Festivali'ne katıldığını ve birinci seçildiği haberini aldık. Salt kısa filmlerin yarıştığı Tours, eleştirmen, aydın ve güç beğenen izleyicilerin saygı duyduğu bir festivaldi. Max Ernst'in bronzdan yapılmış minik heykeli, o güne dek elime aldığım ilk ödüldü.

Fransız yapımcıları ne Venedik, ne de Tours'da kazandığım başarılar, razı edebiliyordu. Gèrard'ı da beni de ciddiye almıyorlardı. Hâlâ bir lise talebesi gibi görünüyordum. Koyu Polonya aksanından da kurtulamamıştım. O dönemde en büyük desteği Roustang'dan görüyordum. Kibarca, çaktırmadan borç

vermeyi ve geri almak için insanın boğazına sarılmamayı biliyordu.

Kronik parasızlığımız, en iyi vakit geçirme yolumuzu da tıkıyordu: Kızlarla gezmek. Hafta sonları, ayarlayabildiğimiz kızları yalnızca Roustang'ın yeni evine götürebiliyorduk, o kadar. Gezip tozmalardan mümkün olduğunca uzak duruyorduk. Zavallı Julis'in midesine bisküvitten başka bir şey girmiyordu.

St-Germain-des-Près'de ilginç bir kızla tanıştım. Adı Nicole Hilartain'di. Hindistan Havayolları'nda çalışıyordu. Arada modellik yapıyor ve artist olmak istiyordu. Tanıdığım bir Polonyalı mimarla yaşıyordu. Bir gün üçümüz kafede otururken masanın altından benimle ayak oyunlarına girişti. Arkadaşım için üzülmüş-tüm ama Nicole'ü çok beğeniyordum. Kısa süre sonra iki sevgili olduk. Bu arada mimarı da idare ediyor, bu durumdan hiç utanmıyordu. Mimarın haberi olmuyor ki, diye de kendini savunuyordu. Üçümüz bir aradayken kendimi son derece rahatsız hissediyordum. Nicole ise oralı bile değildi.

Roustang'ın uzun zamandır düşündüğü projesi gerçekleşmek üzereydi. Çeşitli ülkelerde geçen, kısa öyküler üzerine kurulu bir film yapmak istiyordu. Böylece giderleri de yabancı yapımcılarla paylaşacak, filmi ucuza getirecekti. Sonunda birkaç yapımcıyla anlaşmayı başardı. Gèrard'la bana yeni senaryoyu yazma işini verdi. Filmin adı **En Güzel Dolandırıcılar**'dı. Ben yönetecektim. Amsterdam'da çevrilecekti.

Buz gibi soğuk bir kış günü Gèrard'la eski model TR3'e —Mercedes'in yerini alan arabaya— atlayıp Hollanda'ya vardık. Bir yıl süren sefaletten sonra Rembrandt Alanı'ndaki Schiller Otel'i bize cennet gibi gelmişti. Çılgınlar gibi yiyip içmeye başladık. Bir-iki gün içinde korkunç kilo almıştık.

Karla kaplı kente bayılmıştık. Öykünün mümkün olduğu kadar dışarıda, karda geçmesini istiyordum. Gèrard'la iyi bir ekip oluşturmuştuk. Güzel şeyler yapıyorduk. Fazla diyaloga gerek yoktu. Senaryoyu kolayca bitiriverdik. Güzel bir Fransız kız, Hollandalı bir iş adamına âşık olmuş gibi yapar ve basit bir hileyle elmas bir gerdanlığı yürütür. Filmin adını, **Elmas Nehri** koyduk.

Roustag ve Hollandalı ortağı konuyu beğendiler. Haftalar süren bir bekleyişten sonra nihayet filme başlama emri geldi.

İlk hareketim Jerzy Lipman'ı kameraman olarak işe almak oldu. Polonya'dan getirttim. Hırsız rolünü Nicole'e verdim. Çok uygundu. Sonunda ona tek başıma sahip olmuştum ve buna çok memnundum. Galiba abayı yakıyordum.

Hollandalı yapımcıyı, Komeda'yı Polonya'dan getirtmeye ve müziği bestelemeye razı ettim. Hem en iyisi, hem de en ucuzu, dedim. Komeda karısıyla birlikte geldi. Bu, yurtdışına birlikte yaptıkları ilk geziydi.

Hayatımızdan, birbirimizden memnunduk. Güzel, küçük bir film yaptık. Ama çekim bitip de eve döndüğümüzde yine beş parasızdık. **Elmas Nehri** teneke kutusuna girer girmez Roustag arayıp daha önce verdiği borçların tümünü istedi. Böylece aldığım 5 bin dolar da uçup gitti.

Amsterdam'dan ayrılmadan, cebimizdeki son parayla puro aldık; Gèrard kardeşi için küçük bir kutu, ben de daha büyük bir tane. Aylar süren yorucu çalışmanın bir anısı olsun, istiyordum.

Paris'te, Gare du Nord'a bir elimizde bavullarımız, diğerinde purolarımızla indik. Tam platformdan ayrılıyorduk ki, asık yüz-lü biri önümüzü kesti.

«Deklare edilecek bir şeyiniz var mı?»

Aval aval yüzüne baktık, ama gümrük görevlisi sorusunu yineledi.

«Hayır,» dedik masum masum. «Hiçbir şey yok.» Bunun üzerine bizi alıp bir masanın gerisinde oturan müfettişin karşısına dikti. Purolarımız, sergilenir gibi masaya yayılmıştı. Bizi yakalayan, gümrüğe tabi bir malı deklare etmediğimizi bildirdi.

«Yanımızda birkaç puro getirmeye izin vardır, herhalde,» diye karşı çıktım.

Kollarımı açıp sallamaya başladım. Gèrard ağlamaklı bir sesle, puroları kardeşine getirdiğini açıkladı. Ben de ağlamak üzereydim. «Şimdi,» dedi müfettiş yanındakine, «ne yapacağız bunları?» Suçumuz para cezası da hapis de gerektirebilirmiş. Gè-

rard, puroları bıraktı, bense pazarlık sonucu yüz franklık para cezasını ödeyip kutumu aldım. Tanrılar, sabrımı bir kez daha deniyordu galiba.

16

Nicole, Amsterdam'dan döner dönmez, benimle ve mimarla yaşadığı aşk üçgenini kaldığı yerden sürdürdü. İkimizi de aynı şekilde sevdiğine yemin ediyordu, ama ben bu duruma daha fazla dayanamayacaktım. Bir seçim yapması için sıkıştırdım, ancak o bir türlü kararını veremedi. Bunun üzerine noktayı koyan ben oldum. Ondan çok hoşlanmama karşın, ilişkimizi kestim. Veda gecemizi gözyaşları içinde geçirdik.

Mayıs geldiğinde, Gèrard'la Cannes'ın çağrısına uyduk ve bir kez daha yollara düştük. Hem dost edinir hem de ilgili kişileri etkilemeye çalışırız, diyorduk. Bol bol film izliyorduk. Kendime yeni bir idol bulmuştum: Fellini. Perdede görmeyi düşlediğim —duygusal ve görüntü olarak— her şeyin üstünden gelmeyi başarıyordu.

Bu arada görünmemiz gereken yerlere uğramayı da ihmal etmiyorduk. Her zamanki gibi Carlton Oteli'nin terası piyasa yapanların uğrak yeri idi. Özellikle genç bir Amerikalı vardı ki, ne zaman gitsek oradaydı. Çevresi birbirinden güzel kızlarla çevrilmiş oluyordu hep. Uzun boylu, esmer, kendinden emin biriydi. Adı Victor Lownes'miş. Hugh Hefner'in ortağıydı, Playboy'un Avrupa'daki işlerini yönetiyordu. Londra'ya gelersen, mutlaka ara, diyerek adresini verdi.

Roustang da Cannes'da boş durmuyordu. Walter Reade Tiyatroları'nın sahibi Walter Reade'i, yeni bir film için maddi destek sağlamaya kandırmış. Niyeti, uygun bir eş bulabilmek için tüm Avrupa'yı dolaşan zengin bir Amerikalının öyküsünü filme almakmış. Senaryoyu yazma işini bana ve Gèrard'a verdi, üste-

lik aylık da bağladı. Bir de Serge de Dietrich adında ortağı vardı. Yazma işini tamamlayıp, Dietrich'den gelecek haberi bekledik. Bu haber hiç gelmedi, ama **Kadının Peşinde** adını verdiğimiz bu senaryodan geriye bir anı kaldı: Roustang'ın ödediği parayla kendime küçük bir Mini Cooper almıştım.

Otuzuncu doğumgünüm yaklaşırken, 1963'ün 1 ağustosunda Kanada'ya uçtum. Tüm masraflarım Montreal Film Festivali Komitesi'nce karşılanıyordu. Windsor Oteli'nde, Jean-Luc Godard, François Rosi ve Lindsay Anderson gibi çevresine ışık saçan sanatçılarla çok güzel birkaç hafta geçirdim.

Paris'e döndüğümde, **Sudaki Bıçak** filmimin New York Film Festivali'nde gösterileceğini öğrendim ve New York'a davet edildim. Allahtan tüm giderlerim yine komite tarafından karşılanacaktı.

Uçağım Idlewild'e indiğinde, Kanawa Filmcilik'ten Archer King'in beni beklediğini gördüm. Bu coşkulu, çabuk çabuk konuşan Yahudi, Halkla İlişkiler sorumlusunu da yanında getirmişti. Eleonor Silverman, fıkır fıkır, tombul bir sarışındı. Beni yapımı yeni bitmiş olan gıcır gıcır Hilton Oteli'ne götürdüler.

Krallar gibi ağırlanıyordum, ama cebime para koyan yoktu. Her zamanki gibi meteliksizdim tabii. Bu, bazı garip sorunlar yaratıyordu. Örneğin, bir şişe şampuan dökülmüş, valizimdeki herşeyi berbat etmişti; tek takım elbisem dahil. Archer King hemen temizleyiciye gönderdi ve parasını oteldeki hesaba geçirtti. Festivalin yapıldığı Lincoln Merkezi'ne zar zor yetişebildim.

Amerika Birleşik Devletleri'ne ilişkin izlenimlerim hayli karışıktı. Aralarında önceden bellediğim ölçülere tıpatıp uyanlar olduğu gibi tamamen farklı insanlar da yok değildi. Birçok Polonyalı gibi, benim de beynim yıkanmıştı. Amerikalıları ciklet çiğneyip ayaklarını masaya uzatan, gökdelenlerde yaşayan aceleci bir topluluk olarak görüyordum. Evet, gökdelenler vardı ama ufak, şirin ve rahat binalar da vardı. Caddeler, beklediğimden çok daha pis, kalabalık ve dardı. Şaşırmıştım ama çok da rahatlamıştım.

İnsanların davranışlarına akıl sır erdiremiyordum. Polonya'da sosyal ilişkiler son derece katı ve kuralcıdır. Fransa'nın ku-

ralcılığı ise daha da beterdı. Oysa şimdi kendımı dostça, cana yakın davranan, beni daha ilk tanışmada, evlerine davet eden ve kırk yıllık dostlarmışız gibi yakınlık gösteren insanların ortasında bulmuştum. Bunlardan biri de, Walter Reade'ydi. Walter beni evine yemeğe çağırdı, içki ikram etti ve, 'Demir Perde'nin gerisinden gelen bu çocuğun' eğlenmesi için elinden geleni yaptı. Benim gibi Polonyalı bir hiçle neden bu kadar ilgilendiğini anlayamıyor, gösterdiği dostluğun altında eziliyordum. O sıralar kendi hesabına çalışan bir fotoğrafçı olan Jerry Schatzberg'le iyi arkadaş olmuştuk. Bana New York'un gece hayatını bir güzel tanıttı. Çocukluk arkadaşım Richard Horowitz şimdi New York'ta yaşıyordu. O da fotoğrafçılık ve grafik sanatçılığı yapıyor, bir reklam şirketinde çalışıyordu. Beni Greenwich Village'deki birkaç partiye götürdü ve New York'un hippı sosyetesıyle tanıştırdı. Bu partilerden birinde, siyah saçlı, hoş bir teşrifatçıyla tanıştım.

Kısa zamanda, Amerikalıların bile züppe olabileceğini öğrendim. Archer King, zengin ortağının evinde bir parti verileceğini bildirmiş, beni de çağırmıştı. Yeni kız arkadaşımı da getireceğimi söyleyince, bunun pek de iyi bir fikir olmadığını belirtti. Bunun üzerine gitmedim çağrıya.

En büyük sorunum İngilizcemdi. Bu dilde iki cümle etmek bile büyük bir işkenceydi. Filmimin gösterimi sırasında mikrofona davet edildiğimde bu eksikimi kapamak için ufak bir numara yapmak zorunda kaldım. Kendi dilimde, «Nutuk atmada başarısız olduğum için film çekiyorum,» dedim. Tek sözcük bile anlamamış olan dinleyiciler kıkırdadı. Sonra, aynı cümleyi Fransızca yineledim. Bunun üzerine birkaç kişi alkışladı. Biraz durup, bu kez de İngilizcesini söyledim. Dinleyicileri kazanmıştım. Daha filmi görmemişlerdi ama yanımdaydılar. Bu ve birkaç deneyimden sonra, New York sinemaseverinin dünyadaki en uyumlu ve cevap vermeye hazır izleyici olduğunu anladım.

Gösterimden sonra soru yağmuruna tutuldum. Herkes ilgilmiş, ilerisi için iyi dileklerde bulunuyordu. Aralarında geveze bir genç kadın da vardı, Amerika'da Freud'a ne denli önem verildiğini ilk kez o hissettirdi bana. Çatpat Fransızcasıyla, «Simgelerinize bayıldım,» dedi. «Bıçak, penisi temsil ediyor, tabii.» Hiç

beklemediğim bu yorum karşısında geriledim ve yansız bir yanıtla geçiştirdim. Polonya'da Freud'un psikanaliz dalındaki yazıları yayınlanmıştı, birazını ben de okumuştum ama bunların Atlantik'in kıyısında böylesine ciddiye alındığını hiç bilmiyordum.

Festival bitince Paris'e döndüm. İçimde, filmimin son gösterimlerinden bir şeyler çıkacağına ilişkin bir his vardı. Gérard'la, **Katelbach Gelirse** ya da **Çıkamaz Sokak** adlı eserimizden hâlâ umutluyduk. Gerçi doğumu da epey güç olacağı benziyordu. Arada ilgilenen çıkıyordu ama tüm çabalarımız sonuçsuz kalıyordu. Polonya doğumlu bir yapımcı, Sam Wayneberg Berlin'den aradı ve senaryoyu görmek istediğini bildirdi. Hemen yolladım. Birkaç gün sonra, bana bir mektup gönderdi ve o ana dek kim senin akıl edemediği bir soru yöneltti: «Paraya ihtiyacın var mı?» Elbette vardı. Senaryonun üç aylık opsiyonu olarak bana 2 bin dolarlık bir çek gönderdi.

Ocak 1964'de bir yolculuk daveti daha geldi. Münih'te yapılacak Polonya Filmleri Haftası'na çağırıldım. Arayan, Wayneberg aracılığıyla beni bulmuştu. Gene Gutowski adındaki bu yakışıklı ve eğlenceyi seven adam, Londra'da yaşayan Amerikan pasaportlu bir Polonyalıydı. Yapımcılık hayatı henüz çok yeniydi. Önemsiz bir Alman filmi ve birkaç TV dizisi... Gelecek için büyük umutları vardı. Uzun süreli bir yapımcı-yönetmen ortaklığı kurmamızı istiyordu, fakat bunun mutlaka Londra'da gerçekleşmesi gerektiğine inanıyordu. Bir uçak bileti gönderip beni yanına çağırdı, gittim. Eaton Place'deki lüks dairesi, karısı Judy'nin bronz büstleriyle doluydu. Gene, aynı zamanda çok yetenekli bir heykeltıraşı.

Londra, film piyasası son derece canlı bir kentti. Önemli herkesin, kocaman büroları vardı. Gene, sırayla hepsini dolaşmaya başladı. Ben de yanında tabii. United Artists, 20th Century-Fox ve Columbia'yı ziyaret ettik. Sonuç sıfıra sıfırdı. Londra'da Paris'ten daha iyi tanınıyordum. **Sudaki Bıçak**'ın başarısı burada daha çok takdir ediliyordu, ama yine de kimse **Katelbach**'ın gelmesini istemiyordu. **Katelbach** hiç gelemeyecekti galiba. William Morris'in Londra temsilcisi olan o ünlü, efsanevi Abe Lastgofel'i görmeye gittim. Büyük masasının gerisinde oturuyordu. Yanı-

başında nefis bir meyva sepeti duruyordu. Çok ilgilendi ve teşvik etti. Bana bir elma verdi.

Sinema Sanatı ve Bilimleri Akademisi biraz daha misafirperver davrandı. **Sudaki Bıçak**, 1963 En İyi Yabancı Film kategorisinde Oscar'a aday gösterilmiş. Akademi Ödül töreninde bulunmak üzere Los Angeles'a davet edildim.

Amerika'ya birinci sınıfta uçtum ve alanda, çamurluğunun üzerinde bir Polonya bayrağının dalgalandığı upuzun bir araba ile karşılandım. Beverly Hills Oteli'ne girişim daha da havalı oldu. Sanki kırk yıllık müşteriymişim gibi kapıda müdür karşıladı. Yeni ve güvenli bir dünyaya adım atmış gibiydim.

Ödül töreninden önce kimsenin beni kendi halime bırakmaya niyeti yok gibiydi. Bronislau Kaper arayıp yemeğe davet etti. Hollywood'un bu en ünlü bestecisi, Los Angeles'da bir enstitüye ve masallara layık bir eve sahipti. Yetenekli bir Polonyalı'nın Amerika'da ne kadar yükselebileceğinin canlı bir kanıtıydı Kaper. Aramızdaki yaş farkına rağmen Kaper'le kısa zamanda çok iyi dost olduk. Beni almak üzere parlak, siyah Cadillac'ıyla otele geldiğinde, kapıdan çıkarken ceketimi sıkıştırdım ve boydan boya yırttım. Atlantik'i her geçişimde tek giysimi mahvetmek gibi bir kaderim vardı.

Benim için hazırladıkları gezi programında Disneyland da vardı. Oscar'ın diğer adayı, Fellini ve artist eşi Giulietta Masina'yla birlikte bu hârikalar ülkesine gittik. Hepimiz için, bu çocukluğumuzu yeniden yaşamaktan farksızdı. Krakov'un çöplüklerinde **Pamuk Prenses**'in negatif artıklarını topladığım günlerden beri Disney'in yarattığı kahramanların bende özel bir yeri olmuştur.

Paris'te biraz çalıştığımdan, İngilizcem ilerlemişti. Artık daha rahat anlaşabiliyordum. William Morris Acentesi'nin müşterisi olmak da bazı olanaklar tanıyordu. Gerçi profesyonel bir anlaşma imzalamamıştım, ama Los Angeles'ın tadını çıkarıyordum. Elemanlarından biri Polo Lounge'a içkiye davet etti ve Carol Lynley'le tanıştırdı. Mutluluktan içim içime sığmıyordu. Güzel, bebek yüzlü Carol son derece neşeli, şakacı bir kızdı. Uzun

yıllar en iyi arkadaşlarımdan biri olarak kaldı. William Morris başka hiçbir şey verememiş de olsa, sevişmemi sağlamıştı.

Los Angeles'a gelirken, ödül kazanmak aklımın ucundan bile geçmiyordu ama filmim üzerine o kadar çok şey söylenmiş ve yazılmıştı ki, düş kurmaya başladım. Filmim, ne de olsa düzinelercesi içinden seçilen beş filmin arasındaydı. Ancak, rakibi çok güçlüydü. Cannes'de beni öylesine etkileyen Fellini'nin **8,5** adlı yapıtının, birinciliğe en yakışan film olduğuna inanıyordum.

Nisan'ın on üçünde, Santa Monica Belediye Salonu'nda, Fellini ve Giulietta'yla yanyana oturmuş, sonuçların açıklanmasını bekliyordum. **8,5** Oscar'ı alınca Giulietta gözyaşlarına boğuldu. Fellini sahnede belirince, ben herkesten çok alkışladım. Kalbimin derinliklerinde küçük bir düş kırıklığı hissediyordum ama böyle biri karşısında yenilmek alçaltıcı değildi.

Ödül töreni biter bitmez oteldeki dairemde ayrılıp, Beverly Hills'deki en ucuz odaya geçtim. Artık kendi paramla yaşamak zorunda kaldığımdan, Gene Gutowski'ye ağlamaklı bir telgraf yolladım. Hemen 400 dolarlık bir çek gönderdi.

Amerika'dan ayrılmadan önce bir şeyler yapabilmek için son bir çabada daha bulundum. 20th Century-Fox'dan, Darryl Zanuck'un iki asistanıyla tanışmıştım. New York'a uğrayıp Joe Lebowitz ve John Sheprich'le buluştum.

«Harika bir fikrimiz var,» dediler. «**Sudaki Bıçak**'ı burada, renkli olarak neden bir kez daha yapmıyoruz?» Niyetleri, Liz Taylor, Richard Burton ve Warren Beatty'yi oynatmaktı.

Bunun çok saçma bir tasarı olduğunu söyledim. Neden beni yeni bir film için tutmuyorlardı? Ama **Bıçak**, nefis bir öykü, dediler. **Bıçak**'da kullandığım yaratıcı fikirlerden bende daha çok var, dedim. Ama razı edemedim. «Haklarını satar mısın?» diye sordular.

«İsterseniz sizin olsun,» dedim kibirli bir tavırla. Sonra da Paris'e döndüm.

Londra cephesindeyse, Gene Gutowski biraz daha alçakgönüllü bir tavırla didinip duruyordu. **Katelbach**'ı Anglo-Amalgamated adındaki bağımsız bir yapımcılık şirketine satmayı denemiş ama başaramamıştı. Hammer Film'in başkanına şöyle bir mektup yazdı: «Sizden tek ricam, ya evet ya da hayır diye yanıt-

lamanız. Kaybedecek tek bir dakikam bile yok. Roman Polanski'nin maddi sorumluluğunu yüklendim ve en kısa zamanda bir film yapmasını sağlamak zorundayım.» Hammer, Gene'in istediğini yaptı, yanıtını hemen gönderdi: Olumsuzdu. Sonunda, Gene senaryoyla ilgilenen Londralı bir filmci bulduğunu bildirdi bana.

Compton Grup, büyük bir adı olan, yönetim kurulunda Kimberley Lord'unun da bulunduğu umut veren bir şirketti. Son, derece heyecanlandık ve sevindik. Ancak sonunda, küçük, eften püften bir kuruluş olduğunu öğrendik. Soho'da Compton Sinema Kulüp adında bir yer işletiyordu. Tek yaptığı da Londra'daki diğer sinemalara porno film dağıtmaktı. Bir 'kulüp'tü çünkü. İngiliz sansür yasalarıyla başatmenin tek yolu buydu. Compton Sinema Kulübü'nün tek gösterdiği ve tek ürettiği utangaç, yumuşak seks filmleri idi. Müşterilerinin çoğu da Amerikalı ve İskandinav ülkelerinin uzun ve korkutucu isimleri olan film şirketleri idi.

Bu işten büyük para kazanıyorlardı. Artık biraz tür değiştirmeleri gerektiği inancındaydılar. Gene ve benimle ilgilenmelerinin nedeni de buydu. Böylece Tony Tenser ve Michael Klinger'i tanıdım, şirketin sahibiydiler. Londra'ya uçup ayrıntılı konuşmalara giriştik.

Klinger'in babası, Polonyalı bir Yahudiymiş ve Londra'nın Doğu yakasında bir terzinin yanında çalışıyormuş. Tık naz, kel kafalı ve kalın camlı gözlükler takan Klinger, birbiri ardına King Edward purosunu tütürüyor, durmadan Yahudi fıkraları anlatıyordu. Pek az Polonyaca biliyor ama kendi deyimiyle 'İbranice'yi —Eskanazi dilini— su gibi konuşuyordu. Daha önce pek çok işe girip çıkmış, sosis satmış, boksörlük ve gece kulübü müdürlüğü yapmış.

Bir başka Yahudi, Tony Tenser ise bambaşka biriydi. Uzun boyu ve kır düşmüş bıyığıyla emekli bir subaya benziyordu.

Gene ve benimle bir film yapmak istiyorlardı, ama **Katelbach**'ı değil. Tek istedikleri bir korku filmiydi. Paris'e dönüp, Gèrard'la işe koyuldum. **Repulsion**'un (Tiksinti) senaryosunu on yedi günde yazıp bitirdik.

Repulsion'u yazarken tek amacımız vardı, o da Klinger'le Tenser'e beğendirmek ve finanse etmelerini sağlamak. Beğenmeleri için, senaryonun korkunç, kanlı ve tüyleri diken diken eden sahnelerle dolu olması şarttı, biz de öyle yaptık. Diğer binlerce korku filminden tek farkı, öyküyü anlatış biçimimizdi. Elimizden geldiğince gerçek ve ruhsal bakımdan tutarlı olmasına çabaladık.

Ana karakterimiz, Carol bir manikürcüydü. Görünüşte son derece sakin ve tatlı olan bu kız, içten içe garip fantezilerle ve akla gelmeyecek hayallerle kaynıyordu. Dıştan normal görünüyordu, oysa ruhsal açıdan hastaydı.

Compton Grubu, senaryomuzu beğendi. Klinger Paris'e gelip benimle anlaşmayı imzaladı. Sıkı bir pazarlığa giriştik. Yazmak, yönetmek ve ortaya çıkarmak için Gèrard, Gene Gutowski ve bana 5 bin dolar verecekti, aramızda paylaşıacaktık. Sonra da kârdan ufak bir yüzde alacaktık. Pek eli açık davranmıyordu ama Batı'da ilk uzun filmimi gerçekleştirebilmek için bundan daha azına da razıyım.

En üzüldüğüm, Jules'den ayrılmak zorunda kalışımı. İngiltere'de altı ay karantinaya alınmasına dayanamazdım, Anatole Dauman'a bıraktım. Sonra da Londra'ya uçtum. Gene bana evinin yakınlarında bir daire buldu. Bugüne dek oturduğum en lüks yerdı bu: Üç tane dayalı döşeli odası, kaldırıma inen geniş basamakları ve parlak beyaza boyanmış temiz bir dış cephesi vardı. Klinger, giderlerimizi karşılamakla kalmadı, bana bir de araba verdi.

Gèrard Brach'ı da yanıma getirtmiştim. Tıpkı yeterli parayı kazanır kazanmaz ailesini yanına aldirtan yabancı bir işçi gi-

bi. Bu arada senaryomuz, genç ve yetenekli bir yazar olan David Stone tarafından İngilizce'ye çevriliyordu.

Kamera işini Gil Taylor'a vermek istiyordum. **Dr. Strange-love**'daki çalışmasına hayran olmuştum. Bizim siyah-beyaz film için ondan iyisini düşünemiyordum. Klinger, onun çok pahalı olduğunu söyleyerek karşı koydu ama dayattım ve Taylor'u tuttum.

Repulsion'un büyük bir kısmı bir apartman dairesinde geçiyordu. Sanat yönetmenim Seamus Flannery ile birlikte oturma odamda, yere bir model çizdik ve uzun tartışmalardan sonra dekora son şeklini verdik. Amacım, Carol'un sanrılarını objektif aracılığıyla, geniş açı mercekler kullanarak vermektir. Oda ve koridorların genişleyip daralmasını, izleyicinin bu yolla Carol'un çarpılmış bakış açısını duyumsamasını istiyordum. Setin duvarlarını buna göre inşa ettik. Kolayca dışa doğru hareket ettirebiliyorduk. Böylece banyoya giden dar koridor, bir karabasan daymış gibi inanılmaz boyutlara ulaşabiliyordu.

Oyuncu seçimine gelindiğinde bazı sorunlar çıktı. Ian Hendry, John Fraser ve Patrick Wymark'la anlaşmam güç olmadı. **Bıçak**'tan sonra benim gibi egzotik ve genç bir yönetmenle çalışmak herkese ilginç gelmeye başlamıştı. Ancak iş, kadın başrol oyuncuma gelince biraz çatallaştı. Ben, Catherine Deneuve'ü istiyordum. Deneuve'e hayran olmasına rağmen Klinger karşı koydu. Ona göre bu, savurganlıktı. Ama Nuh deyip peygamber demeyeceğimi anlayınca, yelkenleri suya indirdi ve kabul etti. Gerçekten de Deneuve'ün alışılmadık güzelliği ve yeteneği filme bir bütün olarak büyük katkıda bulundu.

Filmin Almanya'daki dağıtımını üstlenen Sam Waynberg Compton'la anlaşmak üzere çıkageldi. Bu mavi gözlü, sarışın adam tipik bir film patronu gibi davranmaktan pek hoşlanıyordu. Durmadan puro içiyor, hızlı hızlı konuşuyordu. Klinger'le hemen aşk ve nefret dolu bir ilişki kurdular. Bu kibar ve hoş adam, benimle Compton arasında güzel bir tampon oluşturdu.

Bir yandaş daha buldum: Bob Sterne. Klinger'in önerdiği bu prodüksiyon amiri, altın bir kalbi olan, iri yarı bir Güney Afrika-lydı. Compton'a bağlılığıyla yöntemlerime duyduğu hayranlık arasında bocalayıp duruyordu.

Londra, gençlere saygı duymayı bilen bir kentti. Ünüm hızla yayılıyordu. Gene'in yardımlarıyla modaya uygun giysiler dik-tirmiş, partilerde boy göstermeye başlamıştım. Arkadaş çevrem giderek genişliyordu. Hayatımdan memnundum. Cannes'da ta-nıştığım Victor Lownes'i aradım. Beni Montpelier Alanı'ndaki büyük evine davet etti. Verdiği partiler zaten herkesçe iyi bili-niyordu. Evinde bir sürü yeni ve ilginç kişiyle tanıştım. Dostlu-ğumuz ilerledi ve birlikte birçok gece Londra'nın altını üstüne getirdik. Warren Beatty'le de onun sayesinde tanıştım. Böyle-ce uzun süren bir dostluk başlamış oldu.

Karşı komşularımdan biri, Doktor Anthony Greenburg da kısa sürede en iyi arkadaşlarımdan biri oldu. Partilerimden birine, iki kolunda iki güzel kızla çıkıp gelen Iain Quarrier de katılınca grubumuz tamamlandı. Londra'daki bu ilk birkaç ayımda, hayatımın geri kalan bölümünde onca önemli rol oynayacak in-sanlarla peşpeşe tanışmam, şimdi gerçekten garip geliyor.

Repulsion'a son birkaç fırça darbesi daha vurduktan sonra, çekime başladık. Gil Taylor, gerçekten de inanılmayacak kadar yetenekli ve deneyimli bir kameramandı. Birlikte mutluyduk. Tek fikir ayrılığımız, Catherine Deneuve'ün yakın plan çekimlerinde geniş açı objektif kullanmasını istediğimde ortaya çıktı. Her ne kadar bunun, Carol'ün kuruntu dolu dünyasını yansıtmak için şart olduğunu anlattıysam da, Gil, olmaz diyor, başka bir şey demi-yordu. Damarı tutmuştu. «Böyle güzel bir kadına bunu yapamam,» diyordu habire.

Aynı şekilde makyajcım Tom Smith de, Catherine'i hiç mak-yajsız oynatmama akıl sır erdiremiyordu. Hiç makyaj kullanmamamın —gözlerdeki biraz rimelin dışında— nedeni, onun duygularındaki en küçük değişimi yakalayabilmektir. Oysa sahne mak-yajının bunu tümüyle örteceğini iyi biliyordum. O dönemde film yıldızlarının çoğu, yüzlerini öyle kalın bir kozmetik maskesinin ardına gizlerdi ki, bir Kabuki yapımında kolayca kullanabilirdiniz.

Bu ufak tefek anlaşmazlıkların dışında, mükemmel bir ekip oluşturmuştuk, uyum içinde çalışıyorduk. Bir gün, banyo sahne-

si tahmin ettiğimizden de çok uzadı ve çalışma saati sona erdiği halde tamamlanamadı. Ama, kimsenin işi bırakmaya niyeti yoktu, saatlerce harıl harıl çalıştılar. Sahneyi geceyarısına doğru tamamladık.

Catherine Deneuve'le çalışmak, yetenekli bir dansçıyla tango yapmaya benziyordu. Ondan ne istediğimi çok iyi biliyor ve hemen ayak uyduruyordu. Rolüne öyle büyük bir uyum sağlamıştı ki çekimlerden sonra bir süre kendine gelemiyordu. San-ki Carol'la birlikte o da biraz deliriyordu.

Klinger ve Tanser'in parasal açıdan yaptıkları baskının dışında hiçbir sorunum yoktu. İkisi de doğru dürüst bir film yapmak istiyor ancak bunun bu kadar pahalıya çıkmasını kabullenemiyordu. Masrafları kısmam için sürekli sıkıştırıyorlardı beni. Zaman da ayrı bir sorundu. Onlara kalırsa gereksiz bir şekilde uzatıyordum çekimi. Sabırlı olmaya çalışıyor, işlerin neden zaman aldığını açıklayabilmek için elimden geleni yapıyordum. Amacım, sıradan bir korku filmi çevirmek değildi. Bu da zaman alıyordu tabii.

Aklını iyice yitirmiş olan Carol, dört bir yanından uzanan eller görmeye başlar. Ben bu sahnede yirmi el istiyordum, Klinger ise on. «Her çift elin ardında biri var demektir, bu da ekstra bir ödeme gerektirir,» diyordu. Ama ben bildiğimi okudum. Gérard Brach'ın da ellerini kullanarak biraz olsun masrafı azaltmaya çalıştım, o kadar.

Sonunda, Klinger'le Tenser tüm ağırlıklarını koyup, filmi daha hızlı çektilerip daha kısa zamanda bitirttiler. Bunun sonucu olarak, **Repulsion**, istediğim mükemmelliğe erişemeyen, 'iyi' denilebilecek bir film oldu. Hele teknik açıdan, istediğim düzeyin çok altındaydı.

Çekim ilerledikçe, acil toplantılar, uzun nutuklar ve kısıtlamalar da artıyordu. Öyle bunalmıştım ki, Gene Gutowski'ye her şeyi bırakıp gitmek istediğimi bildirdim. Dünyadaki tüm mal varlığı bir valize sığabilen biri olarak, kaybedecek neyim vardı ki?

Gil Taylor ve Ted Sturgis, yardımcı yönetmenim, daha fazla dayanamayıp işe el koydular ve Klinger'in soluğunu ensem- den çektiler. Bütçeyi aşsa bile, filmin çok iyi olacağını ve harca-

nan her kuruşu çıkaracağını yeminler ederek anlattılar. Klinger beni kendi halime bırakmaya güç bela razı oldu.

Ertesi sabah sete, gözlerim uykusuzluktan kıpkırmızı bir halde geldim. Çok dalgındım, kendimi işe veremiyordum. Allah Catherine Deneuve'den razı olsun. Üstün cyun gücüyle açığımı kapattı ve o gün tam sekiz dakikalık çekim gerçekleştirdik. Bir gün için gerçekten etkileyici bir süre.

Bunca baskı ve sıkıntıya karşın, Londra'nın tadını çıkarmaktan geri kalmıyordum. Gecelerimin çoğunu Ad Lib Kulübü'nde dostlar arasında geçiriyordum. İngiliz kızları bugüne dek tanıdıklarım içinde, en açık sözlü ve içi dışı bir olanıydı. Sizinle yatmak istiyorlarsa, yatıyorlar. Yok, istemiyorlarsa en baştan belirtiyor ve işi uzatmıyorlar. Hayatımda ilk kez kadın-erkek ilişkileri açısından rahat ve güvenliydim. Karşı cinse karşı en ufak bir rahatsızlık ya da çekingenlik duymuyordum. Oyunculuk ya da sporculukta olduğu gibi, sevişirken de en önemli şey, rahat olmakmış. Bunu geç de olsa anlamıştım. O güne dek gerçekten berbat bir aşıktım demek ki. Gergin, sabırsız ve beğenilme-yeceğim diye ödü kopan biri...

İngiliz olan her şeye bayılıyordum. Lokantalar, garajlar, terziler, barlar ve barmenler, hepsi de çok hoştu. Birgün, Paris'te tanıdığım bir kızı arayıp buluşmak istediğimi söyleyince, hem parasal hem de sosyal bakımdan saygın bir konumda olduğumu anladım. Oysa, eskiden bana hiç yüz vermez, beni küçümserdi.

Bir gün, eski gözağrılarımдан Gesa çıkageldi. Şimdi **Briqitte** dergisinde çalışan, kendinden emin bir kadındı. Eski tanıdığım Gesa'yla ilgisi yoktu. Paris serüvenimizi bir kez daha yad etmek için buluştuk. Yemekten sonra onu otele bırakmamı istedi. Bıraktım ve bozuk bir halde eve döndüm. Birkaç dakika sonra kapım çalındı. Perdeleri aralayıp baktığımda Gesa'nın eşikte durduğunu gördüm. Kapıyı açmadım. Zil birkaç kez daha çaldı, sonra kesildi. Daha sonra bana, incindiğini belirten bir mektup gönderdi. Benden ayrıldığı için kendini, kapıyı açmadığım için de beni suçluyordu. «Perdelerin oynadığını gördüm, evdeydin,» diye yazmıştı.

Kalın kafalılığımıza, Jill St John bir film çevirmek üzere

Londra'ya geldiğinde bir kez daha lanet ettim. Los Angeles'da tanışmıştık. Ben de arayıp yemeğe davet ettim. İlk gittiğimiz ünlü lokantanın müdürü, pantolon giyen bir hanımı içeriye almayı reddedince biz de South Kensington'daki küçük bir Polonya lokantasına gittik. Sızıp kalana dek votka içtik. Ertesi sabah Jill'in evinde uyandığımda hâlâ kendime gelememiştim. Güzelim gece mahvolmuştu. Ama ertesi akşam yeniden buluştuk ve güzel bir serüvenin temelini attık.

Hayatımın en kötü dakikalarını, **Repulsion** bitip de yaptığım işe şöyle bir göz gezdirirken yaşadım. Film, hemen hemen bitmişti fakat müziği ve efekti yoktu. Diyaloglar eksikti. Bunca zaman boşuna mı çalışmışım? Elime ne geçmişti? Yarım, eksik ve istediğim düzeyin çok altında bir yapıtı.

Yansız bir yorumda bulunacak tek insan, Bronislaw Kaper'di. bana kalırsa. Kaper, o sıralar, **Lord Jim**'in müzik çalışmaları için Londra'daydı. Kimseye bir şey söylemedim, filmi Kaper'e gösterdim. 'Çok güçlü' dedi Kaper. Yalnızca üç cinayeti fazla buldu. Carol'un Colin'in karısını da öldürmesi gereksizdi ona göre. Ben de sahneyi çıkardım.

Gerry Humphreys'in yardımıyla filmin ses düzenini de gerçekleştirdikten sonra Klinger'in Compton Sineması'nda oynattım. Setten memnun kalmamıştım. Yeni baştan ele alıp düzelttim. Artık biran önce bitirmekten başka bir şey düşünmüyordum, çünkü Gene, nefis bir kayak tatili ayarlamış, beni de çağırmıştı. Yıllardır ilk kez kayağa gidecektim. Yerimde duramıyordum. Ben filmi bitirene dek bekler, diye umuyordum ama o karısını alıp planlanan günde gitti. İncinmiştim. Stüdyoda bir hafta süren bir savaştan sonra, ses düzenini istediğim gibi ayarlamayı başardım. Sonra Gene'le Judy'e katıldım. Avusturya Alpleri'nde, Sankt Anton'daydım artık. Yıllardır kaymamamın acısını çekiyordum. Avusturya kayak takımının eski üyelerinden Hans Möllinger'den ders almaya başladım. Kısa süre sonra Hans'la kayak ve kayak **sonrası** çalışmaları geliştirdik. Kızlar çevremizde pervaneydi.

Son günümüzü, çılgınlar gibi kayarak geçirdik. Akli başında bir insan olan Gene, kaymamayı yeğlemişti. Son gün başıma bir iş gelmesin, diyordu. Akşam otele döndüğümüzde kolunu askı-

da bulduk. Birkaç kart atmak için postaneye giderken kaymış ve kolunu kırmış.

Londra'ya dönüp, filmin sansürden geçmesini beklemeye başladık. Tahmin ettiğimiz gibi bazı sorunlar çıktı. Ancak, her seks ve şiddet filmini izleyen ve kararını bildiren Doktor Steven Blake çok etkilenmiş. Herşeyi olduğu gibi bırakabileceğimizi bildirdi. Hatta, Carol'un kızkardeşinin yan odadan gelen sevişme seslerini bile çıkarttırmadı. 1964 için büyük bir hoşgörüydü bu.

Klinger'le Tenser beni sıkıştırmaktan vazgeçmişti artık. Sonuçtan onlar da pek memnundu. Tenser yine de bütçeyi aştığım için iğnelemeden edemiyordu. «Bu, bir mini Cooper ısmarlayıp, Rolls Royce almaya benzedi,» diye yakınıyordu.

Omuzlarımı silktim. «Ne kötülük var, bunda?»

Biraz reklam olsun diye, Victor Lowndes, Playboy'da filmle ilgili bir yazı yayınlamayı önerdi. Deneuve'ün birkaç da çıplak resmini basarız, diyordu. Paris'i arayıp Catherine'le görüştüm, reddetti. Fotoğrafçı dostlarımdan birinin, David Bailey'in çekimleri artistik bir dikkatle gerçekleştireceğini söyleyerek onu kandırmayı denedim. En azından, David'le bir görüş, dedim. Görüşmekle kalmadı, resimleri çekti ve onunla evlendi.

Repulsion, gösterime Londra'da sunuldu. Harika eleştiriler aldı, çok da iyi iş yaptı. Colombia gösterim hakkını satın alınca, Klinger'in bile ağzı kulaklarına vardı. Gene Gutowski'yle Sam Waynberg, **Katelbach**'ı pazarlamanın tam zamanı diye düşünüyorlardı. Senaryonun adını son kez değiştirmiş ve, **Çıkmaz Sokak** koymuştuk, bir daha değiştirmedik. Sam, projeyi bir an önce uygulamaya koymak için sabırsızlanıyordu. Ancak Compton benimle bir kez daha çalışmada kararsız görünüyordu. Klinger, bir kumar daha oynamak istemez gibiydi.

1965 Berlin Festivali fikrini değiştirtti. **Repulsion**, Gümüş Ayı'yı aldı ve geniş izleyici kitlelerinin ilgisini çekti. Compton'un uluslararası bir ödül kazanmasının verdiği gurur ve sevinçle Klinger, heykelciğe el koydu ve bir daha da bana vermedi. Sam Waynberg'in de devreye girmesiyle sonunda razı oldu, ve **Çıkmaz Sokak**'ı finanse edeceğini bildirdi. Filme başlayabilirdik.

Sam'in deyiimiyle: «Yüzü köpürdü, hadi traş edelim.»

Repulsion, bir başka yapıma daha kapı açmıştı: **Çıkmaz Sokak**'a. Şimdi, yazdıktan üç yıl sonra, Gèrard'la bir anlaşma ko-parmayı başarmıştık. Michael Klinger ve Tony Tenser, film için 120.000 pound vermeyi kabul etmişti. Tamamlamak için bir tazminat vermemizi şart koşuyordu. Bu, süreyi ve bütçeyi aşsak bile filmi bitireceğimize dair bir şirkete sigortalatmak demekti. Tanınmış bir İngiliz firması, Film Finances, **Çıkmaz Sokak**'ı yük-lüce bir paraya sigortaladı. Yine Gene prodüktörümüz, Sam Waynberg de filmin Almanya dağıtımcısıydı. Yönetmen olarak elime 10 bin pound geçecekti. Eh, fena sayılmazdı.

Compton yine işi ucuza getirmeye çalışıyordu. Klinger birkaç hafta, yapıma Yugoslavlarla ortak girmek için didinip durdu. Bir Rifka Shapiro serüvenine daha atılamazdım, tüm gücümle karşı koydum. Yine de kalkıp Yugoslavya'ya gittik. Hükümet yetkilileriyle görüştük, Adriyatik kıyılarını adım adım dolaşıp uygun bir çekim yeri aradık. Sonunda Klinger de buradan iş çıkma-yacağına inandı, İngiltere'ye döndük. Aklıma, Royal Geographical Society'e danışmak geldi. Kurum, inanılmayacak kadar yardımcı oldu. Gönderdikleri fotoğraflar arasında, tam aradığımız yeri bulduk: Holy Island. İngiltere'nin kuzeyindeki bu ada, Gèrard'la baştan beri düşlediğimiz yeri.

Bob Sterne, Gil Taylor ve benden oluşan eski şirket, aramızdan birinin bizden habersiz bir başka işe girmesiyle sarsıldı. Gene, yeni bir müzikal sahneliyordu. Şirket, kârın eşit şekilde paylaşıldığı, ortak çıkarları gözetmek amacıyla kurulduğundan, onun bizim dışımızda bir anlaşmadan para kazanmak istemesine bozulmuştum.

Holy Island, ideal bir çekim yeri-ydi. Ana karadan üç mil kadar açıkta, geniş kumsallarla çevrili olduğu gibi bir de tarihi

şatosu vardı. Asıl setimiz bu şato olacaktı. Gene'e bunu ilettiğim zaman pek memnun oldu ve kendisinin de gelip görmesine gerek olmadığını bildirdi. Beğendiysen, tamamdır, dedi. Onun böylesine aldırılmaz tutumu, Klinger'i kızdırdı. Araları bu olaydan sonra epey açıldı. Ne de olsa Gene, filmin yapımcısıydı.

Repulsion'dan sonra durumum iyice düzelmişti. Kendime, rol dağıtımında yardımcı olacak bir müdür tuttum. Maude Spencer, gerçekten de dört dörtlük bir yardımcı olduğunu kısa sürede kanıtladı. Gérard'la senaryoyu yazarken, başroldeki iki karakter için aklımızda Pierre Roustang'la Andrzej Katelbach vardı. İstedğim tipleri anlatınca, Maude Spencer hemen Donald Pleasence'i önerdi. Pleasence, gerçekten de korkak, efemine koca George rolü için biçilmiş kaftandı. Şamatacı gangster Dicky'i bulmaksa daha zordu. Wallace Beery gibi biri gerekliydi bize. Kara kara düşünüyorduk ki Gene aradı. Hemen televizyonu açmamı söyledi. Bir sohbet programı yayınlanıyordu. Konuşan, Lionel Stander adında Amerikalı bir aktördü. Bu iri yarı, gürültücü adamın sözünü kesmek, araya girmek olanaksız gibi görünüyordu. Role öyle uygundu ki, hemen temasa geçtim. Stander, politik nedenlerle Amerika Birleşik Devletleri'nden ayrılmak zorunda kalmıştı. Şimdi ekmeğini Londra'da çıkarmaya çalışıyordu. Şatafatlı giyimden ve bol para harcamaktan hoşlanan aktör, Kızılderili karısı ve çocuğuyla Londra'da oturuyor ve iyi bir filmde oynamaya can atıyordu. Çabucak anlaştık.

Teresa'nın aşığı rolünü Iain Quarrier'e verdim. Tek yapacağın, İngiliz'e benzemek ve ellerinin üzerinde yürümeyi öğrenmek, dedim. Sinema oyunculuğu alanında büyük hayalleri olan Iain buna biraz bozuldu.

Sıra kadın oyuncuma gelmişti. Hiç tanınmamış birini kullanma fikri beni çekiyordu. Bir süre Charlotte Rampling'i almayı düşündüm ama o, Boulting Kardeşler'le uzun süreli bir kontrat imzalayınca vazgeçmek zorunda kaldım. Sonra bir sürü yıldız adayına deneme filmi çektirttim, fotomodelleri denedim. Hiçbiri istediğim nitelikte değildi. Yalnız, Jacqueline Bisset, olağanüstü güzelliğiyle ilk bakışta ilgimi çekti. Onu işe almayı kararlaştırdım, ancak daha ufak bir rol verecektim. Sonra, amatör birini kullanma fikrinden caydım ve daha tanınmış artistleri dü-

şünmeye başladım. Tam umudumu kesmek üzereydim ki, Catherine Deneuve'ün kızkardeşi Françoise Dorlèac'nın Londra'da olduğunu öğrendim.

Gene ve Stander'le kalkıp Connaught Otel'i'ne gittik. Stander, pembe ipekten bir takım giymiş, boynuna da siyah bir fular bağlamıştı. Müdür, otele yalnızca kravatla girilebileceğini bildirince, avaz avaz bağırmaya başladı. «Bu, kravat icat edilmeden çok daha önce kullanılırdı,» diye haykırıyordu fularını gösterek. Sonunda lobide oturup Françoise'ı bekledik ve görüşmeyi orada gerçekleştirdik. Teresa rolünde bir Fransız düşünmemiştim ama senaryo kolayca değiştirilebilirdi. Deneme filmine filan gerek yoktu. Françoise'la hemen anlaştık.

Holy Island ya da diğer adıyla Lindisfarne, hortlakların yaşadığı, garip bir yerdi. Sayıları üç yüzü geçmeyen ada sakini, geçimini balıkçılık ve koyun yetiştiriciliğiyle sağlıyordu. Adada gece gündüz açık, altı tane bar vardı.

Ekibimiz, adanın dört bir yanına dağıldı. Kullanılabilecek her santimini incelemeye başladı. Ben de bir karavan getirtmiştim. İçinde yatıp kalkıyordum. Diğerleriye çevredeki pansiyonlara dağılmıştı. Daha ilk günden, çalışanlarla arama bir mesafe koymam, çekimden sonra fazla içli dışlı olmamam gerektiğini anlamıştım. Aralarından üçü hariç. Bunlardan biri Jackie Bisset'ydı. Huyu da yüzü kadar güzel olan bu kadın, harika bir arkadaştı. Film setinde bulunmaktan öyle mutluydu ki, adadaki olumsuz koşullardan bir gün bile yakınmadı. Diğerleri de Jack MacGowan'la hoş karısı Gloria'ydı. Jack'in rolü azdı, yine de tüm çekim boyunca adada kaldı. Buz gibi suda saatlerce bekliyor, yine de ağzını açıp tek söz etmiyordu. Gérard'la bir sonraki senaryoyu onun üzerine yazmayı kararlaştırdık.

Çekime Ağustosta başladık. Adada havasına güvenilebilecek tek ay, buymuş. Ancak yine de büyük güçlüklerle karşılaştık. Sabah pırıl pırıl olan hava öğlen değişiyor, gökyüzü bir anda bulutlarla kararıyordu. Tıpkı, **Bıçak**'taki kötü hava şartlarıyla hoşuşup duruyorduk. Bazen çekimi kesmek, bazen de aynı sahneyi birkaç kez üst üste çekmek zorunda kalıyorduk. Havanın düzelmesini beklerken, arkadan getirttiğim Mini Cooper'ımla kumsalda sürat denemeleri yapıyor, 360 derecelik ani dönüşlerle

seyredenlerin yüreğini ağzına getiriyordum. Jackie'yle hemen hemen her zaman birlikteydik. Zamanımızın çoğunu dışarıda geçiriyorduk, çünkü benim karavan sivrisineklerin pek hoşlandığı bir yer olup çıkmıştı.

Uzun süren bir film çekimi sırasında, öykü giderek film ekibini etkiler. Gèrard'la, dış dünyayla ilişkisini kesmiş, giderek birbirine kopmaz bir biçimde bağlanmış üç kişinin kara mizahını yazmıştık. Şimdi, bizim başroldeki üçlü gerçekten de canlandırdıkları karakterleri yaşamaya başlamıştı.

En deneyimli oyuncumuz, Donald Pleasence başrolde oluşunun verdiği duyguyla olacak, herkesi küçümsemeye başladı. Kameranın başkasına yönelmesini istemez gibiydi. Üstün oyun gücü, pek çok şeyi bağışlatıyordu ama çevresindekilere tepeden bakması dayanılır gibi değildi. Beni bir oldubittiye getirmiş ve çekimden bir gün önce kafasını sıfır numaraya vurdurmuştu. Bu, performansına olumlu bir katkıda bulunmuştu ama önce bana danışmasını yeğlerdim.

Lionel Stander'in sorunuysa, tıpkı senaryodaki gibi aşırı geveze bir tip oluşuydu. Başlarda sözlerden hoşlanıyor, birbiri ardına patlattığı kahkahalardan zevk alıyorduk. Ama giderek çekilmez bir hal aldı. Ne sesini, ne de kahkahasını duymak istiyorduk artık.

Françoise Dorlèac'ye gelince, o da kendi çapında başka bir sorundu. Adaya 20 bavul eşyayla ve dayanılmaz bir köpekle gelmişti. Bu şımarık yaratık bir dakika bile durmuyor, herkesi çileden çıkarıyordu. Françoise, âdet günlerinde sancılanıyor ve çekimleri aksatacak denli sarsılıyordu. Pleasence'dan da Stander'dan da hoşlanmamıştı. Bardaki toplantılarımıza katılmayacak denli Fransız'dı. Bu yüzden de canı çok sıkılıyordu. Adalılara da barbar gözüyle bakıyor, her şeyden yakınıyordu.

Herkese ada basmıştı. Akla gelebilecek her şeyden yakınır olmuştuk. Yiyecek kötüydü, yataklar rahat değildi, hava berbattı, v.s. Gil Taylor bile havaya girmiş, huysuzluk ediyordu. Bir gece, Iain Quarrier'in kendisini kızdırdığını ileri sürerek, kavgaya çıkardı, Iain'ı yumrukladı. «Hava karardıktan sonra, çekilmez oluyor,» diyordu Iain için. Iain, gündüzleri de çekilmez olmuştu, ya neyse. Çekimden haftalar önce, ellerinin üstünde yürümeyi

öğrenmesi için uyarmıştım, ama çekim günü birkaç titrek adımdan fazlasını beceremedi. Üstelik sivrisinekler hızla artıyor, geceleri hepimizi sinir ediyordu. Üstüne üstlük bir de yatağımda pire bulmaz mıyım? O geceden sonra elimde DDT, haşerelere karşı amansız bir savaşa giriştim.

Stander'in birgün ayağını incitme nedenini bir türlü anlayamadık. Bir sabah sete dramatik bir şekilde topallayarak, elinde bastonla çıkageldi ve kazanın oluş nedeni hakkında inandırıcı bir açıklama yapmadı. Millet her gün aynı biçimde topalladığını iddia etmeye başlamıştı. «Bugün hangi ayak, Lionel?» diye soruyorlardı sırtarak. Klinger'e göre Stander'in amacı, çekim süresini elinden geldiğince uzatmaktı, çünkü ekstra her gün için ekstra bir ücret ödenecekti.

Birkaç gün sonra, Françoise, dolgularından birinin düştüğünü bildirdi. Yalnız Fransız dişçilerine güvenirmiş, bu yüzden iki günlüğüne memlekete gitmesi gerekiyormuş. Çekim programını değiştirdik, o da Paris'e gitti. Allahtan, şımarık köpeğini de yanına almıştı. Her şey, Heathrow Havaalanına kadar yolunda gitmiş, ama bir gümrük görevlisi çantasını açıp da köpeği görünce, işler karışmış. Françoise gözaltına alınmıştı. Neyse ki Gene müzikal nedeniyle Londra'daydı, imdadına yetişti. Fakat İngiliz karantina kurallarını çiğnemek hafif bir suç değidi, Françoise'ı kurtarmak kolay olmadı. Köpek, Paris'e gönderildi. Bu da Françoise'ı çok sarstı. Her zamankinden de mutsuzdu şimdi. Roy Ford, Gil Taylor'un yardımcısı onu avutmanın yolunu bulmuştu. Françoise kısa bir sürede yatıştı.

Kötü hava şartları ve Stander'in ayağı, bizi öngörülen sürenin epey dışına taşırılmıştı. Korktuğum başıma gelmiş, süreyi fazlasıyla aşmıştım. Klinger ve Tenser adaya gelip her zamanki gibi beni sıkıştırmaya başladı. İşin doğrusu, onlar da haklıydı, pek çok sorunları vardı. Bitirme garantisini üstlenen Film Finances'ın da etekleri tutuşmuştu. **Repulsion**'daki yüzdemi azaltmayı, hatta yönetmenlik ücretimden önermeyi önerdim. Sam Waynberg buna karşı çıktı ama ben yine de **Repulsion** kazancımı güvence olarak nösterdim. Bu hakkıma, yeniden, ancak yıllar sonra sahip olabildim.

Sonra bir sağlık sorunu daha çıktı. Lionel Stander bu kez

de kalbindeki ağrılardan yakınır oldu. Muayene için Newcastle Hastanesi'ne gönderdik, test sonuçları olumsuz çıktı. Biraz deşeyince, eskiden beri kalp rahatsızlığı çektiğini itiraf etti. Film için sözleşme yapılırken bunu gizlemişti. Sigorta şirketi başımıza dikildi tabii. Stander'a sette bir şey olursa, sizi sorumlu tutarız, dediler.

Sonunda Stander'ın çalışma saatlerini günde altı saatle kısıtladık. Yönetim kurulu toplandık ve zararın neresinden kârdır deyip, çekimi durdurmayı kararlaştırdık. Kayıp prodüktörümüz, Gene Gutowski bile gelmişti toplantıya.

Sorunu Gèrard Brach çözdü. Etrafa, bir sonraki filmimde Lionel Stander'i oynatmayı düşündüğümü yaymış. Ancak aktörün kalbindeki rahatsızlık ve sette gösterdiği uyumsuz davranışlar, beni bu fikirden caydırabilirmiş.

Sanki bir mucize olmuştu. Stander'ın ayağı bir anda düzelivermişti. Çalışmaya karşı korkunç bir heves uyanmıştı içinde. İstedğim kadar uzun kalmaya hazırdı sette. Holy Island'daki son birkaç hafta, kusursuz bir oyunculuk örneği sergiledi.

Jill St John beni görmeye geldi. Allahtan Jackie Bisset'nin sahneleri bitmiş, o da adadan ayrılmıştı. Tek sorun, Jill'in sivri sineklere duyduğu nefretti. Açtığım savaşı kaybetmişim. Sam Waynberg imdadıma yetişti. Durumu görünce bana bir ev kiraladı ve hemen taşınmam için ısrar etti. Evet, sinekler kazanmıştı.

Nihayet çekimi tamamlamıştık. Bitap bir halde Londra'ya döndüm. Birkaç sahneyi de Shepperton Stüdyoları'nda çekip, filmi banyoya verdim. Kendimi Hilton Oteli'ne atıp günlerce dindim. Telefon dışında kimseyle görüşmüyordum. Jackie Bisset'yi bile görmek gelmedi içimden.

Gèrard, Eaton Alanı'na yakın, küçük, şirin bir ev bulmuştu. Almam için tutturdu. Banka hesabım her zamanki gibi sıfırlanmıştı. Gene Gutowski'nin bir banker dostunun yardımıyla evi aldım, faizler de oldukça düşüktü.

Biraz kendime gelmişim. İnsan içine çıkabilirdim yeniden. **Çıkmaz Sokak**'ın daha epey işi vardı. Üstelik yeni eve eşya seçmem gerekiyordu. Gene'in eşi Judy'nin yardımıyla bu işi de bi-

tirdim. En çok üstünde durduğum eşya, yataktı. Bulabildiğim en genişini ısmarladım.

O sırada Victor Lownes bir parti verdi. Gene'in müzikalinden birkaç dansçı da davetliydi. Aralarından biri, güzel, bebek yüzlü bir sarışın ilgimi çekti.

O sıralar kullanımı yasal olan LSD, çok tutuluyordu. Biraz denemiş olan Victor, isteyip istemediğimi sordu. «Bir dene,» dedi. Uyuşturucularla başım hoş değildi. Her şeyden önce insanın ağzında sonradan bıraktığı o nahoş tattan nefret ediyordum. Ama LSD hakkında öyle çok şey duymuştum ki, fikir cazip geldi.

«Pekala,» dedim. «Ama çok sert olmasın.»

Yalnızca beş damla vereceğini söyledi. Gerçi elli de dese benim için farketmezdi, bu konuda en ufak bir bilgim yoktu. Sarışın dansçı da biraz istedi. Bir süre sonra kendimizi bir köşeye çekilmiş, öpüşür bulduk. Benim eve davet ettim. Yeni evde henüz mobilya yoktu, ama hiç olmazsa bir yatağım vardı.

Tam çıkacakken, Victor, «Arabayı kullanabilecek misin?» diye sordu.

«Elbette,» diye yanıtladım. O anda kendimi son derece normal hissediyordum.

«Kalsan daha iyi edersin,» dedi. Ama aklımda başka şeyler vardı. Son sözleri, «Unutma Roman, ne olursa olsun, uzun sürmeyecek, bitecek,» oldu.

Mini Cooper'ıma atlayıp yola koyulduk. Harrods'ı geçene dek her şey yolundaydı. Sonra, direksiyon şekil değiştirmeye başladı. Birden çevremdeki her şeyin değiştiğini algıladım. Kendine gel, diye düşündüm. Eve gidiyorsun, her şey yolunda. İşte Harrods'ı geçtin. Şurda bir kilise var. Kilise mi? Ne kilisesi? Nerede olduğumun farkında değildim, arabayı durdurdum. «Kayboldum,» dedim.

Kız, rahatlamış bir halde, arkasına yaslandı. Gülümsüyordu. «Eh, biraz dinlenelim o halde,» dedi. Görünüşünde garip bir şeyler vardı ama ne olduğunu çıkaramıyordum.

Tüm gücümle, arabayı çalıştırdım ve güç belâ evi buldum. İçeri girer girmez öpüşmeye başladık. Çok güzeldi. «Şu merdivenler,» dedi kız, «Ne kadar güzel. Yeşil renge bayılırım.»

Benim gördüğüm merdivenlerin rengi kırmızıydı.

Oturacak tek bir yer yoktu. Yukarı çıktık. Perdelerin olmaması beni rahatsız ediyordu. Işık, gözlerimi acıtiyordu. Pencereye bir çarşaf gerdim. Kızla yanyana yatağa oturduk. Onunla konuşuyordum ama o beni dinlemiyordu. Öylece hareketsiz, kendinden geçmiş bir halde duruyordu.

«Bu yaptıkları müthiş bir şey,» dedi. «Yani şu şeyi bize vermeleri....»

«Kim?» dedi. «Kim onlar?» LSD, insanı paranoyak yapıyordu galiba. Tümüyle isteyerek yaptığım bir şey için başkalarını suçluyordum.

Olaya el koymam gerektiğine inanıyordum. «En iyisi kusalım,» diye önerdim.

Kız, her söylediğimi yinelemeye başlamıştı. «Kusmak, ha?» Daha bir saat öncesine kadar birbirimizden o kadar hoşlanıyorduk, oysa şimdi iki yabancıydık.

Banyoya gidip işiği yaktım. Her şey sallanıyordu. Aynada kendime baktım. Saçlarım parlak pembe ve yeşildi. Yüzüm durmaksızın biçim değiştiriyordu. Durmadan, «Ne olursa olsun, gelecek, uzun sürmeyecek,» diye tekrarlıyordum.

Klozete eğilip kusmayı denedim, olmadı. Tükürdüm. Tükürüğüm gökkuşağının tüm renklerini yansıtıyor, pırıl pırıl parlıyordu. Sonra, suya karışıp yokoldu.

Lavaboya gidip bir bardağa su doldurdum. «Parmaklarımı bardağın etrafına koyuyorum,» dedim kendi kendime.. «Şimdi de kaldırıyorum. Peki bunu niye yapıyorum? Su içmek için, tabii.» Sanki her hareket beynimde parçalara ayrılıyordu. Tıpkı kısa kısa sahneleri peşpeşe eklenmiş bir film gibi.

Suyu alıp yatak odasına döndüm. Kız, yarı çıplak sırtüstü yatıyor, tavana bakıyordu. Birbirimize sevgiyle sarıldık. «Al,» dedim. «Bu seni neşelendirir. Merak etme, hissettiklerin uzun sürmeyecek.»

Transistörlü radyoyu açtım ve müziğin odaya «süzüldüğünü» gördüm —evet, **gördüm**. Siyahi bir kadın şarkıcı söylüyordu. «Şu sese bak,» dedim. «Sen de görüyor musun?» Yanıt gelmedi.

Gece korkutucuydu. Bir karabasan gibi. Yine de bazı olağan-

üstü anlar yaşadım. Beynim, her veriyi anında alabilen kusursuz bir bilgisayar gibiydi. İşleyişini neredeyse görebiliyordum, ancak zaman zaman herşey birbirine giriyor, karışıyordu. Sanki bir tornavidayla işleyişini bozuyorlardı.

Hiç sevişmedik ama kıza dokundum, bacaklarını okşadım. İnanılmayacak kadar yumuşak ve pürüzsüzdü teni. «Ne kadar güzelsin,» dedim. Gerçekten de öyleydi. Bir çocuk kitabından fırlamış prensese benziyordu.

«Ne?» dedi sert sert. «Ne dedin?» Aniden değişmişti. Şimdi, bol makyajlı, çirkin ve geçkin bir kadındı. Hayal gördüğümün farkındaydım. Beynimin kısa devre yaptığını düşünüyordum.

Gece ilerledikçe, bir insanın ancak bir ömür boyu edinebileceği deneyimleri bir gecede edindiğime inanmaya başladım. Aşk, seks, savaş ve ölüm de dahildi buna. Sonra, birden aklıma parlak bir fikir geldi. Psikanaliz için ideal bir andı bu.

Denedim. Bir elimle diğer elimin başparmağına dokundum. «Önce aşk,» dedim yüksek sesle. Parmağımın üstünde dört köşe bir şekil oluşmuştu. Öylece havada asılı duruyordu. İçinde de iskambil kartlarındaki şekilleri vardı.

İşaret parmağımı kaldırdım. «Sonra seks gelir.» Şimdi de bir üçgen belirmişti.

Üçüncü parmaksa işi simgeliyordu. Bir dikdörtgen daha.

Bu iş sürerken, kızıdan ayrılmıştım. Giderek içine kapanmış, varlığını unutmıştu. Kendi kendime konuşuyor, şekiller görüyordum. O da kendi karabasanını yaşıyordu herhalde. Birbirimize dokunmadan, kendi acılarımızı düşünüyor ve ağlıyorduk.

Sonra, her şeyi balık gözü bir mercekten görmeye başladım.

Yirminci kez banyoya gittim. Aynada yüzümü gördüm. Az kaldı haykırıyordum: Gözbebeklerim yok olmuştu. Kapkara bir delik vardı yerinde.

Paniğe kapılmış, ama aynı zamanda kendime gelmişim. Yürümeyi becerdiğim an, dedim kendi kendime, doğru Gene Gutowski'ye gidip yardım isteyeceğim.

Kapısını çaldığımda saat sabahın beşiydi. Gene her zaman ki gibi hemen duruma hakim oldu. Bana bir bardak süt verdi,

Judy'yi de kızla ilgilenmesi için gönderdi. Sonra beni yatırdı. Kızı da getirip yanıma yatırdı. Sonunda aynı yatağı paylaşabilmiş-tik. Tony Greenburgh gelip ikimize de Vallium iğnesi yaptı. Uyandığımızda öğleyi çoktan geçmişti. Korktuğumuz kadar kötü hissetmiyorduk kendimizi. Kız tiyatroya gitti. Nasıl rol yaptır-gını Allah bilir. Ben de eve döndüm. Bir daha karşılaşmadık. İki-miz de, diğerinin tanık olduğu şeyleri anımsamak istemiyorduk. İain Quarrier'ye bu yolculuktan sözettim.

«Nefis, değil mi?» dedi.

«Hayır,» dedim. «Berbattı.»

Düş görürken, bir gerçeği kavramıştım: Kâbuslarla dolu dü-şüncelerim arasında Holy Island'a ilişkin tek bir an olmamıştı. Ne **Çıkmaz Sokak**, ne de çekim sırasında karşılaştığım sıkıntı-ları anımsamıştım. Demek, bunalımdan kurtulmuş, kendime gel-miştim. Asit, beni garip bir şekilde iyileştirmişti.

19

Compton Grup epeyce sorun çıkarıyordu ama 1961'li yıllar-da film yapmak yine de bugünkünden çok daha hızlı ve kolaydı. Bugün, sıradan bir film, baştan sona iki yıl alıyor, yasal ve pa-rasal sorunları da caba. **Çıkmaz Sokak**'ı eilerken, **Repulsion**'u ta-nıtıyor, **Çıkmaz Sokak**'ı tanıtırken de, **Korkusuz Vampir Katil-lerini** hazırlıyordum. Böylece yılda bir film yapan bir yönetmen oluyordum. Tony Tenser ve Michael Klinger, Warner Brothers değillerdi belki ama oldukça hızlıydılar.

Şimdi önümde, bir dizi tanıtım gezisi vardı. **Repulsion**, Stoc-holm, Paris, Münih, New York ve Los Angeles'da gösterime gi-recekti. Zamanımın çoğu yollarda geçiyordu. Viyana'daki göste-rim, Sam Wayneberg için önemliydi. Ne yapıp edip açılışa katıl-dım. O da buna karşılık, geçirdiğim her dakikanın tadını çıkar-mamı sağladı.

Basın toplantısı ve gala biter bitmez Sam beni Moulin Rouge diye bir gece kulübüne götürdü. Bir zamanlar tiyatro olan bina, kırmızı loca ve kabartma duvarlarıyla çok gösterişliydi. Sahnede striptiz gösterileri, ilginç seks şovları yapılıyor, müşteriler daha sonra localara çekiliyordu.

Burası Viyana'ydı. Partimiz, üçüncü bir erkek olmadan tamamlanmış sayılamazdı. Uzun boylu, yaşlanmaya yüz tutmuş, şakakları kırışmış bu playboy, Sam'in eski bir dostuydu. Bu Polonyalı zenginin, bir dizi çamaşır yıkama dükkânı vardı. Ona, Çamaşırırcılar Kralı adını taktım. Bir işaretiyle, masamızı striptiz yıldızları sardı. Yiyip içmeye başladık. Sonra, Çamaşırırcılar Kralı, «Doğanın karşı konulmaz çağrısına» uymamızı öğütledi.

Üst kata çıktık. Her birimizin yanında güzel bir kadın vardı. Benimki bir locaya soktu beni ve dört koltuğu birleştirip divan haline getirdikten sonra önüme çömeldi. Fermuarımı açıp işe koyuldu. Bu beklenmedik gösterinin tam ortalarına gelmiştik ki, arkamızdaki perdelerin açıldığını duydum. Utançla toparlanıp kendimi yüzüstü divana attım. «**Meraklanma Liebling,**» dedi kadın. «Gelen, yalnızca garson.» Adam bir şişe şampanya açtı, sonra çekildi.

İşimiz bittikten sonra oturup konuştuk. Bir yandan ickimizi yudumladık, bir yandan da aşağıda olup bitenleri seyrettik. Artık kimse kalmamış, masalar boşalmıştı. Bu arada Sam, çırılçıplak, bir kızı kovalıyor, o locadan çıkıp bu locaya giriyordu. Sahnede bir tek orkestra kalmıştı. Peşpeşe Viyana valsleri çalıyordu. Çamaşırırcılar Kralı, cebinden bir tomar 100 Silinglik çıkarıp, konfeti gibi aşağıya atmaya başladı. Paralar sonbahar yaprakları gibi uçuşarak müzisyenlerin yanına, yere süzüldü. Daha sonra toplayıp hiç eksiksiz geri getirdiklerinden eminim.

Her tanıtım gezisi böylesine görülmeye değer bir sonla noktanmaz.

Repulsion'un A.B.D.'deki gösterimi de anılmaya değer. Tüm vaktimi Jill St John'la geçirdim çünkü. Beni alandan alıp Bel Air'deki nefis evine götürdü. Bu taş binayı kendisi çizmiş ve dekore etmişti.

Daha önce Hollywood evinde hiç kalmamıştım, lüks ve huzur veren havasına bayıldım. Bu huzuru bozan tek şey, Jill'in yatak ücundaki çekmecede sakladığı oyuncak tabancaydı. Elime alıp oynamaya başladığımda, dolu olduğunu söyledi. Yatak odalarında dolu tabanca bulunduran kızlara alışık değildim, şaşırmıştım. Jill, bu sanki dünyadaki en doğal şeymiş gibi açıklamaya girişti. İhtiyacı varmış, gerekebilirmiş. Kendini güvende hissediyormuş. Perdenin dışında, Hollywood'u şiddet olaylarıyla bir arada düşünemiyordum. Burada insanlar kapılarını bile kilitlemezdi. Burayı hep en güvenli, yasaların hemen hiç çiğnenmediği bir yerleşim bölgesi olarak düşünürdüm.

Çıkma Sokak'ın elenmesi hâlâ bitmemişti. İşe dönmem gerekiyordu ama tatile de ihtiyacım vardı. Victor Lowne, Andy Braunsberg, Tony Greenburgh, Gene Gutowski ve Hans Möllinger'le Avusturya'da, Sankt Anton'da buluştuk. Klinger böyle çekip gittiğimiz için Gene'e de bana da bozulmuştu ama hiç aldırmadık, nefis vakit geçirdik.

Bir sonraki projemi düşünmeye, Sankt Anton'da başladım. Gérard'la hep bir vampir şakası gerçekleştirmek ister dururduk. Paris'te ne zaman bir korku filmine gitsek, seyircinin alayla güldüğüne tanık olurduk. Neden alayla değil, neşeyle gülünecek bir film yapmayalım, derdik.

Ding'in, etkileyici Arlberg Vadisi'nden aşağı kayarken, filmi çekeceğim ortamı da belirlemiştim: Çam ağaçları ve karla kaplı bir dağda çekecektim. Ayrıntıları henüz kararlaştırmamıştım ama böyle parlak beyaz bir doğada geçecekti.

Bir daha Compton'la çalışamazdık. Klinger ve Tenser'le ilişkilerimiz, onarılamayacak kadar bozulmuştu. Aramızdaki köprüler yavaş yavaş, ama kesin bir şekilde atılmıştı. Son olarak bu kayak tatili sırasında Klinger beş haftalık gelirimizi kesmiş, ancak Gene mahkemeye vermekle tehdit edince biraz ödeme yapmıştı. Evet, yapabileceğimiz hiçbir şey yoktu artık; başka bir maddi destek bulmak dışında tabii.

İngiliz filmciliği altın dönemini yaşıyordu. Bu yüzden pek çok Hollywood yapımcısı Londra'ya uğramadan geçmiyordu. Aralarında, Los Angeles'ta tanıştığım Ben Kadish de vardı. Kadish, Marty Ransohoff ve John Galley'le ortaklı ve Filmways adında

bir şirketin sahibiydi. Kadish'in Londra'ya yerleşmeye niyetli olduğu açıktı. Ailesini ve köpeğini de getirmişti; hem de hayvanın altı ay karantinada kalmasını göze alarak. Filmways, vampir filmimizle ilgilendiğini bildirince plan yapmaya giriştik.

Marty Ransohoff'un adını daha önce duymamıştım ama kısa sürede, deneyimli bir yapımcı olduğunu öğrendim. Dikkatle taradığı saçlarıyla kelinesi örtmeye çalışan, böl argo sözcükler kullanan adam, eski okuldan yetişen yapımcıların benim gibi bir sanatçıyı anlayamayacaklarını belirtti. Ama ona gelince iş değişiyordu, çünkü kendisi de bir sanatçıydı.

Ransohoff bu arada benim **Çıkmaz**'ı görmüş ve bayılmış. Amerika dağıtımcılığını üstlendi. Her yapımcının karakterinde acımasız bir 'ayıklayıcı' yan vardır, ama hayatımda Ransohoff gibi bir kasap hiç görmedim. Ortaklarına, «Bırak, filmi bitirsin,» derdi. «Ben sonra yapacağımı bilirim.» Birkaç filmliğine anlaşılan yönetmenler bile Filmways'e fazla dayanamıyordu. Hiç şaşmamak gerek.

Jill St John, Ransohoff'tan ilk görüşte hoşlanmadı. Güzel olduğu kadar akıllı olan bu kadın, birlikte yediğimiz bir yemek sırasında Ransohoff'u, uzun kirpiklerinin ardından dikkatle süzdü ve bana, «Bence sahtekârın biri,» dedi. «Ona güvenmiyorum.» Peki ama ben, **Çıkmaz**'ın Amerika'daki dağıtımcılığını alan birine nasıl güvenmezdim? Güvendim ve **Korkusuz Vampir Katilleri**'nin Batı yarımküredeki dağıtım hakkını da vermeye razı oldum.

Bu arada, Gèrard'la **Vampir**'i cilalıyorduk. Amacımız, komik, zeki, hazırcevap, aynı zamanda da görüntü yönünden zevkli bir film yapmaktı. Senaryoyu yazmak çok keyif vericiydi: Gèrard'la durup durup gülüyor, kahkahalara boğuluyorduk. Profesör Abronsius tipini, Jack MacGowran'ı düşünerek yarattık. Holv Island'dan beri aklımızdaydı bu. Onu, karla kaplı bir yerde Albert Einstein olarak çekmek istiyorduk. İain Quarrier, vampir kontun eşcinsel oğlu rolüne pek güzel uyacaktı. Abronsius'un yardımcısı Alfred rolü için kendimi düşünüyordum, hancının güzel kızı için de Jill St. John'u.

Ama Filmways'in başka niyetleri vardı. Projeden ne zaman söz edilse, ortaya Charontais ya da Charontait gibi bir isim atı-

lıyordu. Önceleri adı, Fransızca gibi telaffuz ediyordum. İşte onun hakkında ancak bu kadar bilgim vardı. Sonra, Filmways'in, Sharon Tate adında bir yıldızla uzun vadeli bir kontrat imzalamış olduğunu öğrendim. O sıralar David Niven ve Deborah Kerr'la, **Onuç**'te başrolü paylaşmaktaydı. Filmin adı daha sonra **Şeytanın Gözü** olarak değiştirildi. Dağıtımcılar, bu adın uğursuzluk getirmesinden korkmuştu. Herkes, Sharon Tate'in çok güzel olduğunu söylüyordu. Seyrine doyum olmayacak bir kızmış.

Marty Ransohoff, ortağı John Calley'le Londra'ya gelince, bunu kutlamak için Dorchester'da bir parti verildi. Sharon Tate'le orada tanıştım. El sıkıştık, kibar kibar hatır sorduk, telefon numaralarımızı aldık ve ayrıldık. Gerçekten çok güzel bir kızdı ama Londra'da güzel kızdan bol ne vardı ki? Tam bir Amerikan güzeliydi **Vampir Katilleri** için düşündüğüm tip olamazdı. Filmways, daha önce anlaşma yaptığı bir artisti işe almam için baskı yapınca, fazla nazlanmadım. Demek tahminimden de çok etkilenmiştim.

Sharon, Eaton Place'de, bana çok yakın bir evde oturuyordu. Bu daireyi Filmways kiralamıştı ona. Birlikte bir akşam yemeğine çıkmayı kararlaştırdık. Onun hakkındaki düşüncelerimi değiştiren de bu yemek oldu.

Sharon, yalnızca bakılacak bir güzel değildi. Üstelik akıllı ve kültürlü bir kadındı. Amerikan Ordusu'nda haberalma subayı olan babası Avrupa'da görev aldığından, yıllarca İtalya'da yaşamış, İtalyancayı su gibi konuşuyordu. Genç bir kızken birçok güzellik yarışmasına katılmış ve kazanmış. Babası, kızının Hollywood'da kötü yola düşmesinden çok korkuyormuş, ama Sharon dinlememiş ve gidip şansını denemeye karar vermiş. Birkaç filmde önemsiz roller aldıktan sonra, Marty Ransohoff'un ilgisini çekmiş. Bu onun ilk gerçek başarısıydı. Kısa sürede gösteri dünyasının önde gelenleriyle, uyuşturucu kullanmanın aydın sayılmak için şart olduğunu sananlarla tanışmış. Londra'da parti parti dolaşıp, uyuşturucuların etkisiyle camlaşmış gözlerini çevresine diken tiplere tahammül edemediğimi söyledim. Sharon, «Ortam ve yanındakiler uygun olunca, esrar içerim,» dedi. Benim o ürkünç LSD serüvenimi anlattım. Birkaç kez LSD aldığı-

nı, bunun o kadar da korkulacak bir şey olmadığını söyledik. Birlikte böyle bir yolculuğa çıkmaya karar verdik.

Eve dönerken Iain Quarrier'ye uğradık. Iain adam başı birer tane olmak üzere iki ilaçlı kesme şeker verdi. «Nefis bir şey,» dedi. Biz, bir taneyi aramızda bölüştük.

LSD'nin sayesinde sabaha kadar uyumadan müzik dinledik, konuştuk. Saatler uçarcasına geçti. Sharon kendisi hakkında epey şey anlattı. Hollywood'un ünlü yıldız kuaförü Jay Sebring'le yaşıyormuş. Bunun dışında cinsel deneyimleri yok denecek kadar azdı. On yedi yaşındayken birinin tecavüzüne uğramış ama bu olayı silip atmaya başarmış. Arada bir tırnaklarını kemirmek gibi çocuksu bir alışkanlığı vardı. Kendine duyduğu güven azdı, bunu anlamıştım.

Onunla sevişmek istiyor, fakat kendimi tutuyordum. Sonunda dayanamadık ve sabaha kadar seviştik. Bu kez ilacın etkisi çok farklı olmuştu. Sevişmemize, gerçek dışı bir nitelik kazandırmıştı. Daha sonra biraz sohbet ettik ve ben Heathrow Havalanı'na gitmek üzere yola çıktım. İsveç'te, Lund Üniversitesi öğrencilerine konferans verecektim.

Uçakta hep Sharon'ı düşündüm. Güzelliğinin dışında beni en çok etkileyen yanı, yumuşak ve hassas kişiliğinden yayılan o belirgin ışıltıydı. Bazı kompleksleri vardı ama yine de özgür bir insandı. Onun gibi biriyle daha önce hiç karşılaşmamıştım.

Birkaç gün sonra aradım. Bir randevu kararlaştırdık, ama sonra iptal etti. Başka bir buluşma kararlaştırdık, onu da iptal etti. Yine aradım. Evet, benimle yemeğe çıkmak istiyordu ama diyalog hocasıyla çalışması vardı. Bence oyun oynuyordu. «Peki Sharon,» dedim. «Cehenneme kadar yolun var.» Daha sonraları, benimle ilgilenmeye bu sözler üzerine başladığını anlattı.

Giderek daha sık buluşmaya başladık, ama sevişmedik. Belki de Sebring'le hâlâ süren ilişkisi yüzünden, daha mesafeli bir beraberlikti aramızdaki. Ransohoff'la Kadish, **Vampir Kattiller**'inde onu oynatmam için durmadan baskı yapıyordu. Bana kalırsa, Jill St John role daha uygundu. Sharon, yeterince Yahudi'ye benzemiyordu. Kadish, bir deneme filmi çekmem için dayattı, kabul ettim.

Stüdyoya gelince, kumral saçlarını, kızıl bir peruğun al-

tında gizledim. Görünüşü pek değişmişti. Şimdi tamamdı, role uygundu.

Ransohoff, benim filmde rol almaktan vazgeçmemi ve kendimi tümüyle yönetmenliğe vermemi istiyordu ama genç görünüşüm, ufak tefek oluşum ve kayaktaki ustalığım Alfred rolüne öyle uygundu ki, sonunda kabullendi.

Gene'le Hans Möllinger, Alpleri dolaşıp uygun bir çekim yeri aramaya başladılar. Karlara gömülmüş, tipik bir Avusturya şatosu bulduklarını bildirince, sevinçten uçtuk. Ekibimiz yola çıkmadan bir gece önce acı haber geldi: Ani bir hava değişimi sonunda tüm kar eriyip gitmişti.

Oturup yeniden plan yaptık. Gene'le Hans Avrupa'daki diğer bölgeleri de taradılar ve İtalya'da, Ortisei denen bir kayak merkezi buldular. Ama şato yoktu. Çekimleri sonradan bir sette yapmak zorundaydık ve bu da oldukça pahalı bir girişimdi. Dekor ve setler, Avrupa'nın en modern stüdyosu olan MGM'de hazırlanmaya başlandı. Planlanan günden bir-iki gün sonra çekim ekibi ve oyuncular Ortisei'ye ayak bastı.

Karda çekim hem zevkli, hem de zorlu bir uğraştı. Vardığımızda tam kayak mevsimiydi ve her yer insan kaynıyordu. Liftleri meşgul etmemize bozuluyor, pisti aletlerimizle doldurmamıza kızıyorlardı. Üstelik jeneratör ve kamera teçhizatını bir yerden diğerine taşımak tahmin ettiğimizden de uzun sürüyordu. Yorucu, güç ve sabrın sınırlarını zorlayan bir çalışmaydı.

Neyse ki yardımcım Roy Stevens, **Doktor Jivago** ve **Lawrence of Arabia** gibi yapımlarda çalışmış, deneyimli bir asistandı. Lojistik sorunların kolayca üstesinden gelebiliyordu. Yarım düzine kar makinesi kiraladı ve ekibin taşınma sorununu ortadan kaldırdı. Araçlar devrilse de, çalışanlar kara saplanıp yolu kaybetse de işin komik yanını bulup çıkarıyor, herkesi güldürmeyi beceriyordu.

İyi kaymanın yararlarını görüyordum. Pek çok kez dublör-lük yaparak, diğer oyuncuların yerine kaydım. Bir diğer usta kayakçı da Hans'dı. Çalışmalardan arta kalan zamanı bol bol kayarak değerlendiriyorduk.

Sharon'la ilişkimiz de, Ortisei'de yeni bir anlam kazandı. Londra'daki o ilk geceden sonra sevişmemiştik. Onu her görü-

şümde kanım tutuşuyor, kendimi güç bela tutuyordum. Çekimler başladıktan sonra ilk gece birlikte yemek yedik. Sonra kaldığı otele kadar yürüdük. Duraklayarak, yukarı gelebilir miyim, diye sordum. Kendine özgü o çocuksu tebessüm belirdi yüzünde ve evet, dedi. Böylece gerçek anlamda ilişkimiz başlamış oldu. Londra'ya ve MGM'deki insan yapısı karlara döndük. Sharon kendi evinde kalıyordu ama sık sık buluşuyorduk.

Anatole Dauman, İngiltere'yi ziyareti sırasında bana da uğradı ve köpeğim Jules'den selam getirdi. Stüdyo ve aldığım maaştan çok etkilenmişti. «Burada iyi iş becermişsin,» dedi.

«Öyle mi dersin?» Sorunlarımın bolluğuna bakılırsa, bu o kadar da doğru sayılmazdı.

Bu arada Sharon benim eve taşındı. Geldiği ilk gün, «Sakın endişelenme,» dedi. «Bazı kadınların yaptığı gibi tahakküm etmeye çalışmayacağım.» Yaşama şeklimi anlamış ve düzenimi bozmamayı kararlaştırmıştı. Etkin, hâkimiyet kurmayı seven kadınlardan korktuğumu biliyordu. O güne dek kimseden böyle bir güvence almamıştım.

Sharon'ın bir yeni yönünü keşfetmiştim: Tam bir ev kadınıydı. Nefis yemek pişiriyor, evi pırıl pırıl tutuyordu.

Giderek evde daha çok vakit geçirmeye başladık. Dostlarımızı çağırıyor, zorunlu kalmadıkça sokağa çıkmıyorduk. Warren Beatty, Dick Sylbert ve Yul Brynner gibi Hollywoodlu dostlarımızın yanısıra, Victor Lowndes, Andy Braunsberg, Simon Hessera, Larry Harvey ve Michael Sarne gibi 'yerli' tanındıklar da evimizden eksik olmuyordu.

Sharon'ın eski sevgilisi Jay Sebring Londra'ya geldi. Onunla tanışmak istemiyordum ama Sharon'ın ısrarıyla bir akşam yemeğine çıkmayı kabul ettim. Hiç de beklediğim gibi biri değildi. Sharon'ı mutlu edip etmediğimi anlamaya çalışan bakışlarını üzerime diyor, Sharon'a lâıyk olup olmadığını merak ediyordu. Üzerinden, Sharon'u yitirmenin verdiği üzüntüyü attığını söyleyince, aramızdaki buzlar eridi. İki eski dost gibiydik. O günden sonra onu da evimizdeki partilere çağırmaya başladık.

Sharon'la beraber oturmamız, başta Gene olmak üzere tüm dostlarımızın hoşuna gitmişti. Durumdan tek memnun olmayan, Marty Ransohoff'tu. Galiba onun da Sharon hakkında bazı niyet-

leri vardı. Bunu çok sonradan anladım. Bana göre mutluluğumu-
zu çekemiyordu, o kadar. «Sharon her geçen gün kendisine da-
ha fazla güveniyor,» dedim bir gün Ransohoff'a. «Komplekslerini
çoğundan kurtuldu.»

Ransohoff bana yiyecekmiş gibi baktı. «Evet,» dedi sonra,
«Kimisinden kurtuluyor, ama bir sürü yeni komplekse kapılıyor.»

İngiliz sansür kurulu, baskılarını gün geçtikçe arttırmış, da-
yanılmaz bir hal almıştı. O eski güzel günleri özlemle anar ol-
muştuk. Bir de MGM'in tutucu, eskilmiş kurallarına boğuşmak
zorunda kalıyordum. Ransohoff, kasaplığa girişmişti. Filmdeki
çıplak sahneleri, argo konuşmaları makaslamak için elinden ge-
leni yapıyordu. Bu arada Sharon'a **Dalga Yapma** adlı Amerikan
yapımında Tony Curtis'le başrolü verip, sevdiğim kadını benden
uzaklaştırdı.

Sharon, Los Angeles'dan sevgi dolu, neşeli mektuplar yol-
luyordu. İlk mektubunda, «Roman,» yazmıştı, «Tırnaklarımı bir
görsen. Öyle güzel uzadı ki. Sırtını uzun, seksi tırnaklarımla ka-
şıyacağım, az kaldı.» Kiraladığı evi çok övüyordu. «Öyle büyük ve
boş ki, kendimi ayda sanıyorum.»

Haklıydı. **Vampir**'in son işlemlerini de tamamlayıp, Ranso-
hoff ve Calley'e göstermek üzere Los Angeles'e uçtuğumda, sö-
zünü ettiği muhteşem evi gördüm ve bayıldım. Bir hafta hiç dı-
şarı çıkmadan birlikte olduk. Zoraki ayrılık ikimizin de açlığını
arttırmıştı. Hiç böylesine büyük bir sevgi ve hazla sevişmemiş-
tik. Bir tür balayıydı bu ikimiz için de! Sharon'la öyle dopdoluy-
dum ki, Marek Hlasko arayıp da görmek istediğini söyleyince,
atlattım.

Los Angeles'da geçirdiğim hafta, meslek hayatım bakımın-
dan pek doyurucu olmadı. Ransohoff, filmi hiç beğenmemişti.
Neyseki Bronislau Kaper, çok eğlenceli bulduğunu söyledi de,
moralim biraz düzeldi.

Sharon'dan ayrılmak zordu, ama Londra'ya dönmeliydim. Ko-
meda, filmin müziğini ve ses kaydını yapmak için beni bekliyor-
du. Süreyi çoktan aşmıştık, ama her şeyin en iyisini istiyor, geç
olsun, güzel olsun diye düşünüyordum. Sharon'ın mektupları öz-
lem doluydu. «Seninle geçirdiğim her dakikayı seviyorum,» di-
ye yazıyordu. «Sana ait her şeyi seviyorum. Kısacası, seni se-

viyorum.» Bir sonraki mektubunda, bir kız arkadaşının tanıştığı yeni oyuncağından söz ediyordu: Bir vibratör. «Gerçekten hoş bir alet. Sen de mutlaka bir tane edinmelisin. Hem tutulmuş boyunlar için de çok yararlı.»

Sharon, **Dalga Yapma**'yı bitirip Londra'ya döndü. O döndükten hemen sonra ben Amerika'nın yolunu tuttum. Bitmiş ve Komeda'nın enfes müziğiyle bambaşka bir tat almış olan filmi New York'taki bazı MGM yöneticilerine götürdüm. Şirket tam o sırada büyük bir yönetim kargaşası içindeydi, kimse filmime vakit ayıramadı. Yöneticiler ya telefonda ya da hukuk danışmanlarıyla toplantıydı.

Sonunda güç belâ bir gösterim düzenleyebildim. Başkan yardımcısı izlemeye geldi. Bu koyu bir Rus aksanıyla konuşan yaşlı adam, film sırasında belki on kez telefona gitti ve en azından on beş dakikasını kaçırdı. Aklı çok daha önemli şeylerde olmalıydı, ağzını açıp da tek söz etmedi. Bense, ne tür insanlarla iş yaptığımı merak eder olmuştum. İşte, 2 milyon pounddan fazla para harcadıkları yapım hazırdı ve dönüp de bakmıyorlardı bile. Hollywood böyleydi işte. Çok istediği bir oyuncağa sahip olduktan sonra fırlatıp atan şımarık bir çocuk gibi.

Vampir'in gösterime ne zaman sunulacağını merak ediyordum, Ransohoff'u aradım. Yanıtı kısaca şuydu: «Bekle ve gör.» Filmin üstünde biraz daha çalışması gerekiyordu.

Bir yıllık çalışmadan elimde kimsenin görmek istemediği bir film kalmıştı. Canım çok sıkındı. Richard Horowitz Vermont'a kayağa gidiyormuş, beni de çağırdı. Sharon bundan pek hoşlanmamıştı doğrusu. Yola çıkmadan az önce, Paramount'un başkan yardımcılığını yeni üstlenen Bob Evans'ın telefonu geldi. Kayaktan ne kadar hoşlandığımı biliyormuş, bu yüzden benim için bir kayak filmi düşünüyormuş. Hemen Hollywood'a gidip, **Kayakçılar** adlı senaryoyu okumamı istiyordu. Önce biraz kayak yapmak istediğimi söyledim. Hollywood'a daha sonra gidecektim.

Gittim ve Bob'a **Vampir**'le ilgili kaygılarımı anlattım. Bir Amerikan şirketiyle ilk kez iş yapıyordum ve büyük düş kırıklığına uğramıştım. Üstelik şimdi Cadre Film'i ve ortağım Gene Gutowski'yi de düşünmem gerekiyordu.

Bob, «Her şeyden önce şunu bir okumanı istiyorum,» diyerek bir dosya uzattı. «**Kayakçılar**, seni buraya çekmek için bir yemdi. Önce şunu bir oku.»

Otelime dönüp, sarı sayfaları karıştırmaya başladım. Adı, **Rosemary'nin Bebeği**'ydi. Başta pek hoşlanmadım, ama sayfaları çevirdikçe ilgim arttı. Bir solukta okuyup bitirdim. Evans ertesi sabah arayıp da ne düşündüğümü sorduğunda, duygularımı açıkladım: Aklım başımdan gitmişti.

Tahmin etmiştim,» dedi. «Yapmak ister misin?»

«Evet,» dedim. «Yapmak isterim.»

20

Hollywood'un altın kuralını öğrenmeye başlıyordum. Demiri tavında dövecektin, yoksa tanrılar sıkılıyor ve ilgilerini yitiriyordu. **Rosemary'nin Bebeği**'nde bu kuralı uygulamaya koydum: Hemen evet dedim, Paramount senaryoyu yazmam için çabucak bir anlaşma imzaladı, çekim öncesi çalışmalar anında başladı. Gene Gutowski, ayrıntıları saptamak üzere Los Angeles'a geldi. Hayatımda ilk kez bir avukata ihtiyaç duyuyordum. Gene, şov dünyasının hukuk işlemlerinde uzmanlaşmış olan bir firmanın ortaklarından Wally Wolf'la anlaştı. Bir diğer yenilik de maaşımdaydı. Yönetmen ve senarist olarak, Hollywood'un o günkü rayici üzerinden para alacaktım.

Rosemary'nin Bebeği'nin yapımcısı Bill Castle'dı. Bu kır saçlı, kırmızı yüzlü devin ağzından puro hiç düşmüyordu. Daha önce ucuz korku filmleri yönetmiş ve prodüktörlüğünü yapmıştı. **Rosemary'nin Bebeği** filminin haklarını kendi parasıyla almış, daha sonra da yüklüce bir kârla Paramount'a satmıştı. Film kendisi yönetmek istiyordu ama Bob Evans dayattı ve bu film için iyi bir yönetmen gerektiğini, Bill'in yetersiz kalacağını ileri sürdü.

Londra'ya dönüp senaryo çalışmalarına başladım. İlk kez Gèrard'sızdım. Kitabı bir kez daha okudum. Hâlâ büyüleyiciydi. İlgisiz sayfaları işaretledim, gereken paragrafları saptadım. Evin çatı katındaki küçük odayı çalışma odası haline getirmiştım. Günlerce bu odadan çıkmadım, çalıştım.

Kitaptaki heyecan unsuruna dokunmak istemiyordum. Rosemary'nin giderek değişmesini, ruh sağlığını yitirmesini ve iblislerin emrine girmesini aklının ona oynadığı bir oyun olarak vermek istiyordum. Düş gücü zamanla inanılmaz boyutlar alır ve yaşadıklarıyla düşleri ayırt edilmez olur.

Çalışmalarımın arama giren tek şey, Sharon'ın her gün gelen telefonlarıydı. Los Angeles'da harıl harıl ev arıyordu. Bir gün sonra, nefis bir yer bulduğunu bildirdi. Birazcık pahalı, dedi. Yine de kontratı imzalayıp tutmak istiyordu. Olabilir miydi?

Bitmiş senaryoyu koltuğumun altına sıkıştırıp da Los Angeles'a varınca, evi gördüm ve Sharon'ın neden aşık olduğunu anladım. Okyanusun kıyısında, şu eski Santa Monica malikanelerinden biriydi. Duvarla çevrili geniş bir bahçesi, sayısız ağacı, doğal bir gölcüğü, bir de yüzme havuzu vardı. Hole inen muhteşem merdivenlerinde insan her an Gloria Swanson'ın belirivereceğini sanıyordu.

Kira oldukça yüksekti, üstelik bu kadar büyük bir eve ihtiyacım yoktu ama benim için önemli olan Sharon'ın istekleriydi. Üstelik dostları ağırlamak için ideal bir yerdi, eski bir Hollywood filminden fırlamışa benziyordu.

Senaryomu alıp Paramount'un en üst kattaki büro kısmına gittim. Yaşlıca sekreterden yazıyı mümkün olduğunda kısa göstererek daktiloya çekmesini istedim. Örneğin satır aralarını daraltabilirdi. Gözlerinde dalgın bir bakış belirdi. «Benden bunu isteyen son insan,» dedi, «Bay Von Sternberg'di.»

Paramount'un, film boyunca sekreterliğime verdiği Thelma Roberts da anıları çok eskilere uzanan emektarlardandı. Zaten Paramount'un çalışanlarından çoğu yıllanmış, tüm meslek yaşamlarını burada geçirmiş insanlardı. Akıllı, bildiğini söyleyen bu kızıl saçlı kadın, soğuk ve itici görünüşünün altında yumuşak bir kalp taşıyordu. Banə anaç bir tavuk gibi sahiplendi ve Pa-

ramount'un bir labirenti andıran bürokrasisiyle başatmenin yollarını gösterdi, aktör ve menecerlerin saldırısından korudu.

Rosemary'nin Bebeği için ekibimi oluşturmaya girişince, ilk olarak Dick Sylbert'ı işe aldım. Hem iyi bir dost ve prodüksiyon dizayncısı hem de keseme uygun biriydi. Filmin en önemli yeri, Rosemary'le Guy'in yaşadığı New York'taki apartman dairesiydi. Bunu Paramount'taki sette kurabilmek için basmakalıp bir dizayndan çok daha fazlası gerekiyordu.

En çok üstünde durduğum, olayın geçtiği yılı —1965 ya da iki yıl öncesi— tam olarak yansıtabilmektir. Kostümleri çizen Anthea Sylbert, Dick'in baldızı, o dönemin giysilerini başarıyla verdi. Ben ayrıca bir televizyon yardımıyla, Papa 6. Paul'un New York'a yaptığı ziyaretten de birkaç görüntü katıp, bu taze anıyla istediğim çağrışımı yapacaktım. Bir başka çağrışım da, Rosemary'nin berberden döndüğü sahnede yapılacaktı. Rosemary'nin kıvrır kıvrır saçlarını görünce, Guy, «Bunun için bir de para ödedin, ha?» der. Rosemary de, «Ama bu Vidal Sassoon modeli,» diye karşılık verir. «Çok moda.»

Oyuncu seçimi için her zamanki yöntemimi uyguladım. Oturup tınlardan bir bölümünün temsili resimlerini çizdim. Paramount'un sanatçılarından biri, Hoyt Bowers de bu eskizleri ayrıntılı portreler haline getirdi. Böylece oyuncu aramaya koyulduk. Eskilerden Ralph Bellamy, Sidney Blackmer, Elisha Cook ve Patsy Kelly'i işe aldık. Hepsi de yıllardır perdede görünmemişti. Ruth Gordon'u son çevirdiği filmlerden tanıyordum, ufak tefek, meraklı, çenesi düşük New Yorklu tipini başarıyla canlandırdı.

Rosemary rolüne gelince... Paramount fazla tanınmamış genç bir yetenekle bu filmde başlayarak uzun süreli bir kontrat imzalamak niyetindeydi. Ortaya yüzlerce isim atıldı, ancak Sharon'inkini boşu boşuna bekledim. Ondan kimse söz etmedi ben de bana düşmez, diyerek sustum.

Mia Farrow'dan ilk bahseden Bob Evans oldu. Farrow hakkında tek bildiğim, Frank Sinatra'nın karısı olduğuydu. Oturup birkaç TV dizisini izledim. Sonra Daisy adındaki gece kulübünde buluşup konuştuk. Mia, Rosemary için düşündüğüm, sağlıklı, güçlü kuvvetli Amerikalı tipine uygun değildi, ama öyle de

yetenekliydi ki, bir deneme filmi bile çekmeye gerek görmeden, rolü verdim.

Böylece geriye bir Guy rolü kalıyordu. Temiz, TV izleyicilerinin reklamlarda görmekten hoşlandığı, genç bir erkekti aklımdaki. Warren Beatty'ye senaryoyu okuması için ısrar ettim. Her zaman olduğu gibi işi iyice ağırdan aldı, sonunda da rolün yeterince önemli olmadığını öne sürerek geri çevirdi. Ayrılırken, «Hey,» dedi. «Rosemary'i oynayabilir miyim?»

Aklıma gelen diğer adlardan biri de, birkaç korku filminde izlediğim, kimsenin tanımadığı genç bir aktördü: Jack Nicholson. Fakat onun da o sefiş, kötülük saçan görünümü beni rolü teklif etmekten alakoydu. Temiz pak, yakışıklı ve kendinden emin, genç bir aktör istiyordum.

Robert Redford, pek çok nedenden ötürü bir numaralı adayımdı: Yakışıklı, yetenekli... Üstelik adı filme çok şey katacaktı. Ancak ne yazık ki, Redford'la Paramount büyük bir kavga halindeydi tam o sıra. **Mavi** adlı bir kovboy filminde oynamak üzere kontratı imzalamış, ama filmin ne kadar berbat bir şey olacağını anlayarak çekip gitmiş. Paramount yöneticileri öfkeden kuduruyordu. Yine de Redford'u **Rosemary'nin Bebeği**'nde oynatabilirim gibi saf bir düşünceye kapıldım. Böylece stüdyoyla arası düzelirdi belki. Redford'un kayak hastası olduğunu bildiğimden filmin adını **Kayakçı** olarak değiştirmiştım. Tüm bir takım yerine **tek** bir kayakçı insanların daha çok ilgisini çekerdı. Bu konuyu gündeme getirerek avlayabilirdim belki bu yetenekli aktörü. Bob Evans'a danıştım, o da Redford'la doğrudan teması geçmemi öğütledi.

Oblaths'da buluştuk. Redford, **Rosemary'nin Bebeği**'ni beğenmiş ama **Kayakçı**'ya bayılmıştı. Yemeğimizi beklerken, Paramount'un avukatlarından biri masamıza gelip Redford'u bir kenara çekti ve kontratın iptaline ilişkin belgeleri imzalaması için uzattı. Redford'un yüzü sapsarı kesilmişti. Sinirden titriyordu. «Burada buluşacağımızı kimseye söyledin mi?» diye sordu. «Yalnızca Bob Evans'a,» dedim masum masum. Evans da Paramount'un başkan yardımcılarında Bernie Donenfield'e söylemiş, o da hemen avukatları göndermiş. Evans'ın içinde bir kö-

tülük yoktu. Böylece Robert Redford'un Guy olarak sonu geliyordu.

Redford ve Beatty devre dışı kalmıştı. Gözlerimizi biraz daha aşağılara indirdik. Aklıma John Cassavetes geldi. Londra'da tanışmış ve iyi bir oyuncu olduğunu anlamıştım. Sette sorun çıkaran biri olduğunu duymuştum ama role büyük bir uyum sağlayacağından emindim.

Oyunu, boş bir sahnede prova etmeye başladık. Videoya çekmek istiyordum. Sonra Cassavetes ve Mia'yla oturup izler ve tartışarak son şeklini verebilirdik. İkiisi de bu aşamada son derece heyecanlı ve istekliydi. Hem konudan, hem de yönetim şeklinden çok memnundular. Stüdyoya, yeni çıkan video göstericilerden bir tane aldırabilmek için epey ter döktüm.

Sonunda çekim günü geldi. Kiraladığım Mustang'la o ünlü Cecil B. De Mille kapısından —film okulundayken gördüğüm **Sunset Bulvarı** filmiyle öyle iyi anımsıyordum ki bu kapıyı—geçerken garip bir duyguya kapıldım. Hiç de beklediğim heyecanı duymamıştım. Paramount'un karargahına, on sekizinci yüz yıl taklidi o muazzam taş binaya doğru yol alırken içim bomboştu. Emrimde altmış teknisyen vardı. Ücretim de kendi ölçülerime göre oldukça yüksekti ama o anda tek düşündüğüm, yıllar önce ilk kısa filmimi, **Bisiklet**'i çekmeye başlamadan önceki son gecemdi. Krakov'da, sabaha dek gözümü kırpmadan geçirdiğim o gece duyduğum zevk ve heyecan neredeydi? Gerçek, asla düşün güzelliğiyle boy ölçüşemeyecekti.

Her zaman olduğu gibi, çekim, filmin hazırlık çalışmalarından çok farklıydı. Cassavetes, daha önceki provalarımızda uyumlu ve dostaneydi. Ancak çekim başlar başlamaz değişti, bambaşka biri olup çıktı. Güç biri olduğunu söyleyenler haklıymış. Yönetimimi sorguluyor, benim söylediğimle kendi yorumunu bağdaştıramıyordu. Kısa zamanda, başka bir karaktere bürünemediğini, yalnızca kendisini oynayabildiğini ve sevgili lastik ayakkabıları ayağında olmayınca ne yaptığını bilmez hale geldiğini anlamıştım. Ayrıca, Guy ve Rosemary'nin yeni tuttukları dairenin boş zemininde seviştikleri çıplak sahneye de karşı çıkıyordu. Açık saçık filmlerin oyuncusu değilmiş. Aynı sahneye

Mia da karşı çıkıyordu ama başka bir nedenle: Sinatra'nın tepkisinden çekiniyordu.

Mia'yla tam bir uyum içindeydik. Yönetmen John Farrow ve Maureen O'Sullivan'ın kızıydı ve bu her halinden belli oluyordu. Rosemary rolüne kendini adadı. Senaryoyu sevmiş ve filmin iyi olması için elinden geleni yapmaya karar vermişti. Yaşıyordu da. İlişkimiz mükemmeldi.

Mia'ya ilişkin sorunlarım, yönetmenliğimden kaynaklanmıyordu. Daha çekime başlar başlamaz, **Rosemary'nin Bebeği** büyük ilgi çekmeye başladı. Sinatra, karısının kendi adına böylesine ilgi görmesine dayanamıyordu. Ayrıca filmin, Sinatra'nın programına göre tamamlanması da gerekiyordu. Elli günlük süremiz dolar dolmaz, **Dedektif**'i çekmeye başlayacaktı ve Mia'nın da kendi filminde rol almasını istiyordu. Bizim filmi zamanında bitiremeyeceğimiz belli olunca, Mia'nın filminden ayrılmasını istedi. Mia reddedince de öfkeden kudurdu. Ağır ilerlediğimizi biliyordu. Kendisi bir sahneyi iki kezden fazla çekmemiştir. Bob Evans'a baskı yapmaya başladı. Aralarında öfke dolu telefon görüşmeleri geçiyordu. Daha sonra başka bir biçimde öcünü de aldı.

Mia-Sinatra ilişkisini çözebilmiş değilim. Sharon'la birlikte birkaç kez yemeğe çıktık. Sinatra, iyi bir evsahibi ve hoşsohbet bir ahab olmasına karşın, bencildi. Ona göre dünya, erkeğin dünyasıydı. En hoşlandığı şey, Beverly Hills'deki evinin barında erkek erkeğe sohbet etmektir. Mia'ya gelince, dünyada olup biten her şeyle ilgilenen, Kızılderililerin sorunlarından Vietnam Savaşı'na dek her şey için kafa yoran bir kadındı, oysa Sinatra savaşı destekliyordu. Ortak tek bir noktaları yoktu görünüşte, yine de Mia'nın kocasına delice aşık olduğu da belliydi.

Otantik ayrıntılara verdiğim değer her filmle birlikte artıyordu. Bu kez elimde bol malzeme vardı, ben de sonuna dek kullanacaktım. Filmin çoğu, Rosemary'nin gözlerinden görülüyordu. Bunu iyice verebilmek için uzun, karmaşık sahneler, kısa odaksal mercekler kullandım. Bu, kamerayı ve oyuncuları yerleştirmede büyük özen gösterilmesini gerektiriyordu. Evet, yavaş ilerliyorduk ama hiçbir filmimi aceleye getirmeye, baştan-savma çekmeye niyetim yoktu.

Kısa zamanda Paramount'un çalışma koşullarının Compton'la da Film Polski'yle de hemen hemen aynı olduğunu keşfettim. İster kapitalist ister komünist rejimde olsun, bütçesi küçük de büyük de olsa, bir yönetmen süreyi aştı mı, yöneticilerin tavrı aynıydı. Stüdyo görevlileri sinirlendi, tartıştı, tehdit etti, Bill Castle'a yakınma dolu yazılar gönderdi ve bana saldırmaya başladı. Sonuçtan memnundular ama çekimi saptanan eli günlük süre içinde bitirmemi istiyorlardı. Ben de kaliteyi ön plana alarak süreyi aşınca, kavgalar patlak verdi.

Baskı, asıl Paramount'un New York'taki karargahından kaynaklanıyordu. **Rosemary'nin Bebeği**'ni, Polonyalı, önemsiz bir yönetmenin, önemsiz bir filmi olarak görüyorlardı. New York'tan gelen kızgın dalga bana Bernie Donenfeld tarafından yansıtılıyordu. Gün geçmiyordu ki bir toplantıya çağrılıp acele etmem için kulağım bükülmesin.

Bir gün sette Otto Preminger yanıma gelip suratımın neden böyle asık olduğunu sordu. Sorunlarımı kısaca anlatınca da, omuz silkti. Böyle kaygılanmaya ne gerek var? Yerime başkasını getireceklerine dair bir söylentinin çıktığını söyledim.

Davudi sesiyle, «Çok saçma,» diye kükredi. «Şu ana dek yapılan işten memnun değiller mi?»

Memnundan da öte, dedim. Bayılmışlardı.

Geri zekâlı bir çocuğa hitap eder gibi, tane tane, «Roman, şunu unutma,» dedi. «Bütçeyi de süreyi de aşabilirsin, yeter ki sonuç iyi olsun. Bir yönetmeni işten atmaları için, çekimlerin kötü olması gerekli, yoksa asla değiştirmezler.»

Bundan bir süre sonra, seslerin iyice yükseldiği bir toplantıya çağrıldım. Bernie Donenfeld, bir sahneyi neden bu kadar üstüste tekrarlattığımı, çekimi neden bu kadar uzattığımı sordu öfkeyle.

«Bak,» dedim. «Artık sabrım taşıyor. Hızlı mı çekmemi istiyorsun? Pekala. Şu andan itibaren, her gün senaryonun yirmi sayfasını çekeceğim ve filmi hafta sonunda bitireceğim. Umarım hoşunuza g'der.»

Masanın çevresindekiler kaygılı kaygılı bakiştılar. Bob Evans, «Bernie,» dedi. «Boşuna telaşlanıyoruz.» Sonra bana döndü. «Roman, sete dön ve nasıl istiyorsan öyle yap. Sorumlulu-

“Bu ben alıyorum.” Ne büyük baskı altında olduğunun farkındaydım, minnet duydum. O günden sonra peşimi bıraktılar ve filmi, planlanan tarihten dört hafta sonra bitirdim. Her şey kutulandığında, 1.9 milyon dolar olarak düşünülen bütçeyi 400.000 dolar aşmıştık. Filmin getirdikleriyle karşılaştırıldığında önemsiz bir farktı bu.

Çekimler sırasında, filmi bitiremeyeceğim koşkusuna yalnızca bir kez kapıldım. O da, artık gebeliği iyice ilerlemiş olan Rosemary’nin çektiği acıları biraz olsun unutabilmek amacıyla, eski dostlarına büyük bir parti verdiği sahnenin çekimleri sırasında oldu. Tam hazırlanmış, çekime geçiyorduk ki, Sinatra’nın avukatı Mickey Rudin çıkageldi. Mia’ya bazı önemli evraklar getirdiğini söyleyinçe ara verdik.

Tüm başrol oyuncularını gibi, Mia’nın da seyyar bir giyinme odası vardı. Bu sayede zaman zaman yalnız kalabiliyor, çekim aralarında başını dinliyordu. Avukatla birlikte oraya çekildiler. Birkaç dakika sonra Rudin çıktı ve tek kelime etmeden gitti. Çekime başlayabilirdik, ama Mia ortada yoktu. Herkes gözünü aracın pembe kapısına dikti. Gidip kapıyı çaldım. Yanıt gelmedi. İkinci kez çalıp da yine karşılık alamayınca açıp girdim. Oradaydı. Küçük bir çocuk gibi hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu. Zar zor konuşabiliyordu. Sinatra, boşanma davası açmış. Mia’yı en çok yaralayan, bunu kendisinin söylemeyip avukat aracılığıyla iletmesiydi. Setteki herkes bu davranışı kınadı. Sanki bir hizmetkârın işine son verir gibi Rudin’i yollaması berbat bir hareketti. Kocasının bu kaba, acımasız davranışını anlayamıyor ve onuruna yediremiyordu.

Onu yatıştırmaya çalıştım. Sinatra’yı gerçekten sevdiğini anlamıştım. Yapabileceğim pek bir şey yoktu. Gidip Bob Evans’la görüştüm. O da olayı öğrenmiş ve paniğe kapılmıştı. Filmin yarıda kalmasından korkuyordu. Sonra tekrar Mia’ya gittim. “Eve gitmek ister miydin?” diye sordum.

“Hayır,” dedi. “Düzelirim, merak etme. Bana birkaç dakika izin ver.”

Ve hiçbir şey olmamış gibi çekime başladık. Mia, günün sonuna dek dayanmayı başardı. Film de bitirdi ama olayın şokunu uzun süre üzerinden atamadı.

MGM, **Vampir Katilleri**'ni göstermeye hazırdı. Marty Ransohoff'un makasladığı biçimiyle izledim. Daha ilk dakikalarda, büyük bir hata yaptığımı anladım. Filmi onlara teslim etmemeliydim. Ransohoff, adını **Özür Dilerim, Ama Dişleriniz Boynumda** olarak koyduğu gibi, tüm oyuncuların sesini dublajla değiştirmiş, Komeda'nın müziğiyle oynamış ve filmin yirmi dakikasını çıkarmıştı. Daha Amerikanvari oluyormuş böyle. Üstüne üstlük, vampirler hakkında bilgi vermek amacıyla girişe garip bir çizgi filmi eklemişti.

Bunu izlerken, sakat bir çocuk doğuran bir annenin ıstırbını tattım. Herif, filmimi mahvetmişti. Adımın jenerikten çıkartılması için epey uğraştım ama MGM izin vermedi.

Variety dergisine bir demeç verip, her şeyi anlattım. Ransohoff hemen beni arayıp, «Çeneni kapa,» dedi. «Bizimle dalaşmaya kalkma, seni gömecek kadar paramız var.»

Çenemi kapamadım. Başka demeçler verdim. Bu arada film gösterildi ve hiç beğenilmedi. Ancak yıllar sonra, benim çektiğim şekliyle gösterildi ve bir hiciv filmi olarak çok beğenildi.

Onca sorunuma karşın, Sharon'la Hollywood yaşamının tadını çıkarıyorduk. Beverly Hills ve Bel Air'den parti eksik oluyordu. Haftanın her gecesi bir başka yerdeydik. Sinema dünyasına adım atan ve hızla yükselen genç bir çift olarak, Hollywood'un gerek Danny Kaye, Otto Preminger, Ruth Gordon ve Garson Kanin gibi eskileri, gerekse Mike Nichols, ya da Mamas and the Papas grubundan John ve Michelle Phillips gibi yenileri, bizimle yakından ilgileniyordu.

Sharon'ın en yakın arkadaşı Wendy Wagner, Robert Mitchum'un oğlu Jimmy'le yaşıyordu. İkisi de sürekli ziyaretçilerimizdendi, bol bol esrar çekiyorlardı. Jimmy esrarlı sigara sarmada öyle ustaydı ki, eğitici bir filmde öğretsin diye rol vereceğimi söyleyerek şakalaşıyordum. Sharon'la Hollywood'un eski ve yeni temsilcilerini partilerimizde bir araya getiriyor ve ne kadar iyi anlaştıklarını görerek memnun oluyorduk.

Gene ve Judy Gutowski de Londra'dan gelmişti. Bir süre bizde kalıyorlardı. Simon Hessera ve Brian Morris de katılmışlardı. Simon'un kardeşi Henri Sera ise şansını şarkıcılıkta deniyordu.

Daha önce hiç yüzme havuzum olmamıştı. Konuklara göstermeye bayılıyordum. Yeni avukatım Wally Wolf, bir gelişinde ayağına bir şort geçirdiği gibi suya atladı. Bir uçtan diğerine nefis kulaçlarla gidip gelmeye başladı. Ağzım açık kalmıştı. Suda böylesine hızlı hareket edebilen birini hiç görmemiştim.

«Hiç yarıştın mı?»

«Olimpiyat takımındaydım,» dedi alçakgönüllü bir tavırla.

«Nerede?»

«Oh, Londra ve Helsinki’de, Melbourne ve Roma’da da su-topu takımındaydım.»

Gene Gutowski’ye bir göz attım. «Bu herifin hukuktan anladığına emin misin?» diye fısıldadım. Bildiğim tüm avukatlar, kel, gözlüklü ve devamlı oturan tiplerdi.

Santa Monica malikanemiz, Gene ve Judy dışında birçok konuğu ağırlayabilecek büyüklükteydi. Bunların arasında iki de Polonyalı sürgün vardı. Ozan Czeslaw Milosz ve karısı. Sonra bir gün Sharon’ın ebeveyni çıkageldi. Başta çekingen davrandım ama öyle sıcak ve canayakın insanlardı ki, kısa zamanda kanım kaynadı. Kızlarıyla aramdaki ilişkiyi kolayca kabullenmişlerdi. Bize bir de armağan getirmişlerdi: Minik bir Yorkshire yavrusu. Adını, **Rosemary’nin Bebeği**’ndeki uğursuz tipe atfen, Doktor Sapers-tein koydum.

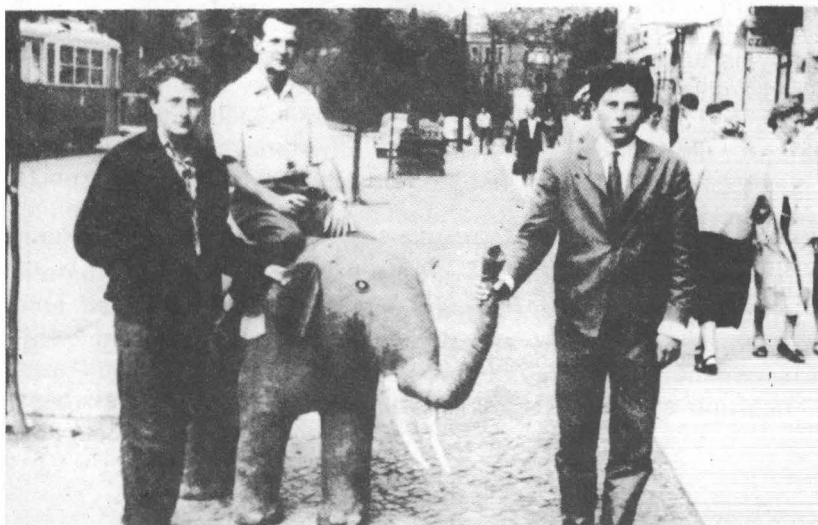
Daha sonra, babamla Wanda birkaç aylığına yanımıza geldi. Sharon, evimiz ve yeni yaşam biçimimle gururlanıyordum, ama Polonya’ya döndüler de rahatladım. Babam çok para harcadığını düşünüyor, kendi deyimiyle, balonun bir anda patlayabileceğini savunuyordu. Wanda’nın da babamın da Amerika’dan fazla hoşlanmadıklarını görünce, büyük düş kırıklığına uğramıştım. Yemeği, havayı, mesafeleri ve evimize girip çıkanları eleştiriyorlardı. Babam sürekli, milletin beni kullandığını, kanımı emdiğini söyleyip duruyordu. Bir noktaya kadar haklıydı belki ama benim bundan zevk aldığımı görmemezliğe geliyordu. Evet, bu insanların bir kısmı asalaktı, ama onlarla beraber olmaktan hoşlanıyordum. Bir gece, Wanda gözlerini şöminedeki ateşe dikip, taşlaşmış bir halde otururken, «Bak,» diye mırıldandı, «küçücük atlar zıplayıp duruyor.»

Çocukluk portresi

Üstte Babam ve Wanda'yla, Altta Kostenko ve Kuba Goldberg'le Gdansk'da eğlenirken

*Solda İlk karım
Barbara'yla, üstte
Deneuve'u
yönetirken*

*Rosemary (Mia Farrow) Guy'a (John Cassavettes) koşarken.
Geri planda Howard Koch, Jr.*

Sharon

Düğünümüz. Soldan sağa: Jean Gutowski (Sağdıç), Barbara Parkins. Sharon'la benim aramda: Babam ve Victor Lownes.

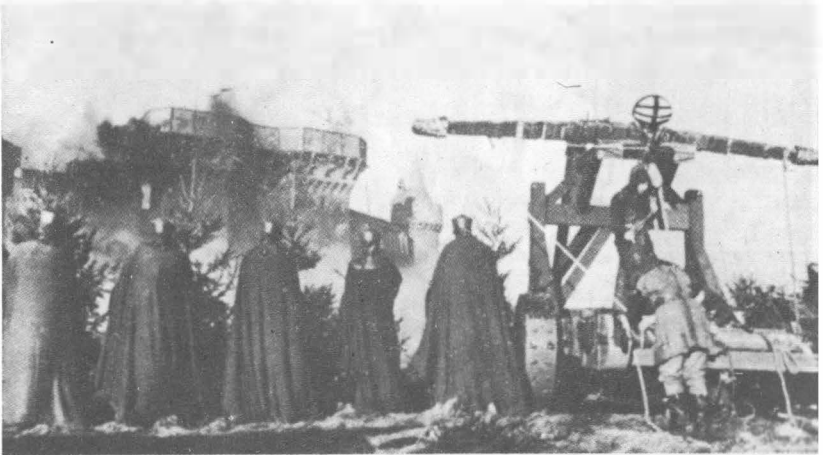

*Senaryonun yardımcı
yazarı, Ken
Tynan'la.*

Cadılar

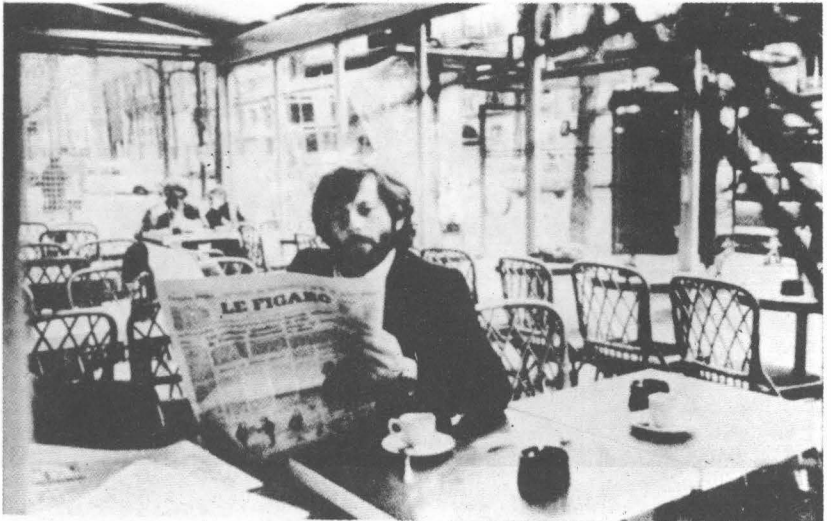
Bozuk mancınklarımızdan biri

Jack Nicholson'la

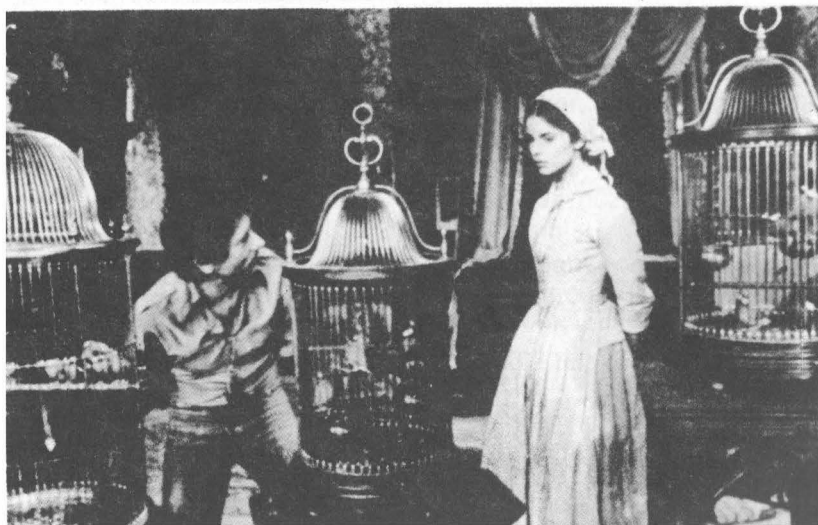
Paris'te. Los Angeles'da başıma gelenlerden sonra, üstümdeki baskıdan kurtulmayı umarak bu fotoğrafı çektiymiştim.

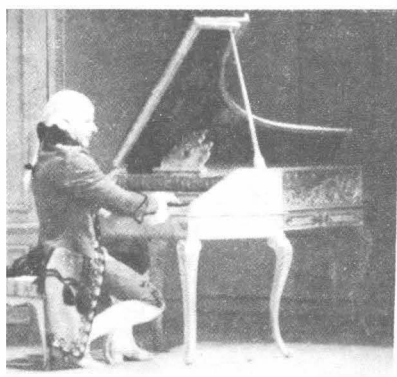

Nastassia Kinski

Tess'de Nastassia'yı yönetirken

*Varşova yapımında
Mozart rolünde*

*Lodz Film Okulu'nda
dönüş*

Babam ve Wanda

«Atlar mı?» diye söylendi babam. Sonra da odadan çıkıp gitti.

Gene Gutowski'yle Judy'nin evliliği o sıralar çatırdamaya başladı. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Judy'nin Broadway' in renkli tiplerinden Hilly Elkins'le bir macera yaşaması, Gene' in de bunu öğrenmesiydi. Bizde kaldıklarından, evin havası elektriklenmiş, dayanılmaz bir hal almıştı. Birden kavgaya tutuşuyor, sonra saatler süren bir barışma faslına giriyorlardı. Bana kalırsa, ya barışmaları ya da ayrılmaları gerekiyordu. Bir gün, Tony Curtis'le salonda oturmuş konuşuyorduk. Birden patlayan yeni bir kavgaya, huzurumuzu bozdu.

Tony, kaygılı kaygılı bakındı. «En iyisi arkalarından git,» dedi bana.

«Boşver, hep oluyor bunlar,» dedim bilgiç bir tavırla.

«Belki, ama bu kez farklı galiba. Judy, Gene'in peşinden yukarı çıktı.»

«Ee?»

«Eesi, şu. Elinde kocaman bir mutfak bıçağı vardı ve arkasına gizlemişti.»

Koşup ayırdım ama Gene ertesi sabah gldip kendine bir tabanca aldı.

Bir keresinde, Sharon'la Judy'nin hafta sonu kent dışında oluşlarından yararlanarak bir süredir kuyruk sallayan, sarışın bir modeli çağırdım ve yattım. Gene'e güveniyor, sır vermeyeceğine inanıyordum. Ama Czeslaw Milozs, Judy'nin Sharon'a şunları söylediğini duymuş: «Roman'la senin gibi yaşamak hoş olmalı. Birbirinize böylesine özgürlük tanımanız çok güzel. Örneğin iklimiz Big Sur'dayken Roman bir kızla sevişmiş, sen hiç aldırma-dın.» Sharon bundan bana hiç söz etmedi, ama Milosz anlattı. «Senin yerinde olsam, onları buradan hemen uzaklaştırdım,» dedi. «Sharon'ı senin aleyhine kışkırtıyorlar.»

Öyle de olsa, başaramadılar. Birlikte geçirdiğimiz her gün bir neşe kaynağıydı. Sharon bana Amerika'yı öğretti: Yalnızca abur-cubur yiyecekleri, arabayla girilen sinemaları ve sinemada yenen patlamış mısırı değil, Kaliforniya sahilini, Big Sur'u ve Tos-

kana Vadisi'ni. Birkaç dostu, Topanga'da yaşıyordu; bazı akşam üstlerini orada geçiriyorduk. Bahçelerinde, yüksek bir ağaca asılmış bir salıncak vardı. Yüksekçe, daha yüksekçe çıkmamanın verdiği o korkunç zevki, ayaklar altına serilen tüyler ürpertici manzarayı unutmama imkan yok.

Bir hafta sonu, Sinatra'nın Palm Springs'deki çiftliğe benzeyen evine davet edilmiştik. Henüz Mia'yla ayrılmamışlardı. Her konunun kendine ait bir bungalovu vardı. Yakınlarda, daha küçük bir evde oturan Steve McQueen gelip bizi aldı ve üstü açık, uçak tekerlekli Land-rover'ıyla gezmeye götürdü. Arkaya, Mia ve Sharon için birkaç minder attı. Ben öne oturdum. Sonra çöle sürdü. Hava kararmıştı, göz gözü görmüyordu. Arabayı delice sürüyor, tümseklerden, çukurlardan kaçmıyordu. Bir kum fırtınasında, gözü kapalı uçmak gibi bir şeydi bu. Arkadan, kıkırtıya benzer sesler geliyordu. Daha sonra bunların korku dolu çığlıklar olduğunu öğrendim. Steve, iki kızın da eski arkadaşıydı, onun için sesimi çıkarmadım ama Sharon'ın vücudundaki çürükleri görünce tepem attı. Steve'e içimden epey küfrettim.

Çekimler bittiğine göre, sıra film seçimine gelmişti. Sam O'Steen'le birlikte günlerce çalıştık. Sam'in yetenek ve yaratıcılığına hayran kalmıştım. Dört saatlik filmi son haline, iki saat on altı dakikalık gösterim süresine indirdik.

Müzik işini Komeda'ya vermek için Bob Evans ve Bill Castle'ı kandırmam hiç zor olmadı. Komeda Hollywood'a geldi ve bizde kalmaya başladı. Bu kentteki en güzel günlerimin bir bölümünü o sıralar yaşadım.

Komeda, **Rosemary'nin Bebeği** için iki ninni besteledi. İkisi de öyle güzeldi ki, aralarından birini seçene dek canım çıktı. Seçtiğim, diğerine oranla belki daha az ticariydi, ama içeriğe daha iyi uyuyordu. Yumuşak, usul usul ve filmle birlikte gelişerek söylenmesi gerekiyordu. Profesyonel bir şarkıcı tutmak yerine Mia'nın söylemesini istedim. Ses bakımından bir süreklilik olacaktı böylece. Şaşkınlıkla Mia'nın, ninniye son derece güzel söyleyebildiğini gördüm. Bir kez daha, Komeda'nın nefis, yaratıcı müziği filmime katkıda bulunmuş, bambaşka bir lezzet kazandırmıştı.

Bob Evans filmi evindeki lüks projeksiyon odasında Charlie Bluhdorn için, özel olarak oynattı. Bob, sağımdaydı, Charlie de soluma kaykılmıştı. Havalandırma aygıtının neden böyle hızla çalıştığını merak ettim. Bob, Charlie'nin New York'tan yeni geldiğini ve uyanık kalabilmek için buna ihtiyacı olduğunu açıkladı. Bu parlak fikir pek işe yaramadı; çünkü Charlie uyuyakalmıştı, ama Bob hiç kaygılanmadı. Paramount'un bu kez turnayı gözünden vurduğunu anlamıştı.

Rosemary'nin Bebeği üzerindeki son fırça darbelerinden sonra Londra'ya, Mia'nın yanına uçmak gerekti. Birkaç dublaj daha gerekiyordu, Mia da o sıra Londra'da yeni filmine başlamıştı. Tam da o günlerde Victor Lowndes'in doğum günü olduğunu anımsadım. Sharon'la Gene Gutowski'ye tanıştık. Victor gibi birine ne armağan verilirdi?

«Altın bir penisten başka her şeyi var,» dedi Gene.

«Doğru,» dedim. «O zaman biz de ona altın bir penis verimiz.»

Sharon, Marvin Himes adında Hollywood'lu bir kuyumcu taniyordu, hemen aradı.

«Marvin,» dedi, «altın bir penisin var mı?»

«Zincirin ucuna mı asacaksın?»

«Hayır, tam boy istiyorum.»

Marvin'in yanıtı son derece doğaldı. «Bir numune getirirsen, aynısını yaparım.»

Kafa kafaya verip tartıştık. Gene'e, «Sen heykeltraşsın,» dedim. «Bir tane yapiver.»

Zavallı Gene tüm gece uğraştı. Ertesi sabah sanat eserini alıp Marvin Himes'in dükkânına gittik.

Marvin, ekibini topladı. «Çocuklar,» dedi günlük işlerden söz eder gibi, «bunu yarına kadar altından istiyorum. Roman, içini boş istersin herhalde?»

Olabildiğince boş, dedim. Ucuza yapacak bile olsa, yine de pahalı bir şakaydı bu.

Alçı modeli Marvin'in masasına koyduk. O ve adamları

karşısına geçip incelediler. Ölçü alıp, not tuttular ve parçalar halinde dökmeye karar verdiler.

«Üstünü nasıl istersiniz?» diye sordu Marvin, «Parlak mı olsun mat mı?» Ben duraklayınca, «En iyisi ucunu parlatalım, testisleri mat bırakalım,» diye önerdi.

«Nasıl istersen, Marvin.»

İthaf konusunu sordu.

«Victor Lownes'a,» dedim, «Birincilik ödülü.»

Ertesi gün yola çıktım. Havaalanına giderken kuyumcuya uğradım. Hazır değildi. Oyma âleti bozulmuştu, hâlâ yapmaya uğraşıyorlardı. Kahretsin, dedim içimden. Bu garip ama pahalı armağanı yanımda götüremedikten sonra ne anlamı vardı? Sharon'ı dükkânda bırakıp alana yalnız gittim.

Uçağa tam zamanında yetişebildim. Benimle Londra'ya gelen Sam O'Steen, yanında kıvranıp durduğumu görünce, meraklandı. Neler olduğunu sordu.

«Sonra anlatırım,» dedim. «Önce bir içkiye ihtiyacım var.» Çok bozulmuştum.

Yerlerimize oturmuş kemerleri bağlamıştık. Uçağın kapıları da kapanmıştı. Sonra yeniden açıldı. Baktım Sharon karşımda. Tatlı diliyle görevlileri razı etmiş. Uçaktaki bir yolcuya bir paket vermesi gerektiğini söylemiş. Alandaki görevli, pilota tam zamanında haber vermiş.

Hostes yanıma geldi. Elinde, Victor'un doğumgünü armağanı vardı. Yüzü allak bullaktı. Gözlerini kaçırarak, «Bu, sizin galiba,» dedi.

Armağanı Sam'e gösterdim ve kime olduğunu açıkladım.

«Gümrükten nasıl geçireceksin, peki?» diye sordu.

Bunu hiç düşünmemiştim.

«En iyisi pantolonunun içine sok,» dedi.

Ben de öyle yaptım. Heathrow'un koridorlarından gümrük masasına doğru ilerlerken, korkudan bayılacak gibiydim. Oysa, güçlük hiç ummadığım bir noktada çıktı. Kutudaki filme takmışlardı.

Alandan dört saat sonra çıkabildik. Paramount, Londra'daki büroya haber verip, adam gönderdi de kurtulabildik. Bu süre

zarfında Victor'un Altın Penis Ödülü, kot pantolonumun içinde bekledi.

Filmin reklam kampanyası şu sözlerle başladı: «**Rosemary'nin Bebeği** için dua edin.» Çoğu kimse bunu filmin adı sandı.

Filmin gösterildiği sinemaların önünde uzun kuyruklar oluşmaya başladı. Bill Castle, Westwood Viliage'a gidip, gişenin önündeki seyirci kuyruğunu gözleriyle görme arzusuna karşı koyamadı. Öylece durup girenleri tek tek saydı. Filmin başarısı, hiçbir zaman tam olarak atlatamadığı bir şok yaratmıştı onda.

Ancak bu başarıdan benim cebime, ilk anlaştığımız paranın dışında beş kuruş bile girmedі. Paramount, büyük para kazandı ama biz havamızı aldık. Bob Evans, minnettarlığını beni Paramount arazisindeki en büyük ve en lüks ofise naklederek gösterdi.

Ancak, bugün geriye, Hollywood'daki ilk günlerime baktığımda aklıma hemen evim geliyor: Dostlar giriyor çıkıyor, Sharon hepimize yemek pişiriyor, ben eski fonoğrafta plak çalışıyorum. 'Baby, Its'a Cold Outside'ı dinlerken, hâlâ o huzur dolu, güzel günleri anarım, gözlerim dolar. Sharon'la yaşamının verdiği tat, duyduğum güven ve dünyanın bu film başkentinde en büyük idealime kavuşmanın doyumu, asla unutulamaz.

21

Hayatımda ilk kez, para kazanmak için acele etmek zorunda değildim. **Rosemary'nin Bebeği**, bir gecede kazandığı başarıyla beni Hollywood'un altın çocuğu gibi bir şey yapıvermişti. Kentteki tüm stüdyolardan senaryo ve film teklifi geliyordu.

Paramount'a çok şey borçlu olduğumu biliyordum ama oradakilere beslediğim duygular karışıklı. **Rosemary'nin** sorunlarıyla boğuşurken, ortaya attığım iki yeni projeye burun kıvrılmışlardı. Filmin böylesine büyük bir başarı kazanacağını bilmi-

yorlardı tabii. Üstelik **Kayakçı** filmini de yokuşa sürer olmuşlardı. Oysa **Kayakçı** için epey uğraşmış, Jimmy Salter'le senaryoyu düzeltmiş, kayak sırasında kullanılabilecek kamera ve ekipmanla deneyler yapmıştım. Gene ve Hans Mölinger, Avrupa'nın başlıca kayak merkezlerine gidip uygun bir çekim yeri saptamaya çalışmıştı. Paramount, filmin Amerika'da çekilmesini istiyordu, oysa ben Alpleri fotoğraf açısından daha zengin buluyordum. Tasarı suya düştü. Ama kısa bir süre sonra **Variety**'de Paramount'un **Kayakçı**'yı yapacağını okudum. Başka bir yönetmenle. Başrolü de Robert Redford'a vermişlerdi. Anlaşılan, Hollywood kavgaları uzun sürmüyordu.

O ara 20th Century Fox, **Sudaki Bıçak'ı** yeniden çekmemi önerdi. Hollywood hakkında bir şey daha öğrenmiştim: Stüdyo sahipleri, sanattan nasibini almamış kimselerdi. Bir şey tuttu mu yeniden yapılır ve yine tutulur, sanıyorlardı. Aynı şekilde, bir yönetmen belli bir konuda başarı olunca hep aynı rolleri oynayan bir aktör gibi aynı konuyu işlemelidir, diye düşünüyorlardı.

Parlak, görkemli bir kariyerim olsun istiyordum. Çok da zengin olabilirdim, ama yazmadığım ya da en azından yazılmasına katkıda bulunmadığım bir filmi yönetemezdim. Başarıya ulaşmak için istekliydim ama bu, benim kurallarımla olmalıydı. Geleneksel Hollywood kalıbına giremezdim.

Öneriler hoşuma gidiyordu ama biraz dinlenmek, gezmek ve okumak istiyordum. Akümü doldurmalıyım. Wally Wolf, iyi bir menecer bulmam için ısrar ediyordu. Kendi senaryolarını yazmayı yeğleyen bir yönetmen için en uygun meneceri biliyormuş. Bu, Ziegler Ross Agency'nin ortağı Bill Tennant'dı. Beni temsil etmeyi çok istiyormuş. Tennat'la birbirimizden görür görmez hoşlandık. Bu yakışıklı, genç adam önümüzdeki yıllarda, hiç değilse birkaç yıl benim en iyi dostlarımdan biri olacaktı. İlk tavsiyesi, hiçbir şey için acele etmemem oldu. «Hiçbir şey yapmanın hiçbir kötü tarafı yoktur,» dedi.

Zaten insan Sharon'la beraberken, hiçbir şey yapmamanın ne kadar zevkli olduğunu anlıyor. **Rosemary**'i izleyen günler, hayatımın en huzurlu günleriydi. Kira sözleşmemiz bitince evi üzülmek boşalttık ve Komeda, Simon Hessera ve Brian Morris'

le birlikte Sunset Bulvarı'nda dört katlı, nefis bir eve taşındık. Bir tane mutfak vardı. İlk sabah Morris'le Hessera, sırtlarında bornoz, çıkageldiler ve Sharon'ın hazırladığı kahvaltı masasına oturdular. Böylece bir alışkanlığı başlatmış olduk, artık her sabah birlikte kahvaltı ediyorduk.

Hessera, televizyon için reklam hazırlayan bir firmadan daha yeni ayrılmıştı ve en başarılı olduğu işi yapıyordu: Bir yandan dostlarını eğlendirirken bir yandan da hayatın tadını çıkarıyordu. Brian Morris, hâlâ iyi bir gece kuiübü kurma peşindeydi. Hepimiz birleşip 7000 dolar topladık ve Bumbles'ın temelini attık. Bir diğer hissedar, Victor Lownes uçağa atlayıp geldi. Yatırım konusunda deneyimli bir işadami ve kulüpçü olarak, dehşete kapıldı. Ona kalırsa Brian çıldırmıştı. Belki de haklıydı: Brian, porselen tabakların tavandaki motiflerle aynı olmasını bile istiyordu. Bumbles, daha sonra açıldı ve Hollywood'un en popüler kulüplerinden biri oldu; ancak Brian Morris'siz.

Komeda, **Rosemary'nin Bebeği**'nden sonra en aranan bes tecilerden biri olmuştu. Polonya'ya dönüp dönmek konusunda kararsızdı. Ne kadar mutsuz bir evliliği olduğunu bildiğinden, kalması için kandırdım. Zaten çekip gidemezdi, Bill Castle'ın yapımcılığını üstlendiği, **İsyan** adlı hapishanede geçen bir filmin müziğini besteliyordu.

Sharon'la durmadan yolculuğa çıkıyor, Londra ve Paris arasında mekik dokuyorduk. Artık paramız vardı. Yolculuğa salt iş için değil, gezme olsun diye de çıkabilirdik. Hiçbir şey yapmamak hoştu, ama Cadre Filmcilik, benim **Rosemary'nin Bebeği**'nden kazandıklarımla ayakta durabiliyordu ve Gene Gutowski, yeni bir şeyler zamanı geldiğine inanıyordu.

İtalyan yazar Ennio de Concini ile birlikte, Paganini'nin yaşamına dayanan bir senaryo üzerinde çalışmaya başladık. Andy Braunsberg beni bir İngiliz senaryo yazarıyla, İvan Moffatt'la tanıştırdı. Moffatt'ın aklında başka bir proje vardı, Andy de yapımcılığını üstlenmek niyetindeydi. Moffatt'la bir yandan Paganini, bir yandan da **The Donnerd Party** senaryosu üzerinde çalışıyorduk. Bu, Kızılderililer tarafından rahatsız edilince Batı'ya, Siera Nevada'ya göç eden ve orada karla kaplı bir tepeye yerleşen bir kabilenin, 19. yüzyılda geçen yaşam öyküsüydü. On-

ca umutla yerleştikleri bölgede, açlığa ve sonunda da birbirlerini yemeye mahkûm olurlar.

Dostlarımla çok daha fazla beraber olabiliyordum artık. **Ro-semary**'i çekerken, stüdyonun yakınlarındaki bir lokantada Peter Sellers ve Britt Ekland'la tanışmıştım. Peter de grubumuza katıldı. Ona ait ilk izlenimim, üzgün ve utangaç bir insan olduğuydu. Melankolik ruh halini, yüzünden eksik olmayan o sabit tebessümün ardına gizlemeye çalışır gibiydi. Peter ilk tanıştığımızda hiç de umduğum kadar eğlenceli biri değildi. İki kalp krizi geçirmişti, evliliği de sarsıntıdaydı. Fakat bizlerin, yani Jay Sebring, Jimmy Poe, Peter Lawford, Warren Beatty ve tabii Simon Hessera ve Brian Morris'in dostluğu sayesinde kısa zamanda değişti, neşesine kavuştu. Onu Mia'yla tanıştıran da bizlerdik. Ortak konuları çoktu, ilgi alanları hemen hemen aynıydı. İki de zengin hippiler gibi Hint kumaşından kaftanlar, gösterişli takılar kullanıyordu.

Pek çok bakımdan harika bir insan olan Peter'in tek kusu-ru, aşırı batıl inançlı olmasıydı. Örneğin, çekimin orta yerinde, birinin 'uğursuz' mor renkte bir şey giydiğini söyleyerek, öfkeyle stüdyoyu terk edebilirdi. Ya da bir lokantada, 'kötü titreşimler' aldığını öne sürerek, yemekler ısmarlandığı halde kalkıp giderdi. Kaç kez, siparişi verdikten sonra, kulağıma eğilip, «Ro, dayanamıyorum... Burada kötü titreşimler var... Hadi, kalk başka yere gidelim,» dediğine tanık oldum.

Ancak keyfi yerindeyse, en az perdedeki kadar, hatta daha fazla komikti. Simon'un bir türlü kurtulamadığı Fransız aksanıyla alay eder, nefis taklitler yapardı. Müfettiş Clouseau'da kulandığı Fransız aksanı için Simon esin kaynağı olmuştur.

Başta pek anlamamıştım, ama Peter'in bir de kavgacı yönü vardı. Seyrek de olsa, şiddete başvurduğunu gördüm. Cortina'da hep birlikte bir Noel geçirmeyi planlamıştık. Sharon'ı alıp Londra'ya uçtum. Peter'i bir gece Çin lokantasına davet ettim ve geziye çıkacağımız dostlarla tanışmasını istedim. Karşısındaki iskemlede Tony Greenburgh oturuyordu. Derin bir sohbe- te daldılar. Konu, içki ve sigarayı bırakmayan hastasına karşı, bir doktorun **ahlaki** sorumluluklarıydı. Tartışma giderek büyüdü. Tony, böyle bir hastayı durdurmak için bir doktorun hiçbir

şey yapamayacağını söyledi, sonuçlardan da sorumlu olamazdı tabii. Tony, ne kadar hassas bir noktaya değindiğinin farkında değildi, çünkü Peter, kalbinin durumuna rağmen aşırı içki ve sigara kullandığı gibi, her türlü ilacı da çekinmeden deniyordu.

Sesleri giderek yükseldi. Masada herkes susmuş, onları dinliyordu artık. Çoğumuz, Peter'in her zamanki şovlarından birini sergilediğini sanıyor, ayağa fırlayıp Tony'nin boğazına sarılmasını bile gülümseyerek izliyorduk. İsterik bir şekilde, «Haksızsın, Doktor,» diye bağırıyordu. «Allahın belâsı, haksızsın.» Tony'yi önce sarsmaya, sonra da boğazını sıkmaya başladı. Peter'in hâlâ dalga geçtiğini sanan Judy Gutowski, kıkırdarak, «Hadi, Peter, aptallaşma,» dedi. Hepimiz öylece oturmuş, bakıyorduk. Tony hırıldamaya, yavaş yavaş morarmaya başladı. Peter onu gerçekten de boğuyordu. Hemen fırladım ve Peter'in parmaklarını gevşetmeye uğraştım. Sonra kibarca yerine oturttum. Elleriyle yüzünü kapadı ve ağlamaya başladı. Hiçbir şey olmamış gibi yemeğe devam ettik, ama herkesin neşesi kaçmıştı. İyi bir tatil olacağına benzer, dedim içimden.

O gece Komeda bize katılamadı. Los Angeles'dan ayrılmayacak kadar hastaydı. Avrupa'ya gitmeden birkaç gün önce, evine dönerken düşmüş ve başını çarpmıştı. İki gözü de morarmış, alnı şişmişti. Doktor önemli bir şeyi olmadığını söyledi ama Komeda bir türlü toparlanamadı. Devamlı başının ağrıdığından yakınıyor, dikkatini veremediğini söylüyordu. Yola çıkmadan bir gece önce, kız arkadaşı Elena telefon etti ve beni çağırdı. Gittiğimde Komeda'nın gerçekten çok hasta olduğunu fark ettim. Grip olduğunu söyledi ve yolculuğa çıkamayacağını bildirdi. Ertesi gün bizimle Londra'ya gelemeyecekti. Bize daha sonra katılacakmış.

Noel'den hemen önce Cortina'da toplandık, Komeda gelmedi. Peter Sellers Noel Baba gibi giyinip hepimizi pahalı armağanlara boğdu, neşelendirdi. Yeni yıla girdikten birkaç gün sonra, Tony Tennant aradı. Komeda'nın çok hasta olduğunu söyledi.

«Rilivorum.» dedim.

«Hastanede,» dedi.

«Gripten mi?»

«Grip değil. Beyin kanaması. Ameliyat ettiler.»

Düşme sırasında beyin zedelenmiş.

Los Angeles'a döner dönmez hastaneye koştuk. Komeda'nın bir burnunda bir de boğazında sonda vardı. Baş sargılar içindeydi. Gözleri açıktı ama görmüyordu. Kendinde değildi.

Tane tane, Polonyaca konuştum, «Krzystof,» dedim. «Beni duyuyorsan, elimi sık.» Sıktı. Elimi, avucuna bıraktım, parmakları açılıp kapandı, elimi üstüste sıktı. Bunu isteyerek mi yoksa refleksle mi yaptığını hiç anlayamadım.

Komeda bir daha bilincine kavuşamadı. Karısı gelip Polonya'ya götürdü. Kısa süre sonra ölmüş. Tek tesellim, Hollywood'a geldiği günden son güne dek çok mutlu bir yaşam sürdüğünü bilmemdi.

O sıralar benden daha meşgul olan Sharon, **Bebekler Vâdisi'**nde rol almak üzere seçildi. Önemli bir rol olmasına rağmen ne kitaptan ne de filminden umutluydu. Sanatsal değeri olmadığını düşünüyordu.

«Sen daha başarılı ve yeteneklisin,» diyordu bana. Kendisini yalnızca güzel bir kız olarak görmelerinden şikayetçiydi.

Oysa **Bebekler Vâdisi'**nin yönetmeni Mark Robson böyle düşünmüyordu. Stüdyoda karşılaştığımızda, bana, «Yaşadığın kız, mükemmel bir insan,» dedi. «Pek az artistte ondaki bu duyarlık ve incelik vardır. Geleceği çok parlak.»

Bebekler Vâdisi'ni **Kurterma Ekibi** izledi. Başrolde Dean Martin vardı. Sette bütün gün çalıştıktan sonra Sharon, yeni kiralandığımız ve döner, ısrarla yemek hazırlar ve dostları ağırlardı.

Tüm arkadaşlar, Sharon'a hayrandı. Onları çeken, yalnızca nefes kesen güzelliği ve nefis bacakları değildi. Sıcak derece yumuşak başlı, gülmeye hazır hayvanları, insanları, kısaca dünyayı ve yaşamayı seven biriydi.

Rüya gibi yemekler pişirmenin dışında, Jay Sebrina'den öğrendiği usulde saçlarını ustaca keser, her yolculuktan önce valizini elleriyle hazırlardı. Bu işi öyle büyük başarıyla yapıyordu ki, ne eksik ne fazla tam gerektiği kadar eşya koyardı. Bugün bile bavul hazırlarken onu düşünmeden edemem.

Bir kez, idealimdeki kadını tanımlamamı istemişti.

«Sensin,» dedim.

«Hadi canım,» diyerek güldü.

«Gerçekten,» dedim.

«Değiştirmemi istediğin bir yönüm var mı?» diye sordu.

«Hayır,» dedim. «Sakın değişme.»

Kurtarma Ekibi'nde Sharon bir Kung Fu uzmanı rolündeydi. Stüdyo, onu eğitmesi için bir hoca tutmuştu. Sharon, onunla tanışmamı çok istiyordu. «İkiniz çok iyi anlaşırırsınız,» diyordu. «Ateşle barut gibi.» Bir akşam onu yemeğe çağırdı. İşte Bruce Lee'yle böyle tanıştım.

Hollywood film çevrelerinin çoktan fark ettiği bir şeyi Bruce hâlâ fark edememişti: Oyunculuk yeteneği. Şimdilik yalnızca bir eğitmen, bir danışman olarak hizmet veriyordu filmlerde. Silahlı ya da silahsız her tür dövüşün ustasıydı ama kendisi 'bilimsel sokak kavgacılığı' dediği jitkundo'yu yeğliyordu. Karateyi sevmez, zaman kaybı olarak nitelendirirdi. Dünyanın en yumuşak insanı olduğu halde, bu tür ustalıkların pratik bir amaca yönelik olması gerektiğini savunurdu.

Bruce, ulaştığı maharet düşünülürse, insanüstü bir yaratıktı. Hâlâ da var gücüyle daha mükemmele ulaşmaya çalışıyor, bir baletin o yıldırıcı temposuyla saatlerce antrenman yapıyordu. Gösterişi sevdiğinden, sanatını sergilemek için hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Yeni evimizin bahçesinde bana ders vermeye başladı. Harekete geçmem, savunmasız bir durumdayken saldırmam için ısrar eder dururdu. «Ben her zaman hazırım,» derdi beni yatıştırmak istercesine. «Canımı acıtmazsın, korkma.»

Kusursuz bir vücut yapısı vardı. Tek sakat yeri gözleriydi. Uzağı göremez, ya gözlük ya da lens takardı. Bir gün ayak kabısını bağlamak amacıyla bacağını kaldırmış, ayağını da arabasının kaputuna dayamıştı. Baktım, gözlükleri burnunun ucuna dek düşmüş. Tam fırsattır, deyip yandan bir tekme atmaya hazırlandım. Başını kaldırıp bakmadı bile, elini uzattı ve ayağımı yakalayiverdi. «Başka bir gün yine dene,» dedi. Ayak oyunları için minik köpeğimiz Doktor Saperstein'den ders almalıymışım.

Mia'yla Peter Sellers o günlerde çıkmaya başladılar. Dördümüz sık sık görüşüyor, hafta sonları kısa yolculuklara çıkıyorduk. Bir keresinde, Palm Springs yakınlarındaki Joshua Tree çölüne gittik. O sıralar herkes, bu bölgede uçan daire gördüğünü ileri sürdüğünden, pek popüler bir yer olup çıkmıştı. Bir gece, epeyce esrar çektikten sonra Mia'yla Peter elele yürüyüşe çıktı. Bir sopa alıp peşlerinden gittim.

Yıldızlar, sonsuzluk ve yabancı gezegenler hakkında derin bir sohbe dalmışlardı. Bilgilerini biraz arttırmak amacıyla, gizlendiğim yerden sopayı havaya fırlattım. Ayaklarının dibine düştü.

Peter, korkuyla fısıldadı: «Duydun mu?»

«Neydi o?» diye fısıldadı Mia da.

«Bilmiyorum, ama harikaydı. Harika.»

Sonra sopayı buldular. Ağaçsız bir çölde böyle bir sopa bulmak, mucizeydi onlara göre.

Peter, huşu içinde, «Roman'la Sharon'la anlatmalıyız bunu,» dedi. «Katiyen inanmayacaklar, göreceksin.»

Karanlıkta sıvıştım. Kaldığımız motele döndüm. Sharon'a olan biteni anlattım. Bir dakika sonra bizimkiler çıkageldi. Heyecandan titriyorlardı. Onlar anlatırken biz de şaşırma numaralarına yattık. İşte böyle.

Sharon'dan artık vazgeçemeyeceğimi anlamıştım. Evlilikten korkuyordum, ancak onu kaybetmeyi de göze alamazdım. Ben çocukluğumu yaşayamamıştım ama bir çocuk yetiştirmek, tadamadıklarımı onda görmek istiyordum. Sharon da tüm modern görünümü altında dinine ve geleneklerine bağlı bir insandı. Evlilik onun için kutsal bir kurumdu.

Bir gece yemek yerken, evlenme teklifinde bulundum. Tarihi kararlaştırdık: 20 Ocak 1968. Yirmi beşinci doğumgününden bir-iki gün önce.

Londra'da evlenmeye karar verdik. Orası benim vatanım sayılırdı, üstelik tanıdıklarımızın çoğu da oradaydı.

Düğünden bir gece önce Victor Lownes, İngiliz usulü bir

bekârlar partisi vereceğini açıkladı. Bu, Sharon'ın pek hoşuna gitmemişti ama sesini çıkarmadı.

Victor, bir grup erkek konuk çağırmıştı. Aralarında Terence Stamp ve Michael Caine de vardı. Başta oturup efendi efendi içtik, sohbet ettik. Tam sıkılmaya başlamıştık ki, gecenin sürprizi ortaya çıktı. Kapının zili çaldı, ve ev bir anda birbirinden güzel kadınlarla dolup taştı. İki dakika sonra herkes bir köşeye çekilmiş, sauna dahil evin her köşesine dağılmıştı. Çıplak çiftler sarmaş dolaştı. Konuklardan bazısı, unutulmayacak bir gece geçirmiş, Victor'un olaylı partilerine bir yenisi daha eklenmişti.

King's Road'daki nikah töreni bir tür basın toplantısına dönüştü. Davetliden çok gazeteci vardı, denebilir. Babamla Wanda'nın törene katılması mutluluğumu daha da artırmıştı. Sağdıçım Gene Gutowski'ydi, Barbara Perkins de nedime.

Sharon, krem rengi, taftadan mini bir elbise giydi, ben de **zeytin yeşilli Edward** dönemine alt bir ceket. Gerçekten görülmeye değerdi halimiz. Şimdi düğün fotoğraflarımıza bakıyorum da, herkesin üstündeki giysilerin garipliğine şaşıp kalıyorum. 'Zengin Hippi' modasının öncüleriymişiz.

Daha sonra partiler birbirini izledi. En büyüğü de **Playboy Club**'deydi. Londra'nın tümü, Hollywood'un da yarısı oradaydı. Candice Bergen, Joan Collins, Leslie Caron, John Mills, Laurence Harvey, Anthony Newley, Warren Beatty, James Fox ve Mike Sarne, aklıma ilk gelen isimler. Kutlamaların ardı arkası kesilmiyordu. Sharon'la artık daha fazla dayanamayacağımızı anlayıp, sıvıştık. West Eaton'daki evimize kapanıp, günlerce sokağa çıkmadık.

Daha sonra **Rosemary'nin Bebeği**'nin galasında bulunmak üzere Paris'e geçtik. Peter'la Mia da bizimleydi. Sabahlara dek şehrin altını üstüne getirdik. Peter bunalımlı bir dönemindeydi yine. Olmadık gariplikler yapıyor, beni de peşinden sürüklüyordu. En çok da, Peter'in araba sürmeyi bilmeyen, aptal suratlı bir sürücüyü oynaması güldürürdü bizi. Yakınımızdan geçenler bu acemi şoföre dehşetle bakar, biz hiç istifimizi bozmazdık. Londra'ya döndükten sonra bir gece, Arethusa Kulübü'nde, Peter Roma'dan getirttiği 'balı' mutlaka tatmam gerektiğini söyledi. İçine bolca haşhaş katılmış balı daha tadar tatmaz ken-

dimden geçtim. Sonra kızları alıp yola koyulduk. Ama kendimde değildim, midem bulanıyordu. Durmasını söyleyip arabadan indim. O da peşimden geldi.

«Neyin var, Ro?»

«Şu senin bal... İşimi bitirdi..» diye mırıldandım. «Neredeyiz, kuzum?»

Çevresine bakınıp, bir sokak tabelası arandı. Sonra Sloane Alanı'na yakın bir yerde olduğumuzu bildirdi.

«Sokağı sormuyorum,» dedim. «Hangi şehirdeyiz?»

1968 Cannes Film Festivali'nde jüri üyeliği yapacaktım. Los Angeles'dan getirttiğim kırmızı Ferrari'me atladığım gibi Sharon'la Cannes'a vardık. İlk birkaç gün kafamızı dinledik, güzel bir tatil yaptık. Festival başlayınca nasıl bir curcunaya gireceğimizi biliyorduk. Bu kısa dinlencenin tadını çıkardık. Festival, gerçekten de olaylı bir biçimde başladı.

Bir sabah telefonun ziliyle sıçradım. Arayan François Truffaut'ydu. Hemen Jean Cocteau Tiyatrosu'na gelmemi söyledi. Çok önemliymiş.

Gittiğimde, tüm festival komitesinin orada olduğunu gördüm. Hararetli bir tartışma sürüp gidiyordu. Toplantı, amacından saptırılmış, konu festivallere ve yıldızlara gelip dayanmıştı. Komitedekilerden biri, «Artık yıldızların festivalini istemiyoruz,» diye bağırdı. «Bize diyalogun kurulabileceği bir festival gerekiyor.»

Konuşmak üzere kürsüye davet edildim. Evet, bir sempozyum düzenleyin, dedim. Ama o yılki açılış gecesinde olanları da unutmayın. Açılış töreninde, **Rüzgar Gibi Geçti** gösterilmişti. Clark Gable, Tara'nın merdivenlerinde görünür görünmez, izleyiciler çılgınca alkışlamaya, haykırmaya başlamıştı. Hayır, dedim, şov dünyası yıldızsız olmaz.

Dinleyicilerimin beklediği sözler değildi bunlar. Claude Makovski'nin sesi duyuldu: «Yıkıcı ve bölücü bir biçimde davranıyorsun. Festival bitmiştir. Biz bunun icabına baktık.»

Kürsüden, «Claude,» diye seslendim. «Sen burada kimi temsil ediyorsun? Eleştirmen değilsin, yapımcı değilsin, yönetmen

değilsin, buraya film göstermek için de gelmedin. Hatta çağrılı bile değilsin.»

Makovski gerçekte, küçük bir bankanın tiyatrosunu yönetiyordu. Arada bir film işine de girerdi. Nelly Kaplan'ın sevgilisiydi. Kaplan, Abel Gance'in asistanlığını bırakmış, ilk kısa filmini, **Picasso**'yu kısa bir süre önce gerçekleştirmişti.

Truffaut ve yandaşlarını düşkırıklığına uğrattığının farkındaydım. Telefonuna karşılık verince kendi taraflarında yer alacağını sanmışlardı.

Toplantı, tam bir karmaşa içinde sona erdi. Ben, festivali seçkin sınıfın, kapitalistlerin sembolü olarak değerlendirip, ortadan kaldırmanın son derece saçma bir düşünce olduğuna inanıyordum.

Festival yetkilileri, sürdürebilmek için canla başla çalışıyordu. Öğleden sonra Carlos Saura'nın **Karabiberli Prape**'sini gösterime sundular, ama devrimci Saura, filmini yarışmadan çekmek istedi. İzleyici koltuğuna oturmuş, seyre hazırlanıyordu. Saura ve beraber olduğu Geraldine Chaplin, perdeye asılarak açılmasını engellemeye çalıştılar. Yine de açıldı perde, Saura'yla Chaplin kenarına asılı kalmışlardı. Yerçekimi kanunu bir kez daha işledi ve militan çift yere yuvarlandı. Aynı anda film başladı. İzleyiciler arasında kavga çıkmış, millet birbirini yiyordu. Film birkaç dakika dövüşen figürleri ve perdeye yansıtarak oynadı. Bu, olaya gerçek üstü bir hava vermişti. Federico Fellini'nin kulakları çınlasın. Sonra ışıklar yandı ve film durdu. Küfürler, haykırımlar duyuluyordu. Jean-Pierre Rassam kanayan burununu tutarak salondan uzaklaştı.

Cannes birbirine girmişti. Fransa'yı saran grev dalgası buraya da ulaştı. Tren ve uçak seferleri durdu, benzin istasyonları kapandı. Yarışmacılar toplanıp eve dönmeye başladı ve festival tam bir kargaşa içinde sona erdi. Martinez Otel'i'nin çalışanları, olaylardan biraz da beni sorumlu tutuyor, uğradıkları maddi zarar yüzünden beni suçluyordu. Soğuk ve uzaktılar bana karşı. Halk, aydınların onlar adına verdiği savaşımı takdir edemiyordu anlaşılan.

Festivalsız bir Cannes'da daha fazla kalmanın anlamı yoktu. Paris'e gitmenin de öyle. Küçük bir arkadaş grubuyla Roma'ya

geçmeyi kararlaştırdık. Sharon'la yola çıktık. Arabada azıcık benzin vardı. Üstelik California plakalıydı. Mike Sarne, üstü açık Rolls Royce'uyla hemen arkamdaydı. Yanında, genç Amerikalı yönetmen Frank Simon vardı. Simon'ın, **Kraliçe** adındaki, eşcinsel bir köylünün yaşamını anlatan belgeseli Cannes'da büyük ilgi görmüştü.

Tek sorun, Polonya pasaportumda İtalyan vizesi olmayışındı. Kumar oynamaya karar verdim. Sharon pasaportunu uzattı, bense kaybettiğimi öne sürdüm. İkna yeteneği fazla olan Sarne, gümrük görevlileriyle görüştü ve kabul edilmemizi sağladı. Böylece küçük mülteci grubumuz, Roma'da hiç de hesapta olmayan, nefis bir hafta geçirdi.

Sharon'la Londra'ya döndük, oradan da Los Angeles'a. Sharon'ın meslek yaşamı benimkine oranla çok daha hareketliydi. Paramount'u yas içinde buldum. Son birkaç film oldukça pahalıya çıkmış, ama hiç iş yapmamıştı.

Bluhdorn, çalışanların büyük bir kısmına yol vermiş, şirketin bazı mallarını satışa çıkarmıştı. Paramount'un karargâhını da Bevely Hills'de küçük bir binaya taşımıştı. Stüdyoyu görmeye gittim. İnsanlar, yolunu kaybetmiş yolcular gibi ortalıkta dolanıyor, görmeyen gözlerle bakınıyordu. Bu, bana Polonya parasının geçersiz olduğunun ilan edildiği gün, Krakov'da gördüklerimi anımsattı.

Bir şeyler yapabilmek isteğiyle, **Bir Gün Plajda'nın** senaryosunu yazmaya giriştim. Bu kısa öykü Hollandalı yazar Heere Heresma'nındı. Cadra Filmcilik'in altından kalkabileceği, ucuza malolabilecek bir konuydu. Alkolik bir baba küçük kızını alır ve deniz kenarındaki bir kasabaya günü birliğine götürür. Adam zom oluncaya kadar içer ve gün felaketle son bulur. Charlie Bluhdorn ve Bob Evans iş için Londra'daydılar. Ben de uçağa atladığım gibi Londra'ya gittim. Gene'in evinde toplandık. Peter Sellers ve Simon da oradaydı. İkisi şaklabanlılığı o hale getirdi ki, Bluhorn, önüne uzatılan her şeye imzasını basacak duruma geldi. Paramount'un Danimarka'da biraz parası vardı ve kullanmak istiyordu. Simon Kopenhagen'e gidip çekim için ön hazırlıkları tamamlamaya girişti.

O sıra Sharon hamile kaldı. Hap kullanıyordu ama nasıl ol-

muşsa hamile kalmıştı işte. Çok telaşlandım. Bir çocuk önemli ve pahalı bir olaydı. Daha büyük ve uygun bir eve taşınmamız gerekecekti en azından. Üstelik Sharon Roma ve Londra'da çekilecek bir film için anlaşılmıştı. Film bitmeden, gebeliğinin ilerleyeceğini ve ortaya çıkacağını biliyordum. Yönetmen Nicolas Gessner'e haber vermesi için ısrar ettim ama söylemek istemedi. Yatıştırıcı bir tavırla, «Her şey yolunda gidecek, merak etme,» dedi.

Candice Bergen, genç sevgilisi Terry Melcher'den yeni ayrılmıştı, Benedict Canyon'daki kiralık evleri de böylece boşalmıştı. Bu evi her zaman sevmiş olan Sharon sahibiyle temasa geçip kontratı imzaladı. Tarih, 12 Şubat 1969'du.

Ev, gerçekten de çok güzeldi. Çiçek dolu, geniş bahçesinin çevresi parmaklıkla çevriliydi. İçli tümüyle beyazdı. Rahat divanlar, bir piyano, bir de sallanan koltuk vardı. En önemlisi İngiliz dadı rahat edecekti.

Gönlümüzce başbaşa kalamayacağımızı düşündükçe huzursuz oluyordum. Bahçede küçük bir müstemilat vardı, içinde William Garretson diye genç bir bakıcı oturuyordu. Bakıcıya ihtiyacımız yoktu, Sharon'a bunu söyledim. «İyi bir adama benziyor,» dedi. «Bizi rahatsız etmez, kalsın.»

Eve taşındıktan kısa bir süre sonra Sharon filme başlamak üzere Roma'ya uçtu. Onunla Londra'ya kadar gittim. İşlerim yüzünden benim Londra'da kalmam gerekiyordu. Ne Cadre Filimcilik'in, ne de kendi mesleğimin gidişinden memnundum. Gene Gutowski'nin Jerzy Skolimowski'yle Roma'da yaptığı film, **Albay Gérard**, tam bir fiyaskoydu, hiçbir dağıtımcı üstlenmeye yanaşmıyordu. Simon Hessera'nın **Bir Gün Plajda'sını** da aynı akıbet bekliyordu. Hemen her gün o günkü çekimleri izliyordum. Başroldeki Mark Burns role uymamıştı. Ama artık çok geçti, yapılacak hiçbir şey yoktu.

Yeterince aylıklık etmiştim. Akülerim iyice şarj olmuştu. Yeni bir film için sabırsızlanıyordum. United Artist'in Başkan Yardımcısı Sandy Whitelaw, okumam için bir kitap gönderdi. **Yunusun Günü** adlı bu eserden iyi bir film çıkacağını düşünüyordu. Paramount'tan ayrılıp ayrılmamak konusunda kararsız-

dım. Ama onlarla resmi bir kontrat imzalamamıştım, üstelik **Kayakçı'yı** bir başka yönetmene devrederken vicdanları hiç de sızlamamıştı.

Kararsız bir halde, Andy Braunsberg'le buluşup Brezilya'ya doğru yola çıktım. İkimiz de Rio Festivali'ne gidiyorduk. Ben konuk olarak, Andy de **Wonderwal'ı** görmek üzere. Uçakta Andy'nin kafasını sorunlarımla şişirdim. Cadre Filmcilik başını almış bilinmeze doğru gidiyordu. Artık Gene Gutowski'den ayrılmamanın zamanı gelmişti. Doğrudan yönetmen olarak sorunlarım azalacaktı. Diğer yandan, ilgimi çeken hiçbir öneri almamıştım. **Yunusun Günü** bile fazla ilgimi çekmiyordu. Sırf zaman geçirmek için Andy'e öyküyü aktardım. Andy çok heyecanlandı. Bilmiyorum, belki de camdan gördüğümüz manzaranın etkisiyle, onun heyecanı bana da geçti. «Ne olursa olsun,» dedim, «filmi yapacağım.» Andy de yardımcı prodüktör olarak katılmak istiyordu.

Brezilyalı yetkililer, güvenliğe aşırı düşküncü. Pasaportunuza her fırsatta elinizden alıyorlardı: Varışta, otele kaydolurken, uçak bileti ayırtırken. Festival nedeniyle büyük bir karışıklık hüküm sürüyordu. Bu ikisi birleşti ve pasaportum kayboldu. Korkunç bir şeydi bu, çünkü Roma'da Sharon'la kısa bir süre için de olsa görüşmek umudundaydım. Birkaç yere başvurduktan sonra beni uçağa bindirmeye razı oldular. Roma'ya vardım ve başım da derde girdi. Pasaportum olmadan hiçbir şeydim İtalyan yetkililer beni hücreye benzer bir odada saatlerce beklettiler. O sıra alanda Sharon'ın çekimleri yapılıyordu. Bir dakikacık bile olsa görmeme izin vermediler. Sonra da uçağa bindirip Londra'ya postaladılar.

Uygar bir ülkeye dönmek, sevindiriciydi. İngiliz gümrük görevlileri çok daha anlayışlı davrandı. Yeni pasaport ve vize-leri çıkartmak epey uzun sürdü, hatta İngiliz vatandaşlığına geçmeyi bile düşündüm, ama sonunda sahip oldum.

Evime kapanıp **Yunusun Günü** üzerinde çalışmaya koyuldum. Her zamanki gibi dekorları Dick Sylbert yapacaktı. İlk kez, parasal sorunlarım olmadan canımın istediğince çalışıyordum. Sevdiğim bir karım, doğmak üzere olan bir çocuğum vardı. Gençtim, önümde parlak bir gelecek uzanıyordu. Hem kişi-

sel açıdan, hem de mesleki bakımdan o yazı, umut veren, parlak bir dönemdi.

Ancak, önümüzdeki karanlık günleri haberleyen ilk bulutlar belirdi. Wojtek Frykowski Los Angeles'den aradı. Kız arkadaşı Abigail Folger'la birlikte biz yokken Cielo Drive'deki evimize bakmasını rica etmiştik. Polonya'dan ayrıldıktan sonra Wojtek bir süre Paris ve New York'ta sürtmüş, bu arada Abigail'le tanışmıştı. Film çevirmek istiyordu ama hiç yeteneği yoktu. Ona **Yunus**'ta bir rol vermeyi kararlaştırmıştım. Sudaki maharetini sergileyecek bir rol. Ama Wojtek her zamanki gibi sakarın biriydi. Son telefonu, bunu bir kez daha kanıtladı: Arabayı park ederken, Doktor Saperstein'i ezmiş.

Köpek, aileden biriydi, tıpkı bir çocuk gibi. Üzüntüden kahroldum. Hem bu haberi Sharon'a nasıl verecektim? Victor Lowne's'a danıştım. «Önce,» dedi, «başka bir köpek al.»

Sharon'a bir sürpriz daha hazırlamıştım: Gümüş rengi bir Rolls Royce. Bunun köpeğin yokluğunu gideremeyeceğini biliyordum. Sharon'ı Roma'dan arayıp, Doktor Sparstein'in bir bayan arkadaşına ihtiyacı olduğunu söyledim. Sonra da minik bir Yorkshire teriyesi aldım, adını Prudence koydum. Sharon Londra'ya gelince de Doktor Saperstein'in kaybolduğunu söyledim. Bu, sık olan bir şeydi. Saperstein düzenli olarak ortadan yok olur sonra da utanmış bir yüzle, çıkagelirdi. Sharon gerçekte neler olduğunu hiç öğrenemedi.

Artık gebeliği iyice ilerlemişti. Yüzüne bakmaya doyamıyordum. Gessner, başarılı bir kostüm seçimi ve birkaç kamera hilesiyle hiç belli etmeden tamamlamayı başarmıştı filmi. Tek sorunumuz, sevişememektir. Onu duyduğum sevgi ve şefkatin yanısıra korkunç bir cinsel açlık içindeydim.

Birlikte yaşamaya başladığımız günden beri hemen her gün sevişmiştim. Sharon bunu, ona duyduğum ilginin bir kanıtı olarak değerlendiriyordu. Onunla seviştğim sürece, ilişkimiz yolunda demektir, ona göre. Şimdi bu kısıtlanınca isteğimin azalacağından korkmaya başlamıştı. Bana gelince, vücudunun eski haline dönmesini sabırsızlıkla bekliyordum. Diğer erkekler gebe eşleriyle nasıl sevişebiliyordu, aklım almıyordu. «Sen, bi-

linçaltından, bebeğe zarar vereceğinden korkuyorsun,» diye açıkladı Sharon. «Çoğu erkek aynı şeyden korkar.»

Bebek hayatının en önemli olayı olmuştu. Doğum ve bebek bakımı hakkında yazılmış her kitabı okuyor, durmadan alışveriş yapıyordu. Fotoğrafının çekilmesinden rahatsız olmuyor, hatta görünüşüyle gurur duyuyordu. Konuşmalarımız hep doğmamış bebeğin üzerineydi. Ben kız istiyordum ama o, erkek olacağından emindi.

Doğumun Amerika'da olmasını kararlaştırmıştık, ne var ki hiçbir havayolu Sharon'ı kabul etmiyordu. Artık sekiz aylık hamileydi. Bu yüzden **Queen Elizabeth 2**'de yer ayırttım. Londra'daki dostlarımıza veda ettik. Son gecemizi başbaşa geçirdik. Thames'e bakan bir lokantada yemek yedik. Sharon'ı hiç bu kadar güzel görmemiştim, gözlerimi alamıyordum. Ondan elimde kalan son fotoğraf, **Queen** dergisinin kapağı için birkaç gün önce çekilen deneme fotoğrafıydı. Bir de yeni okuyup bitirerek yatak odamızda bıraktığı kitap: Thomas Hardy'nin **Urbervilles**'li **Tess**. Kitabı çok beğenmiş, çok iyi bir film konusu olduğunu söylemişti.

Ferrarim A.B.D.'ne çoktan gönderildiğinden, Simon Hessa-ra'nın üstü açık Alfa Romeo'sunu aldım ve Sharon'ı Southamp-ton'a götürdüm. Gemide yemek yedik. Sonra gitme vakti geldi. İkimizin de gözleri yaşlıydı. «Hadi, git artık,» dedi Sharon. Sıkı sıkı sarıldı. Karnını benimkine sıkıca bastırdı. Daha önce hiç böyle yapmamıştı. Sanki bebeği anımsatmak istemiyordu. Onu tutup öptüm. Aynı anda aklımdan şimşek hızıyla onu bir daha göremeyeceğim düşüncesi geçti. Eğer bir şey olmasaydı, bu düşüncüyü sonradan anımsamayacaktım bile. Gemiden inip arabama doğru yürürken, unut bunu, dedim kendi kendime. Böyle-sine korkunç bir düşüncüyü sil at kafandan, Victor Lownes'i ara, bir parti ver, kızlarla buluş.

O gece doğru Victor'a gittim. Gittiğime de pişman oldum. Victor, yatak odasında bir kızla sevişirken, Simon Hessera ve ben hiç tanımadığımız birkaç kızla oturup çene çaldık. Vic-tor'un köpeklerinden biri salonun ortasındaki halının üzerine işeyiverdi. Artık canıma tak etmişti. Doğru yukarı çıkıp Vic-

tor'un kapısını çaldım. Giyiniyordu. Daha önce görmediğim kız ise hâlâ yataktaydı.

«Victor,» dedim, «parti vereceğimizi sanıyordum. Oysa şu ana dek olan tek şey, köpeğinin haliya işemesi.»

Peşimden aşağı indi. Somurtuyordu.

«Burada oturup benim içkimi içiyor ve kılınızı bile kımlıdattı-
mıyorsunuz,» diye ters ters söylendi.

Kulaklarıma inanamıyordum. «Yani köpeğinin çişini biz mi temizleyeceğiz? İçkini al da. Neyse.. Ben, evime gelen konuklardan temizlik yapmalarını istemem,» dedikten sonra Simon'u da alıp çıktım. Kızlar kaldı.

Bundan sonra dışarı pek çıkmadım. Yeni senaryo, tahminimden de yorucuydu. Perdeye uyarlamak oldukça güç olacaktı. Örneğin yunusları nasıl konuşturacağımı bilemiyordum. Biraz homurtu ve ciyaklamayla karışık insan gibi konuşuyorlardı. Böyle bir şeyi perdede denemeye kalkarsam, milletin gülmekten kırılacağını biliyordum. Güç bela sonuna gelebilirdim. Ama hep uyanmayan, yerine oturmayan bir şeyler vardı bana kalırsa. İşleri biraz hızlandırmak için, Andy Braunsberg Michael Braun'un yardım etmesini önerdi. Bu Amerikalı yazar, Londra'ya yerleşmişti.

Los Angeles'a yolculuğumu durmadan erteliyordum. Sharon'la her gün, bazan günde iki kez telefonda konuşuyorduk. Sabırsızlanıyordu. Ağustosun 8'inde, bir cuma günü her zamankinden uzun konuştuk. Bahçede bulduğu yavru kediden söz etti. Nasıl damlalıkla beslediğini anlattı. Havalara aşırı ısınmıştı. Sıcaktan yakındı. Doğuma bir hafta kadar bir şey kalmıştı. Bebek geldiğinde evin boş olmasını istiyordu. Wojtek ve Abigail'den hoşlanıyordu. Ne var ki artık gitmelerini, evi boşaltmalarını arzuluyor ama bunu kibarca nasıl söyleyeceğini bilemiyordu. Bir şey demedi, yine de doğumgünüm için görkemli bir parti düzenlemek niyetinde olduğunu sezdim.

Konuşurken, bir yere varamayacağımı, Michael Braun'un yardımıyla bile son sahneyi başarıyla uygulayamayacağımı kavradım ansızın. Keser atardım, bu sorunu da çözmüş olurum. «Tamam, hepsi bu kadar,» dedim. «Hemen geliyorum. Senaryo-

yu orada tamamlarım. Yarın sabah yola çıkıyorum.»

Ertesi gün, Cumartesi olduğundan konsolosluk kapalıydı. A.B.D. vizesini almadan yola çıkamazdım. Pazartesi, en geç salı günü işlemleri tamamlayıp uçağa atlamaya karar verdim.

O cumartesi iyi haberler aldım: Sharon'ın deyimiyle, «Bakışlarındaki yumuşaklık» yüzünden beğendiği İngiliz dadı Marie Lee, Amerika'da çalışma izni almıştı. **The Times**'ta çıkan ilandan sonra düzinelerce aday başvurmuş, aralarından Marie Lee'yi seçmiştik.

Tony Greenburgh ve Simon Hessara'yla öğle yemeği yedik. Dick Sylbert'in eski sevgilisi Danielle'in ani ölümü hepimizi sarsmıştı. Yirmi yaşlarındaki bu güzel Fransız kız, hepimizin iyi arkadaşıydı. «Kim bilir sıra kimde?» diye söylendim.

Eve döndüm. Michael Braun'la senaryo üzerinde biraz çalıştık. Daha sonra Andy de bize katıldı. Benim gidişimden sonra yapılması gerekenleri saptadık.

Gene Gutowski, Victor'la beni barıştırmak için Kensington'da bir akşam yemeği ayarlamıştı.

Londra saatiyle akşamın yedisinde Los Angeles'dan telefon geldi.

22

Cesetleri, 9 ağustos 1969 cumartesi sabahı sekizde temizlikçi kadın Winny Chapman bulmuştu, ama halkaları birbirine ekleyerek ortaya çıkaran, bir anlamda Billy'nin karısı Andy Tennant'dı. Sharon'la çok yakın arkadaşlıklar. Hemen her gün ya görüşür ya da telefonla konuşturlardı. Sandy, bizim evi arayıp da yanıt alamayınca telaşlanmış. Sharon'ın ya da başka birinin o gün evde olacağını biliyormuş. Los Angeles'ın kuzeyindeki tepelerde yangın çıktığını da duyduğundan, bir aksilik olmasından korkmuş.

Jay Sebring'in iş ortağı John Madden da aynı sıralarda Sebring'in evini aradığını ve yanıt alamadığını söylemiş. Sonra Sandy Bill'i aramış. Bill tenis oynuyormuş. Oyunu yarıda kesip Cielo Drive'a yollanmış.

Bill oraya vardığında evin çevresini saran gazeteci ve fotoğrafçılarla karşılaşmış. Polis çevreyi kordon altına almış. Kimseyi içeri bırakmıyormuş. Gazeteciler haberi polis telsizini dinlerken tesadüfen öğrenmişler. Tüm bildikleri, Drive'daki evlerden birinde cinayet işlendiğiymiş.

Sharon, Wojtek, Jay ve Gibby Folger'i ilk teşhis eden Bill olmuş. O ana dek polis, maktullerin kimliğinden habersizmiş. Sonra Bill bahçeye çıkıp kusmuş. Kalabalığı dirsekleriyle yarıp en yakın telefon kulübesine atmış kendini. Telefonun zili ben tam Victor Lownes'la buluşmaya gitmek üzere evden çıkarken çaldı. Sesini hemen tanıdım ve nasıl olduğunu sordum.

«Kötü.» Sesi bir tuhaftı. Kendinde değil gibiydi. «Evde bir felaket oldu» diye mırıldandı.

Kendi evinde bir şeyler olduğunu sandım. O sıralar evliliği pek younda gitmiyordu.

«Kimin evinde?» sordum.

«Seninkinde,» dedi. «Sharon öldü. Wojtek de öyle. Gibby ve Jay de öldüler. Hepsi öldü.»

Üstüste, «Hayır, hayır, hayır,» dediğimi duydum. Andy'le Michael hayretle bana bakıyordu. Bill'in neler dediğini duyamıyordum.

Aklıma toprak kayması geldi. Ev yıkılmış da olsa, sağ kalanlar çıkabilirdi. Tanrım, lütfen Sharon kurtulmuş olsun, dedim içimden.

Sonra Bill, «Roman, öldürüldüler,» dedi. Sesi çatallaştı. Bir şeyler daha söylemeye çalıştı. Almacı masanın üzerine bıraktım. Andy alıp konuşmaya devam etti.

Odada küçük daireler çizerek dönmeye başladım. Ellerimi arkamda kavuşturmuştum. Andy'nin, Gene Gutowski'yi aradığını duydum. «Hemen buraya gel,» diyordu. «Hemen gel, dedim!» diye bağırdı sonra.

Sonrasını pek hatırlamıyorum. Gene'in anlattığına göre, «Hayır, hayır,» diye inliyor, duvarları yumrukluyormuşum. Sonra

başımı hızla duvara çarpmaya başlamışım. Yaralanmamdan korkmuş, beni sıkı sıkı tutmuş. Ona, Polonyaca, «Kendisini ne kadar çok sevdiğimi biliyor muydu?» diye sormuşum. Üst üste sorup duruyormuşum. «Biliyor muydu? Biliyor muydu?»

Tony Greenburgh yemeğe çıktığından bulamamışlar. Başka bir doktor çağırmışlar o da bana yatıştırıcı bir iğne yapmış. Warren Beatty'nin ve Victor Lownes'in geldiğini hayal meyal çıkarıyorum. Daha sonra Dick Sylbert, Simon Hessa ve Tony de geldi. Telefonun sürekli çaldığını ve Victor'ın, «Hattı boşaltın!» diye bağırdığını da anımsıyorum. Kendimi kaybetmeden önce, ABD Elçiliği'nden bir görevliye hızlı hızlı bir şeyler anlattığımı duydum. Sonra elçiyi evinden aradı ve acil bir vize vermesi için ikna etti.

Ertesi sabah hâlâ uyuşturucunun etkisindeydim. Victor idareyi ele aldı ve beni personel girişinden geçirip doğrudan uçağa götüren bir resmi araç ayarladı. Gene, Victor ve Warren bana uçakta eşlik ettiler. Kendimi toparlayamıyordum. Uçuş boyunca uyukladım. Los Angeles'da göçmen bürosundan bir yetkili uçağa binip pasaportumu damgaladı. Beni arka kapıdan çıkardılar. Gene ve Victor, gazetecilerin sorularını yanıtlamak üzere geride kaldılar.

Beni Paramount Stüdyoları'na göturdüler. Son kez Julie Andrews'un kullandığı soyunma odasına yerleştirdiler. Uyudum, Paramount'un doktorlarından biri bana sürekli yatıştırıcı veriyordu. Bundan sonraki üç gün neler olup bittiğini hiç anımsamıyorum. Polis tarafından sorguya çekildiğimi bile zar zor seçebildim.

Dostlar nöbetleşe başımda bekliyordu. Warren, Gene, Wally Wolf, Dick Sylbert ve Bob Evans. Paris'i arayıp Gérard'la konuşmayı denedim ama başaramadım, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım. Hep kötü bir rüyada olduğumu, uyanacağımı ve Sharon'ı başucumda bulacağımı sanıyordum.

Cinayetler, Hollywood'da yaşayanları dehşete düşürmüştü. Korktukları halde tüm yıldızlar cenaze törenine katıldı. Ürkütücü bir gala gecesi gibiydi. Bir tek Steve McQueen gelmedi. Bu yüzden onu hiç tanışmadım.

Tören gerçek dışıydı: Durmadan kendi kendime nerede ol-

duğumu hatırlatıyordum. Sharon'ın annesi yanımdaydı. Birbirimize sarılıp ağladık. Papaz etkileyici bir konuşma yaptı, ama onu dinlerken aklımdan hep aynı şey geçiyordu: Şu tabutun içinde Sharon'ın gövdesi var. Dikkatimi ne kadar toplamaya çalışsam da tek düşündüğüm sol dizindeki küçük yara iziydi. Bir kayak kazasından sonra geçirdiği kıkırdak ameliyatının anısıydı. Bu izi bir daha hiç göremeyecektim. Tüm tören boyunca hep bunu düşündüm.

Olayla ilgili olarak beni sorguya çeken ilk dedektif, Danny Bowser'dı. Törenden hemen sonra beni ziyaret etti. Bu, beni biraz olsun kendime getirmişti. Sersemliğim hâlâ geçmemişti. Olup biteni öğrenme arzusuydu ayakta durmamı sağlayan. Bowser'la Los Angeles Güvenlik Teşkilatı'na gittim. Orada bize Teğmen Helder de katıldı ve uzun, yorucu bir sorgulama yapıldı. Cinayetleri kimin işlediğini ortaya çıkarmak için yapılan sayısız sorgulamaların ilkiydi bu.

Aslında Danny Bowser bu davanın soruşturması için görevlendirilmemişti. O, Özel Soruşturma Bölümü'ndendi. Görevi, benimle ilişki kurmaktı. Bu uzun boylu, kır saçlı ve yakışıklı adamın bir gözü takmaydı. Görev sırasında yaralanmıştı. Onu tanıdıkça, hem bir dedektif hem de bir insan olarak büyük saygı duydum. Tüm sert görünümüne rağmen, yumuşak ve şakacı bir adamdı.

9 ağustostan beri gazete okumamıştım. Basının yaklaşımına dikkatimi çeken Victor oldu. «Sharon hakkında olmadık şeyler yazıyorlar,» diye homurdandı öfkeyle.

Cesetler bulunur bulunmaz, gazeteler Hollywood'un ilginç ve değişik yaşam tarzını irdelemeye, seks partileri, uyuşturucu ve büyü öyküleriyle okuyucunun ilgisini çekmeye giriştiler. Genel kaniya göre, Sharon ve diğerleri ölümlerinden kendileri sorumluydu. Yanlış insanlarla düşüp kalkmanın sonu buydu işte. Kendileri aranmıştı. Sıradan, dürüst, içinde Tanrı korkusu olan insanların başına böyle şeyler gelmezdi. Ancak, ertesi gün son derece sıradan bir çiftçi olan La Biancalar da aynı biçimde öldürüldü. Bu gerçek görmezden gelindi.

Su testisi su yolunda kırılır, tezinden yola çıkarak, herkesin kafasından geçenler aşağı yukarı aynıydı: İşte yaptığınız

filmler, sürdürdüğünüz yaşam ve işte ölüm şekliniz... Hiçbiri birbirinden farklı değil. Uyuşturucu kullanıyor, garip kişilerle görüşüyor, amaçsız ve serseri bir hayat sürüyorduk. İşte bizim gibilerin sonu budur. Tüm gazetelerde yayınlanan makaleler, yorumlar üç aşağı beş yukarı böyleydi.

Time da aynı şekilde düşünüyordu: «Polanski'nin insan karakterinin karanlık ve melankolik noktalarını araştıran filmlerini çağrıştıran bir olay.» Daha sonra Jay Sebring'in başında bir kukuleta bulunduğu belirtiliyor ve yazı şöyle sürüyordu: «Sebring'in üstünde yalnızca yırtılmış bir şort vardı. Bayan Tate'in bir göğsü kesilmişti.... karnına da bir X çizilmişti... Sebring ise hadım edilmişti..., onun da vücudunda X işaretleri vardı.» **Time'a** göre, Sharon'la ben yollardan ilginç çiftleri toplayıp eve getiriyor, seks partileri düzenliyorduk. Üstelik her tür uyuşturucunun da tutkunuyduk. Diğer kurbanlar da garip, geçmiş karanlık tiplerdi. Frykowski, «Polanski'nin bile karşı çıktığı bazı alışkanlıkları olan bir asalak,» Abigail Folger, «aylak bir mirasyedi,» diye tanımlanıyordu. Cinayetler, büyük bir olasılıkla, uyuşturucu ticareti nedeniyle işlenmişti.

Polis, gerçekleri biliyordu. Sebring, bulunduğu giyimliydi. Hadım edilmediği gibi, başında da kukuleta yoktu. Yalnızca bir görevli, yaraları gözükmesin diye yüzünü bir örtüyle kapatmıştı. Sharon çıplak değildi, göğsü de kesilmemişti. Son olarak, cinayetlerin uyuşturucuyla yakından uzaktan ilgisi yoktu.

Gerçeklerin su yüzüne çıkması için bir yıl geçmesi gerekti. Olayın tam ve doğru olarak açıklandığı **Helter Skelter** (*) adlı kitap ise beş yıl sonra basıldı. Los Angeles Bölge Savcısı, Vincent Bugliosi'nin yazdığı bu kitap, her şeyi sergiliyordu. Ama, cinayetleri izleyen o günlerde çektiğim acıyı hiçbir şey hafifletemez. Basının yanlış bir şekilde doldurduğu insanların büyük kısmı hâlâ yalnızca bu iftiraları anımsıyor.

En acısı da, bu felâket sayesinde cebini doldurmaya çalışanlardı. Beni ve Sharon'ı tanıyan ve bunu kullanarak okuyucuya yanlış sevkeden, iki yüzlü iftiracılar. Bunların arasında Holy-

(*) Karmakarışık, genişigüzel.

wood'un dedikodu yazarlarından Joe Hyams da vardı. Sharon'la **Kurtarma Ekibi**'nde rol alan Elke Sommer'in kocasıydı Hyams.

Önceki aylarda Hyams grubumuza katılmak için elinden geleni yapmıştı. Bıkmadan yinelediği buluşma önerilerine bir son vermek için Sharon'la bir yemek davetini kabul ettik. Hyamsların 'doğru' Hollywoodlularla görüşüp, kendilerini 'kabul ettirme' arzuları öyle belirgindi ki, bir daha görüşmemeyi kararlaştırdık. 'Sharon Neden Ölmeliydi?' başlıklı yazıyı yazan ve sokaktan adam toplayıp evde seks partisi düzenlediğimiz söylentisini çıkaran bu Hyams'dı işte.

Cinayetten kısa süre sonra beni aramış ve elinde bazı önemli bilgiler bulunduğunu söylemişti. Nereden gelirse gelsin bilgiye ihtiyacım vardı. Onunla görüşmeyi kabul ettim. Daha sonra konuştuk. Bilgi vereceği yerde bilgi sızdırmaya çalıştığını görerek sinirlendim. Yazdıklarına bakan, bizim en samimi arkadaşlarımızdan biri olduğunu sanır. Makalelerinden birinin başlığı, 'Sharon'ı Son Görüşüm'dü. Bunun ilk ve son görüşü olduğunu eklemekten kaçınmıştı tabii. Güya Hyams, Sharon'a sevişme sahneleri hakkında ne düşündüğünü sormuş. Sharon da, «Kaliteli olduğu takdirde, çok güzel bir şeydir,» diye yanıtlamış. «Hiç umursamam. Hatta izleyicileri azıcık şaşırtmaktan korkunç zevk alırım.» Yazıyı şu sözlerle bitiriyordu: «Gerçekten de iyice şaşırttı.»

Halkın istediği, uyuşturucu, sıradışı davranışlar ve ilginç seks öyküleri duymaktı. Başın da onlara bunu veriyordu. Oysa, katillerinden birinin büyük jüri önünde verdiği ifadeye göre gerçek çok daha yalındı. Telefon tellerini kestikten sonra o ve beraberindekiler eve girmiş. Sharon o sırada Jay Sebring'le sohbet ediyormuş. Wojtek Frykowski divanda uyukluyor, Abigail Folger ise odasında kitap okuyormuş. Beşinci kurban, Steven Parent bakıcı William Garretson'ı görmeye gitmiş. Tam o anda çıkmış, arabasına binmek üzereymiş.

Her şeyi dramatize etmeye ve abartmaya pek meraklı olan Hollywood sosyetesinden pek çok kimse o gece eve davet edildiğini öne sürdü. Tarihleri karıştırıyorlardı herhalde. Sharon, doğumgünümde —18 ağustos— büyük bir parti vermeyi planlıyordu, hatta birkaç davetiye de göndermişti ama o gece kimse-

yi çağdırmamıştı. Jerzy Kosinski bile sonradan, «Havaalanında valizimi kaybetmemiş olsaydım, o gece ben de kurbanların arasında yer alabilirdim,» dedi.

Cinayetlerden sonra Hollywood'un ana konusu, uyuşturucular oldu. Oysa neden bu değildi, olamazdı. Polise, hepimizin ara sıra biraz esrar çektiğini söyledim. Hollywood'da çekmeyen mi var zaten? Genelde, bizimkisi devede kulak kalırdı. Sharon, gebe olduğunu öğrendiği gün esrarı bırakmıştı. Ben zaten az içerdim. Jay, Gibby ve Wojtek daha çok. Wojtek'le Gibby'nin zaman zaman maskalin aldığını, Jay'inse gizli gizli eroin içtiğini biliyordum.

Basın, Wojtek Frykowski'yi parmağına doladı. Onun, «uyuşturucu ticareti yaptığı» bile yazıldı. Wojtek, tanıdığım insanlar içinde belki de en namuslusuydu. Onun arkadaşlığından hoşlanırdım, en güç günlerimde yanımda yer almış ve **Memeliler'i** gerçekleştirmemi sağlamış bu eski dosta karşı bir tür minnet duyardım. Bazı tanıdıklar, onun Cielo Drive'da kalmasına kızar ve sürekli havuzun başında elinde şarap kadehiyle aylaklık etmesini eleştirirdi. Ama ev benimdi, Wojtek dostumdu, benim şarabımı içiyordu. İyi bir insandı, gerisi kimseyi ilgilendirmezdi.

Abigail Folger'a gelince, Wojtek'in sevgilisi olan bu kız, varlıklı bir kahve tüccarının kızıydı. Birbirlerine Kosinski tanıştırmıştı. Abigail, kendini hayır işlerine adanmış bir insandı. Sabahın köründen akşamın geç vakitlerine dek yetim, zenci çocukların bakıldığı bir merkezde çalışırdı.

Ve tabii Jay Sebring de suçlamalardan nasibini aldı. Evi-mizde çokça vakit geçirmesi, üçümüz arasında sağlıklı bir ilişki olduğuna dair kesin bir kanıt sayılıyordu. Oysa başarılı meslek yaşamı ve çapkın görünüşüne karşın Sebring, son derece yalnız bir insandı ve bizi gerçek ailesi gibi görüyordu. Bizler yanındayken kendini güvende hissettiği tek aileydik. Cinsel yaşamı üzerine de olmadık şeyler yazıldı. Bir karıncayı bile incitmekten korkan Jay'le gazetelerde sözü edilen Jay arasında dünyalar kadar fark vardı.

Bir de Sharon'la beni sevişirken gösteren video bantı ortaya atılınca, ne biçim —daha doğrusu biçimsiz— insanlar olduğumuz bir kez daha kanıtlanmıştı kamuoyunun önünde. Bir gazeteci,

polisin daha pek çok seks filmi bulduğunu, ama simenaltı ettiğini yazdı.

Video aygıtını, provaları izleyip tartışmak amacıyla **Rosemary'nin Bebeği**'ne başlamadan önce almıştım. 1960'larda bu, ender bulunan bir oyuncaktı. Epey oynadık. Bir gece, sevişirken aleti kurmayı önerdim. «Peki,» dedi Sharon, «Hangi kişilikleri canlandıracağız?» Olay, teşhircilikten çok gülünçtü. Gene'e yaptığımızı söyleyince, «Neden?» diye sordu. «Tekniğinizi filan mı kontrol edeceksiniz?» Niyetim, yıllar sonra bantı oynatıp eski günleri anmaktı.

Bugliosi'nin her bakımdan gerçeğe uygun kitabında, bence tek bir hata var. Los Angeles polisini, Manson 'ailesi'ni daha önce ortaya çıkaracak bazı ipuçlarını yeterince değerlendirmemekle suçluyor. Oysa Bob Helder, Cielo Drive'daki cinayetle on gün kadar önce işlenen bir başka cinayetin —Gary Hinman adında bir müzik öğretmeni yine Manson yanlılarınca öldürülmüştü— bağlantılı olabileceği üzerinde durmuştu. İlk tanışmamızdan kısa bir süre sonra bana Chatsworth bölgesinde yaşayan bir grup hippiden söz etmiş ve liderlerinin, «Kendine İsa diyen manyak bir tip,» olduğunu söylemişti. Bu sözlerle verdiğim ılımlı yanıtı anımsıyorum: «Hippi karşıtı olduğun için böyle diyorsun.»

Polise yardımcı olmak istiyordum. Cinayetli aydınlatabilecek her belirtiden, kuşkulandığım en ufak şeylerden bile polisi haberdar ediyordum. Helder ve Bowser, en yakın dostlarımızdan bile şüphelenmem gerektiğine inanıyordu. Benden de şüphelenmeleri doğaldı. Bowser'a yalan makinesine girmek istediğimi açıkladım. «Roman, insanın aklından geçenleri mi okuyor-sun? Şef Houghton da bunu istiyor ama konuyu sana nasıl açacağını bilemiyordu.»

Doğruca merkeze gittik. Şefin yanına çıktık. Bowser, yalan makinesine gönüllü olarak girmek istediğimi söyleyince, Houghton şaşırmış gibi, «Mmm, bu iyi fikir,» dedi.

«Neler oluyor?» dedim. «Bowser bu testten geçmemi senin ne kadar istediğini söyledi. Oysa şimdi umurunda bile değilmiş gibi davranıyorsun.»

Şef kızarıp bozardı. Verebildiği tek yanıt, «Bu herifin her söylediğine inanma,» oldu.

Houghton'a, «Sana bir şey söyleyeyim mi,» dedim. «O sende çok daha iyi bir oyuncu.»

Sonra teste girdim ve tabii ki başardım.

Bana, herkesi, en samimi arkadaşlarımızı bile olası bir katil gözüyle değerlendirmemi söylediler. Kuşkulandırmadan biraz araştırma yapsam iyi olurmuş. İşe yarar bilgi getirene 25 bin dolar ödül vereceğimi açıkladım. Güvenlik Örgütü bu fikirden pek hoşlanmadı, ama ben dayattım.

Paramount'taki yerimden ayrılıp Michael Sarne'in Malibu'daki yazlık evine geçtim. Komşular varlığımdan rahatsız oldular. Bir dilekçe yazıp imzalamışlar: «Bay Polanski'nin burada kalması, hepimizin hayatını tehlikeye atmaktadır.» Michael, dilekçeyi alıp bir taraflarına sokmalarını söyledi.

Gün geçtikçe, Cielo Drive'ı ziyaret etme isteğim artıyordu. Bunun bir nedeni, polisin gözünden kaçmış bir ipucu bulabilme umudum, diğeri de eve karşı garip bir özlem duymamdı. Sanki Sharon'la ilgili bir şeyler hâlâ yaşıyordu orada.

Tommy Thompson, beni tam da o sıra aradı. **Life**'ın Londra bürosunu yönetirken tanışmış ve ahbap olmuştuk. Sharon'ı ve beni Londra'da yakından tanımıştı. Basında çıkan haberlerin ne kadar yanlış olduğunu biliyor, işin doğrusunu yayınlamak istiyordu. Cinayetlerden sekiz gün sonra eve gidecek cesareti topladığımda Thompson da beraber gelmek istediğini bildirdi. Bowser bizi götürdü. Polis meraklıların girmesini önlemek için evi mühürlemişti. Bir fotoğrafçı da bizi izliyordu. Thompson onun geleceğini bildirmemişti bana. Peter Hurkos adında bir medyumla meneceri de içeri girmeye hazırlandılar. Bowser izin vermedi. Ben, hâlâ tam olarak kendime gelememiştim. her çareye başvuracak durumdaydım. Hurkos'a girebileceğini söyledim. Evin resimlerini çekmek için izin istedi. İş için gereklymiş. Ona da ses çıkarmadım. Sonra da kalkıp resimleri gazetelere sattı. **Life**'daki yazı olabildiğince yansızdı ama söylentilere son vermeye yetmedi. Hatta, derginin bana evde poz vermem için 5 bin doları gözden çıkardığı bile iddia edildi.

Dedektifler, evde camları kırılmış bir gözlük çerçevesi

bulmuştu. Bu haber çok daha sonra açıklandı ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tüm gözlükçüler tarandı. Ancak başlarda, soruşturmayı yürütenlerin dışında kimsenin haberi olmadı bundan. Tanıdıklarım arasında Cielo Drive'da bulunana uygun gözlük takan olup olmadığını araştırmaya koyuldum.

Dick Sylbert, Mike 'Sarne'in komşularının yaptıkları baskıyı öne sürerek beni kendi evine davet etti. Old Malibu Road'da, sakin ve sessiz bir evdi. Dalgaların sesi beni yatıştırıyor, en çok ihtiyacım olan şeye, huzura kavuşmamı sağlıyordu. Dick ise bana anne şefkatiyle davranıyordu. Kahvaltımı yatağıma getiriyor, başka şeylerle oyalanmamın yollarını arayıp duruyordu. Ama, gizliden gizliye yürüttüğüm soruşturmadan ona bile söz etmedim.

Dikkatimi ilk çeken şüpheli, Bruce Lee oldu. Bir gün, gözlüklerini kaybettiğinden bahsetti. O gözlükten zaten hiç hoşlanmadığımı söyleyerek onu alıp bir gözlükçüye götürdüm. Armağan olarak birkaç çerçeve seçtim. Çok rahatlamıştım, çünkü onun reçetesiyle suç mahallinde bulunan gözlüklerin hiçbir benzerliği yoktu.

Cepte taşınabilir büyüklükte bir Vigor mercek ölçme aygıtı satın aldım. Gittiğim her yere götürüyor, gözlük takan tüm tanıdıklarımın gözlük camlarını bununla ölçüyordum. Hiçbir sonuç alamadım.

Arabalar da ipuçlarım arasındaydı. Katiller arabayla gelip gittiğine göre, arabaya mutlaka kan bulaşmış olmalıydı. Polisten öğrendiğim yöntemle, pamuklu bir çubuğu bir eriyiğe batıracak, sonra da kuşkulandığım arabanın içinde gezdirecektim. Kontrol ettiğim her bölge için bir başka çubuk kullanarak, tabii. Pamuklu çubuk daha sonra bir başka ilaca batırılacaktı. Eğer kan bulaşmışsa, pamuğun rengi değişiyor, maviye dönüşüyordu.

Bu aşamada, herkesin kuşkuculuğu bir tür paranoyaya dönüşmüştü. Herkes herkesten şüphe ediyordu. Son derece heyecanlı olan Victor Lowndes, Jerzy Kosinski'nin katil olmak için son derece 'uygun' olduğunu, çünkü kitaplarından birinde buna benzer bir şeyler yazdığını bile söyledi.

Bir diğer olası aday da, Mamas and the Papas grubundan

John Phillips'di. John ve Michelle'le, **Rosemary'nin Bebeği'ni** çekerken sık sık görüşüyorduk. Sonra boşandılar ve Michelle bebeği alıp Londra'ya kaçtı. John peşinden gidip bebeği Amerika'ya geri getirdi. Cinayetlerin işlendiği sırada Michelle, Christian Marquand adlı Fransız aktörle yaşıyordu. John'ın sakın görünümü altında bir yanardağ gibi patlamaya hazır, kaynadığını biliyordum. Sharon Roma'da film çevirirken, bir gece Michelle'le beraber olmuştuk. Kocasına bundan söz edip etmediğini anlamalıyım. Gidip gördüm, epey sohbet ettik. John'ın zaman zaman öfke krizleri geçirdiğinden ve şiddete başvurduğundan söz ettik. Evet, dedi Michelle, ona söyledim. Ama bu öfke cinayete kadar varabilir miydi?

Cinayetlerin işlendiği gece John Phillips, Michael Sarne ve arkadaşıyla bir Japon lokantasındaymış, sonra da bir partiye gitmiş. Ancak yemekten sonra Cielo Drive'e uğramış olabildi pekâlâ.

Bir gece geç vakit, gizlice John'ın garajına girdim ve arabalarından birini, Jaguar'ı pamuklu çubukla baştan sona kontrol ettim. Garajdan yine gizlice çıkarken, devriye gezen bir polis arabasının yanıma yanaştığını farkettim. Polis doğal olarak hırsızlığa geldiğimi sandı. John'ın arabasında bir şey unuttuğumu ve gecenin bu saatinde onu uyandırmak istemediğimi söyledim. Son günlerde adım öyle sık duyulur olmuştuk ki, kimliğimi görür görmez beni serbest bıraktı.

John'u bir kez daha kontrol etme fırsatını buldum. Kayıt stüdyosunda buluşmayı kararlaştırmıştı. Beyaz, üstü açık Rolls Royce'uyla geldi. Aynı anda bir polis arabası yanında belirdi. Son trafik cezalarını ödememişti. Polis John'ı alıp karakola götürmeye karar verdi. «Roman, Yeşil Dev'le İlgilen,» diye seslendi John. Ne demek istediğini anlamıştım. Arabanın anahatarlarını uzattı. John, içine uyuşturucu hap ve esrar koyduğu yeşil bez çantayı almadan hiçbir yere gitmezdi.

Rolls'u park ettikten sonra çantayı aldım. İçinde John'ın günlüğü de vardı. Şöyle bir karıştırınca, her başlangıç sözcüğünün ilk harfini büyük yazdığını gördüm. Canımı sıkan, bu büyük harflerle, Cielo Drive'in kapısına kanla yazılmış «Domuz» sözcüğündeki harflerin benzerliği oldu. Birkaç sayfanın fotokopisi-

ni ektirdim. Kapıdaki «Domuz» yazısının da bir-iki fotoğrafıyla birlikte New York'taki bir el yazısı uzmanına gönderdim. Bana uzun bir rapor yolladı. Ne iki yazının aynı olduğunu söylüyor, ne de tümüyle farklı, diyordu. Bu ne dediğı belirsiz rapor için ben- den 2 bin dolardan fazla para aldı.

Zaten o sıralarda her yandan fatura yağıyordu. Paramount, Julie Andrews'un soyunma odasında geçirdiğim üç gecenin tu- tarını istiyor, Cielo Drive'in evsahibi ise halı ve döşemelerdeki hasarı ödememi bekliyordu. Kan lekeleri her şeyi mahvetmiş, diye yakınıyordu. Sharon'la geçirdiğim yılları anımsatan her şey- den biran önce kurtumak istiyordum. Beyaz Rolls'u Sandy Ten- nant'a, Sharon'ın çok sevdiği kırmızı Ferrari'yi de babası Paul Tate'e verdim.

Herkes bana kendimi işime vermemi öğütlüyordu, ama ya- pamıyordum. Bir türlü sakinleşemiyor, en olmadık anlarda hiç- kırıklara boğuluyordum: Arabayla giderken, uçakta otururken, gündeğuşunu seyrederken... Kendimi zorlayarak, **Yunusun Gü- nü** üzerinde çalışmaya koyuldum ama kendimi veremiyordum. Dick Sylbert'le Miami, St. Thomas ve Mexico'ya gittim, uygun bir çekim yeri aradım. Fakat aklım fikrim o 9 ağustosta neler olduğundaydı.

Önüme gelenle yatmaya başlamıştım. Cinayetin üzerin- den bir ay geçmişti. Ona benzeyen kadınları aramıyordum, tek amacım biraz rahatlamak, hâlâ yaşadığımı kendi kendime kanıt- lamaktı.

Londra'ya gittim ama fazla kalamadım. Somurtup oturarak bir-iki gün geçirdikten sonra Los Angeles'a döndüm. **Yunusun Günü**, şimdi United Artists'in elindeydi. Senaryolaşmış haliyle film, 5 milyon dolara çıkacağı benziyordu. UA ise 4 milyona maletmeyi umuyordu. Birkaç sahneyi çıkarıp filmi ucuza getirebi- lirdim belki, ama uğraşmayı hiç istemiyordu canım. Mantıksız davranıyordum, biliyordum ama kendimi tümüyle duygularıma bı- rakmıştım. O anki ruh halim yönlendiriyordu beni. Sonunda UA boyun eğdi, ancak çalışacak durumda değildim, hiç aldırmadım.

Dostlarım beni eğlendirmek için ellerinden geleni yapıyor- du. Özellikle Warren Beatty, son derece aktif seks yaşamını bi-

raz da abartarak anlatıp duruyor, uydurduğu ayrıntılarla süsleyerek beni güldürmeye çalışıyordu. Bu arada Teğmen Bob Helder'la arada bir buluşarak tanınmamış lokantalarda yemek yiyorduk. Büyük bir yakınlık ve incelikle davranıyor, meslektaşımıymışım gibi bana akıl danışıyordu.

Bir gün, başka bir lokantada buluşmamızı önerdi. «Roman, önemli bir şeyin peşindeyiz,» dedi. Sonra da, kasımın 2'sinde, Manson 'aile'sinden Susan Atkins'le bir başka tutuklu arasında geçen konuşmayı aktardı. Bu gerçek olayı aydınlatma yolunda atılmış ilk adımdı. Diğer tutuklu, koyduğum 25 bin dolarlık ödülü duyunca, duyduklarını polise anlatmaya karar vermiş. Sonunda ödülü, cinayet aletlerinden birini —bir tabanca— Benedict Vadisi yakınlarında bulan bir erkek çocukla paylaştı.

O günden sonra Helder bana hemen hemen günlük raporları iletmeye başladı. Paul Tate'le de temas halindeydi, ama bizimle de ayrı görüşüyordu. Cinayetlerle ilgili gerçeği öğrenir öğrenmez, kafamı meşgul eden düşüncelerden garip bir biçimde kurtuluverdim. Artık benim için ölüm şekli hiç önemli değildi. Önemli olan Sharon'ın ölmesiydi. İster cinayete kurban gitsin, ister araba kazasına. Ne farkedirdi? O artık yoktu ya, acı olan da buydu. Ölen geri gelmiyordu.

Ben, cinayetlerin amaçsız, bir grup serseri tarafından boşu boşuna işlenmiş olabileceğine inanmıyordum. Manson, yeteneksizliği ve başarısızlığı için tüm dünyayı suçluyor, yükselenlerden öç almak istiyordu. Hâlâ Terry Melcher'in oturduğunu sandığı eve baskın düzenlemesi için kendine göre haklı nedenleri vardı: Sıradan bestelerini hiçbir plak stüdyosu yayınlamaya yanaşmamıştı. O da bunu plakçıların yanına bırakmayacaktı. La Bianca'lar gibi, şov dünyasıyla hiçbir ilgisi olmayan masum insanları öldürmek ise, polisi yanlış yöne sevk etmek ve olayı çarpıtmak içindi.

Katiller yakalanır yakalanmaz, öc alma isteğim de kayboldu. Belalarını bulmuşlardı. Beni şu anda en çok üzen düşünce, o gece neden evde olmadığımı. Hâlâ, o gece evde olsaydım belki saldırganlara karşı koyar, Frykowski'yle birlikte haklarından gelebilirdim, diye düşünürüm. Frykowski'nin vücudundaki yaralardan, epey mücadele ettiği, hemen teslim olmadığı belliydi.

Bir de beni en çok şaşırtan, onca sempati duyduğum, zararsız insanlar olarak gördüğüm hippilerin böylesine büyük bir tehlike oluşturabildiklerini kavramak oldu. Sharon'la hippilerin yaşamına hayranlık duyar, kompleks ve iki yüzlülüklerden sıyrılmış bu insanları beğenirdik. Bir keresinde Sharon'a, «Hippi bir eş istiyorum,» dediğimi anımsıyorum. Ölümünün hippilerden olacağını bilemezdim tabii.

Sharon'ın ölümü beni çok değiştirdi. O olaydan sonra ne zaman eğlendiğimi hissetsem, suçluluk duyarım. Ölümünden kısa bir süre sonra ziyaret ettiğim bir ruh doktoru, bu duygudan kurtulabilmem için, 'dört yıllık bir yas süresine' ihtiyacım olduğunu söylemişti. Bundan çok daha uzun sürdü.

O güne dek, kendime güvenim sonsuzdu. Ben aklıma koyduğumu yaparım, diyordum. Cinayetlerden sonra bu güven temelden sarsıldı. Giderek babama benzemeye başlamıştım. Kökleşmiş kötümserliği, yaşamdan asla memnun olmayışı, Yahudilere özgü suçluluk duygusu ve kahkahanın ardından gözyaşının geleceğine olan inancı bende de kendini gösterir olmuştu.

Bir daha bir kadını sevebileceğimden kuşkuluydum. Ne kadar güzel, akıllı, uyumlu ve anlayışlı olursa olsun, sürekli bir kadınla beraber olabilecek miydim acaba? Bunu denedim, ama başaramadım. Sharon'la kıyaslamaya kalkar kalkmaz ilişkinin sonu geliyordu.

En ufacık şeyler bile, örneğin valizimi hazırlarken, ya da Kaliforniya'nın kodu 213'ü veya Roma'nın 396'yı çevirirken ya da saçlarımı kestirirken düşüncelerim ister istemez Sharon'a kayıyor. Aradan bunca yıl geçmesine rağmen, hâlâ güneşin batışı içimi sızlatır. Güzel bir eve mi girdim, güzel bir manzarayı mı izledim, içten içe, Sharon olsa ne kadar beğenirdi, diye düşünmekten kendimi alamam.

Bu bakımlardan ona ölene dek sadık kalacağım.

Artık katiller teşhis edildiğine göre, beni Hollywood'da tutan hiçbir şey kalmamıştı. Sağ kalabilmek için şu son birkaç yıl tümüyle silip atmam gerektiğini biliyordum. En azından o yılları acı çekmeden anabilecek kadar güçlenmeliydim.

Hollywood öncesi yaşamıma ait dostları ve Gèrard Brach'ı görmek için Paris'e gittim. Onlarla olmak rahatlatıcıydı ama peşimi bir an bile bırakmayan fotoğrafçılar iyice canımı sıktı. Artık Manson çetesi yakalandığına göre, basın beni rahat bırakır, diyordum. Beni bir gecede bir canavara dönüştürmüş olan gazeteciler, hatalarını anlar ve en azından artık rahatsız etmez, diye düşünüyordum saf saf.

Çok yanılmışım. Bir gece, Gèrard Brach ve Jean-Pierre Rasm'la bir lokantaya gittik. Peşimizden gelen ve içeri giren fotoğrafçılar flaşları peşpeşe patlatıyordu. Yemeği yarım bırakıp çıktık. Eve kadar izlediler bizi. Sokağın boş olmasından yararlanıp bizi en çok rahatsız edeni yakaladım. Yanımdakiler onu tutarken ben de makinesindeki filmi çıkardım. Başka var mı diye ceplerini ararken, elinde gizlediği ruloyu ağzına atıverdi. Çenesini açmaya çalıştım, hatta Jean-Pierre gıdıkladı bile, ama beceremedik. Demek fotoğraflar her şeye degecek kadar önemlidir.

Başımı alıp gitmek, her şeyden uzaklaşmak istiyordum. Tam o sıra Victor Lownes, İsviçre Alpleri'nde, Gstaad'daki kiralık şalesine davet etti. 1969 Noel'ini birlikte geçirmeyi önerdi. Victor her şeyi klasına uygun yapıyordu. Her zamanki gibi. Şaleye iki uşağı, Maltalı nefis ikizler ve bir arkadaş grubuyla birlikte gittik.

Victor, iyi vakit geçirmem için elinden geleni yaptı ama benim keyfim yoktu. Ona kalırsa, içki, kızlar ve partilerin çözeme-

yeceği hiçbir sorun yoktur. Evet, Sharon'ın ölümüne o da çok üzölmüştü ama artık yastan kurtölmam, hayatın tadını çıkarmaya başlamam gerektiğine inanıyordu. Oysa ben, yalnız kalmak, başımı dinlemek istiyordum. Herhalde dayanılmaz bir konuk-tum o sıralar: Somurtan, can sıkıcı ve sık sık odasına kapanıp ağlama nöbetleri geçiren, Victor'ın onca emekle hazırladığı eğ-lenceyi mahveden biri.

Şaleye iki hafta katlanabildim. Artık yalnız kalmalıydım. Gstaad'a gelen Andy Braunsberg, ikimiz için az uzakta, rahat, güzel bir ev kiraladı. Hemen taşındım ve kendimi kayağa verdim. Geç saatlere, canım çıkana dek kayak yapıyor, bitkin bir halde eve dönüp kendimi yatağa atıyordum. Kabuslarım azalmış, suçluluk duygum biraz hafiflemişti.

Yavaş yavaş kabuğumdan çıkmaya başladım. Gstaad, kışın jet sosyetenin uğrak yeridir. Birçok film yıldızı da yılda bir kez olsun, buraya uğrar. Curd Jurgens, David Niven ve Julie Andrews da buradaydı ama onlarla fazla beraber olamadım. En çok, İsviç-reli sanayici Peter Notz'la geziyordum. Dostlarıyla tanıştım. Ko-nuları farklıydı, beni oyalıyordu. Notz, saygın Eagle Club'e üye alınmam için başvurdu. Yaşlıca bir Fransız soylusu olan müdür, karşı çıktı.

«Los Angeles'daki cinayete karışan değil mi bu?» diye sor-du.

«Ama, o **kurbandı,**» dedi Notz. «Karısını öldürdüler.»

«Aynı şey. Kulübümüz için hiç de iyi olmaz.»

Kulaklarıma inanamıyordum.

Notz'un şalesi, genç bayanların okuduğu Montesano'ya ya-kındı. Bekar olan Notz, en güzel öğrencileri tanıyor, onları sık sık evine çağırıyordu. Gece okuldan gizlice sıvışmak, kızları zevkten çıldırtıyordu. Bazen bunu da yapıyorduk ama, amacımız sevişmek değildi. Beraber olmaktan, müzik dinleyip sohbet et-mekten hoşlanıyorduk.

Kathy, Madeleine, Sylvie adını anımsayamadığım pek çok genç kız o dönemde bana büyük yardımda bulundu. Havadan su-dan konuşmaları, şen kahkahaları ve geleceğe duydukları gü-ven beni ummadığım kadar çabuk tedavi etti. En önemli yanla-rıysa, şov dünyasının dışında oluşlarıydı. Sharon'ın ölümünden

beri sinema dünyasından uzaklaşmış, dostlarımı başka dünyanın insanları arasından seçmeye başlamıştım. Mimarların, doktorların konuları benim için daha emindi. Sinemadan, yıldızlardan, yani Sharon'ı anımsatacak şeylerden söz etmiyorlardı. Bu da şimdilik daha iyiydi.

Kendimi toparlamaya başladığımı, **Kelebek**'i ilk okuyup da bundan ne iyi film yapılır, diye düşününce farkettim. **Kelebek**'teki o güçlü yaşama isteği, özgürlüğe ve sağ kalmaya duyulan o güçlü arzu çekmişti beni. Bu otobiyografik eserin yazarı, Fransız Henri Charrière, Şeytan Adası'ndan kaçmayı başarmıştı. Şimdi Caracas'ta yaşıyordu, hâlâ bir kaçaktı. Onu aradım. İlgilendi ama film haklarının Fransız yayımcı Robert Laffont'ta olduğunu söyledi. Walter Reade'nin de bu projenin peşinde olduğunu duyunca sevindim.

İyi yapılırsa, **Kelebek** izlenmeye değer bir film olurdu. Başrol için yıldızımı seçmiştim bile: Warren Beatty. Hem yakışıklı, hem de sert ve çekiciydi. Kelebek gibi o da herkesi her şey için kandırabilirdi. Düşüncemi açıklayınca, heyecanlandı. Şimdi sıra para bulmaya gelmişti.

Walter Reade kışları St. Moritz'de geçirirdi. Yanına gidip görüştüm. Peter Notz beni özel uçağıyla oraya götürmüştü, biz Walter'la konuşurken o da kayağa çıkmıştı.

Tanıdığım Walter Reade, uzun boylu, yakışıklı, kayağa ve hayatın zevklerine düşkün bir insandı. Böylesine dikkatli, kurusun hesabını yapan bir işadamı olduğunu bilmezdim. Yapımcılık işine ilk kez giriyordu. En fazla 3.5 milyon dolar koyabileceğini bildirdi. Kitabı gözönüne alınca, bunun çok yetersiz bir rakam olduğunu fark ettim, ama sesimi çıkarmadım.

Gstaad'a dönerken hava bozdu. Peter Notz'un yanında ter içinde kalmıştım. Uçak, bulutları adeta yarararak ilerliyordu. Notz'un birden hastalanması ya da kalp krizi geçirmesi olasılığını düşünerek, titredim. İlk iş, uçuş dersleri alacaktım.

Bütçe sorununu bir yana bırakıp, proje üzerinde çalışmaya koyuldum. Henri Charrière, biraz da kitabın kazandığı başarı sayesinde, Fransız hükümeti tarafından bağışlandı ve Avrupa'ya döndü. Karısıyla birlikte Gstaad'a davet ettim. Charrière, **Çık-**

maz Sokak'taki Dick'e şaşılacak kadar benziyordu. Son derece canayakın bir insandı. Çok iyi anlaştık. Yıldız adayım Warren Beatty —Charrière onun adını bile duymamıştı— Paris'e geldi. Ben de İngilizceye çevrilmiş senaryoyu koltuğumun altına alıp Hilton'la, onunla buluşmaya gittim. Bir an önce okuması için sabırsızlanıyordum. Şans eseri Simon Hessera da o sıra Paris'teydi. İlk gece hep birlikte Paris'in altını üstüne getirdik. İkinci gece de öyle. Üçüncü gece de. Dördüncü gecenin aynı şekilde geçmesi üzerine, Warren'a, «Tamam, bu kadar,» dedim. «Artık yeter.» Sırttı. «Haklısın,» dedi. «Yeteri kadar eğlendik.» O akşam yemekten sonra masum bir tavırla, «Bakalım Simon ne'ler yapıyor?» dedi. Sonuç: Simon'ı yatağından kaldırıp bir çılgın gece daha geçirdik. Artık uykusuzluğa daha fazla dayanamayacaktım. Yaklaşık bir haftadır Paris'teydik ve Warren senaryonun bir sayfasını bile okumamıştı.

«Yeter artık,» dedim kararlı bir sesle.

Bir-iki günlüğüne Londra'ya geçtim. Ertesi sabah telefonum çaldı. Warren'dı. «Çıplak görünmem,» dedi. «Bu, komplekslerimden biridir. Ayrılan bütçe, ne kadar demiştin?» Böylece bana gece uyumayıp senaryoyu okuduğunu anlatmaya çalışıyordu.

Paris'e döndüm. Robert Laffont ve Henri Charrière'le Café de Flore'de buluştuk. Warren kitaba bayılmıştı. Tahmin ettiğim gibi, rolü istiyordu.

Böylece geriye, halledilmesi gereken tek bir sorun kalmıştı: Para. Walter'a yeniden başvurup biraz daha cömert davranması için kandırmaya çalıştım. Ama yararı olmadı. Proje suya düştü. Herkes üzülmüştü. Charrière yeni bir kitaba başladı, Warren da Amerika'ya döndü. Yapımcı olarak işe ortak girmeye hazırlanan Andy Braunsberg de benimle Gstaad'a gelip kayakta avunmaya çalıştı.

Gstaad'daki ilk konuklarımızdan biri Bruce Lee'ydi. Düzenli kayak beni iyice biçime sokmuştu. Bu, Bruce'un çok hoşuna gitti. Yarım kalan dövüş sanatı derslerimize döndük. Buna karşılık ben de ona kayak öğretmeyi denedim ama bir türlü beceremedim. Refleksleri onu kusursuz bir dövüşçü yapmıştı ama kaymasını sağlayamıyordu. Bruce bu yabancı spora bir türlü alışamadı. Ama jet sosyete'ye bir anda girmeyi başardı. Erkekler çe-

vikliğine ve ustalığına, kadınlarsa cazibesine ve Doğulu yakışıklılığına bayılıyordu.

Şalem giderek dolmaya başladı. Sam Waynberg neşesini ve sıcaklığını, Bill ile Sandy Tennant ise bavul dolusu senaryoyu birlikte getirdiler.

Hayatımın geri kalan günlerini kayak yaparak geçiremedim. Üstelik para da suyunu çekmek üzereydi. Manson cinayetlerinden sonra, bana yığınla korku filmi teklifi geliyordu, hepsini geri çevirdim. Sharon'ın ölümünden sonra pek az iş uğraşmaya değer görünüyordu. Üstelik yeni filmimin öncelikle konusu açısından sıkı bir denetimden geçeceğini biliyordum. **Kelebek** gibi bir serüven filmi olabilirdi, ama gerilim, korku ve komedi filmleri düşünülemezdi bile.

Krakov'daki gençlik günlerimden beri, Shakespeare'in eserlerinden birini perdeye uyarlamayı arzu ederdim. Bence şimdi tam zamanıydı. Başlıca trajedileri çoktan başarıyla uyarlanmıştı ama **Macbeth** bir istisnaydı. Orson Welles ve Kurosawa denemiş ama bana kalırsa becerememişlerdi. Bir gün kayak sırasında Andy'e, «Neden **Macbeth**'i yapmayayım?» diye sordum. Fikir çok hoşuna gitti. Hemen toplanıp Londra'ya uçtuk.

Bill Tennant'ı arayıp da son ürünümü bildirince, fazla heyecanlanmadı. «Bana ne yaptığının farkında mısın?» dedi. Tek başıma hareket etmeye karar verdim. New York'a gidip Allied Artists'le görüştüm. Kağıt üzerinde herhangi bir anlaşma imzalamamıştık ama gösterdikleri ilgi insanı duygulaniyordu.

Benim için kontratların en mükemmelini isteyen Bill, başka bir yerle çok daha iyi koşullarda anlaşabileceğimize inanıyordu. Universal'le görüştü, fakat bir sonuç elde edemedi. Onun öğüdüne uymuş ve ortada kalmıştım. Üstelik Aillied'le vardığımız sözlü anlaşmaya ihanet etmiş ve başkalarında onca tenkit ettiğim Hollywood kaypaklığına kendim de bulaşmıştım.

Londra'ya dönüp konuyu yıllardır tanıdığım Kenneth Tynan'a açtım. **Macbeth**'in senaryosu üzerinde birlikte çalışmayı önerdim. İngiltere'nin önde gelen tiyatro eleştirmenlerinden ve Ulusal Tiyatro'nun yönetmenlerinden olan Tynan bir keresinde bir avangard oyunu yönetmem için beni davet etmiş, ancak oyunu sansürden geçirtememişti. Sinemaya da ilgi duyuyordu. Hep bir-

likte bir şeyler yapmamızı söyler dururdu. Önerime verdiği yanıt olumluydu. Parasal desteği sağlamamış olmamıza rağmen, çalışmaya koyulduk. Victor Lownes proje ve yapım giderlerinin bir bölümünü karşılamayı vaatetmişti, o kadar.

Benim eve kapandık. Sharon'ın ölümünden beri çalışmaktan ilk kez zevk aldığımı farkettim. Her sabah, Tynan'ın gelişiy-le uyanıyor, günlük işime başlıyordum. Tynan'ın oldukça değişik bir giyim zevki vardı. Beyaz takım elbisesi ve geniş, pembe kravatları karşısında nutkum tutuluyordu. Shakespeare hakkındaki ansiklopedik bilgisi de beni şaşırtan bir başka yönüydü.

Hemen her konuda anlaşıyorduk. Bu uzun oyunun iyice kesilip biçilmeden perdeye uyarlanamayacağı konusunda aynı görüşü paylaşıyorduk.

Filmde Macbeth ve karısı, genç, güzel bir çift olacaktı, yoksa çoğu oyundaki gibi orta yaşlı ve ağlamış suratlı değil. «Kendilerini bekleyen trajediyi bilmedikleri için, neşeli olabilirler,» diyordu Tynan. «Cadıların sözlerine bakarak büyük bir seferin eşiğinde olduklarını sanıyorlar.»

Ben de tiyatronun dar olanaklarını aşmak niyetindeydim. Örneğin Shakespeare, cadıların sayısını üçle kısıtlamış olabiliirdi ama biz sinemada bir kabileyi kullanabiliirdik. Böylece Macbeth'in kenanetleri dinlemek üzere aralarına karıştığı sahne çok daha dramatik olurdu.

İkimiz de, Lady Macbeth'in uykusunda yürüdüğü sahnenin çıplak çekilmesi gerektiğine inanıyorduk. Böylece çok daha doğal görünecekti. Üstelik o yıllarda herkes çıplak uyurdu. Gecelik giyilmesinin nedeni sosyal ve teatral bir gereklilikti, hem Shakespeare'in zamanında kadın rolünü genç erkekler oynardı.

Bir başka sahne yaklaşımlımsa, çocukluğumda geçirdiğim bir deneyime dayanıyordu. Bu, IV Tablo'da, Macbeth'in gönderdiği katillerin Lady Macduff ve küçük oğlunu yakaladıkları andı. Birden, SS subayının gettadaki odamızı arayışını anımsamıştım. Elindeki sopayı sallayarak, şapka kutusunu boşaltışı gözümün önüne geldi.

Çok sıcak bir günde, Macbeth'e saldırı sahnesine çalışı-yorduk. İkimiz de belden yukarı çıplaktık. Tynan'ı Macbeth'in yerine koyup, yatağa yatırdım ve kağıttan bıçağı saplamaya başla-

dım. Bileğimi yakaladı ve bıçağı elimden düşürdü. Sahneyi birkaç kez tekrarladık. O sırada Tynan, karşıdaki apartmandan bizi seyredenler olduğunu farketti. Balkona çıkmış hayretle bize bakıyorlardı. El sallayıp, bize katılmaları için davet ettim. Bunun üzerine hızla dönüp içeri girdiler. Herhalde bunu da giderek baştan çıkan Londra yaşamı içinde olağan saymışlardı.

Senaryoyu tamamladıktan sonra dolaşmadığımız yapımcı kalmadı Andy'le. Hiçbiri yanaşmıyordu. Çalabileceğimiz bir kapı daha vardı, o da Playboy İmparatorluğu'ydu. Altın devrini yaşıyordu. Amerika'nın her yanında Playboy otelleri açılıyor, Londra'daki Playboy Kulübü en parlak dönemini sürdürüyordu. Victor Lownes ve kuruluşu, Kulüp sayesinde gerçekten çok zengin olmuştu. **Macbeth** senaryomuzu gösterince Victor çok etkilendi. «Bizim filmcilere göstereceğim,» dedi. «Hem de kişisel tavsiyemle birlikte.» Playboy'un yeni film şirketi, Playboy Productions'ın karşı koymalarına aldırmadan denemeyi sürdürdü. İş, Hugh Hefner'in kararına kalmıştı. Birbirinden güzel kızlar ve refakatçileriyle jetine atlayıp Marbella'ya geldi. Durmadan tavla oynadı ve filme, peki, dedi. Playboy Productions, 1.5 milyon dolar koyacaktı. Dağıtımıcılığı üstlenen Columbia da 1 milyon koydu.

Bu gelişme, Manson davasının başlamasıyla aynı tarihlere rastladığından, adım yine manşetlerdeydi. Tanık olarak dinlenmememe gerek görülmediğinden duruşmaya çağırılmadım. Olup biteni gazetelerden okumak yeterince acı veriyordu. Neyse ki davayı izlemek zorunda kalmayacaktım.

Playboy'la yaptığımız anlaşmadan güç alarak, Andy'le Caliban Film adında yeni bir şirket kurduk. Cadre Filmciliğin bürosuna yerleştik. Şirket arabası olarak kullanılmış bir Rolls-Royce aldık. Öyle genişti ki, kullanırken ayağa kalkmam gerektiğini sanıyordum. Son derece kibar bir şoför tuttuk. Adı Armand de Saint Herpin'di. Bu aristokrat Fransız adına rağmen, tam bir İngiliz'di. Bir başka Fransız isimli İngiliz'i daha işe aldım: Hercules Belville. **Repulsion ve Çıkmaz Sokak**'ta birlikte çalışmıştık. Yine o eski çalışkan ve hırslı insandı Hercules. Onu, yapımcı asistanlığına getirdim.

Artık filme bir an önce başlamak istiyordum. Sıra oyuncu

seçimindeydi. Her zamanki gibi son dakikaya dek bir açık kapı bıraktım. Her an fikir değiştirilebilirdi. Macbeth'i, çekimler başlamadan iki gün önce buldum: John Finch. Paris'ten dönerken tesadüfen uçakta karşılaşmış ve kararımı vermiştim. Lady Macbeth için aklımda bir sürü isim vardı. Çıplak yürüme sahnesine karşı çıkmasaydı, Tuesday Weld favorimdi. Sonra büyük umut veren, genç Vickie Tennant'ı düşündüm, ama erkek arkadaşından izin çıkmadı. Çekime başlandığı gün, Francesca Annis'le anlaştım. **Mezhep** filmindeki oyununu görmüş ve kararımı vermiştim. Compton Grup'tan bu yana epey yol almış ve kusursuz bir aktris olup çıkmıştı.

Hem Londra'ya yakın oluşu, hem de görkemli manzaraları düşünülürse, Galler Bölgesi çekim için uygundu. Bu fikri ortaya ilk atan, yeni yapım müdürüm Timothy Burrill oldu. Portmeiron yakınlarında, geniş, boş düzlükleri ve kumsalının güzelliğiyle hepimizi büyüleyen bölgeye dev kadromuzla gittik. Portmeiron, rahatça çalışabileceğimiz, son derece uygun bir yerdi. Tek sorun, havaydı.

İşte yine, «Yirmi yıldır böyle hava görmedik,» iddialarıyla karşı karşıyaydık. Gökyüzü bulutlarla kaplıydı. Bu yetmezmiş gibi, ansızın bastıran sağanak da uzun süreli çekimi olanaksız kılıyordu. Makyajlar bozuluyor, takma sakallar düşüyor, atlar ürküyordu. Yağmur durunca ortalığı sis kaplıyordu, kendimi deniz altında geçen bir film çekiyormuş gibi hissediyordum.

Bu arada milletle de başım dertteydi. Yöre halkı, çiftçiler bizi açıkça sağıyordu. Çalışmalarımızın onları engellediğini ileri sürerek tazminat isteyip duruyorlardı. Timothy Burrill'in durmadan para dağıtıp, susturmaya çalışması da kâr etmedi.

Teknik teçhizat da işin tadını iyice kaçırıyordu. Sis makinesi bozuluyor, Dunsinane Şatosu'na ateş yağdıracak aygıt, hedefi bir türlü bulamıyor, kamerayı yüklediğimiz araç çamura saplanıp kalıyordu. Yalnız, bunca güçlüğü karşın çekimin hızla ilerlemesi ve umulmayacak kadar ucuza çıkması garipti.

Macbeth için Playboy Productions, Film Finances'la bir anlaşma imzalamıştı. Bu, Michael Klinger'in **Çıkma Sokak** için kullandığı şirketti. Film Finances'ın nefesini ensemde duyuyordum. Dostluğumuzla işverenlerine duyduğu sadakatin arasında

bocalayan Victor, pek etkin olamıyordu. Bu konuda yeterince deneyimi de bulunmadığından, işi gereğinden fazla uzattığımız sonucuna vardı ve beni sıkıştırmaya başladı. Aramızda epey ateşli telefon görüşmeleri geçti.

Playboy Productions, baskılara dayanamayıp Andy Braunschberg'in işine son verdi yerine David Orton adında, Film Finances'in gözlemcilerinden birini getirdi. Orton'un görevi bütçeyi daraltmak ve masrafları kısmaktı. Film Finances'in bir başka üyesi, Peter Collinson da sette boy göstermeye ve bizi sıkıştırmaya girişti. Collinson giderek yönetmenliği ele aldı, ama bunu filmde çalışanlardan gizliyordu tabii.

Playboy, Peter Collinson'ın yöneteceği bir **Macbeth** istemiyordu doğal olarak. Hefner Londra'ya geldi. Hilton'un en üst katındaki daireye yerleşti. Bir karara varmak gerekiyordu: Ya film, yeni yönetmene ve Finances'a bırakılacaktı ya da Playboy, bir yarım milyon daha koyup filmi bana tamamlatacaktı.

Hefner'in dairesinde toplandık. Victor Lowne ve Film Finances'in temsilcileri de katıldı. O güne dek yaptıklarımı anlattım. Geriye ne kaldığını ve neden geciktığımızı açıkladım. «Herkes,» dedim, «elinden geleni yapıyor. Bir insan ancak bu kadar çalışabilir.» Tek yapabileceğim, işime devam etmektir. «İyi niyetli mi göstermek için,» diye ekledim, «ücretimin geri kalanından vazgeçmeye hazırım. Size verebileceğim diğer şeyse, kanımdır.» İlk teklifim memnuniyetle kabul edildi.

Hefner eli açık davrandı: Bütçeyi aşan giderleri üstlendi. Film Finances pek memnun olmuştu. Artık herkes rahatlayabiliyordu. Saf saf, **Macbeth** sorununun çözümlendiğine inanmıştım.

İlk gösterim için, 1971 aralık'ı saptanmıştı. Çekim sonrası çalışmalara hız verip bu tarihe dek her şeyi bitirmeye niyetlendim. **Macbeth**'in önce Londra'da gösterilmesi yerinde olacaktı. Burada eleştirmenler, Amerikalı meslektaşlarına oranla neyi gerçekleştirmeye çalıştığımı daha iyi değerlendireceklerdi. Columbia'dan birkaç kişi gelip taslağı görmek istedi. Tepkileri ılımlı oldu. Seyircinin, iki saat yirmi dakikalık bir Shakespeare dramına dayanıp dayanamayacağından endişe ediyor, bazı sahneleri çıkarmamı öneriyorlardı. Her şeyin yolunda gideceğine dair güvence verdim. Ancak üzülerek gördüm ki, gala gecesi-

ni Amerika'da yapmaya niyetliler. Sonunda, Hefner'in yeni açtığı New York'daki Playboy Tiyatrosu'nda göstermeye karar verdiler.

Çok bozulmuştum. New York'ta, ocak ayında açılış yapmak bir tür intihar sayılırdı. Herkes Noel'den sonra evde kalmayı yeğleyecekti çünkü. Üstelik basın da karşımızdaydı. Bir eleştirmen, Daily Mirror'da, «Francesca Annis, aklını kaçırmış bir Playboy tavşanı gibi dolanıp duruyor,» diyordu. Filmi Playboy'un finanse etmesi, herkese bir tür şaka, sinema sanatıyla alay gibi geliyordu. Ben de eleştirmenlerden nasibimi alıyordum tabii. **Time**, «Polanski, yuvaya döndü. Yine kara büyüyle uğraşarak, elbet,» diyordu. «Doğaüstü güçlere öyle düşkün ki, en sıradan sahnede bile garip, lanetli bir hava var.» **Newsweek** ise, ruh durumundaki karışıklığı perdeye yansıttığımı öne sürüyor ve şunları ekliyordu: «Buchenwald, Lidice ve —evet— Manson cinayetlerini çağrıştıran bir yorum.»

Manson cinayetlerinden sonra ne yapsam, aynı biçimde yargılanacağım açıktı. Bir komedi yönetsem, bu kez de duygusuzlukla suçlanacaktım.

Tüm bunların sonucu olarak, film para getirmedi. Londra'da biraz daha övgü topladı, ama gişe yapmadı. Playboy, parasının karşılığını alamamıştı. Hefner'e son derece bağlı olan Victor, çok üzülmüştü. Bu, efendisinin ilk gerçek yenilgisiydi. Buna bir de, masum ancak patavatsızca söylenmiş bir söz eklenince —bir röportaj sırasında, «**Pecunia non olet** — Para kokmaz,» demiştim — Victor Lownes'la dostluğumuz sona erdi. Beni besleyen eli ısırdığıma ve onu kötü duruma düşürdüğüme inanıyordu. Bana, terk edilen bir aşığın sitemleriyle dolu mektuplar yollamaya başladı. Altın penisi de şu notla birlikte geri gönderdi: «Son gelişmelerden sonra, senin bu gerçek boyutundaki portreni görmek istemiyorum. Bunu sokuşturacak bir arkadaş bulmakta güçlük çekmeyeceğinden eminim.»

Ben de bunu, uyuşturucudan kurtulmaya çalışanlara yardım eden Release Derneği'ne gönderdim. Eritip altın olarak değerlendirilecekleri yerde, biri çıkıp açık artırmayla satmayı önermiş. Bu yüzden epey olumsuz eleştiri aldılar. Victor, yakaladığı gazeteciye aleyhimde verip veriştirmeyi sürdürdü. **Macbeth**,

bir yönetmen olarak adımı kötüye çıkardığı gibi, son derece değerli bir dostumu yitirmeme de neden olmuştu.

24

Hemen bir başka film yapmak istiyordum. Hâlâ yapabileceğimi kanıtlamak için olsa gerek. Setler, peruklar, kostümler, efektle onca boğuştuktan sonra, olabildiğince yalın, süssüz püs-süz bir şeyler yapmayı düşünmem çok doğaldı. Tynan'la, erotik, dekorun ve kostümün olmadığı bir senaryo üzerinde çalışmaya koyulduk, ama bir yere varamayıp vazgeçtik.

Ne senaryomuz, ne yeni fikirlerimiz, ne de paramız kalmıştı. Tam o sırada Jean-Pierre Rassam Andy'le beni Paris'e çağırırdı. Koşarak gittik. Rassam genç yaşına karşın, Fransa'nın en hareketli yapımcılarından biri olup çıkmış, aynı anda bir düzine filmin üzerine atlar olmuştu. Bize somut bir önerisi yoktu ama ortak bir işe girmemiz fikri cazip geliyordu. Gérard Brach'la oturup bir senaryo hazırlamayı kararlaştırdık. Bu arada parasal sorunumuz olmasın diye, Rassam bize bir ödenek ayırdı.

Her zaman, seyircinin izlediği şeyle derinden kaynaşmasını ve gördükleriyle gerçek arasında doğrudan bir bağ kurmasını istemişimdir. Bu özdeşleşmeyi sağlamada etkin olabilecek her şeyi —renk, geniş açı, stereo ses düzeni— ön plana çıkarmak şarttı. Bu bağlamda, üç buutlu film kullanmak çok mantıklı geliyordu. Jean-Pierre'in parasıyla, görsel açıdan zevkli, üç buutlu erotik bir film gerçekleştirebilmek için sayısız deneme filmi çektim. Oldukça etkileyiciydi, ancak, daha bir sürü teknik gelişmeyi beklemem gerektiğini anlamıştım.

Aklım Gstaad'da kalmıştı. Gérard'ı alıp şaleme döndüm ve erotik bir komedi üzerine çalışmaya başladım. Jack Nicholson bizi sık sık ziyarete geliyordu. Kayak zevkini ona da aşılamıştım. Birlikte çalışmak için ikimiz de sabırsızlanıyorduk. Bunu

düşünerek, ona uygun bir rol yazmaya giriştik. Adını **Sihirli Parmak** koymayı düşündüğümüz senaryo, bir filmin öyküsünü anlatacaktı. Ama kahramanımız, Sam Spiegel'le Fransız yapımcı Lèonide Moguy karışımı, güçlü ve zengin bir prodüktördü. Moguy'un, yıldız çekimi için kullandığı gerçekten iğginç bir yöntemi olduğunu biliyorduk. «Güzel bir kızsın, hareketlerin de uyumlu,» derdi. «Ama yeteneğin olduğunu nereden bileyim? Deneme filmleri çok pahalıya çıkıyor.» Sonra, elini masanın üzerine uzatır, «Şunu emmeyi bir dene, bakalım,» derdi. Yıldız adayı Moguy'un küçük parmağını önce nefretle, sonra hevesle, sonra sevgiyle ve sonunda da tam bir teslimiyetle emmeye koyulurdu.

Kadın kahramanımız ise, bu zeki ve seks manyağı yapımcının eline düşen, masum bir yıldızcıktı. İnsanın tüylerini diken diken eden bir dolu cinsel deneyimden geçer. Jack Nicholson için yazdığımız rol, Nicholson'ı pek çekmedi. Başka bir şeyler yapabileceğimizi söyledi. Senaryoyu okumadan beğenen Jean-Pierre Rassam, Carlo Panti'nin ilgilenebileceğine inanıyordu. Belki ortak bir yatırıma girerdi. Böylece Ponti bizi, görüşmek üzere Roma'ya davet etti.

Ponti'nin tıkabasa antika eşya ve film kutularıyla dolu bürosuna gittik. Dev masasının gerisinde bütün gün hiç kalkmadan oturuyor ve aynı anda üç telefonla birden konuşuyordu. Alacaklıları sürekli peşindeydi. Ponti'nin yöntemiye her seferinde azar azar ödemekti, ama alacaklıyı çileden çıkarmayacak bir miktardı bu.

Bir kış filmi yapmak için artık çok geçti, Ponti İtalyan Rivierası'nı tavsiye etti. Orijinal çekim yeri olarak bu kayak merkezini kullanabilirdik. Senaryoyu yeniden düzenleyebilmemiz için bolca para verdi. Bu parayla, Roma'nın biraz dışında eski ve güzel bir ev tuttuk: Villa Mandorli. Evimizi bir park çepeçevre sarmıştı. Komşularımız da sabık Kraliçe Süreyya ve Franco Zeffirelli gibi ünlülerdi. Küçük grubumuz, hayatından pek memnundu.

Senaryoyu düzeltelim derken, tamamen değiştirip, adını da **Ne?** koyduk. Altmışlı yılların saçma ve taşkın yaşamını anlatıyordu. Yapımcı tipini değiştirdik, yerine Bay Yüzde beş olarak tanınan petrol milyarderi Calouste Gülbenkian benzeri, egzant-

rik bir zengin koyduk. Yıldız adayımız da bir hippi, bir çiçek çocuğu oldu.

Senaryo tamamlandıktan sonra, Rassam'ın yatırmayı düşündüğü paradan ses çıkmaz oldu. Ama Ponti sözünü tuttu. Benimle film yapmayı öyle çok istiyordu ki, tamamını üstlendi. Bu cömertliğinin büyük bir şey olduğunu çok sonradan öğrendim. Pek çok Avrupalı yapımcı gibi Ponti de bir yatırım için kendi parasını kullanmazmış. Ne? için ilkelerinden vazgeçti ve 1.2 milyon dolarlık bütçeyi üstlendi.

Ponti'den aldığımız 'yürü' emriyle Napoli'de çekim için emrimize verdiği villada işe koyulduk. Önce oyuncu seçimine giriştik tabii. Marcello Mastroianni ve Hugh Griffith kadrodaydı. Diğer oyuncular da tanınmamış amatörlerden ve Roma'da edindiğim yeni arkadaşlardan seçtik. Sıra kadın oyuncuya gelmişti. New York ve Los Angeles'da kim var kim yok düşündükten sonra, kahramanım kendi ayağıyla çıkıp gelmez mi? Sydney Rome, şansını İtalya'da deneyen, Amerikalı genç bir yıldızdı.

Ne?, zamanından önce bitirdiğim ilk film oldu. İtalyanların günde on iki saat çalışmak gibi bir huyları vardı. Üstelik çekim yaptığımız yerler birer doğa harikasıydı. Her sabah sete otelimden su kayağı yaparak gidiyordum.

Ne?'ye gelince, söylenecek pek az şey var. Film, İtalya'da büyük başarı kazandı, Avrupa'nın diğer kentlerinde beğenildi, Amerika'da ise fiyasko olarak değerlendirildi. Filmi çekerken, hepimiz İtalya ve Roma'ya aşık olmuştuk. Yapılan oylama sonucunda, burada kalmaya karar verdik.

Bizimki, kenetlenmiş, büyük beklentileri olan, küçük bir topluluktuk. Andy Braunberg yapımcımız olarak bağlantıları sağlayacak, Gèrard Brach ve ben senaryoları yazacak, Hercules Belville ise asistanlığımı yapacaktı. Böylece yıllar birbirini izledi ve tam dört yıl Roma'da kaldık. Mesleki açıdan hiçbir yararı olmasa da bu yıllar ruhsal durumum üzerinde son derece olumlu bir rol oynadı. Yeniden normal bir insan oldum. İnsan Roma'da hiçbir şey için uzun boylu yas tutamıyor, somurtmıyor.

Ponti, işbirliğimizin sürmesini istiyordu. Andy birkaç proje üzerinde çalışmaya koyuldu. Üç buutlu film isteğimden yola çıkarak, Joe Dallesandro ile Andy Warhol'un filmlerinden bir

demet hazırlamak niyetindeydi. Warhol ve takımı da gelince Villa Mandorli'ye sığamaz olduk. Andy, Via Appia Antica'da yeni bir ev bulup, eskisini Warhol ekibine bıraktı. Evden ayrıldığı-mıza hiç üzülmelik, çünkü ne kadar neşeli insanlar olurlarsa olsunlar, arkadaş seçmede gösterdikleri özen bize göre değildi. Roma sosyetesinin aristokrat ve züppe temsilcileriyle bir aradaydılar hep.

Via Appia Antica'daki ev harika bir yerdi. Bağlarla çevriliydi, kocaman bir de yüzme havuzu vardı. Kontes Warwicki'den ayda 3 bin dolara kiralamıştık. Herkese yetecek kadar bol odası, nefis antika mobilyaları vardı. Olga adında şişman bir ahçı tuttuk. Damadı da garson olarak aramıza katıldı. Ayrıca iki bahçıvan, bir yatılı hizmetçi, bir de temizlikçi kadın geldi. Böylece, şehir dışında, nefis bir evde bir otel konforu içinde yaşamaya başladık.

Her şeye rağmen bu hayatı sürdürebilmek için para gerekiyordu. Gérard'la bir sürü fikir ortaya attık, hiçbirini gerçekleştirmedi. Andy, ortak işlerimizden fazla memnun kalmamış, **Yunus'un Günü** bir şeye yaramamış, **Macbeth** ve **Ne?** ise pek ticari başarı sağlamamıştı. İlgisini tümüyle Warhol tasarısına yöneltmişti. Böyle sessiz bir mücadelenin geçtiği bir ortamda çalışmak güçtü.

Bu nedenle, bir gün Jack Nicholson arayıp da elinde okumam ve yönetmem gereken bir senaryo olduğunu söyleyince, ilgilen-dim. Ancak, Avrupa'yı gerçek yuvam olarak kabul ediyor, Los Angeles'e dönüp kapanmış yaraları yeniden açmaktan çekini-yordum. O ara Bob Evans aradı. Yapımcılığını üstlendiği bu tasarıda ortak olmamız için yalvardı. Artık daha fazla karşı koyamazdım.

Hollywood'a varınca, Bob Evans'ın elime tutuşturduğu kalın senaryoyla karşılaştım. Doğu'yla ilgili tek bir satırı olmamasına karşın, **Chinatown**'dı. (Çin Mahallesi) Bu 180 sayfalık öyküden harika bir film yapılabilirdi. Özüne dokunmayan epey kısmı çıkarılabilir ve konuyla doğrudan bağlantısı olmayan karakterlerin bir bölümü atılabilirdi.

Senaryo üzerinde iki yıldır çalışan Bob Towne, o güne dek yaptığı en iyi iş olduğuna inanıyordu. Onu yeterince tanıyor ve

isteklerimi kabul ettirebileceğimi biliyordum. Oturup konuştuk. Eleştirilerimden fazla hoşlanmadı. Belki de o dönemde moralim bozuk olduğundan acımasızca eleştiriyordum. Los Angeles'daki her sokak bana o trajediyi anımsatıyordu. Üstelik kırk yaşına basmak üzereydim. Her erkeğin canını sıkan bir dönüm noktası.

Sonunda Towne, senaryosunu biraz kısaltmayı kabullendi, ben de hemen kendimi Roma'ya attım. Hollywood'da çalışma fikri hiç cazip gelmiyordu ama topluluğumuzun ayakta kalabilmesi için birinin para kazanması şarttı. Towne'in en nihayet tamamlayabildiği senaryo, en az ilki kadar uzun ve uyarlanması güçtü. Eğer **Chinatown** gerçekten çekilecekse, oturup senaryonun üzerinde iki ay gece gündüz çalışmak gerekiyordu.

Los Angeles, beni çeken en son yerdi ama filmi yapmak istiyordum. Olay yalnızca para değildi. Ücretim yüksekti, üstelik ilk kez gelirden yüzde alacaktım. Amacım hâlâ ayakta olduğumu dosta düşmana göstermekti.

Beverly Hills, Manson cinayetlerinden bu yana çok değişmişti. Olay, hippî, çiçek çocuğu dönemine son vermişti. Artık esrarlı sigara gibi masum şeyler de içilmiyor, daha çok eroin kullanılıyordu. Dostlarımın çoğu ya ölmüş, ya da çekip gitmişti. Evler kapalıydı, terk edilmişti. Menecerimi bile yitirmiştım. Bill Ternant, bir gün, masasının çekmecelerini bile boşaltmaya gerek görmeden bürosunu terk etmiş, bir daha dönmemişti. Karısını da bırakmıştı. Yalnızdım. İşimin dışında bir şeylerle uğraşma arzusu beni uçuş dersleri almaya yöneltti. Artık her boş dakikamı Santa Monica Havaalanı'nda geçiriyordum.

Bob Evans bana kiralık bir ev arayıp duruyordu. Sonunda, Sierra Mar'da çok güzel bir villanın giriş katından sözetti. «Çok seksi bir ev,» diyordu. «Mutlaka tutmalısın.» Bir sürü odası, bir yüzme havuzu, bir de minik şalesi vardı. Evi tuttum ve Bob Towne'la çalışmaya koyuldum.

Towne, son derece yaratıcı ve yetenekli bir sanatçıydı. Senaryosunun her satırı büyük özenle yazılmıştı, diyalogları kusursuzdu. Ancak çok yavaş yazıyordu. Eve geç geliyor, piposunu doldurup telefon mesajlarına yanıt verdikten sonra köpeğiyle ilgileniyor ve ancak ondan sonra işe koyuluyordu.

Sekiz hafta boyunca günde sekiz saatlik bir çalışmadan sonra mükemmel bir senaryo yarattığımızı düşünmeye başladım. Tek sorun öykünün sonuydu. Towne, mutlu bitmesinden yanaydı. Şeytan ruhlu zengin ölecek, kızı Eveyn ise hapiste kısa bir süre yattıktan sonra çıkacak ve mutlu bir şekilde yaşayacaktı. Bence, Evelyn'in ölmesi gerekiyordu. **Chinatown**'ın, iyilerin kazandığı o sıradan serüven filmlerinden biri olmasını istemiyordum. Bir diğer sorun da adı Çin Mahallesi olmasına karşın senaryoda Çin'le ilgili hiçbir şeyin bulunmayışıydı. En azından bir sahnenin Los Angeles'daki Çin mahallesinde çekilmesi gerektiğine inanıyordum.

Bu iki sorunu, bir türlü çözüme kavuşturamıyorduk. Sonunda, çekime başlamadan bir gece önce oturup bu iki sahneyi gönlüme göre yazdım. Towne, bugün bile filmi hatalı bir sonla bitirdiğime, bense onun düşündüğü gibi mutlu bir sonun filmi ucuzlaştıracağına inanırız.

Biz senaryoyla uğraşırken, Dick Sylbert ve yardımcı yönetmenim Howard Koch, Jr. uygun bir mekan arıyor, Anthea Sylbert ise kostümleri hazırlıyordu. Otuzlu yılları canlandırmak için epey çalışmak gerekiyordu. Bob Evans gibi ben de filmin siyah-beyaz klasiklerin bir taklidi olmasına karşıydım. Yetmişli yılların kamerasından, otuzlu yılların nasıl görüldüğünü saptamak istiyordum. Dashiell Hammett ve Raymond Chandler'in dönemini yaşatmak, ama 1973 yılının getirdiği tüm teknik olanaklardan da sonuna dek yararlanmaktı amacım.

Evans'la bu konuyu uzun uzadıya tartıştık. Kamera için Stanley Cortez'i düşünüyordum. Eski çalışmalarını görmüş ve çok beğenmiştim. Gittes'i kimin oynayacağına kuşku yoktu. Jack Nicholson işin başından beri bu filmin içindeydi. Hem tanıdığım en yetenekli aktörlerden biriydi. Baba kız rolü içinse John Huston'la Faye Dunaway'i seçmiştim. Bob, Jane Fonda'yı yeğliyordu. Jane rolü geri çevirdi, ben de Evans'ın tüm itirazlarına karşın Faye Dunaway'le anlaştım. Faye'i iyi tanırdım. Jerry Schatzberg'in sevgilisiyken Roma'ya gelmiş ve bizim evde bir süre kalmıştı. Güç bir insan olduğuna ilişkin epey söylenti dolaşıyordu, ama aldırmadım; başa çıkabilirdim.

Diğer oyuncuların seçimi hiç sorun olmadı. Hollywood ar-

tist kaynıyordu. Sıcak bir Ekim günü çekime başladık. Ancak kısa bir süre sonra Cortez'in umduğunu veremediğini gördüm. Eski usul çekimde bir harikaydı ama yıllardır çalışmamış, film teknolojisindeki gelişmeleri izleyememişti. İsteddiği malzemenin çoğu, artık piyasadan kalkmış, kullanılmayan şeylerdi. Çalışmasını artan bir hoşnutsuzlukla izliyorduk. Yeterince ışık kullanmıyor, bir kaplumbağa hızıyla çalışıyordu. Bu gidişle asla bitiremeyecektik. Bob Evans topu bana attı ve çekimin onuncu gününde, Cortez'in işten çıkarıldığını bildirme külfetini omuzlarıma yükledi. Son derece can sıkıcı ve üzücü bir zorunluluk olmuştu benim için. Yerine John Alonzo geçti ve iş hızlandı. Zamanından önce bitirdiğim ikinci filmdi Çin Mahallesi. Tam söylemek gerekirse, planlanan süreden altı gün önce.

Bob Evans, Faye Dunaway hakkında yanılmamış. Faye'in o geçmişte kalmış, eski günlere ait güzelliği —annem de böylesi bir güzeldi— tam aradığım gibiydi ve film için gerekliydi. Ama Faye, gerçekten de çalışılması güç bir sanatçıydı.

Rol yaparken duraklaması ve ara vermesi, sanatsal kaygıdan değil, gereklilikten kaynaklanıyordu. Böylece söyleyeceklerini düşünme fırsatı buluyordu. Rolünü ezberlemeyi öğrenememişti. Üstelik sözleri değiştirmem için sürekli baskı yapıyordu. İlke olarak, tüm önerilerine katılıyor, zaman kaybetmeyelim diye, isteklerine boyun eğiyordum. Ama sonunda kalkıp da, «Biliyor musun, belki de eski hali daha iyiydi,» demiyor muydu, işte o zaman aklımı kaçırarak gibi oluyordum.

Jack Nicholson'la bir lokantada buluştukları sahnenin çekimi sırasında kızılca kıyamet koptu. Kamera, Faye'in omuzu üzerinden alacaktı. Saçının bir teli havalanıp ışıktaki parlardı. Tüm izleyicinin dikkati bu bir tek saç teline yönelebilirdi, öylesi gergin anlardan biriydi.

«Kesin,» dedim. Faye'in berberini çağırttım. Herkes susmuş, ışıklar hâlâ yanık, çekime dönmeyi bekliyordu. Berber isyankar saçı yatıştırmak için elinden geleni yaptı. Briyantın sürdü, taradı ama hiç yararı olmadı. Durmadan kalkıyordu. Faye neler olup bittiğini tam olarak anlayamayan tek kişiydi sette. Sonunda, inşallah fark etmez, deyip teli çekiverdim.

Fırtınanın patlamasını engellemek için, Howard Koch, «Yemek molası,» diye bağırdı. Bu da işe yaramadı.

Bir kamyon şoförü gibi küfredebilen Faye, kendini kaybetmişti. «İnanamıyorum,» diye haykırdı. «Kesinlikle inanamıyorum. Bu allahın belası saçımı kopardı.» Sesi giderek tizleşiyordu. Savurduğu, ağıza alınmadık küfürler karşısında, ne yapacağımızı bilemiyorduk. Yemekten sonra, sete dönmeyeceğini bildirdi.

Bob Evans, «Ürkütücü Dunaway» olarak bilinen birini işe aldıma göre, sonuçlarına katlanmak zorunda olduğumu söyledi. Faye'in meneceri Freddy Fields'le konuştuk. «Tamam, belki yapmamalıydım,» dedim. «Ama bu, delirmesini ve bir cadı gibi davranmasını gerektirmez.»

Bunun üzerine Faye açtı ağzını yumdu gözünü. Evans'la Fields, nereye bakacaklarını şaşırmıştı. Ne yapalım, Faye böyle işte, gibi bir işaret yaptım ve arkasından pis pis sıırttım. Fields, ne olursa olsun gösterinin sürmesi gerektiğini anlatana dek akla karayı seçti, ama sonunda başardı. Faye, savaş baltasını gömdü. Bu olay ona iyi gelmiş, bol bol küfür ederek rahatlamıştı. Omuz üzerinden çekime hiçbir şey olmamış gibi döndük.

Jack Nicholson, Faye'in tam karşıtı olduğunu kanıtladı. Sabahlara dek sürmesine, bol içki ve esrarlı sigaraya rağmen, sabah sete herkesten önce, rolünü —ve diğerlerininkini— ezberlemiş olarak geliyor, oyununu geç saatlere dek kusursuz bir şekilde sergiliyordu. Onunla daha yıllarca çalışmayı isterdim. Çekimlerin her anından ikimiz de zevk aldık.

Ancak, Jack'la bile aramda bir ağız dalaşı geçti. Gittes'in Mulwray'in bürosunda duvardaki fotoğrafları incelediği sahneye gelmişti'k. Jack'in oyunculuğu açısından hiç de önemli bir sahne değildi. Tam bir basketbol hastası olduğundan, o gün televizyondaki Lakers ve New York Knicks'in maçını izlemeyi koymuştu kafasına.

Benim en çok üstünde durduğum konu, ışıktı. Bir öğleden sonrasını vermek istiyordum. Jack, fotoğrafları sırasıyla incelerken, penceredeki jaluziden süzülen ışık üstüne düşecekti. Bunu ayarlamak güçtü, zaman alıyordu. Vakit iyice geçti. Ekibin çalışma saatini geçirmiştik. Her şeyin tam istediğim gibi olmasını istiyordum, ama çekimi de bugün mutlaka tamamlamak ka-

rarındaydım. Jack durmadan seyyar soyunma odasına koşuyor, maça bir göz atıyordu. Maç uzadı. Ne zaman arasam Jack'i yerinde bulamıyordum.

Son kez çağırttığımda, «Olmayacak galiba,» diye mırıldandım. Jack gibi bir profesyonel buna inanmaz, çekimi tamamlayabileceğimizi savunur, diye düşünüyordum.

«Evet, olmayacak,» demez mi? Sonra da jaluziyi indirip, arkasını döndü ve doğru soyunma odasına gitti.

Öfkeden kuduruyordum. Elime kalınca bir sopa geçirip peşinden gittim. Bütün gücümle televizyona indirdim. İlk seferinde ıskalayınca, bir kez daha denedim ve aygıtı kullanılmayacak bir hale getirmeyi başardım. Sonra da geriye ne kaldıysa kaldırıp pencereden dışarı attım. Howard Koch'ın acı acı iç çektiğini duydum. Sonradan, televizyonun ona ait olduğunu öğrendim.

Jack'ın karşılığı, öfkeli olduğu kadar dramatikti de. Oradaki herkesin gözü önünde üstünü başını parçaladı, çıırılçıplak kaldı. Sonra da seti terk etti. Ben de artık çalışamayacak kadar öfkeliydim. Çıkıp otoparka doğru yürüdüm.

Jack çıplaklığının başına iş açacağını anıamış olmalı ki üstüne bir şeyler geçirip, arabasına öyle binip gitmişti. Tesadüfen birkaç yüz metre ilerideki kırmızı ışıkta karşılaşmaz mıyız? Camın gerisinden, dudaklarını okuyabiliyordum. «S..tirici Polonyalı,» diyordu.

Birden durumun komikliğini farkettilim. Gülümsedim. O da gülümsedi, sonra ikimiz de kahkahalarla gülmeye başladık. O gün cumaydı. Pazartesiye dek çekim yapılmayacaktı. İkimiz de, olayın anında Bob Evans'a duyurulacağını biliyorduk. Bu son kriz, onu üzüntüden deli ederdi. Jack, sırtarak, «Kimseye söylemeyelim,» dedi. «Bırakalım meraktan çatlasınlar.»

Bu olaydan sonra, dostluğumuz daha da güçlendi, filmi tam bir uyum içinde bitirdik. Jack Nicholson, gerçekten yetenekli bir aktör olduğu kadar, değerli bir arkadaşı da.

Çekimlerden sonraki çalışmalarımız da yolunda gitti. Sam O'Steen ve **Rosemary'nin Bebeği**'nde çalıştığımız ekiple neqatlf seçimini ve diğer yapım sonrası işleri tamamladık. Tek özlediğimiz, Christopher Comeda'ydı. Bir sahneyi müzikle karıştırdım ve müziği bize bir deneme plağı göndermiş olan Philip

Lambro adındaki genç besteciye verdim. Evans çok etkilenmişti, hemen Lambro'yu işe aldı. Fakat ne yazık ki Lambro umduğumuz gibi çıkmadı. Filmi ilk kez Santa Barbara'da Bronislau Kaper'e gösterdim. Filme bayıldı fakat müziği hiç beğenmedi. Haklıydı ama artık çok geçti. Sinemalarla anlaşılmış, gala gecesi saptanmıştı. Bob Evans en iyiyle yetinebilen biri olarak, kuralları altüst etti ve stüdyoya biraz gecikmeyi kabul ettirdi. Yeni bir müzik yapmak üzere Jerry Goldsmith'le anlaşıldı. Goldsmith, müziği rekor denebilecek bir zamanda tamamladı.

Son seslendirmelerde bulunamadığımdan, **Çin Mahallesi'** nin haberlerini gazetelerden aldım. Eleştirmenler filmi çok tutmuştu. Büyük gişe hasılatı yaptı ve on bir dalda Oscar'a aday gösterildi. Bob Towne, haklı olarak en iyi senaryo Oscar'ını aldı. Evet, gazete haberleri birbirinden güzeldi —bir tanesi hariç. Bu, Hollywood'lu gazetecilerden birinin Bob Evans'la yaptığı röportajdı. Evans'a göre, ben müziği yapması için 'metelik etmeyen bir dostumu' işe almışım, ama o hemen devreye girmiş ve Goldsmith'i getirip hatayı gidermiş. Ben, «uygun şekilde yüreklendirilince zeki ve yetenekli» bir yönetmen olabiliyordum. Fakat benim sorunum, sürekli egomu okşayan asalakları çevremde toplamamış. «Bu yüzden filmleri başarıya ulaşamıyor,» diyor, sonra da şunu ekliyordu. «Yapımcılık cesaret ister. Ben de cesurum.» Şimdi, **Çin Mahallesi'** nin başarısından sonra, hiza-ya gelmiş ve onun baştan beri haklı olduğunu kabul etmişim. «Yakında birlikte bir film daha yapacağız,» diyerek bitiriyordu sözlerini.

Bir daha hiç birleşmedik. Nedeni de bendim. O röportajı hiç unutamadım ve tüm önerilerini geri çevirdim. Ben, Bob Evans'ı bir yapımcıdan farklı kabul ediyordum: O dostumdu. Bir Hollywood deneyimim daha tatsız biçimde sonuçlanmıştı.

Çin Mahallesi'nin son işlemlerini bitirmeden Hollywood'dan ayrılmamın bir nedeni Bob Evans'la olan uyuşmazlığımса, diğeri de Spoleto'daki festivalde Alban Berg'in **Lulu**'sunu yönetecek olmamdı.

Yirmi yıldan fazla süre tiyatrodan uzak kalmıştım. Şimdi yağlıboyanın kokusunu alır almaz, kalbim daha hızlı çarpmaya başladı. Bu havayı özlemiştim. Spoleto, bir Roma anfiteatrı, pek çok kilisesi ve birkaç küçük, on sekizinci yüz yıldan kalma tiyatrosu olan, gerçekten güzel bir yerdi. Festival o yıl büyük ilgi toplamış, yılın olayı olmuştu. Buradaki işim, bir tür meydan okuma olacaktı. Daha önce hiç opera yönetmemiştim, ama sahnede kameranın gerisinde olduğundan çok daha rahat çalışabildiğimi şaşıracak gördüm. Başarının büyük kısmı, Amerikalı orkestra şefi Christopher Keene ve çoğu Amerika'dan gelen sanatçılara attı. Opera sanatçılarından istenen üstün nitelikleri görünce çok şaşırdım. Film yıldızlarının aksine, provalar başlamadan rollerini mükemmel bir şekilde ezberlemiş oluyorlardı.

İtalyanlar çalışkan, uyumlu ve kendini tam anlamıyla işine adanmış insanlardı. Ancak oyun geçesinden önce ortalığı kaplayan o inanılmaz kargaşa insanın inancını epey sarsıyordu. Gala gecesine kırk sekiz saat kalmıştı ve kostümlerin yarısı eksik, dekorlar karman çorman, herkes birbiriyle kavgalıydı. Fakat İtalyanların mucizelere olan inancı gerçekleşti ve perde açıldıktan sonra her şey yoluna girdi. En ufak bir aksama olmadan oynandı ve bitti. Bundan sonra dünyanın her yanından opera yönetmem için teklifler almaya başladım.

Ama opera yöneterek hayatımı kazanamazdım. **Çin Mahallesi**'nin kazandığı başarıdan sonra film teklifleri de gelmeye başladı. Roma'ya dönüp, Gérard'la çalışmaya giriştim. Aklımızda

uzun süredir bir senaryo vardı: **Korsanlar**. Bu komik bir serüven filmi olabilirdi. Kızıl Kaptan rolü için Jack Nicholson'ı düşünüyordum. Ben de onun emektar teğmeni, Kurbağa'yı oynayacaktım. **Çin Mahallesi**, benim düşlerimi gerçek kıldığı gibi, Jack'i de bir yıldız yapmıştı.

Korsanlar'ı yazmak gerçekten çok zevkii oldu, Gèrard'la kahkahadan kırılıyorduk. Bu arada film için para aramayı da ihmal etmiyorduk tabii. Andy Braunsberg, Titanus Film'den Goffredo Lombardo'yla anlaşıp biraz ödenek sağladı. Jean-Pierre Rassam da filmi destekleyebileceği yolunda umut verdi.

Yalnız Andy bizi biraz üzüyordu. Roma aristokrasisinin kâhntılarından afyon kullanan bir prensle pek sıkı-fıkı olmuştu. Kendisi de afyona alışmış. Bunu bizden gizlemek için elinden geleni yaptı. Gerçekten de uzun süre anlayamadık ve kişiliğinin neden böyle olumsuz bir biçimde değiştiğini bulmak için kafa patlatıp durduk. Ortaklığımıza duyduğu ilgiyi yitirmiş, giderek daha içine kapanır olmuştu.

Daisy adında güzel fakat dengesiz bir Amerikalı kızla yaşamaya başlayınca iş iyice çığırından çıktı. Daisy, Fransız oyuncu Christian Marquand'la ciddi, Ryan O'Neal'le de gelip geçici bir serüven yaşamış. Feleğin çemberinden geçmiş biriydi. Andy'e kesinlikle uygun değildi. Durmadan ayrılıp, barışıyor, korkunç kavgalar çıkarıyorlardı. Yıllar önce Gene'le Judy'nin ettiği kavgaları anımsıyordum. Yalnız bunlarınkı çok daha zarar vericiydi. Kız, Andy'nin pasaportunu, kredi kartlarını, telefon defterini, giysilerini parçaladı, hatta kırık şişe ve bıçakla saldırdı. Evin havası çekilmez bir hal almıştı. Üstelik Andy, **Korsanlar** projesiyle hiç ilgilenmiyordu.

Bir süre sonra Jean-Pierre Rassam da ruhsal bozukluklar göstermeye başladı. Ondaki değişim, bir gece Paris'te gidişinden L'Alcazar'da tanıştığımız Babette adındaki kadın yüzünden oldu. Jean-Pierre'le Babette birlikte yaşamaya başladılar.

Sonra bir duydum ki, kadın Jean-Pierre'i eroine alıştırmış. Paris ve Londra'daki eski dostlarımın çoğu bu meret yüzünden mesleklerini ve hayatlarını mahvetmişlerdi. Çok üzüldüm ve Jean-Pierre'e, aklını başına toplaması için, yakaladığım yerde nutuk çekmeye başladım. Hiç yararı olmadı. Böyle bir alışkan-

lığı olmadığına yeminler edip duruyordu. **Korsanlar** için Jean-Pierre'e güvenemeyeceğimi üzülerək kabul etmek zorunda kaldım.

Artık her yıl Gstaad'a gider olmuştum. Asıl amacım kayak yapmaktı tabii ama bunun bir nedeni daha vardı: Gèrard'la burada çok daha rahat çalışabiliyorduk. Fakat o kış umduğumuz kadar rahat çalışmadık, çünkü Andy, Daisy'i de alıp yanımıza geldi. Kız her zamanki gibi kavgacı ve saldırgandı. **Çin Mahallesi'**ni tanıtmak için Uzakdoğu'ya bir gezi düzenlendiğini duyunca, sevinerek katıldım.

Sonra Roma'ya dönüp Gèrard'la buluştum. **Korsanlar'a** son fırça darbelerini de vurduk. Bu arada hem Rolls Royce'umu, hem de gıcır gıcır Dino Ferrari'mi yitirdim.

Bizim kusursuz şoför Armand de Saint Herpin, Londra'da başıboş kalmış, aklına estiği gibi yaşamaya koyulmuş. Rolls'u düğün ve cenaze törenleri için kiraya vererek cebini doldurmanın yolunu bulmuş. Tabii araba bunca cefaya katlanamayıp, dökmeye başlamış.

Andy'e durumu anlatıp, artık Londra'da ne arabaya, ne de özel şoföre ihtiyacımız olduğunu söyledim. Andy, Rolls'dan geriye ne kaldıysa satmamızı önerdi. Armand'a Ferrari'yi Roma'ya getirmesini söyler, sonra da kovardık. Buna benim de aklım yattı. Londra'daki sekreterimize telefon ettim ve kişisel eşyalarımı Ferrari'ye yükledikten sonra, Armand'ın arabayı buraya getirmesini istedim. Bir akşam, Olga'nın nefis hamur işlerinden birini yiyorduk ki, kadının güçlü sesini duyduk:

«**Telefonu!**»

Hattın öbür ucunda Armand'ın sesi geldi: «Roman, başımız belâda.»

«**Başımız, ne demek? Başı belâda olan sensin.**»

Ferrari, yol üzerindeki motellerden birinin önünden çalınmış.

Bu, Armand'ın sonu demekti, ama arabanınki değil. Tam sigortadan para almayı umuyordum ki, araba bulundu. Biri iyice soyup soğana çevirmiş, motorunu bile almış. Yeniden toparlayıp çalışır hale getirmek hemen hemen olanaksızdı. Bedava denebilecek bir paraya satmak zorunda kaldım.

Korsanlar için Lombardo'nun yardımıyla Cinecittà Stüdyoları'na yerleştik. Mara Blasetti'nin sayesinde umduğumuzdan çok para bulduk. Jack Nicholson'ın isteyeceği 1 milyon dolar-dan başka, 8 milyon daha bulmayı başarmıştık. Dağıtım için hiç endişelenmiyorduk. **Çin Mahallesi**'nden sonra millet bir Polanski - Nicholson ortaklığına balıklama atlandı.

Yanılmamışım. Hollywood'un belli başlı tüm şirketleri peşimizdeydi: Universal, 20th Century Fox, Columbia, United Artists, Paramount... hepsi de bizimle bir film yapmaya can atıyordu. Ben, Paramount'u seçtim.

Bob Evans'ın yerine geçen Barry Diller, Londra'ya geldi ve senaryoya bir göz attı. Paramount tüm giderleri karşılayacak ve filmin dünya haklarına sahip olacaktı. Ama daha önce Lombardo'ya söz verdiğimizizi unutmamıştım. Onu saf dışı bırakamayız, dedim. Diller güç bela Lombardo'nun ABD dışındaki dağıtımını üstlenmesine razı oldu.

Paramount, **Korsanlar**'ın Amerika'da çekilmesini istiyordu. Andy, Hercules ve ben yolculuğa hazırlandık. Seyahatten, özellikle uçmaktan h.ç hoşlanmayan Gérard Avrupa'da kalmaya karar verdi. Via Appia Antica'daki eve veda ettik. Kızıl Tugaylar baskıyı arttırmıştı. Çekip gitmenin tam zamanıydı. Roma, ilk geldiğimiz zamanki cennet değildi artık.

Paramount da çok değişmiş, tanıdığım insanların çoğu ayrılmıştı. Daha soğuk ve bürokratik bir hava esiyordu şirkette. Benim hem yönetmemi, hem de rol almamı istemiyorlardı. Yalnızca yönetmem için bastırdılar. Jack Nicholson'ın durmadan yükselen ücreti de canlarını sıkıyordu. Çekim öncesi çalışmalar için her kuruşa karşılık bono imzalamak zorundaydım.

Barry Diller, Londra'da yaptığımız anlaşmayı unutmuşa benziyordu. Filmin Avrupa'daki gösterim haklarını satması için Dino De Laurentiis'i görevlendirdi. Lombardo'yla yaptığımız anlaşmadan haberi olmayan Dino, onu arayıp İtalyan hakları için ne kadar verebileceğini sormuş. Lombardo öfkeden kudurmuş tabii. «Ama bu **benim** filmim,» diye karşı çıkmış. «Üç yüz bin dolar yatırdım bile.»

Bunun üzerine bir toplantı düzenledim ve artık Paramount'la çalışamayacağımı açıkladım. Çekilecektim. Bu belki Holly-

wood'da pek ender görülen cesur bir jestti ama içten içe filmi üstlenecek bir başka şirketin nasıl olsa bulunacağından emin-dim.

Gerçekten de, United Artists hemen harekete geçti. Kendi stüdyoları olmadığından, bizi Burbank'a, Warner Brothers'ın bulunduğu bölgeye yerleştirdiler. Bir ekip oluşturmaya, teknisyenler tutmaya ve dekorları çizmeye koyuldum. Lombardo, finans konusunu bir sona bağlamak niyetiyle Los Angeles'a geldi. Bütçeye katkıda bulunamadığı gibi, UA'ya kendi hissesini satın almasını önerdi. UA onun aklını kaçırdığını düşündü.

UA ile evlilik, Paramount'la nişanlılıktan çok daha güç olacaktı anlaşılan. Bütçeyi daralttılar, çekim süresini de kısalttılar. Bu arada Jack Nicholson ücretini 1.5 milyon dolara çıkarmıştı. Andy biraz inmesini istedi. «Kuzum, sen gerçekte ne istiyorsun?» diye sordu çaresiz bir sesle. Jack'ın yanıtı kısa ve özdü: «**Daha** fazlasını istiyorum.» Ayrılan bütçeyle, en iyi uzmanları tutmama olanak yoktu. Oysa iyi film iyi elemanlarla gerçekleşir. Bu arada, Burbank'daki çalışma odamın duvarlarını kaplayacak kadar çok bono imzalamıştım.

UA da filmde rol almama karşıydı. Kurbağa rolü için Dustin Hoffman'la görüştüm. Ama Jack'ın karşısında, ikincil bir rolde oynamak istemedi. Sonra UA son bombasını patlattı: **Korsanlar'**ın garantörlüğünü benim üstlenmemi istiyorlardı. Yani geciken her çekim günü için cebimden para ödeyecektim. Üstüne üstlük, Jack planlanan çekim süresi dolduktan sonra, sette geçireceği her gün için 50 bin dolar tazminat istemez mi?

Telefona sarılıp Arthur Krim'i —UA'nın başkanı— aradım ve buraya kadar, dedim. Zararın neresinden dönülse kârdır.

Onca çalışma ve beklentiden geriye hiçbir şey kalmamıştı. Güzel kadınlarla dolu bir partiye giden ve hangisini seçeceğine dair bir türlü karar veremeyerek sonunda bir başına kalan adama benzemiştim.

İki yıldır film yapmamıştım. Paramount'un, Roland Topor'un romanı **Kıracı'yı** satın aldığını duyunca, Barry Diller'e gittim ve filmi yapmak istediğimi bildirdim. Hemen olur, dedi. Bir-iki gün sonra Andy ve Hercules'ü almış, Paris'e doğru yola çıkmıştım bile.

Kiracı, bugüne dek yaptığım en hızlı filmidir. Uyarlanmamış kitabın ele alınmasından, ilk gösterime girişine kadar sadece sekiz aylık bir süre geçmişti. Çekimi, daha kontratlar imzalanmadan bitirmiştım. Kitabı koltuğumun altına alıp Paris'e geldim. Çekim öncesi çalışmalarla senaryo çalışmalarını aynı anda yürüttüm. Daha sonra Gérard Brach da katıldı bana.

Zorlu bir çalışmaydı ama Paris'te olmaktan öyle mutluydum ki, kendimi son derece zinde hissediyordum. Şehre yeniden âşık oldum ve bir kez daha —hem de son kez— yuvamın, asıl yaşamak istediğim yerin burası olduğuna karar verdim. Champs-Élysées'ye iki dakikalık uzaklıkta, Montaigne Caddesi'nde bir daire tuttum. Doğumumu dikkate alarak Fransız vatandaşlığı için başvuruda bulundum.

İçten içe Jean-Pierre'in **Kiracı** için yardımcı prodüktör olabileceğini umuyordum, ne var ki bunun gerçekleşemeyeceğini onu görür görmez anladım. Uyuşturucu tutkusunu yüzünden iğne ipliğe dönmüş, o güzelim evi —o da Montaigne Caddesi'nde oturuyordu— uyuşturucu kurbanlarıyla dolup boşalmaya başlamıştı. İşini, parasını ve dostlarını kaybetmiş, ama şanssızlık bu ya, Babette'i yitirmemişti.

Kiracı'nın oyuncu seçiminde hiç zorlanmadım. Daha önce, **Korsanlar** için düşündüğüm Isabelle Adjani'ye başrolü verdim. Trelkowski'yi de ben oynadım. Bu, utangaç, içe dönük Polonyalı gizli bir şizofrendir. Transvestizme, sonunda da intihara varan bir deliliğe sürüklenir. Paramount biraz artırınca, Shelley Winters, Melvyn Douglas ve Jo Van Fleet gibi birkaç Amerikalı oyuncuyu da kadroya almayı başardım.

Kiracı sayesinde Fransız teknisyenlerle ilk kez yakından tanıştım. Profesyonellikleri insanı şaşırtıyordu. Alain Sarde Andy'nin yapması gereken tüm idarecilik görevlerini üstlenmişti. Andy artık zamanının çoğunu Los Angeles'da, Daisy'le dövüşerek geçiriyordu. Makyajcımız Didier Lavergne ve kuaförümüz Ludoviç Paris, gerçek birer sanatçıydı. Üstelik çok da güzel bir ikili oluşturunlardı. Shelley Winters bunu bir türlü sindiremiyordu. Kahkahalarla gülerken, «Şu iki oğlana bak, bir de bize,» di-

yordu. «Filmler de bozuldu. Kameranın önünde olması gerekenler onlar; biz değiliz.»

Lavergne ve Paris, Isabelle Adjani'de çok başarılı bir rü-küş tipi çizmişlerdi. Isabelle karşı koymadı. Çok çalışkan ve kendini tümüyle işine veren bir oyuncuydu. **Kiracı**, benim açımdan çok eğitici oldu. Aynı anda hem yönetim hem de rol almanın getirdiği güçlükleri tanıyordum böylece. Kamera çalışmaya başlar başlamaz, makinenin hareketlerini, diğer aktörlerin oyunlarını ve durumlarını unutup, kendimi rolüme vermek zorundaydım.

Biraz fısıltı gazetesi, biraz da Paris'te ilk kez film yapıyor olmamın etkisiyle, **Kiracı** basının büyük ilgisini çekti ve daha çekim tamamlanmadan, Cannes'a davet edildi. Bunun üzerine insanüstü bir çalışma temposuna girdik. Film kusursuz bir zamanlamayla bitmişti. Seçim çalışmalarında Alain'in kardeşi Phillippe Sarde çok yardımcı oldu.

Kültür Bakanı, özel bir gösterim isteyene dek her şey yolunda gitti. Kaba haliyle görmesini istemiyordum, ama bu isteği geri çevirmeye gücüm yetmedi. Bakan filmi izlemeye, yanında çok yakışıklı, genç bir erkekle gelince çok şaşırdım. Gizli kalması gereken seans, ertesi sabah **L'Express**'de çıkan bir makaleyle sonuçlandı. Yazıda film yerden yere vuruluyordu. Bakanın himayesindeki bu genç, bir gazeteciymiş ve bu sayede rakiplerini atlatabileceğini düşünmüştü.

Bu olumsuz yazı, bir dönüm noktası oluşturdu. Daha film Cannes'a varmadan, hakkında önyargılı bir karara varılmıştı bile. Fransa'da ilk kez çalışıyordum. Artık beni rahatça eleştirebilir, yerden yere vurabilirlerdi. O güne dek Fransızlar için uzaktan izlenen bir tür mitolojik figürdüm oysa. Kısacası, nereye gitsem karşılaştığım o fenomenin kurbanı oluyordum yine.

Kiracı ilk kez Mayıs 1976'da Cannes'da gösterildi. Film öncesi halkta uyanan ilgi, bir gecede kin ve nefrete dönüşmüştü. Gazeteciler bir kez daha peşime düştü. Kendimi, parmaklıklılı bir kafeste teşhir edilen hayvana benzetiyordum. Bu baskıya iki günden fazla dayanamadım. Cannes'ı benden de boğucu bulan Gérard'ı, Phillip Sarde ile Hercules Belveille'i de alıp kendimi o ara mevsimsiz olan St. Tropez'ye attım.

Kiracı vizyona girdikten sonra acımasız eleştiriler aldı. Gişе geliri de düşüktü. Bir eleştirmen, «**Repulsion**’daki Catherine Deneuve’ün rolünü üstlendiğimi, ancak insanın Deneuve’ü aradığını,» yazıyordu. Bir diğeri de, Fransız vatandaşlığına geçmek için başvurmamın, salt Cannes’a katılabilmek kaygısından kaynaklandığını ileri sürmüştü. Bu kadarı da fazlaydı. Çinli bile olsam, canımın istediğı zaman festivale katılacak bir Fransız filmi yapabilirdim. Üstelik evraklarım film bittikten iki ay sonra geçmişti elime.

Kiracı’ya yönelik olumsuz eleştiriler, yeni bir film için hırslandırmıştı beni. Ancak, Spoleto’daki başarıdan sonra, yeni bir tiyatro teklifi almıştım. Bavyera Devlet Operası, Münih’te **Rigoletto**’yu sahnelemek üzere görevlendirdi beni.

Opera’nın hazırlıkları, Spoleto’daki özgür ve rahat havadan çok farklı bir ortamda sürüyordu. Her şey çok daha düzenli, fakat fazlasıyla resmiydi. Opera çalışanları, aşırı disiplinli asker gibi hareket ediyordu. Doğaçlama ve yaratıcılığa yer yoktu. Sanaatsal bir eksiklik. Her şey katı kurallara göre yapılmak zorundaydı. Bazen, beni Münih’e getiren tiyatro tutkuma lanet okuyordum. Almanya’da operaya büyük önem veriliyordu. Gazeteciler, çalışmalarımızı günbegün izliyor, halkın duyduğu ilgi insanı onurlandırıyor. **Rigoletto** gibi bir eserin bir film yönetmenine bırakılmasına karşı çıkan eleştirmenler de yok değildi. Başlattıkları olumsuz propaganda, gişelerin önünde uzun kuyruklar oluşmasını engelleyemedi.

Yılın bu mevsiminde, Münih’te bulunmak zevkliydi. «Oktoberfest» tüm hızıyla sürüyor, aynı dönemde kentin yıllık **Modewoche** ya da ‘moda haftası’ yaşıanıyordu. Dünyanın dört bir yanından gelen manken ve fotomodeller her yana dağılmıştı. Özellikle benim kaldığım otel, Residence birbirinden güzel kadınlarla kaynıyordu. Bir erkeğе on kadın düşüyordu nerdeyse.

Bir gün, Alman dedikodu yazarlarından biri, beni yemeğе davet etti. Yanında da iki kız getirdi. İkisi de gençti, ikisinin de değişik havası vardı. Biri son derece kılıksızdı. Adını sordum. «Arkadaşlarım bana Nasty, der,» dedi. İngilizcesi kötüydü. Ben de hiç Almanca bilmem. O gece geç vakit, diskodan çıktıktan sonra dördümüz oteldeki daireme gittik. Nasty’i gazeteciyle bir-

raktım, ben diğer kızı, nefis sarışını alıp yatak odasına çekildim. Bu arada gazeteci gitmiş. Oturma odasına geçtiğimde Nasty'nin divanda uyukladığını gördüm. Elinden tutup onu yatak odasına götürdüm.

Kızları o geceden sonra birçok kez gördüm ama o geceki üçlü yatak faslını bir daha yinelemedik. Sarışınla birkaç hafta çıktık. Aklım giderek Nasty'e takılıyordu. Saçı, makyajı ve giysileri biçimsiz, yanlıştı. İçine kapanmış, ulaşılması güç biriydi. Yalnızlıktan hoşlanıyordu. Bir gün, bir bira bahçesinde oturmuş yüzüne bakarken, bir şey farkettim: Nastassia Kinski, hiç kimseye benzemiyordu. Yüzü çok değişik bir güzellikteydi. Yıldızlık kalitesi gibi bir şey gerçekten varsa, o, buna sahipti.

Nastassia beni annesiyle tanıştırdı. Kızının mesleğini tartıştık. Birkaç önemsiz filmde oynamıştı. Nastassia, beyazperdede başarı için gereken fiziğe sahipti ama her şeye karşı olduğu gibi profesyonel geleceğe de ilgisiz kalıyordu. Sinema dünyasında bir yerlere gelebilmek için, akıcı bir İngilizce'ye sahip olmanın gereğine de inanmıyordu. Tiyatro okuluna gitmeli, ama önce İngilizcesini geliştirmeliydi. Artık Paris'te oturduğuma göre, Londra'daki evimi kullanabilirdi. Annesinin bu öneriye verdiği yanıt beni şaşırtmıştı. «Yalnız gitmesine izin veremem,» dedi. «Yaşı daha çok küçük.» Böylece Nastassia'nın yaşını öğrenmiş oluyordum. Daha on beşindeydi.

Münih'te geçirdiğim üç ay boyunca pek çok kez seviştik. Çok değişik bir insandı. Erkeklerin uzak ve mesafeli davranmasından yanaydı. Peşinden koşan, iltifat eden tiplerden hiç hoşlanmıyordu. Kendi kendine yeten, insanlarla ilişkilerinde beceriksiz ve karşısındakini sessizce inceleyen, ölçüp biçen, yaşından çok önce olgunlaşmış bir kızdı. Karşısındakinin zayıf tarafını anında buluveriyordu. Herhalde bu yüzden onu, on yedi yaşında olan arkadaşından daha büyük sanmıştım tanıştığımız gece.

Münih'te çok daha renkli bir işte çalışmaya başladım. Fransız **Voque** dergisi o yılın Noel sayısını hazırlamak üzere beni konuk editör olarak davet etmişti. Ne büyük bir serefti bu. Ben-den önceki konuk editörler arasında Hitchcock, Fellini, Marlene Dietrich ve Salvador Dali de vardı.

Vogue adı öyle saygındı ki, çoğu model ve fotoğrafçı neredeyse bedava denebilecek ücretle çalışmaya hazırды. Ancak çalışma şartları öyle belirsiz ve düzensizdi ki, nasıl olup da her ay dergiyi zamanında pırıl pırıl çıkarabildiklerini aklım almıyordu. Hiçbir yasal kontrat imzalanmamıştı. Ücretimin ahım şahım bir şey olmayacağından emindim.

Vogue adına, Münih'le Paris arasında mekik dokumaya başladım. İçerik, resimler ve sayının genel görünümünden sorumluydum. Dergide reklamı yapılan pahalı ıvır-zıvırın resimlerini egzotik, çarpıcı bir manzarada görüntülemeyi planladım. **Korsanlar'**ı temel alarak, Şeyşel adalarında çekebilirdik fotoğrafları.

Yazışleri müdürü, Robert Caillè, «Kız kim olacak?» diye sordu.

Çalışma alanını hazırlamak, bir film setini hazırlamaktan farksızdı. 1976'nın 30 ekiminde prodüksiyon asistanı Timothy Burrill ve hem kuaför hem de erkek model olarak çalışacak Ludovic Paris'le yola çıktık. Nastassia, **Vogue** ekibiyle, bavullar dolusu giysi, mücevher ve parfümü yüklenip önden gitmişti. Fotoğraf sorumlusu, eski **Life** fotoğrafçılarından Harry Benson'dı.

Nastassia'yla ilişkimiz altın devrini Şeyşel'de yaşadı. Bu cennet adalarda bol bol beraber olduk, konuştuk ve seviştik. Nastassia yine fırsat buldukça yalnızlığı seçiyor, saatlerce bir başına kumsalda geziniyordu ama gün geçtikçe insanlara alışıyor, yaşadığı sürece anımsayacağını biliyorum, ben hiç unutmayacağım çünkü.

Harry Benson son derece neşeli ve komik bir adamdı. Bir gün ortaya yepyeni bir fikir attı. Beni eskiden korsanların suçluları cezalandırdığı biçimde boynuma kadar kuma gömecek ve resimlerimi çekecekti. Bunun bir mükemmel bir kapak fotoğrafı olacağını düşünerek, hemen kabul ettim. Açtıkları çukura girdim, diğerleri de beni kuma gömdüler. Dalgalar başımı yalarken, Harry birkaç poz çekti. «Hadi, bu kadar yeter,» diye seslendim.

Harry durmadan, «Bir tane daha,» diyordu.

Sonunda tatmin oldu ve çıkarılmama izin verdi. Ekipteki

ler etrafımdaki kumu temizlediler. Omuzlarım, belim ve kalçalarım ortaya çıktı. Şimdi tek yapacağım, bir adım atıp, bacaklarımı da kurtarmaktı. Ama yapamadım. Her dalganın çekilmesinden sonra kendimi serbest hissediyor, ama bacağımı kıpırdatmaya kalktığımda çekilen kuma saplanıyordum. Ayaklarımı bu kaygan kumdan kurtarmanın olanağı yoktu. Sanki güçlü bir el beni aşağıya doğru çekiyordu. Ölmek için ne saçma bir yol, diye düşündüm.

Herkes rol yaptığını sanıyordu. Sonunda haykırdım ve anladılar. Hemen koşup beni çektiler. Can havliyle ayağımı kurtardım.

On beş yıldır Polonya'ya ayak atmamıştım. 1976 Noel'ini babam ve Wanda'yla Krakov'da geçirmeyi düşündüm. Karayolu ile, Çekoslovakya üzerinden Polonya'ya vardım. Sınırdan Krakov'a kadar epöy yolum vardı. Bütün gece araba kullandım. Bir ara çok acıktım. Yiyecek bir şeyer bulabilmek için sık sık durdum. Tek açık yer bir gece kulübüydü. Barmen isteğimi geri çevirdi. Beni de diğerleri gibi ayyaşın biri sanmıştı. Sabahın dördünde, et mamulleri satan dükkanların önünde uzun kuyruklar oluşmuştu. İnsanlar, dondurucu soğuk altında, dükkanların açılmasını bekliyordu sabırla.

Krakov da çok değişmişti. Nova Huta çelik işletmeleri, şehri tanınmaz hale getirmişti. Çocukluğumdan hatırladığım o romantik kentin yerinde metal ve beton karışımı, modern bir şehir vardı artık. Babamla Wanda da değişmişti. İlk kez yaşlandıklarını algıladım ve büyük acı duydum.

Eski dostlarımın çoğunu ziyaret ettim. Billizanka hâlâ yerel tiyatronun başındaydı, Renek Nowak ise her zamanki gibi koşuturup duruyordu. Mietek Putek, Buchalaların Wysoka'daki çiftliğine gitmeden önce beni saklayan Puteklerin oğlu, polis olmuştu. En olumlu değişme, gençlerde gözleniyordu. Artık benim Batı'ya gittiğim zamana oranla çok daha iyi giyiniyor, iyi eğitim görüyor ve çok daha kibar davranıyorlardı. Dış dünyadaki kültürel ve politik gelişmelerden de haberdardılar. İnsanı şaşırtacak kadar hem de.

Noel bitince çalışmak amacıyla Gstaad'a çekildim. Opera yönetmek, moda dergilerinde editörlük yapmak ve duygusal yakınlıklar kurmak iyi, hoştu ama param giderek suyunu çekiyordu. Yeni menecerim Sue Mengers, Columbia'dan bir iş ayarladı. Lawrence Sanders'in çok tutulan romanı **İlk Ölümcül Günah**'ı perdeye uyarlayacak ve yönetecektim. Ücretim 600 bin dolardı. Kitabı okumaya daha Münih'teyken başlamış ama **Rigoletto** ve Noel bitmeden ciddi bir işe girmemeye karar vermiştim.

İlk Ölümcül Günah, tahminimden de yoğun bir çabayı gerektirecekti. Konu ve kişiler açısından zayıf noktalar vardı. Bunlar belki yazıda kamufle edilebiliyordu ama perdede açıkça sırtıyacaktı. Öykü, saygıdeğer ve tanınmış bir yayımcının gizli güçlerin etkisiyle karakter değiştirmesini ve acımasız bir katile dönüşmesini vurguluyordu. Konunun büyük kısmı, adamın tutuklanma ve salıverilmesi sırasında —iki kez ufak suçlardan tutuklanır ve serbest bırakılır— uygulanan yöntemleri ve polisin çalışmasını anlatıyordu. Bu nedenle, filme başlamadan New York Güvenlik Örgütü'nün nasıl çalıştığını yakından incelemeye karar verdim. Şüpheliler nasıl tutuklanıyor, dedektifler tutuklamaları nasıl yapıyor, cinayet davalarındaki kanıtlar nasıl değerlendiriliyor, öğrenmem şarttı. Columbia iş başındaki görevlileri yakından izlemem için bana bir süre izin verdi.

İstesem de daha yakından izleyemezdim.

26

Her şey, **Vogue**'un Noel sayısıyla başladı.

Boşu boşuna boğulma raddelerine gelmiştim. Boynuma kadar kuma gömülmüş resim, kapakta yayınlanmadı. Robert Caillè,

son dakikada sade, parlak mavi bir kapağın çok daha havalı olacağına karar vermiş, yalnızca 'Roman Polanski'nin Vogue'su yazdırmıştı. Sayının kazandığı başarıya bakılırsa, haklıymış. Dergi bir anda kapışıldı ve o sayı, koleksiyoncuların değerli bir parçası oldu.

Vogue Hommes'un editörü Gerald Azaria bir süredir röportaj için peşimdeydi. Yine Condè Nast yayınlarından biri olan bu dergi erkeklere yönelikti. Basın fobimden henüz tam anlamıy-la kurtulamamıştım. Röportaja yanaşmadım. Bunu da Azaria'ya açıkça söyledim. O da fotoğrafımı kapakta kullanacağını bildirdi. Aklıma daha iyi bir fikir gelmişti. **Vogue Hommes**'un bir önceki sayısı, David Hamilton'ın çektiği genç ve saf kız resimlerini basmış ve bu hafif bulanık, sisli fotoğraflar büyük ilgi görmüştü. Bir seri fotoğraf çekmeyi önerdim. Ama bunlar Hamilton tarzında olmayacaktı. Kızların bugünkü halleriyle çekecektim: Seksi, küstah, şımarık ve gerçekçi. O sıralar fotoğrafa duyduğum ilgi artmış, **Zoom** ve **Photo** gibi dergilerde fotoğraflarım yayınlanmıştı.

Azaria bu fikrin üstüne balıklama atladı. Bir an önce harekete geçmem için yalvarıyordu. Kızlardan birini bulmuştum: Elli! yılların en ünlü yıldızlarından biri olan Fransız Pascale Petit'nin on dört yaşındaki kızı Doushka'ydı bu. Alışılmadık güzelliğiyle insanı büyülyordu. Mükemmel bir model olacağı belliydi. Amacım dört-beş genç kızı birden kulanmaktı. Ayrı ayrı milletten: Fransız, Amerikalı ve Alman.

Los Angeles'a dönüp, **İlk Ölümcül Günah**'ın üzerinde çalışmak üzereyken, Simon Hessera'nın kardeşi Henri Sera görmeye geldi beni. **Vogue**'un Noel sayısı için içtenlikle kutladı. **Vogue Hommes** için düşündüğüm tasarıdan sözedenince, tam aradığım gibi bir kız tanıdığını söyledi. Los Angeles'daki eski sevgilisi Tim'in küçük kızkardeşi Sandia çok çekici ve fotojenikmiş. Birkaç TV reklamında da boy göstermiş.

Kızlar şimdi anneleriyle San Fernando Vadisi'nde oturuyorlarmış. Hendi telefon numaralarını verdi.

Los Angeles'daki ilk günlerim koşuşturmayla geçti. Hercules Belville'i, senaryoda yardımcı olması için çağırdım. Beverly Willshire Oteli'nde kalıyordum. Ziyaretçilerim arasında

Roma'dan tanıdığım İbrahim Musa adında bir menecer de vardı. Nastassia'nın **Vogue**'daki resimlerini görmüş. Kızla hemen anlaşmak istiyordu. Nastassia'nın tiyatro ve İngilizce dersleri alması gerektiğini söyledim. Onu ve annesini Los Angeles'a getirmeyi ve Nastassia'nın İngilizce kurslarına gitmesini kararlaştırdık. Masrafı bölüşecektik. Nastassia için Lee Strasberg Enstitüsü'nden burs da ayarladım.

Henri Sera'nın verdiği telefon numarasını çevirene dek günler geçti. Telefona Sandra'nın annesi Jane yanıt verdi. Henri, Tim'e projesinden söz etmiş. Kızının resimlerini çekmek istediğimden haberdardı. Bir gün Vâdi'ye gelebileceğimi bildirdim. Çok hevesliydi.

Pazar günü arabayla Jane'in evine gittim. Tipik bir banliyö eviydi. Jane, beni öperek karşıladı. Oturma odasına geçtik. Bir adam, televizyonun karşısına oturmuş boş gözlerle ekrana bakıyordu. Pencerenin önünde de bir kız duruyordu.

«Bu Sandra,» dedi Jane. Kız, «Selam» dedi kısaca.

Şöyle bir süzdüm. Hendi Sera biraz abartmıştı kanımca. Sandra benim boyumda, zayıf fakat biçimli bir vücudu olan, yaşına göre boğuk sesli bir kızdı. Güzeldi ama çarpıcı değildi.

«Ve bu da,» dedi Jane, «Bob.»

Adam merhaba, dedi. Ayağa kalkmamış, yalnızca başını kaldırmıştı. Yakışıklı, soluk tenli biriydi. Jane'in aşığı olduğunu hemen anlamıştım. **Marijuana Monthly** adlı bir derginin yönetim kadrosundaymış.

Düşündüğüm çekim şeklini aktardım. David Hamilton'ın pastel, romantik fotoğraflarından daha farklı bir şeyler istediğimi belirttim. «Hamilton'ın fotoğraflarını bilir misiniz?» diye sordum. Jane yalnızca evet, dedi. Gerçekten biliyor muydu, yoksa biliyormuş gibi mi yapıyordu, anlayamadım. Arabadan **Vogue**'un Noel sayısını getirip gösterdim. **Vogue Hommes**'daki çalışmamdan şimdilik söz etmedim, çünkü kızın resimlerini basıp basmayacağıma henüz karar vermemiştim.

Konu, Jane'in mesleğine geldi. Jane, sinemaya adım atmanın güçlüklerinden söz edince, İbrahim Musa'nın numarasını verdim ve çok iyi bir menecer olduğunu söyledim. Yemeğe davet etti fakat bir mazeret öne sürüp geri çevirdim. Gitmeden ara-

yacağımı ve fotoğraf çekimi için bir randevu kararlaştıracığımı belirttim. Kapıda yine hararetle öperek uğurladı beni.

Birkaç gün sonra aradım ve zamanı kararlaştırdık. Kamera-larımı yüklenip gittim. Bob yine televizyonun karşısındaydı. Jane ve Sandra'yla birlikte giysileri seçtik.

Eşyaları kiraladığım Mercedes'in bagajına yükledikten sonra, Sandra'yla evin hemen arkasından başlayan tepelere doğru ilerledik. Yükümüz olmasa, yürüyerek de gidebilirdik. O kadar yakındı. Arabayı park edip, bir patıkaya doğru yürüdük.

Evden, yani Jane ve Bob'dan uzaklaşır uzaklaşmaz, Sandra değişmiş, rahat, canlı ve konuşkan bir kız olup çıkmıştı. Her sözünü 'yani'yle vurguluyordu. Tipik bir Kaliforniyalı alışkanlığı. Fotoğrafım çekilirken, yani annemin etrafta olmasından hoşlanmam. Yani şunu yap, şunu yapma, diye karışır durur.» Karate-de siyah kuşak sahibi bir erkek arkadaşı olduğunu anlattı.

Rahatlamasını istiyordum, lafa tuttum. Bu arada yakından çekiyordum. O ara boynunda ufak, kırmızı bir leke gördüm. Bir aşığın ısırtığına benziyordu. «Erkek arkadaşından karate dersleri alırken mi?» diye sordum. Güldü. «Evet, Chuck yaptı,» dedi. «Ama karatede değil.» İzi göstermeden çekeceğimi belirttim.

Tepeye çıkan bir-iki dar patika daha vardı. Birkaç genç, motosikletleriyle çevrede dolanıyor, kulaklarımızın zarını patlatıyordu. Sandra, aralarından bazısını tanıdığını söyledi.

Üstünü değiştirmesini istedim. Büluzunu çıkardı, bir yenisini aldı. Sutyen giymemişti. Son derece rahat bir tavırla, ağır ağır üstünü değiştirdi. Çok güzel göğüsleri vardı.

Bir-iki kez daha soyunup giyindi. Göğüslerinin fotoğrafını da çektim. Sonra kotunun fermuarını biraz indirmesini ve parmağını kemere sokmasını söyledim. Profesyonel bir rahatlıkla poz verdi. Motosikletli gençler biraz daha yaklaşmış, bizi seyrediyordu. İsterse büluzunu giyebileceğini bildirdim. «Beni rahatsız etmiyorlar,» dedi. «Aldırmam.» Bana kalırsa, bunu modern ve yaşına göre olgun biri olduğunu kanıtlamak için söylüyordu.

Tepeye doğru biraz daha tırmandık. Yine belden yukarısı çıplak poz verdi. Güneş batmak üzereydi. Işık artık yetersiz kalıyordu. Gerçekten iyi bir çalışmanın günler alabileceğini söyledim. Evden ayrılmamızdan beri, yani bir saatte iki rulo film bi-

tirmiştim. Başta biraz gergin olan kız, giderek rahatlamış ve daha iyi resim verir olmuştu.

Aşağıya indik. Arabaya doğru yürürken, yaşlıca bir çift gördük. Yanlarında bir de köpek vardı. Sandra köpeği sevdi. Önceden tanıştıkları belliydi. Çifti tanıımıyordu ama. Sonra yola koyulduk. «Köpek bizim,» dedi. Daha sonra da inkâr etti.

«Ne demek istiyorsun?» diye sordum. «Köpek ya sizindir ya değildir.» Ara sıra evlerinin çevresinde dolaştığını söyledi.

Sandra'yı eve bıraktıktan sonra fazla oyalanmadım, yeniden yola koyuldum. Birkaç gün sonra, **İlk Ölümcül Günah** için bir araştırma yapmak üzere New York'a uçtum. Columbia, Plaza'da yer ayırtmış, New Yorklu iki polisle, Alan Goodman ve Lou Perez'le görüşmemi ayarlamıştı. Polis Akademisi'nde eğitmen olan bu iki polis, Sharon'ın öldürülmesinden sonra tanıştığım tiplere benziyordu: Dürüst, doğrudan konuya giren ve sağduyulu. Çok da yardımcı oldular. Kayıtları, sabıka fişlerini gösterdiler ve New York polisinin bir cinayet davasını nasıl soruşturduğunu ayrıntılarıyla anlattılar. Filmlerimi biliyorlardı. İkisi de dostça davrandı. Lokantalarda, gece kulüplerinde buluşup konuştuk. Nereye gitsek, sırtlarını duvara verecek biçimde, yüzleri kapıya dönük oturmaya özen gösterdiklerini fark ettim.

New York yolculuğunu birkaç gün uzattım. Lawrence Sanders'le kitap üzerinde biraz çalışmak istiyordum, fakat ben oraya vardığımda o ayrılmıştı. Telefonla görüştük. Amerika'da da tiyatro yapma fikri cazip geldiğinden, Joe Papp'la, Isaac Babel'in bir oyununu yönetme konusunu tartıştık ve Broadway'de sahnelenen birkaç oyunu izledik.

Şubatın 26'sında Los Angeles'a döndüm. On günlük bir aradan sonra, Jane'i aradım. Sandra çıktı. Geciktiğim için özür söyledim. İşlerimin yoğunluğundan sözettim. Martin 10'unda buluşmayı kararlaştırdık.

O öğlen Wally Wolf ve avukatımla yemeğe çıktık ve yeşil kart için —A.B.D.'de oturma izni— başvurma konusunu görüştük. Sandralara biraz geç gittim. Kapının zilini çaldığımda öğleden sonra 4'dü.

Kapıyı Sandra açtı. Hemen Jane'in de yardımıyla birkaç giysi seçtik. Sandra'ya dar bir blucin de almasını tembihledim.

Sandra, ilk çektiğim resimleri merak ediyordu. Arabada di- ları verdim. Tek tek baktı. Jackie Bisset'nin evine gidiyorduk. Fotoğraflar için mükemmel bir fon oluşturunca. Sandra'nın ne- reye gittiğimizi umursamaz bir hali vardı. Dialara bakarken, **Vogue Hommes**'un projesi hakkında sorular sorup durdu. Kaç kı- zın resimlerini çekecektim, kaç tanesininki yayınlanacaktı?

Biraz da geçmişinden sözettik. Anne-babasının ayrıldığını, babasının Doğu'da yaşadığını ve arada ziyaretine geldiğini an- lattı. Okuldaki yaşantısını... esrar kullanmadığını... ama şam- panyayı çok sevdiğini... kızkardeşi Tim'in uyuşturucu alışkanlı- ğını...

Bir ara cüzdanından bir fotoğraf çıkarıp gösterdi. Erkek arkadaşı Chuck'ın resmiydi. Zayıf, yakışıklı bir oğlandı. Bir kez daha, usta bir karateci olduğunu belirtti. Birkaç ay önce tanışmış- lar. Akşam yemeğine çağırmış. «Hemen o gece yattık,» diye ek- ledi.

Annesinin Chuck için ne düşündüğünü sordum.

«Başlarda pek hoşlanmadı ama artık alıştı.» Bir gece yatı- ya kalmış. Oturma odasındaki divanda yatmış. Ama Sandra ge- ceyarısı sessizce yanına gidip bütün geceyi onunla geçirmiş.

Sekse ne zaman başladığını sordum.

«Sekiz yaşındayken.»

Çok şaşırmıştım. İnanmaz gibi baktım yüzüne. Ciddiydi.

«Kimle peki?»

«Bizim sokaktan bir çocukla,» dedi. «O yaşlarda neler olup bittiğini bile anlayamıyor insan.» Doğal, havadan sudan söz eder gibi bir hali vardı.

Mulholland Drive'a vardığımızda güneş ağaçların gerisine çekilmişti bile. Rüzgar vardı, bundan hoşlanmıştım, ama gölge- ler uzuyordu. Biraz hızlı çalışmak zorunda kalacaktım. Jackie'y- le yaşayan Victor Drai, iki erkek arkadaşıyla evdeydi. Sandra' yı onlarla tanıştım. Üstünü nerede değiştirebileceğini sordum. Jackie alışverişe çıkmıştı. Az sonra eli kolu dolu döndü. Mut- fağa gidip aldıklarını yerleştirmeye başladı. Sonra beyaz şarap ikram etti. Sandra istemedi. Sandra'yla havuzun yanına gittik, çalışmaya koyulduk. Victor'la arkadaşları pencereden bizi izli- yordu.

Bir süre sonra, güneş tepelerin ardına çekildi, bugünlük yeter, dedim. Ben Victor'la laflarken, Sandra üstünü değiştirmeye gitti.

Mulholland Drive'nin yanlış tarafını seçtiğimi fark ettim. Güneybatı kısmında günün bu saatinde hâlâ yeterli ışık olurdu. Jack Nicholson'ın oturduğu bölgede devam edebilirdik çalışmaya. Telefona, komşusu Helena yanıt verdi. Helena, Jack ve Marlon Brando aynı arazide birbirine yakın evlerde oturuyordu. Girişleri ortaktı. Elektronik kapıdan eve kadar oldukça uzun bir yolları vardı.

Durumu Helena'ya aktardım. Jack'in evini kullanabilir miydim? Hemen gel, dedi.

Arabayı Jack'in evinin önünde park ettim. Helena garajdan mutfığa giden kapıyı açıp bizi içeri aldı. Sandra'yı tanıştırdım. Anjelica Huston'ın nerede olduğunu sordum. Jack'in sevgilisiydi. Dışarı çıkmış ama yakında dönermiş. Helena da bir senaryo üzerinde çalışıyordu. Ortak sorunlarımızdan sözettik. İkimiz de en zor kısmın, sonu olduğunda hemfikir olduk.

Sandra evi gezmiş, yanımıza gelmişti. Bir şeyler içmek istediğini söyleyince şaşırdım. Bir kadeh şarabı geri çevireli fazla olmamıştı. Buzdolabını açınca bir şişe Crystal gördüm. Bu Fransız şampanyasını açmadan önce Helena'ya danışmayı uygun gördüm. Aç tabii, dedi. Üçümüze de koydum. Sonra Helena, «Şu Allahın belası senaryo,» diyerek izin istedi ve ayrıldı.

Jack'in su masaj havuzu, Sandra'nın ilgisini çekmişti. Yüzme havuzunun yanındaydı. Kendi evlerinde de bir tane bulunduğunu ama bu kadar gösterişli olmadığını söyledi. Denemek istermiş.

«Daha sonra,» dedim. «Önce resim işini bitirelim.»

Önce evde, pencerenin önünde çektim resimlerini. Sonra üstünü değiştirmesini bol, uzun bir elbise giymesini söyledim. Kotunu sıyrıverdi. Bakmamaya çalışıyordum ama çıplaklığının farkındaydım. Fazla konuşmuyorduk. Aramızda giderek artan bir cinsel çekimin başladığının farkındaydık ikimiz de. Biraz da mutfakta çalıştıktan sonra, dışarı çıktık.

Jakuziyi (masaj banyosu) çalıştırdım. Sandra'yı içine sokmadan önce, Jane'i aramız gerektiğini söyledim. Vakit geç olu-

yordu. Eğer telefonda bundan hoşnut olmadığını sezersem, hemen kızı alıp evine götürürüm, diyordum.

Sandra annesiyle gayet rahat bir şekilde konuştu. Jack Nicholson'un evinde olduğumuzu ve az sonra jakuziye gireceğini söyledi. Ben de Jane'le görüştüm. Sandra akşam yemeğine geç kalabilir, dedim. «Mühim değil,» dedi Jane. Henri'nin Fran-sa'dan döndüğünü, akşama uğrayacağını da ekledi.

Sandra soyunup havuza girdi. Ben de objektifleri değiştirdim. Su beline geliyordu. Pek çok poz çektim. Bir keresinde, elindeki şampanya kadehini şerefe der gibi kaldırıp poz verdi. Saçları ıslanınca iyi olmadı. Hava da kararıyordu. Yeterli ışığı elde edemiyordum artık. Makineyi bırakmak üzere eve girdim. Çıkınca durup seyrettim. Sularla oynuyordu. Halinde pek memnundu.

«Gelmiyor musun?» diye seslendi.

Suyun bana göre fazla sıcak olduğunu, yüzme havuzunu yeğlediğimi söyledim. Banyoda soyunup, belime bir havlu doladım. Tam havuza atlarken de çıkardım. Yüzerek jakuziye doğru ilerledim. Sandra pek iyi görünmüyordu.

«Neyin var?» diye sordum.

Astımının nüksettiğini söyledi.

«Astımın olduğunu bilmiyordum,» dedim. Yanında ilaç olup olmadığını sordum. «Evde unuttum,» dedi.

«O zaman sıcak sudan çık artık,» dedim. «Astıma iyi gelmez. Havuza gelsene.»

Ayağını havuza soktu. Çok soğuk olduğunu söyleyerek girmekten kaçındı. Titriyordu. Havlumu alıp, «Biraz dinlensem iyi olacak,» dedi. Ben de sudan çıkıp peşinden gittim.

İlk kattaki odalardan birine girdik. Eskiden bu odada kalmıştım. Şimdi Jack buraya dev bir televizyon seti koymuştu. Perdeler kapalıydı. Oda iyice loştu.

Birbirimizi kuruladık. Kendisini daha iyi hissettiğini söyledi. Sonra, gayet yavaş onu okşamaya ve öpmeye başladım. Bir süre böyle gitti, sonra divana uzandık.

Sandra'nın deneyimli ve rahat bir kız olduğuna hiç kuşku yoktu. Kendisini doğal bir biçimde bana verdi. Öylece yatmıyor,

karşılık da veriyordu. Hoşuna gidip gitmediğini sorduğumda, sık sık kullandığı bir kelimeyle yanıt verdi: «Fena değil.».

Sevişirken bir arabanın yaklaştığını duydum. Evi geçmiş gibiydi, aldırmadan devam ettik.

Sonra birden, Sandra donuverdi. Telefonun üzerindeki ışık yanmıştı. Demek evde biri daha vardı. Başka bir odadan telefonu kullanıyordu. Durmuştuk ama kıza duyduğum istek geçmemişti. Yatıştırıcı birkaç sözcük fısıldadım, o da gevşedi.

Her şey bittikten sonra, kapıyı biraz aralayıp koridora bir göz attım. «Anjelica?» diye seslendim.

«Roman?» Sesi oturma odasından geliyordu.

Sandra çabucak giyindi. Giysilerinin geri kalanını toplamak üzere oturma odasına geçti. Anjelica'dan utanmış, başını kaldıramıyordu. Tanıştırdım. Sandra hemen mutfığa, oradan da garaja geçti. Peşinden gittim. Arabaya oturmuş, somurtuyordu. İçeri girmek istemediğini belirtti. Benim girmem gerekiyordu. Anjelica'ya fotoğraf çektiğimizi ve yüzdüğümüzü anlattım. TV odasında yaptıklarımıza değinmek gereğini duymamıştım. Son derece belliydi zaten. Jack'in şampanyasını açtığımızı da söylemedim. Kadeh elimde duruyordu.

Beverly Wilshire'ı arayıp masa olup olmadığını sordum. Sonra Hercules Belville'i arayıp bir sonraki gün için randevu aldım. Konuşmalarım uzun sürmemişti. Sandra'nın arabada beklediğini bildiğimden, kısa kesmiştim.

Anjelica neden acele ettiğimizi sordu. Sandra'nın astım krizinden sözettim ve hemen eve götüreceğimi söyledim. Ben ayrılırken Anjelica yine telefonun başındaydı. El sallayıp, gülümsedik birbirimize. «Yarın ararım seni,» dedim dudaklarımı kıpırdatarak.

Dönüş yolunda Sandra epey gevezelik etti. Gitar dersleri aldığını ve tiyatro öğretmeninden çektiklerini anlattı. Sonra filmlerden sözettik. **Rocky**'i görmemişti. Haftaya hep birlikte gideriz, dedim. Onu yeniden görmek istiyordum.

Yarım saat kadar sonra eve vardık. Sandra hemen içeri koştu. Jane holdeydi. Sandra'nın astımı olduğundan haberim yoktu, dedim. Pek ciddi olmadığını söyledi. Oturma odasına, Bob'ın ya-

nına geçtik. Yarısı içilmiş, esrarlı bir sigara vardı elinde. Bana da ikram etti.

İkisi de fazla bir şey dememişti ama bana karşı davranışlarında az da olsa bir değişme olduğunu fark ettim. Eskisi kadar dostça değildiler. Bu soğukluğun nedenini anlayamamıştım. Neden, fotoğraflar olamaz, diye düşündüm. İkisi de beğenmişti resimleri.

Yemeğe kalmam için teklifte bulunmadılar. Jane ve Sandra'yı öpüp Bob'la el sıkıştım, Beverly Wilshire'e döndüm.

O gece geç vakit Henri Sera aradı. Jane'le telefonda konuşmuş. Kadın çok kızgınmış. Fotoğrafların, 'iğrenç' olduğunu düşünüyormuş. Anlayamıyordum. Daha birkaç saat önce, beğendiğini söylemişti. Henri'ye gelip görmesini önerdim.

Karşılaştığımızda biraz gergin olduğunu fark ettim. Mesele nedir? diye sordum. Dosdoğru bir yanıt vermedi, yalnızca dialara baktı. Çok da beğendi. Jane'le Bob beğenmemişse, yırtar atarım, dedim.

O gece Bob de Niro'yla randevum vardı. Bana Willam Goldman'ın **Büyük** adlı kitabının bir kopyasını vermiş, başrolü onun üstleneceği bir film haline getirip getiremeyeceğimi görüşmek istemişti.

Ertesi günü oteldeki dairemde geçirdim. Hercules'le **İlk Ölümcül Günah**'ın üzerinde çalıştık. Henri'nin Jojo adındaki arkadaşı uğradı. Biraz Quaaludes hapi getirmişti. Benim boş ilaç şişelerinden birine koyduk. O gece Frank Simon, Lisa Rowe—Sydney'nin kızkardeşi—ve birkaç arkadaşla Richard Dreyfuss'u **Onuncu Adam** oyununda izlemeye gidecektik.

Sözleştığımız gibi, otelin lokalinde buluştuk. Aramızdan biri, Quaalude'un var mı? diye sordu. Yukarı çıkıp bir tane aldım. Hercules hâlâ oradaydı. Toplanıyordu. Yeniden iyi geceler dileyip, aşağıya indim.

Tam lobiden ayrılmak üzereydik ki, bowling tişörtü giymiş biri yanıma geldi. Çıkarıp kimliğini gösterdi. Yavaşça, «Bay Polanski?» dedi. «Ben Los Angeles Güvenlik Örgütü'ndenim. Konuşabilir miyiz? Elimde tutuklanmanız için emir var.»

«Olay çıkmasını istemiyoruz,» dedi. «Konuşabileceğimiz bir yer var mı?»

«Elbette,» dedim. Hâlâ neler olup bittiğini kavrayamamıştım. Şaşırmış bir halde Frank Simon'a döndüm ve tiyatro biletlerini uzattım. Daha sonra görüşürüz gibisinden bir şeyler mırıldandım.

Adam yalnız değildi. En azından üç-dört kişi daha vardı yanında. Kalabalık lobide onları teşhis etmek oldukça güçlü. Neyle suçlandığımı sordum. Öyle alçak sesle konuşuluyordu ki, sözlerinden yalnızca, «İğfal,» sözcüğünü seçebildim.

«İğfal mi?» dedim. Hayretten ağızım açık kalmıştı. Avukatımı aramak istediğimi söyledim. New York'daki araştırmalarımın tümünü unutmuştum bir anda.

«Özür dileriz, siz vatandaşlığa geçmediniz henüz. Şimdi yukarıya çıkalım. Odanızı arama iznim var.» Tarafsız bir tavırla, tekdüze bir sesle konuşuyordu.

Asansöre yürüdük. Quaalude hâlâ avucumdaydı. Tam asansörle lobi arasında bir yere atmaya hazırlanıyordum ki, dedektiflerden biri kulağıma fısıldadı: «En iyisi ben alayım,» Farketmiş olmalıydı. Avucunu elimin altına tuttu. Bıraktım. Tek sözcük etmeden cebine attı.

Hercules hâlâ odamdaydı. «Herky,» dedim. «Bir sorunum var. Bu baylar beni tutuklamaya gelmiş.» Herky'nin İngiliz bilincine ulaşmak güçlü, ama epey yaklaştım.

Adamlardan biri üstünü aramak için izin isteyince, sessizce başını salladı. Arandıktan sonra gidebileceği söylendi.

Dairemi karış karış aradılar. Kameralar, dia kutuları ve banyo edilmemiş filmler bir kenara ayrıldı. Quaalude hapları da öyle.

Sonra bir daire olup oturduk. Benimle ilk konuşan dedektif bana haklarımı anımsattı.

Ezbere biliyordum bunu. Goodman ve Perez sayesinde epey şey öğrenmiştim. Kendimi, yönettiğim filmlerden birinin tam ortasında hissettim. Adamlardan biri, savcı yardımcısı bana kartını uzattı.

Jane ve Sandra'nın sözü geçti. İfade vermek zorunda değildim, ama hakkımdaki şikayet için bir tahmin yürütüp yürütemeyeceğimi sordular.

İçten inanarak, hayır dedim. Bir-iki gün önce olanlarla, ırza tecavüz arasında bir bağ kuramıyordum. Jane ve kızıyla nasıl tanıştığımı, evlerine neden gittiğimi ve fotoğraf çalışmalarımı aktardım. Suçlandığım şeyin önemini ve başımın ne büyük bir belada olduğunu tam anlayamamıştım. Yanlışlık mutlaka ortaya çıkacaktı.

Bölge savcısı, Jack Nicholson'ın evi için de arama izni çıkarttıklarını söyledi. Oraya beraber gidebilir miydik? Elbette, dedim.

İki arabalık bir konvoy halinde ön kapıya vardık. Zili çaldık, çaldık, açan olmadı. Arabadan inip kapıyı içerden elimle açtım. Jack'in evinde kalırken gece geç vakit geldiğimde hep bu numarayı yapar, ev halkını uyandırmadan içeri süzülürdüm.

Jack'in evine vardık. Anjelica, üst kattaki camlardan birini açıp başını uzattı. «Anjelica?» diye seslendim. Onu görünce şaşırmıştım. Bir gün önce Jack'le bozuştuklarını ve onun artık bu evde kalmadığını duymuştum çünkü. Belki kapının ziline de bu yüzden yanıt vermemişti.

«Yanımda polis var,» dedim. «Ellerinde arama izni bulunuyor.»

Anjelica aşağıya inip kapıyı açtı.

Polisler evi aramaya girişti. Biri, Sandra'nın resimlerini nereden çektiğimi sordu. Havuzu ve jakuziyi gösterdim. Bir başkası da Anjelica'yla yukarı çıktı.

Birkaç dakika sonra kız, yüzü sapsarı aşağıya indi. «Bulduklar,» dedi.

Buldukları, bir tutam kokaini. Yatak odasında biraz da es-

rar bulunmuştu. Sandra'yla yatak odasına çıkıp çıkmadığımız soruldu. Hayır, dedim.

Anjelica'yla beni ayrı arabalarda Purdue Caddesi'ndeki karakola götürdüler. Ellerimi kelepçelemediler.

Karakolda işler yoğundu. Genç bir alkoliği, elleri kelepçeli getirdiler. Danışmadaki çavuş, «Neden yapıyorsun bunları? Neden gidip insanların ırzına geçiyorsun?» diye sordu. Yanıt vermedim.

Parmak izimi aldılar, sonra kahve isteyip istemediğimi sordular. Yalnızca bir bardak su, dedim. Çok fena çışım gelmişti. Bir koridordan geçtik. Anjelica'yı gördüm, bekliyordu. Omuzlarını silkti. Kendimi berbat hissediyordum. «Olanlara çok üzül-düm,» dedim.

Avukatımı arama vakti nihayet gelmişti. Walf Wolf, gecenin 1.30 olmasına karşın sesimi duyunca hiç şaşırmadı. Meğer Frank Simon, Maurice Azoulay adlı berber dostumu aramış, o Andy Braunsberg'i, Andy Wally'i. Wally'e bulunduğum yeri söyledim.

İki üniformalı polisin oturduğu masanın yakınlarındaki bir iskemlede avukatımı beklemeye başladık. Polisler yoğun bir hafta geçirmişti besbelli. Biri diğerine şöyle dedi: «Bu hafta sonu ne yapacağım, biliyor musun? Uyuyacağım, sevişeceğim, yiyeceğim, yine uyuyacağım, sevişeceğim ve yiyeceğim.»

Wally bir televizyon yapımcısı dostuyla beraber geldi. Ceza avukatı olmadığından kefalet konusunda neyle karşılaşacağını bilememiş ve evde her zaman bol para bulundurduğunu bildiği dostunu da getirmiş. Kefalet için 2.500 dolar istediler, Wally öder ödemez serbest bırakıldım.

Arkadaşı başka arabayla gelmişti. Ben Wally'nin arabasına bindim ve Beverly Wilshire'a yollandık. Wally radyoyu açtı. Her istasyonda, ırza tecavüzden tutuklandığım haberi veriliyordu. «Otel, atmacalarla kaynıyordur,» dedi Wally. Dönüp Maurice Azoulay'ın Coldwater Canyon'daki evine gittik. Radyo haberlerinden anladığım kadarıyla dünyam bir kez daha kararmak üzereydi.

Gece sabaha kadar Maurice'le konuştuk. Beni yatıştırmak

İçin elinden geleni yaptı, ama başımın ne büyük belada olduğunun bilincindeydim.

Bir ceza avukatına ihtiyacım vardı. Pazar günü Wally beni şehir merkezindeki yüksek bir binaya götürdü. Burada, büyük ve modern döşenmiş bir büroda beni temsil etmeyi kabullenen adamla tanıştım.

Bunu izleyen haftalarda Douglas Dalton'ı yakından tanıdım. Profesyonelliği kadar insani yanı da etkiledi beni. Oysa ilk bakışta böylesine ince ve nazik biri olduğu hiç anlaşılamıyordu. Pek az gülümseyen, kuru, anlamsız bir sesle konuşan biriydi.

Üçümüz olayı tüm boyutlarıyla görüştük. Başıma gelen felaket büyüktü. Nasıl başedeceğimi bilemiyordum, çünkü hayat beni bir gün suçlu olma düşüncesine hiç hazırlamamıştı. Dalton'ın gerçekçi, ayağı yere basan açıklamalarını minnetle dinledim: Mahkemeye sevk, büyük jüri, suçlanma ve dava. Başıma gelecekleri biliyordum artık. Dikkatimi bu yönde yoğunlaştırebilirdim.

Bu tür davalardaki deneyimlerine dayanarak Dalton, yaşamıma mümkün olduğunca normal bir şekilde devam etmemi ve dava hakkında kimseyle konuşmamamı öğütledi. İzleniyor olabilemişim.

Bundan sonraki iki hafta Maurice Azoulay'ın evinde kaldım. Nerede olduğumu en yakın arkadaşlarıma bile bildirmedim. Hercules oteldeki eşyalarımı toplayıp getirdi. Aklım fikrim davada ve beni bekleyenlerdeydi. Senaryoyu da bitirmek zorundaydım. Hercules'le evde çalışmaya koyulduk. Hiç dışarı çıkmadım. Kendimi tümüyle veremiyordum ne yazık ki. Lisa Rome beni görmeye geldi. Birkaç gece yatıya kaldı. Avutmak için elinden geleni yaptı ama bu koşullarda dünyanın en mükemmel aşığı gibi davranmam olanaksızdı. Hemen tüm zamanımı evde, kapalı kapılar ardında geçiriyordum. Dışarıya belki Maurice'inki dinleniyordur diye yalnızca umumi telefonu kullanmak ve bir hamburgercide karnımı doyurmak için çıkıyordum.

Mahkemeye sevk işlemi, kent merkezindeki bir salonda görüldü: Basın tüm gücünü seferber etmişti. Binaya girebilmek için, Dalton'ın yardımcısı Jack Gotch'ın kalabalığı zorla yarması gerekti. Sevk işlemi, yalnızca birkaç dakika sürdü. Bir yargıcın

mikrofondan yükselen sert, cırtlak sesini anımsıyorum o kadar. Her şey öyle çabuk olup bitmişti ki, neler olduğunu sonradan Dalton'a sormak ihtiyacını hissettim. Yargıç benim davayı Santa Monica mahkemelerinden birine sevk etmiş.

Bölge Savcı Yardımcısı Roger Gunson, büyük jüriyi martın 24'ünde toplantıya çağırdı. Dalton bunun, tanık ve delilleri jüriye sunarak mahkemeye getirilmem için bölge savcısına yetki vermek amacıyla yapıldığını açıkladı.

Büyük jürinin bu toplantısındaki yıldız tanık, Sandra'ydı tabii. Gunson onu kibarca yönlendirdi ve gerekeni yaptırdı. Sandra onunla sevişmeden kendisine Quaalude verdiğimi söyledi. Daha önce iki kez cinsel deneyimi olduğunu ve bir kez Quaalude içtiğini itiraf etti. Bu ilaç başını döndürmüş ve onu eve götürmem için astım hikayesini uydurmuş.

Büyük jüri beni dört şeyle suçluyordu: Reşit olmamış bir kızı baştan çıkarmak, cinsel suç işlemek, yasalara aykırı bir biçimde sevişme eyleminde bulunmak ve ilaç kullanımı yoluyla iffal. Her suçlama bir öncekinden de kötüydü. Eğer otuz üçüncü kattaki bürosunun camları mühürlü olmasaydı, hemen o anda kalkıp atlardım.

Sonunda, dedi Dalton, neyle karşı karşıya olduğumuzu öğrendik. Tutanakları gözden geçirince, durumumun tahmin ettiğim kadar berbat olmadığını anlamıştı.

Beni ve Sandra'yı evde sevişirken görmemiş olan Anjelica Huston'ın ifadesi olmaksızın, savcının iddianamesi zayıf kalacaktı. Günler sonra, uyuşturucu bulundurmakla suçlanan Anjelica'nın kendisinden istenen her ifadeyi verdiğini ve buna karşılık suçunun hafifletildiğini öğrendik. Canım sıkılmıştı ama Anjelica'yı fazla suçlayamıyordum.

Büyük jürinin toplantısı sırasında, Jane'in o akşam üzeri olanları dolaylı bir biçimde öğrendiğini anladım. Sandra erkek arkadaşını aramış ve benimle seviştiğini açıklamış. Tim bu konuşmayı duyup Jane'e yetiştirmiş. Jane de bunun üzerine avukatını aramış. Avukat, doğru polise bildirmesini öğütlemiş. On tanık çağırılmıştı, ama aralarında Bob yoktu. Jüriye göre, Bob diye biri yaşamıyordu.

Bir diğer şaşırtıcı gerçek de, Sandra'nın astımı olmamasıydı.

Arabadan inip eve koşturmasının nedeni anlaşılmıştı. Annesine, «Sorarsa, astımım olduğunu söyle,» diye fısıldamış olmalıydı. Eve dnerkenki hali tavrı, ilaç almadığını kanıtlıyordu. Cinsel deneyimi ise jüriye bildirdiğinden çok daha fazlaydı, eminim.

Bir ğleden sonra, tek başıma Bruce Lee'nin **Ejderhaya Giriş** filmini izlemeye gittim. Sinemanın kapısında uzun kuyruklar oluşmuştu. Film çok tutuluyordu, ama Hong Kong'da i kanamadan len Bruce bunu asla bilemeyecekti. Bruce filmlerde oynamak için umutsuzca çabalıyordu. Bana yazdığı bir mektupta, «Keşke anlamlı, dövüş sanatlarını anlatan bir film yapsan....» diyordu. şimdi ölmüştü. Sağlığında onu acımasızca dışlayan yapımcılar sırtından milyonlar kazanıyordu.

Bana gelince, köpek muamelesi görüyordum. Sue Mengers' In, «Acentamızda bir ırz düşmanına yer yoktur,» dediği duyulmuştu. Sonradan bunu inkar etti ama o günlerdeki yaklaşım tıpkı Hollywoodlularınki gibiydi. Ukalalar şöyle konuşuyordu: «Polanski'nin son filminin adını gördünüz m? **nc Sınıftan Yakınlaşmalar.**» Gerçek dostlarım beni ta başta desteklemeye başladılar. Lisa Rome'un dışındaki kız arkadaşlarımı görmek gelmiyordu içimden. Lisa'yla içimden geldiği gibi konuşabiliyordum; dürüst, sempatik ve kültürlü bir kızdı.

Nisan başlarında, davaya duyulan ilgi biraz azalınca, Chateau Marmont'a geçtim. Artık çıkıyor, lokantalara ve arkadaş partilerine gidiyordum. Ancak çoğu tanıdığın benimle sırf meraktan grştğnn farkındaydım. lgileri, bu garip ırz düşmanını daha yakından tanıma isteğinden kaynaklanıyordu yalnızca. Bir gecede canavar halini almıştım. Uğradığım haksızlık uykularımı kaçırıyor, büyük acı veriyordu. Fakat seviştiğim için hapse girebileceğimi, hayatımın ve mesleğimin mahvolacağını bir an olsun düşünmedim.

Zaman zaman.tüm bunların bir karabasan olduğunu, birden uyanacağımı ve her şeyi unutacağımı sanıyordum. Ama dş değildi. Öfkeli başlıklar, arkadaşlarımın bana karşı değişen tavırları, Columbia'nın **İlk lmcl Günah** projesini iptal edişi, bir sigorta şirketinin Londra'daki evimin poliçesini yenilemek için

mahkemeye başvurup geri çevrilişı gördüğümün düş olmadığını kanıtlıyordu.

Santa Monica mahkemesine ilk çıkışım Nisan'ın 15'ine rastladı. Yargıç Laurence J. Rittenband'dı. TV kameramanları, gazeteciler, fotoğrafçılar bala üşüşmüş arı gibiydi çevremde. O gün mahkemeyi gezmeye gelen bir grup lise öğrencisi de vardı. Etrafımı alıp imzalı resim istediler. Suçu reddettim ve bir kez daha kefalet ödedim.

Bir röportaj için yalvaran, başıma bela açan o fotoğraf işini adeta zorla bana veren Arazia telefonuma çıkmadı bile. Robert Caillè'yle görüştüm. Azaria'yla ortak çalıştığıma dair ifade vermesinin ne kadar gerekli olduğunu anlattım. Caillè epey kemküm ettikten sonra, «Yapamaz,» dedi. «Yasal, imzalı bir anlaşma yapmamışsınız.»

Evet, yapmamıştık ama **Vogue**'un Noel sayısı için de yapmamıştık. **Vogue**'daki herkesin bu görevimden haberi olduğunu söyledim.

«Bak,» dedi Caillè, «İnterpol'den biri gelip bizi sorguya çekti bile. Senin anlaşmayı sordu. Bir şey bilmiyoruz, dedik.»

Aldatılmış, ihanete uğramıştım. Kapağında, 'Roman Polanski'nden **Vogue** yazılı Noel sayısı derginin hitap ettiği tüm zengin, jet sosyete üyelerinin elindeydi, ama Caillè derginin varlığını unutmaya hazırды.

Çabalamaktan vazgeçip Los Angeles'a döndüm. Her şeyden öğreniyordum. Bir süre sonra Nastassia annesiyle geldi. İbrahim Musa onunla anlaştı ve masrafları benimle paylaşmaya başladı. Nastassia hemen İngilizce kurslarına yazıldı. Lee Strasberg Enstitüsü'ne alındı. Nastasia'yı yeniden görmek güzeldi. Artık sevgili değildik ama birbirimize bağlıydık. Onu daha çok bir kızkardeş gibi görüyordum. Dalton onunla yalnız görünmemi, otel odasında başbaşa kalmamı istemiyordu. İzlendiğimin farkındaydım. Hem basın hem de yasalar.

Yargıç Rittenband'ın karşısına ikinci kez çıktım. Dalton, davaya mı geçilsin yoksa mahkumiyete mi karar verilsin, bilemiyordu. İddialardan bazılarını çürütebilsek, cezayı kabullenecekti, ama ciddi suçlamaları savuşturamazdık. Davaya çıkmamın gerektiğine inanıyordu.

Eğer dava açılacaksa, bunun bir an önce olmasını istiyordu savcı. Sandra'nın mahkemede görünmesi, on üç yaşında gösterdiğine ilişkin iddiaları kökünden çürütebilirdi. Şöyle bir bakan, olgun ve gelişmiş bir kız olduğunu, en az on sekizinde gösterdiğini anlardı. Gunson, Sandra'nın hızla geliştiğini ve yakında benim boyumu bile geçebileceğini düşünerek kaygılanıyor olmalıydı. Dalton'a, «Her geçen gün yaşılanıyor,» demişti.

«Polanski de öyle,» demiş Dalton.

Bu arada, mahkemeye yansıtılabilecek bir olay yaşandı, eğer mahkeme olsaydı tabii. Jane, sorgulanmak üzere savcının ofisine götürülmüş. Sandra'yla Bob da onunla gitmiş, bekleme odasında kalmış. Gunson'ın yanında çalışanlardan biri, birbirlerine sarıldıklarını görmüş kapı aralığından. Genç bir kızı avutan babaca sarılma değilmiş bu. Sıkı sıkıya, bacakları birbirine dolanacak şekilde sarılmışlar. Gunson'un adamı gördüğü sahneye öyle şaşırmış ki, hemen Yargıç Rittenband'a aktarmış.

Mahkemeye ikinci çıkışımı izleyen haftalarda, Dalton, Gunson ve Sandra'nın avukatı yargıcın odasında pek çok kez toplantı yaptı. Aile danışmanları, dava sürerse Sandra'nın birçok muayeneden geçeceğini ve bunun kız üzerinde olumsuz etkileri olacağını farketmiş olmalıydı. «Eğer sıkı bir muayeneden geçerse,» dedi avukatlardan biri, «Artık ne yapsa yararsız. İsterse mahkemeye beyaz soket çoraplar ve örgülü saçlarla çıksın ...Hiç farketmez.» Kendisi de avukat olan Sandra'nın babası kızı yanına almış. Onun da, kızın mahkemeye çıkmasına karşı olduğunu tahmin ediyordum. Eğer mahkeme günü saptanır da Sandra görünmezse, savcının yapacak bir şeyi kalmayacaktı.

Ben de kızla yüz yüze gelmek istemiyordum. Halka açık bir mahkemede görünmesi onun için de iyi olmayacaktı. Ona yeterince zarar verdiğime inanıyordum. Bir de böyle bir deney geçirirse, hayatı boyunca toparlanamazdı. İkimizin de bu deneyimi yaşamasına gerek yoktu.

Dalton, aleyhimdeki ciddi suçlamalardan vazgeçildiği takdirde, suçlu olduğumu ileri sürsem bile hapse girmeyeceğimi söyledi. Yasa ve cezalar, eyaletten eyalete değişiyormuş. Örneğin Georgia'da, «Yasadışı cinsel ilişkide bulunma» suçlaması, yalnızca on iki yaşından küçük kızlar için geçerliydi. Kaliforni-

ya'da bu sınır, on sekizdi. 1976'da aynı suçtan yargılanan insanların —öğretmenler ve polisler dahil— yalnızca yüzde 25'i kadarı hapsi boylamıştı. Belki hakkımda kısa bir hapis cezası verilir, bu da iyi halden kefaletle bırakılmayı getirebilirdi. Çalışmak ve yaşamak üzere A.B.D.'ni seçmiş, kalbimi bu ülkeye bağlamıştım ben.

Uzun süredir ilk kez iyi haberler aldım. Başıma gelenleri yansız bir gözle iyice değerlendiren Dino de Laurentiis yardım etmeye karar verdi. **Fırtına**'yı ben çekecektim. Sue Mengers, bir milyon dolarlık bir anlaşma kopardı. Bugüne dek aldığım en yüksek ücret. Tasarı hoşuma gitmişti. Columbia serabı bir anda yok olunca, geleceğimi kara kara düşünür olmuştum. Üstelik mahkeme harcamalarım hızla tırmanıyordu. Dino ve Lorenzo Semple'la Dino'nun jetine atlayıp, uygun bir çekim yeri aramak üzere Fransız Polinezya'sına* yollandık. Kısa bir duraklamadan sonra, görülmeye değer Bora-Bora Adası'nda karar kıldık. Lorenzo Semple bir yazardı ve benimle çalışacaktı.

Artık biraz sessizlik ve huzur istiyordum. Londra'da bir-iki gün geçirdikten sonra Semple'la Tony Richardson'ın St. Tropez yakınlarındaki gözlerden uzak evine çekildik ve senaryo üzerinde çalışmaya koyulduk. John Ford'un orijinal filmi ve roman, bugünkü izleyicinin kabul edemeyeceği türden pasajlarla doluydu. Galiba epey sorun çıkacaktı.

Başlıca karakterleri daha genç ve tecrübesiz tipler haline getirerek öyküyü biraz daha makul, olayları da inanılır kılabilir-dik.

Yargıç Rittenband hakkında kulağıma rahatsız edici haberler geliyordu. Yetmiş yaşlarında ve bekar olan adam, ünlü Hillcrest Kulübü'nün üyesiydi. Bu davanın kendisine ün kazandıracığını umuyordu. Kulüpteki tanışlarının fikirlerine fazlasıyla önem veriyordu. Bunların çoğu gösteri dünyasındandı. Aralarından birkaçını tanıyan Andy Braunsberg, Rittenband'ın benim davayı kulüpte uluorta tartıştığını duymuş. Hillcrest üyelerinin ço-

(*) Güney Pasifik'te bulunan adalar topluluğu.

ğu beni ırz düşmanı olarak görüyormuş. Üstelik Rittenband basınla iyi geçinmek için elinden geleni yapıyor, davanın gazetelerde boy gösterişindeki gelişmeler canımı iyice sıkmaya başlamıştı. Dino'nun duyduğu güvenden dolayı içim bir kez daha minnetle doldu.

Fırtına'nın çekim öncesi çalışmalarını biraz hızlandırabilmek amacıyla, Los Angeles'a döndüm. Dino, Canon Drive'deki binasının bir odasını bana ayırmıştı. Oyuncu seçimine girdim. Kadın oyuncu olarak Nastassia'yı düşünüyordum. Dino onun güzelliğine hayran kalmıştı, fakat çekimler başlayana dek yetlerinde İngilizce öğrenip öğrenemeyeceğinden kuşkuluydu. Mousa kızın bir an önce çalışmaya başlamasından yanaydı, **Passion-flower Otel'in** bir Alman uyarlaması için kontrat imzalamıştı. Nastassia'ya ve mesleğine zarar verebilirdi. Biraz daha bekleyip şansını **Fırtına'da** denemesini yeğlerdim.

'9 ağustostaki celse, çok önemliydi. Savcı yalnızca, 'yasadışı cinsel ilişki'yle suçlanmama karar verdi. Bu büyük bir suç değildi. Suçlu olduğumu söyledim.

Eylülde yargılanmam kararlaştırıldı. Bu arada yargıç Rittenband gözaltında tutulmamı ve akli dengemin yerinde olup olmadığına ilişkin bir raporu istedi. Bu muayene iki psikiyatrist tarafından yapılıyordu. Biri iddia makamı diğeri de savunma makamınca tutuluyordu. Başıma diktikleri memur ne kadar süreyle gözaltında tutulacağıma bu raporları inceledikten sonra karar verecekti.

Bu iki doktorla ve Sandra'yla pek çok kez buluşup tartışan memur, para cezasına çarptırılmam ve gözaltında tutulmam gerektiğini bildirdi.

Rittenband, yargı günü olarak eylülün 19'unu saptamıştı. Ancak Dalton ve Gunson'a o güne dek bir süre tutukevinde kalmam gerektiğini söylemiş. Bunu söylemek için de bir muayene neden daha geçirilecekmişim. 'Ruhsal durumun incelenmesi' denen bu süre, doksan güne kadar çıkarılabiliyordu; oysa en fazla elli gün sürerdi. Bu sürenin sonunda da gözaltına alınmamı isteyecekmiş.

Hemen, Dino'yu aradım ve **Fırtına'dan** çekilmek istediğimi bildirdim. Reddetti. Çekim için elli gün bekleyebilirdi.

19 eylüldeki duruşmada yargıç, Kaliforniya'daki Shino Enstitüsü'nde gözetim altına alınmama karar verdi. Bana doksan günlük bir süre tanıdı. Bu arada Fırtına'nın çekim öncesi çalışmalarını tamamlayabilirdim.

Bora-Bora'dan önce oyuncu seçiminde bazı olasılıkları değerlendirmek için, Dino'nun isteğine uyarak Avrupa'ya gittim. Bu yolculuk, dava için son derece tatsız oldu. Batı Almanya'nın önde gelen dağıtımcılarından Horst Wenlandt'la görüşmek üzere Münih'e geçmiştim. Tam da o sırada Oktoberfest kutlanıyordu. Münih'in bira salonlarından birinde resmim çekildi. Hayatımdan memnun olduğum açıkça belliydi.

Santa Monica **Evening Outlook** resmi 19 eylülde yayınlamış ve altına da, «Film yönetmeni Roman Polanski, 90 günlük muayenesinden önce, purosunu tüttürüp genç bayanlarla gönül eğlendiriyor,» yazmış.

Fotoğrafta yalnızca kadınlar görünüyordu. Kocaları ve erkek arkadaşları ustaca rötuşlanmıştı. Oysa yanımdakiler, Sam Waynberg'in karısı Gloria, Hans Möllinger'in sevgilisi Vava Oï-angen ve Thomas Datzmann'ın yeni evlendiği eşi Monika'ydı. Ancak bu gerçekler Rittenband'ı ilgilendirmiyordu. Bir gazeteciye, «Roman Polanski bu hafta sonu hapisaneyi boylayabilir,» diye demeç verdi. «Bir filmin doksan günde tamamlanabileceğini bilmezdim.»

Yargıç Rittenband, çekime Chicago'daki süre dolduktan sonra başlayacağımı çok iyi biliyordu oysa. Dalton ona bunu açıkça belirtmişti.

Nastassia'ya Londra'da deneme filmi çektiriyordum. Alman filmindeki rolü biter bitmez, **Fırtına**'da başrolü üstlenecekti. Tam o sırada Dalton aradı. Rittenband öfkeden kuduruyormuş. Münih'te böyle açıkça 'hayatın tadını çıkarıyor olmam' onu kızdırmış ve bu konuda Dalton'u sıkıştırmış.

Hemen döndüm. Dino, Münih'e onun arzusu üzerine gittiğini bildirdi. Rittenband şimdilik harekete geçmeyeceğini fakat ikinci bir uzatmanın mümkün olamayacağını söyledi.

Bora-Bora'ya uçup, dekor ve çekim hazırlıklarıyla ilgilenmeye başladım. Ada, cennetten bir köşe gibiydi. Ne gazeteci ne de meraklı vardı burada. Lorenzo Semple'le senaryoya son fir-

ça darbelerini vurduk. Teknisyenler Club Mèditerranée'de kalıyordu. Ben, adanın diğer ucunda, gözlerden uzak bir eve yerleştim.

Zamanımın çoğunu balkonda oturup denizi ve güneşin batışını izleyerek geçiriyordum. Bu arada Aloma'yla tanışmıştım. Tahitili bu güzel kız Papeete'deki turizm bürosunda çalışıyordu. Birlikte geçirdiğimiz o nefis hafta sonu ne yazık ki adadaki son günlerimdi.

Los Angeles'a döndüğümde, cezamı çekmeye hazırdım. Biraz kendime gelmiş, tutukluluğuma biraz daha iyimser bir gözle bakmayı başarmıştım. Zamanından iki gün önce teslim olarak basını atlatmaya karar verdim. Chino'ya gitmeden bir gece önce Tony Richardson onuruma bir akşam yemeği verdi. Birkaç eski dost katıldı. Jack Nicholson ve Ken Tynan da bunların arasındaydı. Yemeğin bir cenaze merasimine dönüşmemesi için elimden geleni yaptım. Çok korkuyordum ama bunu belli etmemeye kararlıyım. Bizim veda partisi sürerken, televizyoncular ve gazeteciler hapishanenin kapısına toplanmış, sabahı bekliyormuş. Haberi Yargıç Rittenband uçurmuş olmalıydı.

28

Chino'ya Doug Dalton, Wally Wolf ve Hercules Belville'le birlikte gittim. Dalton'ın gümüşü Cadillac'ındaydık. Yolda Dalton cenaze levazimatçısı sesiyle hapishane kurallarından söz etti. Tutuklulara yalnızca ucuz kol saati takma izni veriliyormuş. Kahvaltı için durunca, 15 dolarlık bir Timex aldım, kolumdaki Rolex'i de saklaması için Herky'e verdim.

Her şeyin sessizce halledilmesini istiyordum. Yüzlerce gazeteci ve fotoğrafçı kapıda beni bekliyordu. Arabamız danışma binasının önünde durunca, bir anda çevremizi sardılar. Yüzüme cesur, aldırmaz bir anlam vermeye çalışıyordum ama başara-

madım. Başımı önüme eğdim. Şaşkın ve çaresiz bir haldeydim. Nerede olduğumu, beni neyin beklediğini tam olarak çıkaramıyordum.

Hapishane görevlileri gazetecileri uzaklaştırmaya çalışıyordu. Bu karmaşadan tek anımsadığım, avukatlarımın ve Herky'nin el sallayışı, arka kapıdan çıkarılıp bir arabaya bindirilişim. İki üniformalı gardiyan önde oturuyordu. Biri dönüp sırtarak, «Tek söyleyebileceğim, iyice boka gömülmüş olduğundur,» dedi. Bunu basın için mi yoksa Chino'ya gidişim için mi söyledi, anlayamadım.

Arazinin orasına burasına barakalar serpiştirilmişti. Dalton, benim gibilerin buralarda kaldığını daha önce söylemişti. Oysa biz, stadyuma benzeyen bir yere doğru ilerliyorduk. Sonradan doğu kapısı olduğunu öğrendiğim yerde durduk. Dikkatimi başka şeylere vermek zorundaydım, ama olmuyordu. Kapının sağ tarafında, renkli camla çevrili bir gözcü kulesi vardı. Camlardan biri açıldı. Bir gardiyan uzanıp ipin ucunda asılı bir plastik torba sarkıttı. Bu kadar modern bir kuruluşa hiç yakışmayan, son derece ilkel bir yöntemdi bu. Yanımdakilerden biri seslendi: «Kağıtları bizde değil. Adı Polanski —bekleniyor.» Kapı açıldı.

Avluya girdik. Bir futbol sahası büyüklüğünde, iki katlı bir binayla çevrili, açık bir yerdi. Tutuklular volta atıyor ya da çimenlerin üzerine uzanmış, laflıyordu. Ben şaşkın şaşkın «arena-da» ilerlerken, el sallayıp, bağırdılar: «Hey, Polanski?» dediklerini duydum. «Polanski, ne var ne yok?» Chino'ya varışım, televizyonda canlı olarak yayınlanmış, tutuklular da izlemişti. Kapıdan geçip avluya çıkışım, çocukluğumdan bir anıyı çağırıyordu. Sahneyi bırakıp izleyicinin yanına inen kukla Gatarak gibi, ben de televizyon ekranından çıkıp suçlular topluluğunun arasına karışmıştım.

Chino'daki ilk birkaç saatim bir izlenimler yumağıdır. Çevremi yadırgıyor, eşyalarımı bulamıyordum. Mavi hapishane tulumu giymiş bir zenci beni bir tezgaha götürdü. Tezgahın arkasındaki görevli giysilerimi aldı. Bana hapishane elbisesi verdi. Elinde ayakkabı kalmadığından, benimkileri geri verdi. Saatimi de öyle. Bir başka tutuklu da boynuma metal bir plaka astı.

Üstünde: «Calif Tutukevi B88742Z Polanski 12 1977» yazıyordu. Bir görevli parmak ve avuç izimi aldı. İki elim de mürekkep lekeleriyle dolmuştu.

Bir saatten fazla süren bu giriş işlemleri sırasında her yandan öğüt yağıyordu. Zenci tutuklu, beni getiren gardiyan için, «Fena adam değildir,» demiş, gardiyan ise onun için, «Bu Allahın belâlarına kulak asma,» diye fısıldamıştı. «Hepsi de arkadaşın olmaya çalışacaktır. Ama hiçbirine güvenme, niyetleri seni her fırsatta kazıklamak.»

Dışarı çıktık. Avlu boşalmıştı. Bir gardiyanla karşıdaki hücrelerden birine girdik. Şimdi bir başka gardiyana devredilmişdim. Bir sabun, bir havlu, tuvalet kağıdı ve hapisane kurallarını anlatan bir kitap tutuşturdular elime. Sonra, üstünde küçük penceresi olan, iki yanında gri boyalı demir kapılar sıralanmış, boş bir koridordan geçtik. Gardiyan bir kapıyı yana doğru sürerek açtı ve beni içeri soktu, arkamdan kapadı. Küçük, dar bir hücredeydim. Gümbürtüyle çalan Rock and Roll müziği kulaklarımın zarını patlatacaktı neredeyse. Bakalım buna ne kadar dayanabileceğim, diye düşündüm.

Ağır ağır çevremi inceledim. Hücrem maviye boyanmıştı. Dar, çelik bir yatağın üzerinde incecik bir şilte atılıyordu. Yine çelikten bir tabure, bir masa ve bir raf duvara çakılmıştı. Metal lavabonun soğuk ve sıcak suyu düğmelerle idare edebiliyordu. Lavabonun üzerinde büyükçe bir ayna, yanında da tuvalet gördüm. Yatağın tepesinde demir parmaklıklı, küçük bir pencere vardı. Camdan tek görünen, boşluk ve gözcü kulesiydi, o kadar. Penceredeki parmaklığın bir düşmanın yardımıyla hafifçe yana kaydığını, böylece içeriye biraz hava girdiğini keşfettim. Bir diğer buluşum da, rafın yanındaki küçük düğmeyi çevirince müziğin kesilmesi idi.

Hücre leş gibiydi. Tuvalet kağıdıyla baştan aşağı temizledim. Bu sırada kapı uzaktan kumandayla açıldı. Ne yapmam gerektiğini bilmediğimden, bekledim. Sonra bir ses duyuldu: «Polanski, dışarı çık.» Koridora çıktım. Benim gardiyan, yanında iki tutukluyla girişteki açılır-kapanır parmaklıklı kapının gerisinde duruyordu. «Bunlar sana bir şey vermek istiyorlar,» dedi.

Kapıya doğru ilerledim.

Adamlardan biri, bir paket Camel uzattı.

Sigara kullanmadığımı söyledim.

«Çikolata?»

«Sağolun.»

Bir kutu çikolata uzattı. Gardiyan bir fincan çamur gibi kavve getirdi. O iki tutuklunun salıverildiğini, bu yüzden ellerindeki yiyecekleri dağıttıklarını açıkladı. Hapisteki bu ilk günümde bana dostluk göstermek istemişlerdi. Hapishane komitesi toplanıp durumuma karar verene dek, hücrede bir başıma kalacağımı öğrendim. Gardiyan, diğer iki tutukluyla konuşup duruyordu. Sonunda bana dönüp, geri gitmem gerektiğini bildirdi. «Hâlâ nefes alıp almadığımı kontrol etmek için, geceleri pencereden ışık tutarlar. Onlara el sallama, yeter.» Gerçekten dediği gibi oldu. Bu engellemelere karşın, sabaha dek deliksiz bir uyku çektim.

Sabah 6'da kapım açıldı. Bir ses, «Çay mı kahve mi?» diye sorduktan sonra elime bir tepsi tutuşturdu. Tepside kahvaltıdan çok öğle yemeği vardı: Soslu domuz pirzolası, ekmek ve margarin, mısır gevreği, küçük plastik bir kutuda da süt. Her şeyi kaşıkla yemek zorundaydım. Bir sonraki yemek, 11.30'da verilecekti. İçeride pek çok sorunla karşılaşabiliyordum ama, yetersiz beslenme bunlardan biri olmayacaktı. Pek aç değildim, yine de, her lokmayı bitirmeye karar verdim. Uyum sağlayamadığım, başkaldırdığım sanılmamalıydı. Kahvaltıdan sonra işimi bitirene dek duşları kilitlediler, diğerleri benden sonra yıkanacaktı. Tam bir tecritti.

Bir gardiyan, «Evini temizlemek ister misin?» diye sordu. Fırçaların, temizlik malzemelerinin durduğu yeri gösterdi. Tuvalet kağıdıyla öylesine uğraştığıma pişman olmuşum.

O akşam üstü hapishane komitesinin karşısına çıktım. Bana ne düşmanca, ne de sert davrandılar, yalnızca verdikleri haberler iyi değildi. Bir süre aralarında tartıştılar. Sonra Müdür, «Burada kaldığın süre içinde koruma altında tutulmana karar verdik,» dedi. İşlediğim suçun niteliğinden değil de ünümden dolayı avluya çıkmam tehlikeli olabilirdi. «Sen doğal bir hedefsin,» diye açıkladı müdür. «Buranın diğer yerlerden farkı yok.

Herkes bir an önce ün kazanma peşindedir, böylece toplumda bir yerleri olacağına inanırlar. Biri ün kazanmak için seni öldürebilir.» Bu karara itiraz edebilirmişim, ama etmemem yerinde olurmuş. Aynı gün resmi teyidi de aldım. Şöyle diyordu: «Polanski hapishane bireyleri tarafından tanınan bir kişidir. Bunun da kendisine zarar verebilecek bir gerçek olduğunun farkındadır. Kendi isteğiyle 'tecrit halinin' devamına karar verilmiştir.» Bu, tutukluluğum süresince salt avluya değil, kütüphane ve cimmastikhaneye de gidemem, demekti. Ancak korunma, tam bir tecrit anlamına da gelmiyordu. Bu karar uyarınca, korunma altındaki tutukluların kaldığı binaya naklediidim.

Yavaş yavaş alıştım çevreme. Bina pek çok bölümden oluşuyor, her bölüme bir oturma salonuyla bir duşlu banyo düşüyordu. Salonda masalar, iskemleler, bir de TV vardı. Sürgülü, parmaklıklı metal kapılar bölümleri diğerlerinden ayırıyordu. Tüm bunlar, camla çevrili bir kulübeden görülebiliyordu. Kulübe de yirmi dört saat silahlı bir nöbetçi bekliyordu.

Korumadaki tutuklular arasında polis katilleri, kumarbazlar, ispiyoncular ve sıradan hapishane üyelerine oranla hayatları tehlikede olanlar vardı. Bir de hapishanedeki son birkaç haftasını güven içinde geçirmek isteyen ve korunmaya alınmak için başvuranlar. Çoğu Güney Amerikalı ve zenciydi. Kimlik kartlarımız gibi, hapishane kurallarını belirten kitapçıklar da hem İngilizce hem İspanyolcaydı.

Garip gelebilir ama, Chino'da ilk bir-iki gün dışında mutluydum. En azından o uzun bekleme dönemi bitmişti. Gözlerden uzak olmak da, hoşuma gidiyordu. Kendimi güvende hissediyor, huzur duyuyordum. Çok okuyor, bol bol düşünüyordum. Çıkar çıkmaz hapishaneye dönmek için yanıp tutuşan tutukluların ruh halini kavramıştım. Bu, onların dünyasıydı. Yaşama biçimleri buydu. Tıpkı denizi özleyen bir denizci gibi burunlarında tütüyordu burası.

Bedenimi çalıştırmanın yolunu bulmuştum. Her sabah, kahvaltıdan önce herkes hücresindeyken, sonra da akşamları hücrelerine döndükten sonra, salonu ve koridorları temizliyordum. Her sabah kırk beş dakika cimmastik yapıyor, koridorda bir aşağı bir yukarı koşuyordum. Önceleri bana deli gözüyle bakan bazı

tutuklular giderek beni taklit etmeye başladı; en azından yere çömelip kalkıyorlardı.

Ucuz, çizgili kağıda mektuplar yazıyordum. Çok da mektup alıyordum. Gardiyanlardan biri, «Polanski, postane gibisin,» diye takılıyordu bana. Ken Tynan ve Candide Bergen'den merhamet. Sue Mengers'den dedikodu dolu, babamdan da kalp kırıcı mektuplar geliyordu. Hepsi de denetimden geçiyordu, ama Polonyaca olanlarla uğraşmaya üşeniyor, açmadan elime tutuşturuyorlardı. Arkadaşlık ettiğim kızlardan, Polonya'daki eski dostlarımdan da mektup geliyordu. İlk Ölümçül Oyun'da rol verdiğim New Yorklu polis Alan Goodman, «Sevgili Roman,» diyordu. «Louis ve ben seni sık sık düşünüyor ve bu tatil dönemini böyle bir ortamda geçiriyor olmana üzülmüyoruz. İnşallah yeni yılda hepsi biter. Bir dostumuzun başına böyle bir felaket gelmesi, bizi kahrediyor.»

Hapishanede yaşam tekdüze ve sıkıcıydı. Tutuklular salonda toplanıyor, ya domino oynuyor ya da TV izliyordu. Birer televizyon manyağı olmadıklarını görünce, çok şaşırmıştım. Haberler ya da bir filmi izledikten sonra aygıtı kapatıyorlardı. Ana konuları da seks ya da özgürlük değildi. Daha çok hapishane dedikodularından söz ediyor, kimin çıkıp kimin geri döndüğünü, hangi gardiyanların iyi olduğunu, Kaliforniya'daki en berbat hapishane olarak kabul edilen Folsom'da neler olup bittiğini anlatıp duruyorlardı. Beklenmedik olaylar büyük ilgi topluyordu. Bir gün duvara konan bir kelebeği gözüm kırpmadan, dakikalarca izledim. Küçük mutluluklardan tat almayı öğreniyordum.

Noel'de tutuklular armağan paketi alabiliyordu. Concepta'ya, sekreterime yazıp yeşil biberden şampuana kadar pek çok değişik şey istedim. Ancak, paketim geldiğinde, psikiyatrik inceleme altında olduğumu öne sürerek vermediler. Sonra, her nedense almama izin verdi müdür.

İlk ziyaretçim, Doug Dalton, koruma altında olduğumu öğrenince çok sarsıldı. Ama bunun niçin gerektiğini anlayınca, yattı. Dalton, istediği zaman gelip görebiliyordu beni. Diğerleriye yalnızca beş günde bir —hafta sonuna rastlamazsa tabii.

Concepta ve Hercules Belville izin alabildikçe geliyordu. Her ziyaretten sonra tepeden tırnağa aranıyorduk. Yine de içeriye uyuşturucu sokmayı başarabilenlerin sayısı azımsanacak gibi değildi.

Başlarda, ziyaret günlerini iple çekerdim. Sonra diğerleri gibi alışmaya, hatta kayıtsız kalmaya başladım. Pek çok ziyaretçim oluyordu; kimi tanıdık, kimiye tümüyle yabancı. Aralarında gazeteci de olabileceğini düşünerek, danışmanıma, görmek istediğim kişilerin bir listesini verdim. Diğerleri gelse bile bana bildirilmeyecekti.

Ocak ayının ortalarında ben görmeye gelen Dino de Lauretti's, **Fırtına**'nın dekorlarının tamamlandığını, ekibin hazır olduğunu bildirdi. Tutulan bir yıldızla anlaşmaya karar vermiş. Öncelikle Farrah Fawcett-Majors'ı düşünüyormuş. Bunlar, asıl haberin yanında önemsiz ayrıntılardı. Hapiste ne kadar kalacağımı, davamın nasıl sonuçlanacağını bilmediğinden, beni **Fırtına**'dan almaya ve yönetmenliği İsveçli Jan Troller'e vermeyi kararlaştırmıştı. Bu kararını anlayışla karşıladım.

Filmlerde anlatılan hapishaneyle gerçeğinin en ufak bir benzerliği yoktu. Meğerse eskiden hiçbir şey bilmiyormuşum. Filmlerde tutuklular iri yarı, sert ve tehditkârdır. Oysa buradakilerin çoğu hantal, orta ya da kısa boylu, hiçbir özeliği olmayan tiplerdi. Diğer filmlerde burada dinlediğim öykülerin onda bile anıltılmaz.

İlk gece konuştuğum iki kişiden biri olan Terry, karısını bir başka erkekle yatakta yakalamış ve adamı öldürmüştü. Bir başka Terry —Terry Koker— ise tam bir hapishane kuşuydu. Çıkmasıyla girmesi bir oluyordu. Beverly denilen —buranın dilinde 'kız'— zenci bir eşcinselle yaşıyordu. Hem zencilerden, hem de eşcinsellerden ölesiye nefret eden Koker, sürekli kavga çıkarıyor, dev cüssesiyle herkesi tir tir titretiyordu.

Chino'da kavga eksik olmuyordu ama Folsom'a oranla huzur dolu olduğunu söylüyordu tutuklular. Olayların çoğu, siyahlarla kendilerine Âri Kardeşler diyen beyazlar arasında çıkıyordu. Tutuklular arasında uyuşturucu ve silah takası da eksik değildi. Bu da zaman zaman cinayete varan kavgalara yol açmaktaydı.

Bizim bloktaki trafik hareketliydi. Bazen bomboş kalıyor, ba-

zen de yeni gelenlerle tıklım tıklım doluydu. Bir gün, televizyonda bir komiserle yapılan söyleşiyi izliyorduk. Alaycı birkaç yorumda bulundum. Hiç tanımadığım biri yanıma geldi. Zayıf, sarı yüzlü biriydi. «Temizlememi ister misin?»

«Ne demek istiyorsun?»

«Haftaya çıkıyorum. Senin için onun icabına bakabilirim. Beş bine patlar.»

Beni ziyarete gelen bir din adamıyla bir hahamın dışında, iki psikiatr ve bir psikolog tarafından da muayene edildim. Burada oluş nedenim buydu zaten. Kadın oaln psikolog, beni çeşitli testlerden geçirdi. Ayrıca iki kağıt verip bir kadınla bir erkeğin resmini çizmemi istedi. Krakov'daki sanat derslerinde edindiğim alışkanlıkla ikisini de çıplak çizdim. Bunu Doug Dalton'a anlattığımda, «Hay Allah kahretsin,» diye söylendi.

«Ne yapmalıydım yani?» diye sordum. «İncir yaprağı mı ekleyecektim?»

Bir gün hücreme doğru yürürken, bir tutuklu yanıma yanaşıp, «Roman, ocak'ın 29'unda çıkıyorsun,» diye fısıldadı. Nereden bildiğini hiçbir zaman öğrenemedim, ama haklıydı. Danışmanım 28 ocakta hazırlanmamı ve bunu kimseye söylemememi bildirdi. 29 ocakta eşyalarımı bir kutuya koydum. Hapishane giysilerini iade ettim ve girerken üzerimde olan kıyafeti giydim. Beni ana kapıya dek geçiren gardiyan, sırtarak, «Dikkatli ol, ahbap,» dedi.

Doug Dalton ve Wally Wolf dışarıda, arabada bekliyordu. Kendimi düşteymiş gibi hissediyordum. Girerken de böyleydi. Yalnız bu kez mutluydum, çünkü ortalıkta tek bir gazeteci görünmüyordu. Uzamış saçım ve sakalımla iyi malzeme olurdum doğrusu. Çok da zayıflamıştım. Wally Wolf bir şeyler yemek isteyip istemediğimi sordu. Hapishane yemeği dışında ne bulsam, mideye indireceğimi söyledim.

Dalton, South Fairfax'de bir lokantanın önünde durdu. Daha öğlen olmamıştı. İçeride fazla müşteri yoktu. Yerime yerleştim. Sakalım sayesinde kimsenin beni tanımayacağından emin, memnundum. Borç çorbası ve füme balık ismarladım. Garson sipa-

rişlerimi getirdi, sonra, «Hepsi bu kadar mı, Bay Polanski?» diye sordu.

Canım kimseyi görmek istemiyordu. Yalnızca Dino Le Laurentiis'i aradım. Aynı gün öğleden sonra geldi ve işimi geri vermeyi önerdi. Jan Troller'le konuşmuş. O da ayrılmayı kabul etmiş, istersem geri dönebilirdim. Son derece duygulanmış ve sevinmişim. Karar veremiyordum, yargıç Rittenband'ın bana neler hazırladığından emin değildim çünkü. Dino'ya, avukatımın yargıcı bir gün sonra göreceğini ve kesin bir yanıt vermeden bu görüşmenin sonucunu beklemek istediğimi söyledim.

Dalton Rittenband'la görüşmüş ve yargıcın yeniden fikir değiştirmesine bozulmuş. Eylülün 16'sında yargıç Chino'da geçirdiğim sürenin ceza olarak sayılacağını bildirmişti. Oysa şimdi, raporun berbat olduğunu söylüyormuş. «Çok eleştiri alıyorum,» demiş. «Süresi belirsiz bir ceza vermeyi düşünüyorum. Süreyi, Polanski'nin davranışları belirleyecek.» 90 gün olarak saptanan inceleme süresinin yalnızca 42 gününü hapiste geçirmeme şaşırdığını da eklemiş. Bu, bilgisizliğin en açık kanıtıydı, çünkü gözetime alınan bir insanın yaklaşık 47 gün tutuklu kaldığını bilmeyen yoktu.

Rittenband cezamı 90 güne tamamlamak niyetindeydi. Dalton'a salıverilmem için, Gunnson'a da tutuklanmam için başvurularını öğütlemiş. «Böylece ben sınırsız bir tutukluluk kararı veririm, o da 90 gün yatar, çıkar.»

Bu arada gazetelere de farklı farklı demeçler veriyordu Rittenband. Eğer yurtdışına gitmeye gönüllü olursam, beni 48 gün daha yatırdıktan sonra salıverirmiş. Kalmam ya da gitmem onun yetkisiyle alınabilecek bir karar değildi oysa. Gerçekte bir tür şantajı deniyor, daha kısa süreli bir ceza vereceğini söyleyerek çekip gitmem için baskı yapıyordu.

Dalton'ın yargıçla görüşmesinden sonra, Wally'i de çağırdık, oturup konuştuk. İkisi de söyleyecek söz bulamıyordu. Yargıcın 90 günün sonunda serbest bırakıp bırakmayacaklarından emin değillerdi. Bunun garantisi yoktu. Hillcrest Kulübü yargıcı her şeyden daha çok yönlendirmekteydi. bu acıktı. Bana süresiz ceza vermesi, davayı gönlünce uzatabileceği anlamına geliyordu.

Yargıç Amerika'da yaşamamı da çalışmamı da engellemek

istiyordu. Üstelik Chino'da boşu boşuna kalmıştım onca gün. Bunun üzerine kendi kendime sordum: Kalmakla elime ne geçecek? Yanıt özlüydü: Hiçbir şey.

Dalton'ın ofisinde bir an boğulacak gibi oldum. Kapıya doğru yürüdüm.

«Dur bir dakika,» dedi Dalton. «Nereye gidiyorsun?»

«Merak etme,» dedim. «Seni sonra ararım.»

İkisini orada somurtmuş otururken bırakıp çıktım.

Eşyayı bir çantaya tikiştirip Dino'nun bürosuna gittim. Yargıcın benim için neler hazırladığını anlattıktan sonra, «Kararımı verdim,» dedim. «Buradan gidiyorum.»

«Şu yargıç,» diye söylendi Dino, «Delinin biri!» Param olup olmadığını sordu. Yoktu. Biraz yardım topladı. «Herkes cebindeki versin bakalım!» Bin dolar topladı. Dino parayı bana verdi. Sonra birbirimizi kucakladık.

Bürodan çıkınca doğru Santa Monica Havaalanı'na yollandım. Bir Cessna 150 kiralara, 15 dakikada Meksika'ya geçtim. Sonra aklıma daha iyi bir fikir geldi. Arabayı Los Angeles Alanı'na sürdüm. Londra'ya kalkan bir sonraki uçak için 15 dakikam vardı. American Express kartımı kullanarak uçaktaki son koltuğun biletini aldım. Concepta'yı arayacak kadar vaktim vardı. «Arabayı gidiş binasının önüne bıraktım. Mutlaka ceza kesmişlerdir.»

Uçak kalktığında güneş batmak üzereydi. Los Angeles'in altımızda ucsuz bucaksız uzandığını görebiliyordum. Uçağımız yükseldikçe şehrin ışıkları birer birer gözden kayboldu. Artık hiçbir şey umurumda değildi. Tek bildiğim, bir daha asla şu son yıldaki gibi yaşayamayacağımı. Basının saldırısına uğramış, aşağılanmıştım. İki yönetmenlik işini kaçırmış, hapiste yatmıştım. Heyecanlı ve sevinçliydim. Yol boyunca gözümü bile kırpmadım.

Londra ıslak ve kalabalıktı. İçim, daha eve varmadan sıkılmaya başladı. Eşyalarımı boşaltmadan Doug Dalton'ı aradım. «İngiltere'deyim» dedim.

Söyleyecek pek fazla şeyi yoktu, nedenini de biliyordum.

Onu güç durumunda bırakmıştım. Daha önce hiçbir müvekkili yurt dışına kaçırmamıştım.

Soğuk odaları tek tek dolaştım. Bundan sonra ne yapacağımı düşündüm. Yanlış bir şeyler vardı. Şu anda bile kendimi emniyette hissedemiyordum.

Aynı akşam Paris'e uçtum.

Ertesi sabah Dalton mahkemeye çıkmış ve Yargıç Rittenband'a ülkeden ayrıldığımı bildirmiş. Çok şaşırın Rittenband duruşmayı 14 şubata ertelemiş. Dalton o güne dek beni dönme-ye razı edeceğimi, en azından buna çalışacağını bildirmiş.

Wally Wolf'la Paris'e beni görmeye geldi. Dönüp yargıçla yüzleşmem için elinden geleni yaptı. Geleceğim için oldukça kararlı bir tablo çizdi. Ama ben kararlıydım. Sözü bitirmesini bekledikten sonra, «Tamam artık, içini döktün. Şimdi biraz da yeni haberlerden söz et,» dedim. Wally'le birlikte Los Angeles'e birlikte döndüler.

Rittenband gıyabımda tutuklama kararı verdi. 14 Şubatta açıklama yaptı. Bu arada aleyhimde öyle çok atıp tutmuştu ki. Dalton görevden alınması için başvuruda bulundu. Yargıç Rittenband'ın yansız bir karara varamayacağını, önyargılı ve düşmanca davrandığını, çevresinin etkisinde kaldığını, sık sık karar değiştirdiğini bir dilekçeyle bildirdi. Bir süre önce, Yargıç Rittenband, Dalton ve Gunson'a başımın Londra'da da birkaç yıl önce aynı türden bir derde girdiğini iddia etmiş. Ona da bir arkadaş söylemiş. Bu haber, Londra'da yayınlanan bir gazetede çıkmış, güya. Gunson konuyu araştırdıktan sonra, yargıca yanıldığını anlatmış. İki ofisdeyken, Rittenband bir yere telefon etmiş.

«Helen,» demiş, «Gazetede ki haberin doğruluğundan emin sin, değil mi?» Sonra da diğerlerine dönmüş. «Evet, emin.»

Dalton hemen karşı çıkmış. «Yargıç, o bayanla hiç konuşma-manız gerekirdi.»

Rittenband, Dalton'ın hakkında açtığı yetersizlik davasına hiçbir zaman ayrıntılı bir yanıt veremedi. «Davanın gecikmeden görülebilmesi» gerekçesiyle çekildiğini açıkladı yalnızca.

Dava, Yargıç Paul Breckinridge'e verildi. «Hayatımda kimseyi gıyabında cezaya çarptırmadım,» dedi yargıç. «Bundan sonra da niyetim yok.» Davayı şimdilik sürüncemede bırakmak kararın olduğunu açıkladı. «Döndüğü zaman yeni bir gözaltı isterim, oturur tartışırız.»

İşte böyle, Amerika'ya dönersem tutuklanacak ve kefaletsiz olarak gözaltına alınacağım. Davanın görülmesi, bir deneme süresine karar verilmesiyle sonuçlanacak. Bu da Chino'da bir kez daha yatmam demektir. Kanun kaçağı oluşum da gözönüne alınacak, tabii. Yani döndüğüm anda başım belaya girecek demektir. Üstelik, Paris'e vardıktan sonra, ABD vizem geçersiz ilan edildi.

29

Sokak, yoğun bir trafikte boğulmuş durumda. Üçüncü kat-taki dairemin hemen karşısındaki binaya giren çıkan belirsizdi. Fotoğrafçılar, televizyoncular beni bir an olsun kaçırmamak için, sırayla nöbet tutuyordu. Teleskopik mercekler takılı fotoğraf makinesiyle en küçük hareketimi tespit etmeye hazırdılar. İş geceleri uyku tulumunda sabahlamaya dek vardiıyorlardı.

Pancurları indirdim. Perdeleri sıkıca çektim. Evi sürekli ya-pay ışıkla aydınlatmak zorunda kalıyordum. Bu şekilde yaşamak olanaksızdı. Paris'te Los Angeles'da olduğumdan daha korkunç bir baskı altındaydım. Bu baskıdan kurtulmanın tek yolu, en kısa zamanda bir resmimi yayınlatmaktı. Geçmişte birkaç fotoğrafımı çekmiş olan, İsveçli serbest fotoğrafçı Sveva Vigenovo'yu aradım. Eşinden yeni ayrılmıştı. Bakmak zorunda olduğu bir çocuğu vardı. Bu yüzden, paraya ihtiyacı olduğunu düşünerek, onu aradım. Sessiz sedasız buluşmayı kararlaştırdık. Jean-Pierre'in kardeşi Paul Aassam'la evin atındaki otoparka indik. Direksiyona Paul geçti, ben arka koltuğa büzüldüm. Neyse ki gazeteciler

parkın arka sokağa açılan kapısını henüz keşfetmemişti.

Roche Caddesi'ndeki buluşma yerine gittik. Küçük bir kafeterya. Sveva gelmiş, bizi bekliyordu. Yavaşça arkasından yaklaştım ve elimi omzuna koydum. Chino'da uzattığım sakalı kesmemiştim. Gözümde de büyük, kara gözlükler vardı. Beni tanımadı, elimi silkeledikten sonra pis pis süzdü. «Ne oldu?» dedim. «Fotoğraf çekmek istemiyor musun?»

Sveva'nın resimleri istediğim etkiyi sağladı. «Rakipleri» baskıyı epey azalttı, ama ben birkaç gün yine de dikkatli davranmayı sürdürdüm. Paul'un kullandığı arabayla arka kapıdan çıkıyor, direksiyonu birkaç sokak sonra alıyordum.

Her şeye rağmen, Fransız basını ve kamuoyu Amerika'dakilere oranla çok daha kibar ve merhametliydi. İlk bir-iki haftadan sonra az çok huzura kavuşmuştum. Sakalımı kestim ve hemen normal yaşamıma döndüm.

Parasal durumumu gözden geçirdim. Berbattı. En kısa zamanda, para bulmalıyım. Rassam kardeşlerle ve kayınbiraderleri Claude Berri'yle konuyu tartıştık. Bu tartışmalardan birinde, **Tess'i** yapmaya karar verdik.

Bu, aslında görüldüğü kadar ani bir karar değildi. Yıllardır aklımdaydı. Sharon'un kitap hakkındaki yorumlarını sık sık düşünüyorum, kitabı tekrar tekrar okuyordum. Her satırını ezberlemiştim nerdeyse. Los Angeles'da sorunlarımla boğuşurken, Nastassia'ya kitabı okumasını öğütlemiştim. Eğer film yapılacaksa, Tess rolünü ondan başkası oynayamazdı. Hem fiziği, hem de yeteneği rol için son derece uygundu. Son iki yıldır tasarımı Claude Berri'yle de görüşmüştüm. Bu, artık aramızda bir şaka konusuydu. Durup durup birbirimize, **Tess'i** ne zaman yapacağımızı sorardık.

Claude Berri birden heyecanlanan ve bu heyecanı uzun süren bir insandı. Dostlarına karşı çok vefalıydı. Paris'e bir kaçak olarak gelişim ve geleceğimin belirsizliği Claude'u üzüyor, onda benim için bir şeyler yapma arzusunu körüklüyordu. Şimdi kararını vermişti: Filmi finanse edecek ve yönetmenliğini bana verecekti. Avrupalı dağıtımcılarla para konusunu görüşmeye başladı. Bu sırada elimizde ne senaryo ne de ekip vardı. Filmin nerede çekileceğini kararlaştırmamıştık. Yalnızca İngiltere'de

emniyette olamayacağımı biliyorduk. Gerisin geri postalanabildim. Böylece filmi Fransa'da çekmeyi kararlaştırdık.

Hardy'nin romanı **Tess of the d'Urbervilles**, insan davranışlarının sosyal sınıflandırma ve önyargılarla yönlendirildiği bir dünyada, masumların nasıl baştan çıktığını anlatır. Ayrıca kaderci bir kitaptır. **Tess**'in yaşamındaki tüm kötülükler, kaderini belirleyen küçük rastlantıların ürünüdür. Sarhoş babasıyla rahip yolda karşılaşmasaydı, adam soylu olduğundan habersiz ölüp gidecek, hiçbir trajedi yaşanmayacak, **Tess** de sıradan, tekdüze hayatını Dorset'li bir köylü kadın olarak tamamlayacaktı. Kaderde Alec d'Urberville'le tanışmak, sonra tecavüze uğramak ve nihayet darağacında can vermek varmış.

Öyküyü anlatabilmek için her şeyden önce uygun bir çekim yeri bulmak şarttı. Hardy'nin on dokuzuncu yüzyıl Dorset'i'nin yirminci yüzyıldaki karşılığı olmalıydı bu. Dekorlu filmin içinde eritmek ve zamanın geçtiğini değişen mevsimlerle anlatmak gerekiyordu. İlk işimiz yeri saptamaktı. Çekime ilkbaharda başlayacak ve yazıyla, kışıyla tüm bir yılı görüntüleyecektik. Bu alışılmadık uzunluktaki çekim programı doğal olarak pahalıya malolacaktı.

Claude Berri gerçekten başarılı bir dağıtım şirketine de başındaydı. Francis Ford Coppola'nın **Kıyamet**'inin Fransız haklarını yeni satın almıştı. Filmin getireceği kârı, **Tess**'in hazırlık çalışmaları için para bulmak amacıyla, güvence olarak gösterdi. Coppola'yla iyi arkadaşılar. Buna güvenerek, Coppola'nın ABD'deki dağıtımı üstleneceğini umuyordu. Claude'un para ihtiyacı vardı. En azından harekete geçmemiz için para ödemesi şarttı. Sonunda bankalardan kredi aldı. Sahip olduğu her şeyi de ipotekledi. O sırada Paris'te bulunan Nastassia'yı alıp Claude'un evine götürdüm. Claude kızın güzelliği karşısında öyle heyecanlandı ki, lisan sorunları hakkındaki uyarılarımı dinlemedi bile.

Claude Selznick grubuna kitabın film hakları için 25 bin dolar ödedi. 1924'de sessiz film olarak çekmişlerdi. Gérard Brach'la harıl harıl senaryoya çalışıyorduk. Bir gün Nastassia'

nın romantik bir on dokuzuncu yüzyıl giysisiyle Fontainebleau ormanında resimlerini çektim. Claude, 1978 Cannes Festivali'nin yapıldığı günlerde, fotoğrafı **Variety** dergisinde yayınlattı. Altına da yalnızca, «Tess, Roman Polanski'den» yazdırdı. Bu, yatırımcıların epey ilgisini çekti ama hiçbirinden ses soluk çıkmadı.

Senaryoyu yazarken, yaklaşık 20 bin kilometrelik yol katederek uygun çekim yerleri aradım. Çekime başladığımızda, hâlâ bazı küçük sahnelerin çekileceği bölgeleri saptamamıştık. Filme böylesine alelacele başlamamız bir yerde çok iyi oldu, çünkü bizi nelerin beklediğini oturup ayrıntılarıyla düşünseydik, başlamaya cesaret edemezdik herhalde. Hiçbirimiz, çekimin tam dokuz ay süreceğini bilmiyordu.

Timothy Berrill yardımcı yapımcı olarak çağırıldı. Film Fransız-İngiliz işbirliğiyle gerçekleşiyordu. Berrill'in ilk işi Gérard'la senaryonun İngilizce çevirisi üzerinde çalışacak olan John Brownpoh'u ayarlamak oldu.

Oyuncu seçimi fazla sorun yaratmadı. Nastassia'yı İngiltere'ye gönderip Kate Fleming'den diyalog dersleri almasını sağladım. Eğer Dorset aksanını zamanında kapabilirse, rolü Nastassia alacaktı. Leigh Lawson ve Peter Firth'e Tess'in hayatındaki Alec ile Angel'in rollerini verdim. Elimdeki küçük rolleri İngiliz sahne ve perde kılavuzundan seçtik.

Ekibimiz, Claude'un adamlarıyla benimkilerden oluşmuştu. **Kiracı**'daki dekoratörüm Pierre Guffroy, saç ve makyajcılarım Ludoviç Paris ve Didier Lavergne yine yanımdaydı. Claude'un her zamanki prodüksiyon amiri, Pierre Grunstein'a sahip olmak da bir şanstı. Onunla birlikte bir grup yetenekli ve hevesli teknisyen de aramıza katıldı.

Dünyanın en büyük ve en deneyimli kameramanlarından olan Geoffrey Unsworth'u, **Vampir Katilleri**'ni yaptığım günden beri tanırdım. 2001, **Uzay Macerası**'ndaki çalışmasını gördüğüm andan bu yana, onunla çalışmak için can atıyordum. Geoffrey, **Superman**'i bitirmek üzereydi. Bu uzun ve yorucu çalışmadan sonra onca ihtiyacı olan dinlenmeye vakit bulamadan, **Tess**'de çalışmayı kabul etti. Kitabı hep bir film haline getirmeyi düşünmüş. Yıllardır bunun hayalini kurarmış.

İyi bir kostüm çizimcisine ihtiyacım vardı. Timothy Burrill, İki Oscar kazanmış olan Anthony Powell'i önerdi. Anthony Paris'e gelip görüştü. Daha görür görmez, aradığım adamın o olduğunu anlamıştım.

Çekime başlamaya hazırdık. Claude Berri gırtlığına kadar borca gömülmüş durumdaydı. Hâlâ ne bir İngiliz ne de Amerikalı dağıtımcı bulabilmişti. Neyse ki Soci te Française de Production'la (Fransız Yapımcılık Şirketi)  nceden imzaladığı bir anlaşma vardı elinde. Şirket, filmin üçte birine ortak oldu.

Her filmde, ilk günkü çekim, tüm çalışmayı etkiler ve ilerideki çekimler için insana fikir verir. Bu yüzden, ilk gün dayanışma ve işbirliğinin, hoşgörünün hakim olduğu bir atmosfer yaratabilmek çok önemlidir. 7 ağustos 1978'de, Tess'e başladığımız ilk gün şafak sökmeden uyandım. Fontainebleau'daki otelin pencerelelerini açtım. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu.

Yağmur bütün gün devam etti. Alec d'Urberville'in güneşli bir günde Tess'e  ilek ikram ettiği sahneyi çekecektim o gün. Gökyüzü bulut kaplıydı. Biz de yaklaşık yüz metre uzunluğunda bir saçak sayvanı yaptık ve g l bahçesinin üzerine gerdik. Kamera ve oyuncular da altına girdi. Tek duyulan ses, plastik örtüye çarpan yağmur damlalarının tıptırtısıydı. Her şeye rağmen, Geoffrey Unsworth'ın dehası, pırl pırl bir yaz l lenini yansıtan aydınlık bir sahne yarattı.

Tess'in çekimi böylesine uzun sürdüğü için ekip kaynaştı, bir yumak oldu. Birlikte güzel, mutlu ve neşeli günler yaşadık. Bu arada unutamayacağımız acıları da paylaştık. Yazı Normandy, kış ı Brittany'de geçirdik, sonra baharda aylar önce çalıştığımız bölgeye geri döndük.

Çekimler sırasında 18 günümüz yıllarda geçti. Kantin yöneticimiz son derece titiz ve becerikli bir insandı. Bir  Ğ n  bile ayak üstü geçirmemize izin vermedi. Masamızda çeşit çeşit yiyeceklerin yanı sıra en iyi kalite şarap da her zaman hazırды. Normandy'deki ilk gecemizde, Cherbourg'un Caf  de Paris'inde m kemm l bir ziyafet çektik. Lokantaya 200 kişi doluşmuştuk. Garsonlar saatlerce taze balık, midye ve istakoz taşıdılar.

Filmin ilk sahnesi, Hardy'nin düşlediği türden bir taşra kavaşında görüntülendi. Burayı şans eseri bulmuştum: Yapım ekibi birleşip bana bir yarış bisikleti almıştı. Bu alete sahip olabilmek için bunca uzun zaman beklemiş olmam acıydı gerçekten. Suya kavuşmuş bir ördek gibi bisikletime sarıldım. Çekimden sonra atladığım gibi pedallara basıyordum. İşte bu gezilerimden birinde bu boş alanı keşfettim. Köylüler yeşil alanda futbol oynuyordu.

Bir başka köy, Leslay da Angel Clare'in doğduğu yere mükemmel uyuyordu. Sokağa bakan camların tümünü değiştirip İngiliz tarzı çerçeve taktık ve TV antenlerini kaldırttık. Telefon ve elektrik tellerini de yükselttik. Emminster'in kusursuz bir kopyasını elde etmiştik. Semt sakinlerine, bu sıkıntılara katlanabilmeleri için yüklüce bir ücret ödedik.

Her şey, Britanny'e kadar yolunda gitti. Morlaix denilen küçük bir kasabadaydık. Bir pazar, Geoffrey kendisini iyi hissetmediğini söyledi. Kalbim ağrıyor, deyince Timothy ona hazım ilacı verdi. O akşam Geoffrey yemeğini odasında yiyeceğini bildirdi. Tam aşağıya, lokantaya inmeye hazırlanıyordum ki, Thierry Chabert kapıma vurdu. «Hemen gel,» dedi. «Geoffrey bayıldı.»

Geoffrey yatağında serilmiş, yatıyordu. Dudakları mosmor, gözbebekleri cam gibiydi.

Sette gözyaşı için kullandığımız amonyak şişesini alıp geldim. Belki kendisine getirirdi onu. Burnunun dibinde kırdım. Hiçbir etkisi olmadı. Nefes alamadığını görünce, nabzını tuttum, bulamadım. Kulağımı göğsüne dayayıp dinledim; hiç ses yoktu. Asistanım suni teneffüs yaptırmaya başladı. O sıralar birlikte olduğum kız, Gaëlle kalbine masaj yapmayı önerdi. Birini ambulans çağırmaya gönderdik. Yardım gelene dek geçen o yedi dakika, hayatımın en uzun dakikalarıdır.

Kalp masajı konusunda ne kadar bilgisiz olduğumu, profesyonel yardım ekibi işe koyulunca anladım. Geoffrey'e şöyle bir baktıktan sonra, yere yatırdılar ve dişlerinin arasına bir takoz tıktırdılar. Biri tüm gücüyle göğsüne bastırmaya başladı. Bir yandan da bir elinin ayasıyla kısa aralıklarla vuruyordu. Beş kez vurdu, sonra biraz durdu ve yeniden vurmaya başladı. «Kaburgalarını kıracaksın,» dedim.

«Kaç kaburgası kırılırsa, o kadar iyi,» dedi. Taşınabilir monitördeki kırmızı ışık, hiç hareket etmeden yanıyordu.

Lobide toplanıp oturduk. Hiç birimizin uykusu yoktu. Yalnız kalmak da istemiyorduk. Geoffrey'in öldüğü haberi gelince, donduk kaldık. 62 yaşındaydı daha.

Ertesi sabah onsuz içe başlamak çok zor geldi. Aramızdan bir kişi ayrılmamış da, tüm bir ekibi yitirmiştik sanki. Kamera operatörü şimdilik görevi üstlendi. Nasıl olduysa, bütün gün çalışmayı başarabildik.

Geoffrey'in yerine Ghislain Cloquot getirildi. Başlarda herkes elinde olmadan düşmanca davranıyordu Cloquot'ya karşı. Yavaş yavaş onu tanıyıp da hem yetenekli, hem de iyiniyetli bir insan olduğunu anlayınca aralarına aldılar. Morlaix'deki acı biraz hafiflemeye yüz yuttu. Yeniden kopmaz bir bütün olarak çalışmaya koyulduk.

Bir ay sonra, kasımda Brittany'den Boulogne'a geçtik. Tess'le Angel'in polisten kaçarken, birlikte geçirdikleri ilk ve son geceyi çekecektik. Jean-Pierre Rassam'la çekim yerine yaklaştığımızda hava kararmıştı. Karşı tepelerde, parlak beyaz bir iz fark ettim. «Kara benziyor,» dedim. Jean-Pierre'e göre saçmalıyordum. Durup yakından bakmayı öğrendim. Evet, gördüğüm kardı.

Ekibin kaldığı otele doğru ilerlerken, evlerin çevresini saran karın neredeyse pencereleri bile kapladığını farkettilik. Dehşet içinde kalmıştık.

Grunstein karı küremek için birkaç kişi tutmuştu. Adamlar canla başla çalışmaya koyuldu, ama yararı yoktu. Sonra, Grunstein karı asetilen lambalarıyla eritmeyi denedi. Biraz erir gibi oldu. aynı anda eskisinden de yoğun bir kar yağışı başladı. Ben bu filmi daha önce de gördüğümü düşünerek, eşyayı topladım ve Paris'e döndüm. Diğerleri de tabii.

12 milyon dolarlık gideriyle **Tess**, bugüne dek Fransa'da yapılan en pahalı filmi. Çekim çok uzayınca masraf da kabarmıştı tabii. Uzamasının tek nedeni, yılların akışını mevsimler yoluyla göstermek istemem değildi yalnızca. Yaklaşık 80 çekim yeri kullanmıştık. Birinden diğerine gidiş vakit alıyordu. Kararsız hava da işimizi aksatıyordu.

Sinema çevrelerindeki söylentiye göre, benim kişisel har-

camalarım da giderleri artırmıştı. Oysa bu doğru değildi. Özellikle Paris'in 80 kilometre kadar dışındaki alanda kurduğum Stoneyhege kopyasının gereksiz bir masraf olduğu söyleniyordu. Oysa ekibi İngiltere'ye götürseydim, masraflar en az iki katına çıkardı. Otantik 19. yüz yıl çiftlik aletleri, eski tren vagonları ve az bulunur, antika sahne donanımlarını koleksiyonculardan ödünç almıştık.

En büyük ve şaşırtıcı harçama da bizim dışımızdaki olaylar yüzünden yapıldı. Çekim süresince, SFP Fransız Devlet Televizyon Kurumu'yla çekişme halindeydi. Üyeleri üç kez greve gitti. Biz, bu beklenmedik gelişmenin kurbanı olduk. Dört hafta setteki işi tatil ettiler. Grev başlayınca bizim çalışkan ve yetenekli ekip arkadaşlarımız da eli kolu bağlı oturup beklemek zorunda kalıyordu.

Çekimin uzaması ve bu yüzden giderlerin artması, doğal olarak Claude Berri'yi kaygılandırıyor. Aşındırmadığı kapı kalmamıştı. Şimdi biraz daha bulması gerekince çaresizlik içinde, nereye başvuracağını bilemiyordu.

Nastassia'yla benim 1979 Cannes Film Festivali'ne katılmamızı, ortalıkta görünmemizi istedi. İngiliz ve Amerikalı dağıtıcıların ilgisinin yitmesini istemiyordu. Film açısından yararı olur, diyordu. Yanılmış. Gazeteciler henüz negatif seçimi süren bir film hakkında yazmaya hevesli değildi. Daha aylarca göremeyeceklerdi filmi. Benden tek istedikleri, Los Angeles'da olanları yorumlamam, özel hayatım hakkında biraz daha bilgi vermem ve bundan sonra yapacaklarımı anlatmamdı. Carlton Oteli toplantı salonundaki basın toplantısı, sayısız fotoğrafçı, muhabir ve meraklıların dolu olduğu tam bir pandemonium gösterisine dönüştü. İğne atsan yere düşmezdi. Ve gelenlerden hiçbiri **Tess** hakkında tek bir sözcük duymak istemiyordu.

Tess, Fransa'da stereo Dolby sistemiyle seslendirilen ilk film. Müziği Phillippe Sarde bestelemişti. Uzun süredir hayranlık duyduğum, rock and roll karıştırma yönteminin yaratıcısı Jean Nenni elektronik aygıt kullanımında bir dahiydi. Dolby, iyi bir stüdyo ve yüksek randımanlı alet gerektiren bir sistem. Nenni'nin elindekiler kusursuz sayılmazdı. Ses düzeni bir türlü sabit olamıyordu. Bu da yetmezmiş gibi, Nenni yaşı ilerledik-

çe tutucu biri olup çıkmıştı. Yeni sistemler kullanmak fikrinden nefret ediyordu. Sağırılığı da öyle ilerlemişti ki, asistanlarıyla anlaşabilmek için iki adımdan avaz avaz bağırarak zorunda kalıyordu.

Seçim ve seslendirme çalışmaları giderek bir karabasana dönüştü. Zamana karşı yarıştığımızdan, aynı anda beş stüdyoda birden çalışıyordum. Neue Konstantin adlı bir Batı Alman dağıtıcılık şirketi, gala gecesi olarak 31 ekimi kararlaştırmıştı. İki ayağımız bir papuca girmişti.

Bu tarihe yetişebilmek için, aynı anda pek çok işi birden yapıyorduk. İngilizce orijinali. üzerinde çalıştığımız gibi, Fransızca dublajını da üstlenmiştik. Almancası için de uluslararası bir ses uyarlamasını gerçekleştirmeye çalışıyorduk. Her üç çevirinin de son kareye dek uygun içinde gelişmesi şarttı. Hatta yapmak çok kolaydı. Bir karede eşzamanlılık hatası, geri kalanları da mahvetmeye yeterdi. Salt bu üç uyarlamanın uyumunu denetlemesi için bir film editörü tuttum. Başta günde 12 saat çalışıyorduk. Sonra günde 18 saat, giderek gece gündüz çalışmaya başladık. Boulogne'daki stüdyonun kantini bizim için bütün gece açık tutuluyordu.

Nihayet film izlenebilecek hale geldi. Gören bayılıyordu. Yalnızca Claude Berri çantasını göğsüne bastırıp, tek sözcük etmeden salondan çıktı. Stüdyonun karşısındaki kafeteryaya gidip bir şeyler içtik. Ancak o zaman ağzını açtı.

«Çok uzun!» diye bağırdı. Herkes susmuş, bizi dinliyordu. Avaz avaz, «Çok uzun!» diye bağırdı. «Bir saat kadarı kesilmeli! Hem de 31 ekime kadar!»

Bir şeyler söylemeye çalıştım ama beni susturdu. «Ben parayı bastıran adamım. Ve bu adam, filmin haddinden fazla uzun olduğunu söylüyor!»

Phillippe Sarde onu yatıştırmaya çalıştı. Hepimiz yorgunluktan bitap haldeydik. Konuşmaya bile üşeniyorduk. Ben filmin iyi olduğunu biliyordum. Tutulacağından emindim. Uzun oluşu dezavantaj değildi. Hatta filme bir tür kalite bile getiriyordu. Bunları açıklayacak, hararetli bir tartışmaya girecek halim yoktu.

Sonra devreye Francis Ford Coppola girdi. Filmin dağıtım-

cılığını üstlenip üstlenmemeye henüz karar vermemişti. Paris'e, yanında Zoetrope'un birkaç yöneticisiyle geldi. Bu kez gerçekten yargılanacaktım işte: Coppola, **Tess**'i ve Claude Berri'nin yatırımlarını kurtarabilecek tek adamdı. Gösterimden sonra Claude'un en sevdiği lokantaya, Olympe'e gittik. Coppola'nın **Tess**'den sözetmeye pek niyeti yok gibiydi. Hava öyle gergindi ki, ilk tabaktan sonra, başka bir randevum olduğunu ileri sürerek izin istedim. Ayağa kalkmışım ki, Coppola'nın yardımcılardan biri elimi sıktı ve ifadesiz bir sesle, «Kutlarım,» diye mırıldandı.

Tess'in Almanya'daki galası felaket geçmiş. Nastassia beni daha sonra arayıp, gecenin soğuk ve düşmanlık dolu olduğunu, içinden bir koltuğun altına gizlenmek geldiğini anlattı. Eleştiriler olumsuzdu. Bir eleştirmen, filmin yalnızca 19. yüzyıl çiftlik hayatını anlatan bir belgesel olduğunu yazdı. Herkes, en başarılı olduğum alanda —korku filmlerinde— kalsaydım daha iyi ederdim, diye düşünüyordu. Onları izleyen başka yorum yapılmadığından, Alman eleştirmenler filmi iyice kesip biçti. Filmin ilk kez Almanya'da gösterilmiş olması, filmde bir yanlışlık var demekti sanki.

Paris'teki açılış daha iyi yorumlar ve ilgi getirdi. Sinemanın önünde kuyruklar oluşmuştu. Fakat Claude Berri yine memnun değildi, çünkü **Tess** yaklaşık üç saat sürüyordu. Bu da günde üç seans demekti. Genelde dördüttür. Böylece gişe geliri azalmış oluyordu. Claude'un ofisi cenaze çıkmış gibiydi. Almanya'daki eleştiriler etkisini göstermiş, hiçbir Amerikan şirketi teklifte bulunmamıştı. Claude bunlardan beni sorumlu tutuyordu. Dostlarını iflasa sürükleyen, hainin biriydim.

Claude'la oturup açık açık konuştuk. Belirlediği sürenin beni kısıtladığını, filmi gönlümce kısaltmaya zaman bırakmadığını söyledim. Eğer yeterli zamanım olsaydı, genel havasını bozmadan kırk beş dakikalık bir bölümü çıkartabilirdim, dedim. Sam O'Steen'in **Rosemary'nin Bebeği**'nde yaptığı çalışmayı anımsatarak onu tutmasını ve filmi kısaltmasını önerdim. Eğer biri bunu başarıyla yapabilecekse, o da Sam'dır, dedim.

Sam hemen geldi. Filmin üzerinde çalışırken ona engel olmak istemiyordum. Elden geldiğince uzaklaşabilmek amacıyla,

hepsi de film dünyasının dışında olan bir arkadaş grubuna katıldım. Himalaya dağlarına yollandım.

Başlarda gezintiyi andıran yürüyüşümüz, giderek çetin ve zorlu bir tırmanışa dönüştü. Tess'le öyle doluydum ki, aylardır düşünmeye bile vakit bulamadığım konulara dört elle sarılmamdan daha iyi bir tedavi yöntemi olamaz, diyorduk. Ancak yükseklerle doğru tırmandıkça kalkıştığım işin o kadar da basit bir şey olmadığını kavradım. Soğuk dondurucu, yol sarptı. Artık tek düşündüğüm bir sonraki adımımı nereye atacağım ve ahçının akşam yemeğine ne bulup çıkaracağıydı. Bir süre sonra, gerçekten de en iyi tedaviyi bulduğumu anladım. İnsan hiçbir şey düşünemiyor, kendini tümüyle doğanın güzelliğine ve görkemine veriyordu. Birbirini izleyen dağ silsileleri ve aralarındaki vadilerin güzelliği görülmeye değerdi.

Yola ilk çıktığımızda, birkaç Nepalliye rastlıyor, selamlaşıyorduk. Ama tırmandıkça kimseleri göremez olduk. En yakın köyden üç günlük bir uzaklığa varınca kamp kurduk. Yüksekliğe alışmak için iki gün kadar konaklamak niyetindeydik. Ancak rehberimiz Geljen kar yağmasından korktu. Kasımda pek kar görülmezmiş, ama rehber beklenmedik soğuktan kaygılanıyordu. Ya geldiğimiz köye dönecek ya da önümüzdeki geçidi son hızla geçecektik.

Sonraki birkaç saat içinde, dayanıklılığımızı ölçme olanağı bulduk. Ekiptekilerden biri, Sumet adındaki Taylandlı mimar, pes etti. Olduğu yere çöktü. Geljen, mimarı sırtladığı gibi karla kaplı geçitten aşırıldı. Alışık olmadığım yükseklik beni de etkilemeye başlamıştı. Neredeyse iki bin metreye yaklaşıyorduk. Yarıdmsız idare etmeyi başardım. Kılavuzlar diğer yana bir ip bağlamıştı. Buna tutunmuş inerken, altımızdaki yemyeşil vadiye serpiştirilmiş turuncu çadırlarımızı görebiliyordum. Tırmanış sırasında yükümüzün bir kısmını yitirmiştik. Yolculuk, hamallar için bile fazlasıyla güçtü. Eşyaların çoğunu attılar. Çadırlara varıldığında, herkes birbirine sarılmış, ağlaşıyordu.

İngiliz arkadaşım Nick'le aynı çadırda kalıyorduk. Gece yarısı, başımın arkasında, çadır bezine hafif hafif vurulduğunu duydum. Uyku tulumumdan sürünerek çıktım ve çadırın fermuarını açtım. Nick uyandı, neler olduğunu sordu.

«Kar.»

«Olamaz.»

İki gün boyunca kıpırdamadan beklemek zorunda kaldık. Harekete geçmek olanaksızdı. Her sabah, Nepalli ahçımız erkenden çadıra gelip, soruyordu: «Çay? Kahve?» Yine Chino'daydım sanki. Oysa şu anda Chino da **Tess** de çok çok eskilerde kalmıştı.

Kar durunca, yeniden yola koyulduk. Hayatımda böyle bir soğuk görmemiştim. Önümüzdeki son önemli engel, Torong-la denen bir geçitti. Bunu aşmak için, sabahın üçünde kalktık ve tam on saat hiç durmadan yürüdük. Sonunda ilk geçtiğimiz köye vardık. Dinleneceğimiz yer berbat, pislik içinde bir evdi, ama döşek, bira ve bir şöminesi vardı. Bu kadar mutlu olduğum bir anı hatırlamıyorum.

Paris'e, kendime gelmiş ve yenilenmiş bir halde döndüm. **Tess**'i yeni şekliyle izledim. Sam'in deneyimine güveniyordum, bir dostumun iflasına neden olmak da istemiyordum ama **Tess**'i bu kesilip haliyle gösterime sokamazdım. En azından tüm gücümle mücadele etmeden yapamazdım bunu. **Tess**'i, ritmini bozmadan kısaltmak gerçekten güç bir işti, Sam de başaramamıştı zaten. Üstelik film Fransa'da iyi iş yapıyordu. Başlarda biraz yavaş giden bilet satışı hızlanmış, gişe geliri artmaya başlamıştı. Ancak doğru dürüst bir Amerikalı dağıtımcıdan hâlâ kesin bir teklif gelmemişti.

Film diğer ülkelerde de gösterime girdi ve büyük başarı kazandı. Bunların arasında İngiltere yoktu. Rank adına uzun süredir film alan George Pinches, filmin ülkeye ancak «cesedini çiğneyerek» sokulabileceğini açıklamıştı. Amerika için, filmi kısaltmayı önerdim Claude'a. Gösterime girmeden önce, özenli bir eleme yapabilirdim. Hem benimkini hem de Sam O'Steen'inkini sunabilirdik Amerikan izleyicisine. Eğer halk kısa şekli tutarsa, durumu kabullenmeye hazırdım.

Coppola'nın şirketi gösterimi üstlendi. İzleyicinin tepkisini ölçmek üzere bir film uzmanı tuttu. Tepki olumluydu. Filmin normalden uzun oluşu kimseyi rahatsız et-

memişti. Danışman şirket **Tess**'i izlenmesi zevkli, ancak ticari açıdan yetersiz bir film olarak yorumlandı.

Claude Berri'nin temsilcisi olarak Los Angeles'da bulunan Paul Rassam beni aradı. Coppola gösterimden çok memnun kalmıştı. Zoetrope'un dağıtımcılığı üstlenmesinden yana olduğunu bildirdi. 2 milyon dolar öneriyor ancak biraz daha eleme yapılmasını istiyordu. Benimle şahsen görüşmeyi arzu ediyordum. Tam olarak ne istediğini sordum. Paul durakladı. «yküy Tess'in üzerinde yoğunlaştırmak.»

Gençlik günlerimde olsa, içimden geien dürtünün sesini dinler ve parasını uygun bir yere sokmasını söylerdim. Yıllar insana çenesini tutmayı öğretiyor. «Buraya gelmesini söyle,» dedim. «Oturup konuşuruz.»

Ancak Coppola, Paris'e aylar sonra gelebildi. Bir kesim masasının üzerine eğildik ve **Tess**'i baştan sona inceledik. O anlattı, ben not aldım.

«Bunun ne tür bir film olduğunu seyirci nereden anlayacak? Her zamanki yöntemle, bir kitabı yakın planda gösterip, sayfaların evrilişini neden grntlemedin? Giriş bölümünü tümüyle çıkar.» çıkarmamı istediği diğer sahnelerse, köylü kızların dansı, Angle'in Tess'i ilk görüşü, sarhoş babasıyla papazın yoldaki karşılaşmalarıydı. «Film, Tess'in annesinin soylu kökenlerinden söz edişiyle başlamalı,» diyordu. Angel'in dönüp de Tess'le Alec'in birlikte yaşadıklarını öğrendiği sahne, Tess'in yakından çekimiyle başlamalıymış. Genel olarak Tess'in daha çok yakın plan çekimi yapılsın diyor ve bazı sahneleri yeniden çekmemizi öneriyordu. Tess'in darağacına götürüldüğü sahne çıkarılmalı, film taşın üzerinde uyuduğu sahneyle son bulmalıydı. Son olarak da filmin adını **Tess of the d'Urbervilles** olarak değiştirmek istiyordu.

Aynı dalga boyunda olmadığımız açıktı.

Notlarımı Claude Berri'ye gösterdim. O da bunların olanaksız olduğunu düşünüyordu. Coppola'nın nerileri, Claude'a bir yarım milyona daha patlayacaktı. Üstelik bunun hiçbir yararı olmayacak yalnızca **Tess'in** o kendine özgü kalitesini mahvedecekti.

Coppola'nın çözümlerinden ve Zootrope'un dağıtımcılık planlarında bir daha söz edilmedi.

Sonunda, film Avrupa'da gösterime girdikten bir yıl sonra, Columbia biraz ilgi göstermeye başladı. Stüdyo temsilcileri, filmin seçimi sırasında bazı kısımlarını görmüş ve «fazlasıyla romantik» bulmuşlardı. Şimdi fikir değiştirmelerinin nedeni, Los Angelesli film eleştirmeni Charles Champlin'in *Times*'da yayımlanan yazısıydı. Champlin'e, 1979 Cannes Festivali'nde jüri üyeliği sırasında **Tess**'i göstermiştim. «Yılın en iyi filmi,» diyordu eleştirisinde. «Ve bu film, Birleşik Devletler'de bir tek dağıtımcı bile bulamadı.» Columbia, film para bile getirmese birkaç ödül getirir, diye düşünüyordu. Oscar'a aday gösterilirse iki Amerikan sinemasında en az bir hafta oynar ve gişe rekoru kırabilirdi.

Film gösterime girer girmez, kıyamet koptu. Seyirci sayısı giderek arttı. Her iki sinemanın önünde de arkası gelmez kuyruklar oluştu. Sonunda hak ettiği başarıyı kazanmıştı. Claude Berri artık kâbustan kurtulmuştu. Uykuları düzene girdi. Alacağımın bir kısmından vazgeçmiş, paraya ne kadar ihtiyacı olduğunu bildiğimden, hakkımın tümünü istememiştim. Bu ödemeler de artık yapılıyordu. Filme övgü yağıyordu. Hiç bu kadar olumlu eleştiri almamıştım. Los Angelesli film eleştirmenleri beni yılın en iyi yönetmeni seçti. Anthony Powell, Pierre Guffroy, Geoffrey Unsworth ve Ghislain Cloquet Oscar kazandılar. **Tess**'le Birleşik Devletler'de oluk oluk para akmaya başladı.

Columbia diğer İngilizce konuşulan ülkelerde de dağıtıma girişti. Rank'in boykotuna karşın **Tess**, Londra'nın büyük sinemalarından birinde gösterilmeye başlandı ve 18 ay boyunca oynadı.

Ancak bu bilgi üzerimde olumsuz bir etki yapmıştı. Uyuşuk, hiçbir şey hissetmez haldeydim. Eğer **Tess**, en ufak bir etki yapmadan kaybolup gitseydi, hemen yeni bir filme başlamak gibi o eski dürtüyü duyacaktım içimde. Hâlâ iyi bir şeyler yapabileceğimi kanıtlamak amacıyla hemen işe koyulacaktım. Oysa o dokuz aylık yıpratıcı çalışma süresi, bunu izleyen acı dolu yıl beni öyle sarsmıştı ki, bir daha hiç film yapmamak niye-

tindeydim. Büyü bozulmuş, gözüm açılmıştı. Artık kendimden, «sabık» film yönetmeni diye söz ediyordum.

30

Tess'i yaparken karşılaştığım güçlükler... **Korsanlar'ı** çekmemenin ezikliği... Polonya'daki politik ortamın değişmesi... artık tiyatroya dönmemem için pek çok neden vardı.

Son yıllarda Polonya'da film yönetmek için ardı ardına tek-lif alıyordum. Fazla yorum yapmadan yanıtlıyordum ama orada çalışmaktan kaçınmamın nedeni, rejim yüzünden Polonya'da belli bir süre bile olsa yaşayamayacağımı bilmemdi. Allahtan 1980 ağustosunda Lech Walesa önderliğinde Gdansk'da başlayan hareketler, yönetimi de etkilemiş, Polonya büyük bir değişim sürecine girmişti. Çocukken hayranlık beslediğim Tadeusz Lomnicki Varşova'da bir oyun sahnelemek üzere davet edince, hemen kabul ettim. Mesleki açıdan böyle bir fırsatı değerlendirme kaygısı bir yana, Polonya'da olup bitenleri kendi gözle-rimle görme şansını tepemezdim.

Ta içten, bir gün salt Polonya'nın değil, tüm Doğu bloku-nun özgürlüğüne kavuşacağına hep inanmışımdır. Ne kadar güç-lü ve kararlı da olsa, hiçbir totaliter yönetim, sonsuza dek gü-cünü koruyamaz. Ancak asıl başkaldırının Sovyetler Birliği'nde başlayacağına ve bunu görmeye ömrümün yetmeyeceğine ina-nırdım. Son gelişmelerin ışığında, yanıldığımı düşünmeye baş-lamıştım.

Paris'e ulaşan haberler, inanılır gibi değildi. Walesa'nın ön-derliğinde başlayan grev, herhangi bir komünist ülke için şok-tu. Polonya yetkililerinin, bağımsız ve demokratik bir sendika için Gdansklı liman işçilerine boyun eğmeleri büyük yankı uyan-dırmıştı.

Bu değişimi ilk, **Tess'in** 1981 martında Varşova'daki gala-

sında bulunmak üzere ölkeme döndüğümde farketmiştim. Polonyalı film ithalatçısı kuruluşun, film haklarına ödenecek parayı bulamayacağını bildiğimden, Claude Berri'yi makul bir fiyat istemesi için kandırmıştım; zloti olarak tabii. Açılışa, üst düzey yöneticileri, hatta iki de bakan katıldı. Kamuoyuna karşı davranışlarındaki değişim, beni daha ilk anda şaşırtmıştı. Eskisi gibi uzak, ulaşılmaz, asık yüzlü tanrılar değildiler. Sosyal demokrat poltiikacılar gibi davranıyorlardı. Belki hâlâ şoförlü lüks arabalara sahiptiler ama burunları iyice sürtülmüştü. «Karımı bulmalıyım,» dedi Başbakan Yardımcısı Rakowski, «Arabanın anahtarları onda.» Salt bu cümle bile, işlerin ne kadar değiştiğini seriyordu gözler önüne.

Daha Polonya'daki ilk birkaç günümde, basın ve yayın organlarındaki önemli değişimleri gözlemleyebildim. Basın, sikkici, resmi komünizm propagandasını yaymaktan vazgeçmişti. 1945'den beri Polonyalıların aç olduğu gerçek, yansız ve doyurucu haberleri yayınlıyordu ilk kez. Polonya ve dünya hakkında aydınlatıcı bilgi edinmek mümkündü artık.

Tüm bu nedenleri gözönüne alarak, Lomnicki'nin çağırısına uydu. Hevesle işi kabullendim. Hiç duraksamadım bile. Rol almak ve yönetmek üzere seçtiğim oyun, Peter Shaffer'in **Amadeus**'ydu. Oyunun beni en çok çeken yanı, tiyatroya nefis bir şekilde uyarlanabilme olanağıydı. Sinema, bir noktaya kadar gerçekçi olmak zorundadır, oysa tiyatro, öneri ve yaratıcılıktır. **Amadeus**'da bu unsurlar fazlasıyla vardı.

Üstelik konu yavanlıktan uzak, sağlam ve güçlüydü. Shaffer'in, müstesna insanların hiç de bizim düşündüğümüz gibi olmadıklarını gösterme şekli de olağanüstüydü. Mozart gibi ulvi müzik yapabilen biri, aynı zamanda çocukça konuşabiliyor, içinden geldiğince küfrediyor, hatta zaman zaman kabalasabiliyordu. Bir oyuncu olarak rol bana cazip geliyordu. Dış görünümüm de bir avantajdı. İtalyan film yönetmeni L'liana Cavani bir keresinde besteciği perdede canlandırmamı teklif etmiş, ikiminin de ufak tefek, hareketli tipler olduğumuza dikkat çekmişti.

Lomnicki'nin tiyatrosunun ödeneği son derece sınırlıydı. **Amadeus**'un haklarını ben satın aldım. Artık Paris'le Varşova arasında mekik dokumaya başlamıştım. Öykünün Polonyaca çe-

virisi üzerinde Lomnicki ve edebiyat yönetmeni Piotr Szymanski'yle birlikte çalışıyorduk. Bana standart Polonya tiyatro ücreti ödendiğinden —zloti olarak— maddi bakımdan büyük özveride bulunuyordum. Bu bir yıllık yorucu çalışmanın ödülü salt sanatsal doyumdur. Eski dostlarım Kuba ve Krystyna Morgens-tern'le geziyor, Wajda'yı da sık sık görüyordum. Böylece Polonya'daki gelişimi ve özgürlüğün getirdiği sorunları yakından tanıma fırsatım oluyordu.

Çığ gibi büyüyen Dayanışma hareketinin, çoğu Polonyalıyı heyecanlandığı belli idi. Yeni yaşam biçimi halkı sevince boğmuştu; bunu açıkça belli ediyorlardı. Polonya'nın geçmişini öğrenmek için yıllarca bekledikten sonra, nihayet bu susuzluk giderilebiliyordu. Halk, 2. Dünya Savaşı'nın patlamasını izleyen olayları sansüre uğramış, değiştirilmiş ve makaslanmış biçimiyle öğrenmekteydi. Komünistlerin geldiği 1945'den beri böyleydi bu. Savaş sırasında sürdürülen direnişçi harekete de, komünist idarenin halk oyuna başvurulmadan getirilmesine de değinilmiyordu. Şimdi Polonya halkının gerçeğe duyduğu açlık ve ülkelerinin geçmişini çarpıtarak yansıtan komünist yetkililere kafa tutuşu çeşitli biçimlerde göstermeye başlamıştı kendini.

Dayanışma kütüphaneleri, bir zamanlar yasaklanan kitaplarla dolup taşıyordu. Gençliğimde tabu olan konular açıkça tartışılır olmuştu: Polonya'nın bölünmesine yol açan Ribbentrop-Molotov Paktı, 17 eylül 1939'daki Sovyet işgali, Polonyalı yetkililerin 1940 Katyn katliamı gibi. 1 Mayıs hâlâ işçi bayramıydı, ama artık kutlanan bir gün daha vardı: 3 Mayıs. 1791 yılında bu tarihte Polonya'da ilk meşrutiyet ilan edilmiştir. Dünyadaki ilk demokratik meşrutiyet ilanlarından biri. Gdansk Dayanışma grevine ilişkin belgesel, sansüre uğramaksızın gösteriliyordu. Sinemalar öyle dolup taşıyordu ki, filmin **İşçiler 80** olan adı halk arasında değişmiş, **Bilet Yok** adını almıştı. 1956, 1968, 1970, 1976 ve 1980'de düzenlenen Sovyet ve Komünist karşıtı gösterilere ait fotoğraflar Varşova'da açılan bir sergide gözler önüne seriliyor, Krakov'daki resmi gazetede, «Polonya Tarihindeki Boşluklar» başlığı altında bir dizi yazı yayınlanıyordu.

Oldukça sıcak geçen bu 1981 yazındaki heyecan, yokluklara katlanmayı kolaylaştırıyordu. Bir istasyondan benzin alması

için insanın sabır taşı olması gerekiyordu. Millet, yiyecek satan dükkanların önünde geceden kuyruğa girmekteydi. Bazı sabahlar, ekibimizdekilerin çoğu, sabaha dek kuyrukta beklemekten bitkin gelirdi provalara.

Sovyetler Birliği ve Polonyalı komünist efendiler üzerine açıktan açığa yapılan şakalar, koca bir kitabı doldurabilirdi. Ama beni en çok şaşırtan, işçilerin hükümet temsilcileriyle görüşürken takındıkları rahat ve kendinden emin tavrıydı. Bir de tanıştığım gençlerin politika bilgileri hayrete düşürüyordu beni. Yıllardır süren Sovyet emperyalizmi ve komünizm propagandası beyinleri yıkamayı başaramamıştı.

Evet, düzen damgasını vurmuş, ne de olsa izini bırakmıştı. Yıllardır, devletin kendilerine iş, ev, telefon, tıbbi yardım ve diğer sosyal hizmetleri sağlamasına alışmışlardı. Kazançlarının yetersizliği, apartmanların sıkışıklığı, telefonlarının dinlenmesi, sağlık hizmetlerinin asgari düzeyde kalışı ve yaşamlarının, gerçek yaşamın çarpık bir karikatürü oluşu onlar için o kadar da önemli değildi. Gençliğimde, Stalinci idareden kurtulmak için taklide, alaya, soyut tiyatroya ve her şeyden çok caza sığınırdık. Bugünse, Polonyalılar din ve alkolle avunur olmuştu.

Amadeus, bu zincirden boşanmışlık duygusuyla Dayanışma'nın giderek artan gücünden etkilendi. Salieri'yi oynayan Lomnicki'nin, politik geçmişi yüzünden başı dertteydi. Son 30 yıldır parti üyesi, 8 yıldır da Merkez Komite üyesi olarak Polonya kültür müessesesinin temel direklerinden biriydi. Varşova Ulusal Tiyatro Okulu'nun rektörü, sahne ve perdenin faal bir aktörüydü. Şimdi tüm bunlar, aleyhine kullanılıyordu. Bizim Na Woli Tiyatrosu, Rosa Luxemburg fabrikasına bağlıydı ve Wola'nın çalışan sınıfının yaşadığı bölgesindeydi. Lomnicki burayı başkentin önde gelen yenilikçi tiyatrolarından biri yapmayı başarmıştı. Seçtiği oyunlar arasında Pinter, Sartre ve Anouilh'inkiler de vardı. Fabrikada çalışan işçiler şimdi bu düzenlemeler için hiç kendilerine danışılmadığını ileri sürüyor ve Na Woli'nin eskiden olduğu gibi sinema salonuna dönüştürülmesini istiyordu. Lomnicki'nin kendilerine yıllardır yaptığı yardımlar —ev bulmaları için, telefon, hatta araba almaları için sağladığı torpiller—

bir gecede unutulmuştu. Diğer komünist kuruluşlarda olduğu gibi Lomnicki'nin tiyatrosu da topun ağzındaydı. Birçok ikinci sınıf oyuncunun, partideki etkinliklerini kullanarak yükselmesi gibi, Dayanışma yanlıları da hareketten, mesleklerinde başarı sağlamak için yararlanmaktaydı.

Lomnicki, Dayanışma'ya her zaman yakınlık duymuş, kendisine karşı çıkanları anlayışla karşıladığını pek çok kez belirtmişti. Ona göre en dikkate değer gelişme, bizzat partinin sisteme başkaldırışıydı. Komünist parti kartını taşıyanların üçte biri Dayanışma üyesiydi. Yöneticiler gençlerden seçilmeye başlanmıştı. Son gelişmeler öyle inanılmaz bir boyuttaydı ki, ancak tüm ömrünü Polonya'da geçirmiş biri kavrayabilirdi olan bite-ni.

Son provalar yaklaşırken, sık sık Paris'e gidiyor, Polonya'da bulunması olanaksız, kapalı devre televizyon monitörü, peruk, makyaj malzemesi türünden eşyalarla elim kolum dolu dönüyordum. Her yerde olduğu gibi Varşova'da da son dakikada bir aksilik çıkıyor, eksiklerin, kayıpların ardı arkası kesilmiyordu.

Amadeus, ilk geceden tuttu. Eleştiriler son derece olumluydu. Rahatlamış, sevinmişim. Köşeye sıkıştığımı, mahvoldüğümü görmeye can atan pekçok kişi olduğunu biliyordum. Bir aydan fazla başrole çıktım, daha sonra bir başka oyuncuya devrettim. Soyunma odam tanıdık tanımadık yüzlerce kişinin hücumuna uğruyordu. Yalnız film yapımcıları ve asistanlar değil, **Alayın Oğlu**'ndaki rol arkadaşlarımdan tutun, zamanında gittiğim okulların şimdiki öğrencileri bile geliyordu ziyarete. **Amadeus**, pek çok yabancı gazeteciyi de Varşova'ya çekti. Polonya o sıralar dünyanın ilgi merkezi olup çıktı.

Boş kalabildiğimiz ilk birkaç günde, Krakov'a anılarımı tazelemeye koştum. Aslında yıllardır unutmaya çalışıyordum. Önce **Genç İzleyiciler** Tiyatrosu'na ve Billizanka'nın beni işe aldığı radyo istasyonuna gittim. Sonra, ben 4 yaşındayken oturduğumuz Komorowski Caddesi'ndeki küçük apartman dairesini ve ilk kez seviştiğim, Winowskilerin evini görmeye gittim. Her tuğla, her köşebaşı, her ses, görüntü ve korku bir başka anıyı getiriyordu gözlerimin önüne.

Vistül'ü geçtim. Bir zamanlar getto olan sokaklarda dolaş-
tım. SS nöbetçi kulübesinin yerinde şimdi bir benzin istasyonu
vardı. Ana kapının bulunduğu Plac Zgody'nin adı değişmiş, **Get-
to Kahramanları Alanı** olmuştu. Gettodaki ilk evimizin önüne örü-
len tuğla duvarı görür gibiydim. Son kaçışım sırasında kullan-
dığım, tel örgüdeki delik bile oradaydı sanki.

Wysoka'yı da ziyaret ettim. Çok duygulanmıştım. Bölge ta-
nınmaz haldeydi. Çiftliklerin bulunduğu yerde şimdi iki katlı
modern binaların sıralandığı, asfalt caddeler uzanıyordu. Tar-
lalar, telgraf direkleriyle kaplıydı. Ama Buchalaların evini bul-
mam yine de kolay oldu. Harabeye dönmüştü, dökülüyordu. Ba-
na bakan aile şimdi neredeydi acaba? Çiftçi ve karısının habe-
ri yokmuş. Bilen bir komşularına gönderdiler. Bay ve Bayan Buc-
hala ölmüş, Marcin de öyle. Jaga enstitüye verilmiş, Ludwik
ise Silezya'daki kömür madenlerinden birinde çalışıyormuş.

Yuvamıza bir kez daha, yakından baktım. İşte bu evde, ya-
payalnız ve umutsuz bir şekilde yaşarken, içimdeki o kıpır kı-
pır «şey» hayatıma yön vermişti. Neydi bu? Nasıl olmuş da düş-
lerim gerçeğe dönüşmüştü?

Yoksa her şeyin kökeninde o cinsel gereksinim mi yatıyor-
du? Wysokalı bir köylü çocuğu olarak kalırsam, rüyalarımı süs-
leyen o kadınlarla hiçbir zaman tanışamayacağımı bilmem miydi
nedeni?

Sanmıyorum.

Gücüm, hayatın neler verebileceğini öğrenme isteğinden
kaynaklanıyordu, bana kalırsa. Fantezilerim insanları eğlendir-
mek, sevindirmek, şaşırtmak ve en önemlisi güldürmek amacını
güdüyordu öncelikle. Aptalı oynamaktan hoşlanıyordum. Sanki
soluk almaya sahnede başlıyordum. Bir daha dünyaya gelsem
yönetmen değil de oyuncu olmak isterim.

Gecmişe yanmak, geleceğe ilişkin plan yapmak kadar saç-
ma. Babam hep fazla para harcamama ve hayatımı yönlendire-
mememe kızar. Har vurup harman savurduğum için hiç pisman
değilim. Bankada yüklü bir miktar hesap bırakarak ölmek bana
göre değil. Hayat ve paranın tadını zamanında çıkarmak gerek.
Ancak, Sharon'ın ölümünden beri, içimde hep zaman zaman
bir sızı duymuşumdur. Dayanılmaz acılar çeken kimi insanlar

kurtuluşu dinde bulur. Bende, bunun tam tersi oldu. Kalan inancımı da Sharon'ın öldürülmesiyle yitirdim.

Halâ profesyonel bir komedyen olarak «görev» yapıyor, komik öyküler anlatıp en iyi biçimde sergilemeye çalışıyor, bol bol gülüyor ve çevremdekileri mutlu etmekten hoşlanıyorum. Doya doya gülme duygusunun beni ebediyen terk ettiğini bilmeme rağmen... Artık hayatı bir daha hiç sevmeyeceğim duygusuna kapılıyorum.

Çoğunlukla bir şeytan, sefih bir bücür olarak görüldüğümün farkındayım. Pek çok kadın dile düşmüş, adı çıkmış tiplere ilgi duyar. Özellikle Los Angeles'daki olaydan sonra çoğu benimle tanışmak için can attı. Sonuç: Hüsrân. Hiç de bekledikleri biri gibi değildim. Yıllarca öyle yanlış tanıtılmışım ki, herkesin kafasında gerçekte ilgisi olmayan bir tablo çizilmişti. Söylentiler, basından da güç alarak artık sonsuza dek unutulmayacak tipler yaratır. Ünlülerin kaderidir bu. Aslının yerini bir karikatür alır böylece. Ne olursa olsun; neyi yapıp neyi yapmadığımı, başımdan geçenleri en iyi ben biliyorum ya, içim rahat!

Hayatımın romanını yazmak fikri ilk Wşsoka'da, anılarımı tazelerken geldi aklıma. Ne kadar açık ve dürüst olmaya çalışırsam çalışayım, yine de herkes karikatürümü tercih edecek. En kötü niyetlinin bile kafasında soru işareti uyandırabilirsem, amacıma ulaşmış sayacağım kendimi.

Paris'e dönmüş ve **Amadeus**'ün Fransızcasıyla uğraşıyordum ki, Polonya'dan haberler gelmeye başladı. Sıkıyönetimin demir yumruğu, bana başka acılar yaşıtıyordu şimdi. Dost vatandaşlarım gibi ben de bunu, ulusal trajedimizin yeni b'ir sayfası olarak kabul ediyorum. Ancak bu kez, Dayanışma'nın en güzel saatlerini onlarla paylaşmış, özgürlüğün Polonyalı kalbinde nasıl çağıldadığını kendi gözlerimle görmüş, komünist istibdatı karşı nasıl cesaretle tavır koyduklarına tanıklık etmiştim.

Bu deneyim bende çocukluk ve gençlik günlerime uzanan anıları çağrıştıracaktı. Stalinci idareye, Polonya'daki gerçek yaşamın soyutluğunu ti'ye alarak nasıl da kafa tutmuştuk! Bu öykü mutlaka anlatılmalıydı.

İşte şimdi başlamanın tam zamanı...

